

A

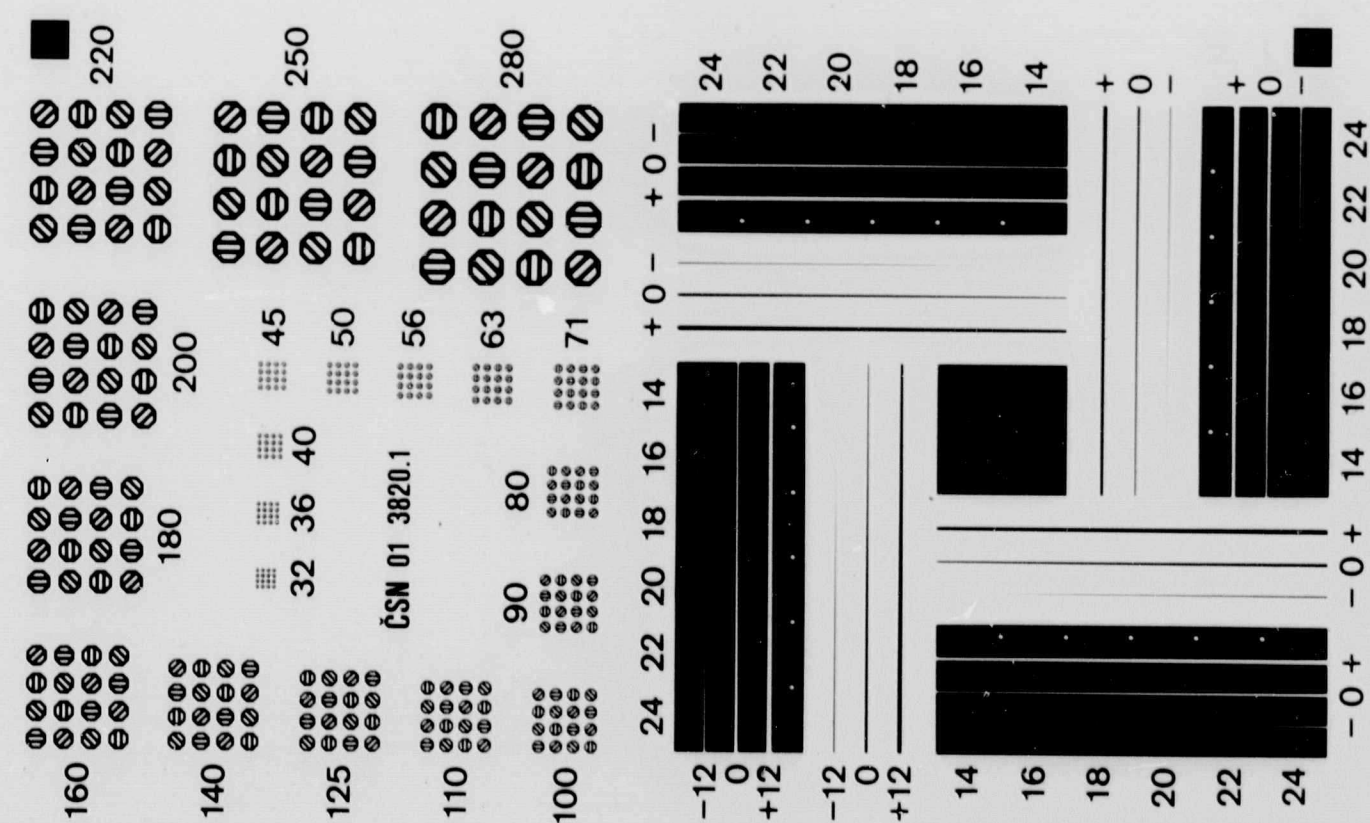
6834

I

MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA KÖNYVTÁRA

BUDAPEST -

1985. BL.

21 TISZÁNINNENI REF. EGYHÁZKERÜLET
TUDOMÁNYOS GYŰJTEMÉNYEI
SÁROSPATAK

ENYEDI GYÖRGY
EXPLICATIONES LOCO-
RUM VETERIS...

KOLOZSVÁR, 1598. HELTAI.

M 97. (K 1648.)

A könyv (Enyedi György: Explicationes locorum veteris et novi testamenti ... [Kolozsvár, 1598] a Tiszáninnen Ref. Egyházkerület Tudományos Gyűjteményeinek tulajdona. Sárospataki jelzete: M 97. + Kézirattári jelzete: K 1648.
(10), 441, (13) p. 1 f (majdnem kiszakadva); 2f (kiszakadva). Külön betoldott kéziratos lapok: 44-45 p. között 1/4 f ; 46-47 között 1/3 f; 64-65 között 1/3f; 66-67 [töredék f. nincs befűzve]; 70-71[1/2f]; 76-77[1/6f]; 78-79[1/3f]; 96-97[1/6f]; 196-197[1/3f]; 206-207 [1f][ez valaminek a folytatása- a III. pontnál kezdődik]; 216-217[1/3f-nincs beragasztva]; 224-225[1f]; 232-233[1/3f]; 240-241 [1f]; 244-245[1/2f]; 308-309[töredék f.]; 320-321[1/4f]; 338-339[1/3f]; 346-347[1/2f]; 408-409 [1/3f]; 412-413[1/3f]; 416-417 [1/3f]; 438-439[1/3f]; 440-441[1f];
utána: 6 f kézirat.

Constat. 30

Confr. R. T.

Act. 17. Notabis. propositio. PER non sciam
28. 28. 10. causam in instrumentum in causa. Filij Dei
vide pagin. 340. quia. 2. Patet. 2. in instrumentum talis causa
Confr. Rom. 11. 28. 1. Cor. 1. 9. Gal. 1. 1. 188
Iustinus Martyr vixit post natum Christum Anno 188
qui inquit: Unitas namq. in Trinitate intelligitur,
et Trinitas in unitate agnoscitur. In expos. fidei pag.
294. Vixit Iustinus M. ante Concilium Nicæan.
Anno 243. Quod Concilium celebratum fuit
Anno 320 post natum Christum.

H. Judnak hat az Arrianiok. midon ake petyak
hogy az. H. Haromfegyke indomanyat az Nicæan
Gyuhaton dalaltak. post natum Christum 320.
Török regulajal lassad Enyedim. pag. 107.

M. 619

M. VII. 579

REFUTATIONES EXPLICATIO- NES LOCORVM VETE-

RIS ET NOVI TESTAMEN-
TI, EX QVIBVS TRI-
NITATIS DOGMA
STABILIRI
SOLET.

ex quatio
nes

M. 97.

A VCTORE

Georgio Eniedino Su-

PERINTENDENTE ECCLESIA-
rum in Transyluania, unum Patrem Deum,
& eius Filium Iesum Christum per
Spiritus Sanctum pro-
fitentium.

1. Cor. 8. At nobis quidem unus est Deus, Pater ille à quo omnia: Item
unus est Dominus Iesus Christus, per quem omnia.

Ex Libris Scholæ c. Pataky ab octo 1788.

Georgio
Eniedino
Pataky

Ex Libris Scholæ c. Pataky
de varis Comp.
anno 1694
p. 1 et ita

GEORGII ENYEDINI EPITAPHIUM.

Doctrina exemplar, sanctorum regula morum
 Divini interpres maximus atq; soni:
 Enniedius iacet hac sub mole Georgius, urbis
 Claudiae antistes, Religionis apex.
 Unius, terraeq; maris, caeliq; profundi
 Doctor hic eximius, cultor eratq; Dei.
 Gymnasij Christi; gregis moderator in ista
 Urbe, pius, felix, per duo lustra fuit.
 Mille & quingentos post, Nonagesimus annus
 Implebat cursum septimus iste suum.
 Bis decies quater & postquam lux mœsta Novembris
 Illuxit, placida morte solutus, abiit.
 Vana, tuum nomenq; vigent, semperq; vigeant
 Dum manet haec tellus, dum rotat astra polus.

[*attale*
1648]

Epitaphium Georgii Enniedini *Matth: Thor:*
 hac vita functi *24* iobris. *An. 1599*
 Errorum exemplar praeceptorum regula morum
 Tartarej interpres maximus atq; soni:
 Enniedius iacet hac sub mole Georgius, urbis
 Claudiae pectus, religionis oves.
 Unius terraeq; maris, caeliq; profundi
 Impius hic doctor cultor eratq; Dei.
 Gymnasij Christi; gregis moderator in ista
 Urbe, malusq; noster per duo lustra fuit.
 Mille

Gregorius Pannemius

Quem patres olim Deum Abrahamus oravit
 Iacobs Jacobus, nos quoq; ille fovit
 Qua Jesu subsidia alta Cruis cruce petunt
 Qua operam homo felix ut ipse habe
 Desurias idoli triformi homo caveto
 Vestigia Jesu omnibus dico sequi
 Totus hic latitat mundus sub imagine falsa
 Neglexit perfectum quem docent sacra Deum
 Si vis pacem frui, si vis gaudere quiete
 Paucis contentus disce manere domi.
 Plurima cundo foris tentatio multa
 Ledere quae possint pauca loquimini domi.
 Fran Balicha dno suo Gregorio
 Pannemio in symbolu charitatis dicit
 Sors tibi continget similis Francisci Davidis
 Si unum habueris simplicem esse Deum
 Gregorius Sz. Sándy

Conf. Flur. 11

3

Incipit Dominica missa plurimum colendi

AMPLISSIMAE REIPVB:
CLAVDIOPOLITANAE, GRA-
TIAM PACEM ET PROSPE-
RVM RERVM SVCCESVVM A DEO
PATRE PER CHRISTVM PRÆCATVR.

VOTIES STATVM
rerum humanarum intueor
Patroni venerandi, videor
mihi prorsus crudelē quen-
dam Bachum videre. Aut si
quid Bacho immani⁹. Tan-
tis calamitatib⁹, purior Do-

mini nostri Iesu Christi Ecclesia conflictari, & cum
orbe Christiano *ἁγίων σου πόλεμος* gerere cœpit. Illa si-
quidem extrinsecus prælijs, intrinsecus premitur ti-
moribus: Nec est in re Christiana quicquam tutum:
Hæc nimirum est illa creatura, quæ, ut inquit Pau-
lus, vanitati subiecta congemiscit atq; condolet. Nam
quod olim dixerat suis discipulis Christus: Ego vi-
ci mundum, id nunc mundus inuerso ordine dicere
cœpit: ^{*Tu es hostis Christi*} ~~Ego vici Christum~~. Adeo pro Euangelica
pietate, palam regnat impietas.

Neq; hoc satis erat malorum, nisi post multos
præstantissimos doctores, Ecclesia etiam D. Geor-
gium Enyedinum suum Episcopum amitteret, quo

*millē & quingentos (322) post natus annus
implebat eursum septing^{saluo} iste suum.
bis decies*

Incipit missa plurimum colendi

EPISTOLA DEDICATORIA.

saluo mala ista leniri, & quodammodo sarciri poterant. Quid enim vir ille, si vitam fata produxissent, non effecturus erat? Nemo illo in concionibus habendis suavior: in docendo breuior, simul ac solidior: in ^{fallacia}scriptionibus facilior: in ^{obscuro}impediendis nodis felicior: in ^{justitia}confutandis ^{astutior}erroribus certior. Id quod abunde testantur conscripte ab eo conciones. Is in ipso ^{tercere}ætatis flore, quando in dies inclarescere, & omnium oculos in sui admirationem rapere coepisset, relicta posteris, ^{abrogatissimi}honestissimi nominis ^{per hira}immortali memoria, ab huius vitæ malis demigrauit in ^{malorum}beatiorum consortium. Infelix Ecclesia, tanto orbata ^{Anti-Christo}Antistite, ob cuius mortem nunquam remittendum accepimus dolorem. Iam fora silent, & mcestus quisq; incedit ciuis: jam omnia affligi coeperunt. Interim, proferatur libellus præter spem omnium, pene ab ipsius viri sepulchro ereptus. Felix à Deo Respublica Claudiana, cuius studiū celebrent omnia secula. Tua namq; munificentia præclarissimo virum ingenio erudendum peregrè curasti, viuum benignissime fouisti, deniq; mortuum in vitam reuocasti, eius monumentum publicando, eoq; Christianam Rempublicam donando. Imperfectū quidem opus. Quoniam absoluta locorum Novi testamenti, ex quibus Trinitatis ^{crima}doctrina ^{cauillatione}extruitur ^{explicatione}, cum Vetus testamentum aggressus eousq; processisset, ut solummodo

Bis decies quater & postquam lux do Pro-
clara Novembrio
Illuxit tragica morte solutus abiit.
Fama

EPISTOLA DEDICATORIA.

do Prophete restarent, in medio opere ceu seruus ^{tristiora}delis & vigilans, à Deo ad ^{periculo}hanc est auocatus, & antequam cursum absoluisset, ^{obice}ante ^{apelle}inchoatam absoluat.

Tibi igitur istud beneficium acceptum ferimus, summasq; à Deo gratias agimus, siquidem tua unius opera factum est, ut nobis tanto thesauro frui liceat: Teq; precamur ut quemadmodum hætenus, ita etiam deinceps, præclarissima ingenia conquirere, eaq; fouere pergas, in emolumentum Ecclesie, veritatis promulgationem atq; Dei gloriam. Amen.

(33)

PRAE

Fama malum nomenq; uigent, semperq;
dum manet hæc tellus ^{in ebunt}dum rotat astra solq;
Schno Thelegdio auctore

PRAEFATIO AD LECTOREM.

QUIDEM SCIO CANDIDE LECTOR, ut primum libellus iste in publicum prodierit, quantos, quamque infestissimos sit experturus hostes. Cuius rei causa mihi nulla videtur esse alia, quam quod hic mundus ignorantie tenebris assuetus, veritatis lucem adeo refugiat, ut eius radios ferre nequeat. Quod ego admirari satis non possum. Nisi enim sacri codices passim ab omnibus, magnis, parvis, doctis indoctisque tererentur, excusationem tanti erroris haberent. Sed his tale quid accidit, quod nullis unquam aetatibus cuiquam vel Nationi, vel secte contigisse videri potest: ut nimirum doctrinam, quam quis profitetur igni & ferro dirisq; insectetur. Cum enim nostram doctrinam tam male deuouendam censeant, Nosq; ob eam ad extrema tartara profligent aduersarii, An non in seipsos tela contorquent sua? Nihil à nobis creditur, quod ipsi palam negare audent. Dei Patris omnipotentis, creatoris coeli & terre filius dicitur Iesus Christus, is scilicet, qui de Spiritu Sancto conceptus ex virgine natus est: homo Iesus Christus, unus ac solus inter Deum & homines Mediator, cuius morte nobis parata salus est, & per quem utriusq; Iudaei & Graeci aditum ad Patrem habemus, cuiusq; nomine Spiritu Sancto donati, consignati sumus in vitam aeternam. Haec est summa doctrinae totius Noui testamenti, haec nostra fides est, quam constanter tenemus atq; propugnamus. Quae negare quis quæso audebit, num Papista, num Lutheranus, aut Calvinianus? Non opinor. Omnes itaq; & Pontificij & Calviniani nostram vituperando doctrinam suam ex-
cran-

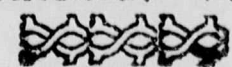
*Hamus
Abz. h. 2.
m. 2. 1. 2.*

*Libellus iste
hamus non
genuit
tollat.*

PRAEFATIO AD LECTOREM.

crantur confessionem Christianam. Sed hic obstrepet quispiam. Ista quidem in genere esse vera omnia, verum alia esse non pauca, ad salutem non minus necessaria, ut pote personarum Trinitatem, Filium eiusdem esse cum Patre essentiae &c. quæ quoniam vos negatis, merito ab orbe Christiano profligandi essent. Sed velim hic mihi considerari etiam illud, utrum æquum sit hominibus obtemperare potius, quam Deo? Quod si putant sibi licere aliqua de suo cerebro diuinis oraculis assuere, certe nobis id audere religio est. Nos enim humanis commentis non tenemur, eaq; nihil moramur: ut enim oracula sacrarum literarum sint: Faciamus hominem: & verbum, quod Deus erat, erat apud Deum: & tres sunt qui testantur: hinc tamen extracta à Trinitarijs dogmata, non nisi humanas traditiones dicimus, ac simpliciter rejicimus. Scimus enim quantum potest acumen humani ingenij, ut nihil sit falsum, quod non aliquatenus verisimile reddat humana ratio, quæ etsi consonare credatur cum sacra scriptura, ab hac tamen *dis dicitur* dissidet. Cuius oratio ac prædicatio nulla peritiosa humane sapientie verba ferre potest. In re itaq; tam ardua, non humanis ratiocinationibus, sed in primis expresso opus est verbo: iuxta illud: Ad legem & ad oraculum: In lege quid scriptum est? quomodo legis? At Trinitatis doctrina, quoniã aut ex non bene intellecta phrasi, aut ex ambigua voce extruitur, ac solis perpetuisq; nititur consequentijs, facile cadit corruiq; sicut libellus iste eleganter docet. Tu ergo lector optime, præiudicio philosophorum posthabito, & nos execrari desinito, & de Christiana religione sobrius iudicato. Vale.

Satis estis profligati ab Orbe Christiano.

Agial imar rea hogi ki böföghetöd.

12. EX GENESI CAP. I. VERS. 2.

Sed ad clariorem huius sententiae explicationem, addamus adhuc quaedam: Censet igitur vir ille, elementum ignis, nusquam habere certum, & separatim sibi in Mundo locum, sed sparsim & passim ubiq; diffusum, tanquam animam esse omnium elementorum, ut qui vivificet & moveat omnia. Nam absq; ipso, omnia concreta, immota, & mortua essent. Duobus autem praeipue delectatur, Lumine nimirum & pabulo, ad quorum utriusvis accurrit, & ibi magis riget. Hinc fit ut Solares radij calefaciant. Non quod vel ipse Sol caleat, vel huc demittat calorem supernè: sed quia naturaliter ignis amat lucem, & ab ea trahitur, fit ut lucidus locus, eo concurrente igne, caleseat. Vnde quanto alicubi copiosior est lux, tanto ibidem plus est caloris.

Ex hac autem sententia illud quoq; colligitur, falsam esse illorum Philosophorum sententiam, qui Sphaeram esse ignis, sub concavo orbis Lunae censent. Nam prae ter quam quod nullius esset ille ignis usus, ibi perdurare, cum pabulo careret, non posset. Sed scimus multos alios quoq; doctos viros, hanc opinionem, efficaciter oppugnasse.

Ceterum, cum ignis diffusus ubiq; sit, omnia animat & fecundat, atq; inter cetera aquam, quae nisi ab igne caleficeret & foueretur, procul dubio neq; fluere, neq; quidquam gignere posset. Nam videmus aquam suae naturae relictam, concreescere, lapidescere, congelascere, consistere, immobitem reddi, neq; gignere quidquam, neq; genitum sustentare. Atq; talem esse eius naturam, inde patet, quia ex communi omnium recepta sententia, & rationibus firmissimis constat, Aquam, esse primum frigidum. Constat etiam, glaciem, frigidiorē esse aqua fluente. Sed glacies, & aqua fluens, re ipsa, & natura nihil differunt: Glacies tamen magis naturaliter est disposita. Si enim aqua, est primum frigidum, nulla frigiditas ei accidere, prae ter naturam potest, imo quanto est frigidior, tanto est naturae suae vicinior, & magis suum esse retinet.

Quod vero aqua non semper, secundum suam naturam, in summo frigiditatis gradu, qui in glacie reperitur, consistit: sed liquefacta fluit, id ab aliqua extrinseca causa provenire necesse est. Illa autem causa non est alia, quam ignis, qui foris aquam fouens & calefaciens, liquefacit & fundit illam, alias sua natura ad concretionem & coalitionem propensam. Hinc ergo est, quod aqua fluxum & motum habet, quod concipit & parit animalia, alias sua natura, vitae & motui prorsus contraria, frigiditas enim & mortis & torporis mater est.

Iam verò,

EX GENESI CAP. I. VERSV 2.

Iam verò, cum Deus, primatris corpora comixta creasset, addidit illis quartum hoc elementum, quod suo calore, illam massam rudem foueret, neue permitteret aquam concreescere, sed potius ut liquefacta, & calefacta, fecunda & apta ad gignendum redderetur. Atq; hoc modo Deus, quasi ad partu preparavit, ministerio ignis, illa crassam, frigidam, & indigestam molem. Idq; apto verbo Moses explicavit cum probasse spiritum hunc abisso, tanquam gallinam ovis scripsit.

Sed huius sententiae diligentior, copiosior & firmiter explicatio, tum demonstratio legatur apud praedictum autorem. Pauca enim nos tantum quae attigimus, magis ut quae veri fuerit sententia intelligeretur, quam ut quispiam his persuaderetur.

Postrema sententia eorum est, qui hic per spiritum, quandam substantiam, & ut ipsi loquuntur, tertiam diuinitatis personam significari censent.

Sed huius opinionis vanitatem, primo ipse loquendi modus declarat. Non enim dicit Moses, illum spiritum, qui aquis incubabat, fuisse Deum, sed Dei. Qua forma loquendi, satis aperte istum spiritum a Deo distinxit, ut qui, adiunctum aliquod, seu instrumentum Dei exerceret. Nonne cum virgam Aaronis, baculum Moysi, & alia his similia dicimus: satis manifeste Aaronem & Moysen, a virga & baculo discernimus? Nonne recte quis colligat, virga, fuit Aaronis, ergo non ipse Aaron? Cum ergo hic Moses dicat, spiritum istum fuisse Dei: quo iure hic colligunt, spiritum istum fuisse Deum?

Deinde, hac dicendo Trinitarij, seipsos evertunt & secum pugnant. Nam, ut in praecedentis loci explicatione vidimus, affirmant Elohim, verbum plurale, significare tres diuinitatis personas. At hic eadem vox, & in eodem numero reperitur, & illius Elohim fuisse dicitur spiritus iste.

Neq; hic Trinitariorum effugium valet. Elohim nunc absolute, ita ut omnes tres personas denotet, nunc cum respectu poni, ut unam tantum personam significet: Et priori loco absolute, posteriori autem cum respectu poni. Nam praeterquam quod vix est verisimile Moysen, in tam paucis & vicinis verbis, vocē eandē in diuersis significationibus usurpasse, illa distinctio, est merum figmentum, neq; ullo testimonio scripturae nititur & petitionem principij continet.

Vnde, Virgilius in honore Joannis: 16. 8. 13. Act. 1. 4. 1. Joani. 1. 7. Math. 2. 8. 19. 2. 23. 6. 3. negatur hoc per aliquem non filius hominis, sed homo, non capulus hominis, sed.

Colloquium una persona non habuit primum. mo cum Elementis,
interum Angeli 16. **EX GENESI CAP. I. VERS. 26.**

interum homo
est gradus An
geli, sed Dei.
 esse multos: Nam ad hanc conclusionem, pluribus adhuc alijs consequen-
 tijs opus est. Nimirum, querendum statim est, quinam illi fuerint, quos
 Deus allocutus est? Deinde, creati ne an increati? Tum, an illi quoq;
 equaliter cum Deo operati sint, in formatione hominis, nec ne?

Atq; quod ad primum attinet. Quinam scilicet illi fuerint, quos sit
 Deus allocutus? primo dicere possumus, non necessarium esse, propter
 huiusmodi locutionum formas, multa in liuidua constituere. Sape enim
 scriptores aliquem secum deliberantem & disceptantem introducunt. Ex
 quo non statim sequitur, ei plures in consultatione adesse, sed tantum hoc,
 illum diligenter & sollicitè omnia considerare & expendere. Ita ergo
 Deus, animal omnium præstantissimum creaturus, introducit à Mose
 consultabundus *evangelicorum* more scripturæ. Vnde tamen non sequi-
 tur, Deum in istud consilium alios adhibuisse.

Sed demus esto, Deum hic aliquos præsentem compellasse: quæ-
 ramus, quinam isti fuerint.

Aiunt aduersarij, hos omnino debuisse esse sermonis & rationis capa-
 ces. Quo modo enim Deus alloqueretur eos, qui nec loqui, nec intelligere
 possent?

R. Negando,
quia brevia non invidan
tur ad creationis opus,
neq; ad verum imagi-
nem, et homo factus.
 Sed hoc non satis firmum est. Nam scimus Deum, saepe etiam, cum
 sensu & ratione carentibus colloquium instituere, ut Esai. 1. Audite
 coeli: &c.

Quod vero qui dā dicitur
loquuntur huius ad qua-
ritur dicitur, et qui
bus homo constituitur,
non sunt frivoli.
 Sed demus etiam hoc. Istos Deo præsentem, fuisse rationales.
 Quid postea? Addunt, hos non fuisse creaturas, quia Deus, non solet in
 suum consilium adhibere creaturas. Oportet ergo, ut fuerint creatores.

Non sunt frivoli.
Non sunt frivoli.
Non sunt frivoli.
 nempe Filius cum spiritu s.
 Verum isti meminisse debebant, scripturam sacram, nusquam
 Deum solitarium facere, sed semper illi apparitores, & agmina Angelos
 rum attribuisse, ut ex visionibus Prophetarum patet. Quod autem in con-
 sultationem non adhibeat creaturas Deus, hoc quoq; ex iisdem visionibus
 refellitur.

Non sunt frivoli.
Non sunt frivoli.
Non sunt frivoli.
 Nam etsi verum est, Deum proprie, cum nullo consultare, neq; ullius
 egere consilio: tamen propheta illum consultantem cum spiritibus repræ-
 sentant, ut videre est Reg. 22. Isa. 6. Job. 1. &c. Iam verò, cum
 Adamus formabatur, extitisse Angelos, sequens historia Moysi docet. Ergo
 potuerunt illi Deo, de condendo homine consultanti, assistere, & coram
 humanis loquendo, sed hoc nihil probat, quia hic nulla fit mentalis Angeli illi po-
 tuerunt illi Deo, de condendo homine consultanti, assistere, & coram
 humanis loquendo, sed hoc nihil probat, quia hic nulla fit mentalis Angeli illi po-

EX GENESI CAP. I. VERS. 26. 17.

illis potuit Deus, hæc protulisset.
R. Absurdum est, si non sit Deus, qui dicitur, in omni sit futuri
divi personis omnibus
 Sed quid tum, si omnia demus. Deum non crea-
 turis præsentibus, neq; illas esse allocutum his verbis: sequitur ne eum qui
 locutus est, cum illis, quos allocutus est, eiusdem esse naturæ & essentia?
 Hoc enim isti moliantur. Certe satuum est ita colligere:

illis qui loquitur, et illi quos alloquitur, sunt eiusdem essentia.
videtur quod sit Deus, qui loquitur, et quos ille
 Ille qui loquitur, & illi quos alloquitur, sunt eiusdem essentia.
 Sic enim Serpens erit Eva, & homo diabolus, & quid non?

Sed excipient fortasse: Moysen, non tantum hoc
 significare, Deum esse allocutum præsentem illos, sed eos in societatem ope-
 ris vocasse, & creationis participes fecisse, Faciamus inquit. At, qui
 creator est hominis, est etiam universi; qui universi, est solus et verus Deus.

Hoc igitur iam diligentius excutendum est: An Deus in hoc
 verbo Faciamus, secum alios inclusit, ac creationem hominis alijs
 quoq; communicaverit? *R. Negando.* Nam si hoc verum esset, deus, faciat ad
 Nos enim dicimus, illud Faciamus, etiam si forma & voce sit plurale:
 tamen significatione & vi, esse singulare; neq; de ullo alio, præter quam
 de solo loquente, hoc est de Deo esse intelligendum.

Primo enim hoc omnibus linguis usitatum est, ut numero plurale
 li, tum de se, tum de alijs, etiam singularibus, passim sine discrimine utan-
 tur. Sic Christus, cum de se solo loqueretur Ioh. 3. &. 11. ait:

Quod scimus loquimur, & quod vidimus, testamur.

In quibus verbis, Christum de se pluraliter loqui, sequentia ostendunt,

si, inquit, terrena dixi vobis &c. pro nobis facit bene.

Sic Deus, de se ipso solo; Isa. 41. &. 22. Accedant & nunciet

nobis, quæcunq; ventura sunt. -- & ponemus cor no-

strum, & sciemus novissima eorum, & quæ ventura sūt,

indicare nobis. Quin etiam illud observari potest, de eodem &

unico singulari, permixtim, nunc singularem, nunc pluralem usurpari

numerū, ut Isa. 6. dicit Deus: Quem mittam, et quis ibit nobis?

Ex quibus & similibus locis, & loquendi usu vulgari apparet, posse ver-

bum plurale, de uno solo, rectè intelligi & dici. Ergo, etsi Deus hic

dicat Faciamus; tamen tantundem est, ac si diceret Faciam.

Secundo, non solum posse, sed omnino necessarium esse, ut hic

faciamus singulare denotet individuum, inde probatur, quia, si illa vox

pluralem significaret, non probatur, quia, si illa vox

pluralem significaret, non probatur, quia, si illa vox

pluralem significaret, non probatur, quia, si illa vox

pluralem significaret, non probatur, quia, si illa vox

pluralem significaret, non probatur, quia, si illa vox

22. EX GENESI CAP. XI. VERSV 7.

cisse, ita ut tam Angelus, quam Deus operati sint: tamen inde non sequitur Angelum & Deum eiusdem esse nature, vel pariter utrumq; operatum esse. Itaq; recte dicitur, de Deo & Angelo, confundamur, & confuderunt, sed tamen Angelus à Deo segregandus est. Summa, falsum est: eos Deum, quos alloquitur, & cum quibus aliquando operatur, in pari secum gradu constituere.

Sed certe verius & tutius est affirmare, hic quoq; illa verba descendamus & confundamus, nisi voce pluralia, si gnificatione tamen esse singularia, & usitato satis ac recepto more, plu- rale poni pro singulari, ut antea ostensum est. Hoc confirmatur ex ipsius Moysis verbis; Nam pro descendamus, paulo ante v. 5. dixit:

Scilicet in v. 5. dicitur Descendit autem Dominus, in singulari. Pro eo Confundamus paulo post v. 8. ait: Atq; ita diuisit eos Dominus, itidem in singulari. Quem autem quæremus veriore & fidelior interpretem verborum Moysis, quam ipsummet, qui hæc scripsit? CAVSA autem, cur plurali numero maluerit uti Deus, cum ex ijs peti, quæ supra à nobis dicta sunt: tum hæc etiam adijci hic potest. Deum nimirum respexisse ad illa verba hominum, quæ hic habentur v. 4. Venite faciamus nobis ciuitatem & turrim. Cui ex oppo- sito respondens Deus, ait & ipse: Venite descendamus & confundamus, hoc modo, multitudini & conatui hominum, suas virtutes, multiplicem potentiam opponens, & ostendere volens, se, licet vnum & solum, habere tamen tantas vires, quæ multorum robori æquiualeat; Et sicut illi de sua multitudine gloriantes, dicebant; faciamus: ita Deus, de sua potentia, tanquam de multis pluraliter loquitur. Nam in v. 4. dicitur: Venite faciamus nobis ciuitatem & turrim. Cui ex oppo- sito respondens Deus, ait & ipse: Venite descendamus & confundamus, hoc modo, multitudini & conatui hominum, suas virtutes, multiplicem potentiam opponens, & ostendere volens, se, licet vnum & solum, habere tamen tantas vires, quæ multorum robori æquiualeat; Et sicut illi de sua multitudine gloriantes, dicebant; faciamus: ita Deus, de sua potentia, tanquam de multis pluraliter loquitur.

Descendit autem Dominus, in singulari. Pro eo Confundamus paulo post v. 8. ait: Atq; ita diuisit eos Dominus, itidem in singulari. Quem autem quæremus veriore & fidelior interpretem verborum Moysis, quam ipsummet, qui hæc scripsit?

CAVSA autem, cur plurali numero maluerit uti Deus, cum ex ijs peti, quæ supra à nobis dicta sunt: tum hæc etiam adijci hic potest. Deum nimirum respexisse ad illa verba hominum, quæ hic habentur v. 4.

Venite faciamus nobis ciuitatem & turrim. Cui ex oppo- sito respondens Deus, ait & ipse: Venite descendamus & con- fundamus, hoc modo, multitudini & conatui hominum, suas virtutes, multiplicem potentiam opponens, & ostendere volens, se, licet vnum & solum, habere tamen tantas vires, quæ multorum robori æquiualeat; Et sicut illi de sua multitudine gloriantes, dicebant; faciamus: ita Deus, de sua potentia, tanquam de multis pluraliter loquitur.

GEN:

*argi oda fogja
tarhas Cabala m*

GENESIS 23.
CAP. XVI. v. 13.

Vocauit autem nomen Iehouæ, qui loquebatur ad eam: Tu Deus qui vidisti me.

QUEM admodum hucusq; ex numero plurali, mul- titudinem in Deo personarum: ita in sequentibus, ex Angelorum quo- rundam apparitione, Christi ante matrem existentiam, atq; adeo æterni- tatem, exculpere conantur Trinitarij.

Sed antequam ad specialem singulorum locorum, quos adducere ad hoc confirmandum solent, considerationem accedamus: generalem omni- bus consutationem proponemus.

Nullum ergo in veteri Testamento apparentem Angelum, fuisse Christum, hinc, nisi fallor, manifestum est.

Primo, Apostolus ad Hebr: cap. 1. v. 1. aperte testatur, Deū olim varijs modis locutum esse per Prophetas Patribus: nouissimis verò diebus per Filium, nobis. Sicut autem vox olim, significat veteris Te- stamenti tempus: ita nouissimi dies, Nouum fœdus. At isti Angeli, tem- pore veteris Testamenti apparuerunt & locuti sunt Patribus. Ergo isti Angeli, non fuerunt ille Filius Dei, seu Christus, qui in nouissimis diebus dicitur fuisse locutus.

Ea autem quæ huic clarissimo testimonio, obijcere solent Trinitarij, quod scilicet Filius, etiam olim sit locutus, sed tanquam Spiritus, in Nouo verò Testamento, tanquam homo incarnatus, & alia his similia; à nobis consutantur, in explicatione loci illius Iohan: Euangelistæ cap. 1. v. 18. Deum nemo vidit unquam, &c. Quem vide.

Certè etiam Euangelistæ fatentur, se omnia quæ ab initio Christus di- xerit aut fecerit, initium sermonum & operum eius, descripsisse, Luc. 1. v. 1. Mar. 1. v. 1. Act. 1. v. 1. 22. & 10. v. 37. &c.

Secundum ad hoc idem demonstrandum argumentum depromi- mus, ex eadem Apostoli epistola, cum eodem capite ait: Cui enim dixit aliquando Angelorum, Filius meus es &c.

B 4.

In quibus

*Syllogismus
R. Majorum limit
do, qui in N.T. et loc
in S. illi non fuit Ang
lus a Patribus in V.T.
Aliat. eodem modo
quo locutus est in N.T.
At in N.T. locutus est
ut S. in eo caro factus
Joan. 1. 14. & v. 18. in
caro manifestus
Timotheo 3. 16. in V.T.
autem ut Filius in car
natus. Deinde quod
non dicitur in N.T.
locutus sit Christus
affertur 1. Pet.
3. 19. Et ergo. In
quibus dicitur.*

26. EX GENESI CAP. XVI. VERS. 13.

sed & Spiritum, dicitur Pater mittere Iohan. 14. & 26. &c.
Imo iam supra à nobis ostensum est, hunc legatum, non Filium, sed Patrem representasse. Non enim alterius, sed mittentis personam & nomen sustinet legatus. Proinde si aliquem alium præter se significavit hic Angelus, non alium quam Deum Patrem, à quo missus fuit, significavit.

GENESIS
CAP. XVIII. v. 2.

Apparuerunt ei tres viri, stantes prope eum.

EX historia quæ hoc Capite narratur, tripliciter, stabiliri Trinitas solet.

Vide Conc.

*Negamus, 219.
nam nolimus sine
Trinitate agere
Immo, sed jam
et ipse Ang. lib. 1.
in eorum ut patet
20. & 21. lib. 10. 17
14. 15. 17 & 19*

PRIMO enim aiunt, Abrahamum tres vidisse, qui numerus significet personas Divinitatis; & unum adorasse, quo unitas essentia denotetur. Hic dicitur Abrahamo Deus apparuisse, apparuit autem in tribus. Ergo habet tres personas. Resp. Apparuit Moysi in rubo Exod. 3. in flamma ignis, quæ erat unus Ang: Act. 7.
SECUNDO affirmant hos tres, fuisse ab Abrahamo adoratos. Ex quo colligi debeat, hos & hominibus & Angelis maiores, numina fuisse.
TERTIO dicunt, istos appellari nomine Iehouæ. Quod peculiare sit Deo, & creatori competat.

R. ad 3.

*Kellri Ang. abh
volganak, abh
Jehouak a3 m
a3 16. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100. 101. 102. 103. 104. 105. 106. 107. 108. 109. 110. 111. 112. 113. 114. 115. 116. 117. 118. 119. 120. 121. 122. 123. 124. 125. 126. 127. 128. 129. 130. 131. 132. 133. 134. 135. 136. 137. 138. 139. 140. 141. 142. 143. 144. 145. 146. 147. 148. 149. 150. 151. 152. 153. 154. 155. 156. 157. 158. 159. 160. 161. 162. 163. 164. 165. 166. 167. 168. 169. 170. 171. 172. 173. 174. 175. 176. 177. 178. 179. 180. 181. 182. 183. 184. 185. 186. 187. 188. 189. 190. 191. 192. 193. 194. 195. 196. 197. 198. 199. 200. 201. 202. 203. 204. 205. 206. 207. 208. 209. 210. 211. 212. 213. 214. 215. 216. 217. 218. 219. 220. 221. 222. 223. 224. 225. 226. 227. 228. 229. 230. 231. 232. 233. 234. 235. 236. 237. 238. 239. 240. 241. 242. 243. 244. 245. 246. 247. 248. 249. 250. 251. 252. 253. 254. 255. 256. 257. 258. 259. 260. 261. 262. 263. 264. 265. 266. 267. 268. 269. 270. 271. 272. 273. 274. 275. 276. 277. 278. 279. 280. 281. 282. 283. 284. 285. 286. 287. 288. 289. 290. 291. 292. 293. 294. 295. 296. 297. 298. 299. 300. 301. 302. 303. 304. 305. 306. 307. 308. 309. 310. 311. 312. 313. 314. 315. 316. 317. 318. 319. 320. 321. 322. 323. 324. 325. 326. 327. 328. 329. 330. 331. 332. 333. 334. 335. 336. 337. 338. 339. 340. 341. 342. 343. 344. 345. 346. 347. 348. 349. 350. 351. 352. 353. 354. 355. 356. 357. 358. 359. 360. 361. 362. 363. 364. 365. 366. 367. 368. 369. 370. 371. 372. 373. 374. 375. 376. 377. 378. 379. 380. 381. 382. 383. 384. 385. 386. 387. 388. 389. 390. 391. 392. 393. 394. 395. 396. 397. 398. 399. 400. 401. 402. 403. 404. 405. 406. 407. 408. 409. 410. 411. 412. 413. 414. 415. 416. 417. 418. 419. 420. 421. 422. 423. 424. 425. 426. 427. 428. 429. 430. 431. 432. 433. 434. 435. 436. 437. 438. 439. 440. 441. 442. 443. 444. 445. 446. 447. 448. 449. 450. 451. 452. 453. 454. 455. 456. 457. 458. 459. 460. 461. 462. 463. 464. 465. 466. 467. 468. 469. 470. 471. 472. 473. 474. 475. 476. 477. 478. 479. 480. 481. 482. 483. 484. 485. 486. 487. 488. 489. 490. 491. 492. 493. 494. 495. 496. 497. 498. 499. 500. 501. 502. 503. 504. 505. 506. 507. 508. 509. 510. 511. 512. 513. 514. 515. 516. 517. 518. 519. 520. 521. 522. 523. 524. 525. 526. 527. 528. 529. 530. 531. 532. 533. 534. 535. 536. 537. 538. 539. 540. 541. 542. 543. 544. 545. 546. 547. 548. 549. 550. 551. 552. 553. 554. 555. 556. 557. 558. 559. 560. 561. 562. 563. 564. 565. 566. 567. 568. 569. 570. 571. 572. 573. 574. 575. 576. 577. 578. 579. 580. 581. 582. 583. 584. 585. 586. 587. 588. 589. 590. 591. 592. 593. 594. 595. 596. 597. 598. 599. 600. 601. 602. 603. 604. 605. 606. 607. 608. 609. 610. 611. 612. 613. 614. 615. 616. 617. 618. 619. 620. 621. 622. 623. 624. 625. 626. 627. 628. 629. 630. 631. 632. 633. 634. 635. 636. 637. 638. 639. 640. 641. 642. 643. 644. 645. 646. 647. 648. 649. 650. 651. 652. 653. 654. 655. 656. 657. 658. 659. 660. 661. 662. 663. 664. 665. 666. 667. 668. 669. 670. 671. 672. 673. 674. 675. 676. 677. 678. 679. 680. 681. 682. 683. 684. 685. 686. 687. 688. 689. 690. 691. 692. 693. 694. 695. 696. 697. 698. 699. 700. 701. 702. 703. 704. 705. 706. 707. 708. 709. 710. 711. 712. 713. 714. 715. 716. 717. 718. 719. 720. 721. 722. 723. 724. 725. 726. 727. 728. 729. 730. 731. 732. 733. 734. 735. 736. 737. 738. 739. 740. 741. 742. 743. 744. 745. 746. 747. 748. 749. 750. 751. 752. 753. 754. 755. 756. 757. 758. 759. 760. 761. 762. 763. 764. 765. 766. 767. 768. 769. 770. 771. 772. 773. 774. 775. 776. 777. 778. 779. 780. 781. 782. 783. 784. 785. 786. 787. 788. 789. 790. 791. 792. 793. 794. 795. 796. 797. 798. 799. 800. 801. 802. 803. 804. 805. 806. 807. 808. 809. 810. 811. 812. 813. 814. 815. 816. 817. 818. 819. 820. 821. 822. 823. 824. 825. 826. 827. 828. 829. 830. 831. 832. 833. 834. 835. 836. 837. 838. 839. 840. 841. 842. 843. 844. 845. 846. 847. 848. 849. 850. 851. 852. 853. 854. 855. 856. 857. 858. 859. 860. 861. 862. 863. 864. 865. 866. 867. 868. 869. 870. 871. 872. 873. 874. 875. 876. 877. 878. 879. 880. 881. 882. 883. 884. 885. 886. 887. 888. 889. 890. 891. 892. 893. 894. 895. 896. 897. 898. 899. 900. 901. 902. 903. 904. 905. 906. 907. 908. 909. 910. 911. 912. 913. 914. 915. 916. 917. 918. 919. 920. 921. 922. 923. 924. 925. 926. 927. 928. 929. 930. 931. 932. 933. 934. 935. 936. 937. 938. 939. 940. 941. 942. 943. 944. 945. 946. 947. 948. 949. 950. 951. 952. 953. 954. 955. 956. 957. 958. 959. 960. 961. 962. 963. 964. 965. 966. 967. 968. 969. 970. 971. 972. 973. 974. 975. 976. 977. 978. 979. 980. 981. 982. 983. 984. 985. 986. 987. 988. 989. 990. 991. 992. 993. 994. 995. 996. 997. 998. 999. 1000.*

Atqui, ut ab ultimo ordiamur, certissimum est, tum ex frequenti Capite, tum ex testimonio Apostoli, in epistola ad Hebræos Cap. 1. hos fuisse Angelos, & ministros ac legatos Dei. Ita enim, etiam isti ipsi infra Cap. 19. v. 13. de se loquuntur: Iehoua, inquentes, misit nos. Si ergo Angeli fuerunt, si missi à Iehoua, certe non fuerunt ipse Iehoua.

QVOD autem vocantur primo viri, fit quia in forma & specie virorum apparuerant. Usitatum autem est Angelos, in forma hominum apparentes, viros vocari. Vt inter cetera videre est Luc. 14. v. 4. Act. 1. v. 10. & 10. v. 3. 30. Deinde, quod nomen Iehouæ ipsdem legari, nomen & personam legantium.

*Ergo in pla sacra scriptura non videntur personam nostram
Missio non tollit aequalitatem personarum, cum et mittens et missus sint
ejusdem essentia.*

EX GENESI CAP. XVIII. VERS. 2.

gantium sustinent. Vnde in ista quoq; historia, permixtim nunc Deo, nunc Angelis sermo & actio attribuitur. Quod satis esse usitatum, & quod nomen Iehouæ, neminem Deum faciat, iam antea firmis & multis confirmavimus testimonijs. Atq; etiam interpretes, alias Trinitati additi, in huius loci explicatione, idem ingenuè & clare fatentur. Quare tertium argumentum aduersariorum corrui.

Quod verò primo loco dicunt: Abrahamum tres vidisse, & unum adorasse, quo Trinitatem personarum & unitatem essentia diuina significari autumant: tum demum hoc aliquid valeret, si constaret, Abrahamum, tres illos pro uno Deo agnouisse. Ita enim posset hinc aliquid elici: Abraham visis tribus, statim agnouit tres deitatis personas, sed cum sciret illas personas, habere unam essentiam, propterea unum tantum adoravit, ut hoc pacto monstraret, se quidem scire tres esse personas, sed tamen unum colere Deum.

ATQVI Abraham, tantum abest, ut hos viros pro Deo habuerit, agnouerit, ut ne Angelos quidem esse sciuerit, sed viatores, & homines esse mortales, sibi certissime persuasum habuerit. Idq; probatur tum testimonio Apostoli, tum ex actione ipsius Abrahamæ.

Nam Apostolus loco citato, expresse dicit Abrahamum, ignarum & nescientem Angelos recepisse, & conuiuio excepisse, cum putaret esse homines.

Deinde, si Abraham sciisset, hos esse, non dico Deum, sed Angelos: An illos ad requiescendum, ad lauandos pedes, ad comedendum inuitasset? Num ita erat fatuus, ut crederet Angelos, & ipsum Deum, cibo, quiete, & ablutione, tanquam sordidos egere?

Præterea falsum & illud est: Abrahamum unum adorasse. Hoc enim Moses non scripsit, sed simpliciter ait, Abrahamum se incuruasse, & adorantis gestum expressisse.

Neq; etiam rectè, secundum istorum sententiam, fecisset Abraham, si sciens illos esse tres Deitatis personas, uni tantum exhibuisset honorem. Nam, ut Trinitarij aiunt, in Personis ipsis summa est æqualitas, nil ibi prius aut posterius, maius aut minus. Ergo unum adorans, ceteris iniuriam fecisset. Præsertim cum singuli, nomine Iehouæ insigniantur, tam ille qui cum Abrahamo, hoc Capite colloquitur, quam illi, qui ad Sodomam perdendam profecti sunt, Capite sequenti. Ergo fuerant pares, & pari honore digni.)

31
 # Nam a3 Atyamak m337 f3ymit. hana a3 Isdman. k. hia3 Atya Tim. 3. 2. 2.
 mart a3 m337 j. 3. 2. 2. h3y. k3en unictm Atyanol. hana Isdman. k. hia3 Atya Tim. 3. 2. 2.
 l337. a3 hana 30. EX GENESI CAP. XIX. VERS. 24.

unde multitudo in Deo, & Christi ante matrem existentia, atq; adeo a
 ternitas comprobetur.

Nam in priori loco, ubi scribitur Iehouam pluisse, Filium signi-
 ficari censent, loco posteriori, cum à Iehoua pluisse affirmatur, Patrem
 denotari putant.

Atq; secundum hanc interpretationem, immediata & proxima euer-
 sionis Sodomorum causa, Filius statuitur.

Sed hæc opinio, consistere non potest. Primo,

Quid euerio Sodomorum, ubiq; in sacris literis, Deo Patri, non Filio at-
 tribuitur, ut videre est Amos 4. & 11. Ierem. 50. & 40. 2. Pet. 2.
 6. & c.

Deinde, ex ista Mosis narratione liquet, media illa, quorum
 ministerio usus est in hoc supplicio Deus: fuisse Angelos (At Angelos, nō
 posse Filium Dei denotare, supra ex Apostolo ostendimus. Quin, si An-
 geli aliquem, præter se, significant: non posse alium, quam mittentem
 ipsos, hoc est, Deum Patrem representare.

Præterea, cum isti dicant, omnes tres personas, in
 steris, sub forma Angelorum fuisse. & ab Abrahamo visas esse: quo modo
 Filius, à Patre, de cœlo, seu cœlitus pluit?

3. Sed huius interpretationis vanitatem, etiam ipsi
 Trinitatis adoratores animaduertunt. Nam Calvinus, ita in hunc locum
 scribit: Quod veteres Christi dminitatem hoc testimonio probare conati
 sunt, minime firmum est: ac sine causa, meo iudicio, tumultuantur, qui
 acius iudeos exagitant, quia non admittant tale probationis genus.
 Et mox, parum solide ratiocinari dico, qui plures inde personas eliciunt.
 Hactenus ille.

Musculus quoq; eiusdem farinae homo, sic scribit:
 Non est putandum, quod de duobus Dominis loquatur Moses, perinde
 ac nec Paulus, cum 2. Tim. 1. dicit: Det illi Dominus misericordiam
 inuenire à Domino in illa die.

In eadem est Zanchus etiam sententia, qui tamen insanum pro Tri-
 unitate condidit volumen.

Quare, vel ex aduersariorum confessione, certum est, nihil in his
 partis lib. 1. cap. 2. & lib. 2. verbis, Trinitati esse subsidij.

Repudiato igitur falso, nos verū loci sensum inue-
 stigemus. Non uno autem, quamvis nullo inconueni-
 enti,

Nam Iay adgink. h3y gy aheria 3y ne Soloma a3 iras. de m3m m3ndat3y
 Valamih3y f3m3y g3ly a3 Sol

EX GENESI CAP. XIX. VERS. 24.

enti, modo exponi hæc verba possunt, & solent.

Primo, ut phrasis quædam Hebrææ linguæ usitata, hic animaduertatur & obseruetur, quæ solet sepius Antecedens loco
 Relatiui ponere. Quod usq; adeo frequens est, ut qui illud neget, non
 modo indoctus, sed impudens merito haberi & dici possit. Adducamus ni-
 hilominus, aliquot huius rei exempla. 3. Reg. 8. & 1. ita legimus:
 Tunc conuocauit Solomon seniores Israël, ad regem
 Solomonem in Ierusalem. sic enim ad verbum in Hebræo legi-
 tur. Pro: Solomon conuocauit ad se. Item eiusdem libri Cap. 12. & 21.
 Roboam congregauit uniuersam domum Iuda, ut pu-
 gnarent contra domum Israël, & reducerent regnum
 ad Roboam. Et hæc in fonte sic habentur. Pro: reducerent, ad se.

IDEM euenit, etiam cum de Deo habetur sermo, ut Gen. 1. & 27.
 Creauit Deus hominem, ad imaginem Dei, Pro: suam. Et da-
 Cap. 5. & 1. Creauit Deus hominem, ad similitudinem
 Dei. Atq; ne quis fortasse, de nomine Iehoua dubitet, extant de eo
 quoq; quam plurima exempla. ut 1. Reg. 3. & 35. Quoniam reue-
 latus fuerat Iehoua Samueli in Silo, iuxta verbū Iehouæ,
 Pro: verbum suum. Et ibidem Cap. 15. & 11. Num quid vult Ie-
 houa holocausta & victimas, & non potius ut obediatur
 voci Iehouæ? Pro: voci sue. 2. Paralip. Cap. 7. & 1. Nec
 poterant sacerdotes ingredi templum Iehouæ, eo quod
 impleffet maiestas Iehouæ, templum Iehouæ. &c.

ET hoc usq; adeo familiare est Hebræis, ut licet Nouum testamentū
 Græcè sit scriptum, tamen quia eius auctores Hebræi fuerunt, idiotismum
 hunc linguæ suæ, etiam in peregrina retinuerint. Atq; huius exemplum
 unum iam citauit Musculus, in supra adscriptis verbis. Cui simile legitur
 1. Cor. 1. & 8. expectantibus reuelationem Domini no-
 stri Iesu Christi, qui & confirmabit vos, usq; in finem si-
 ne crimine, in die aduentus Domini nostri Iesu Christi.
 Pro: in die aduentus sui. Talis est locus & 2. Thess. 3. & 5. Et Luc. 3.
 & 19. Herodes corripiebatur à Iohanne, de malis quæ
 fecit Herodes, Pro: quæ fecit ipse.

Sed si quis plura huiusmodi videre vult, legat Annotationes Bezae,
 qui infra

38. GENESIS

CAP. XXXV. v. 1.

Interea locutus est Deus ad Iacob: Surge, & ascende Beth-el, & habita ibi, facq; altare Deo &c.

IN hoc Capite, iubetur Iacobus, iuxta votum suum, quod extat Cap. 28. v. 10. altare in Beth-el erigere ei, qui illic ipsi apparuerat. Sed Cap. 31. v. 13. dicit Iacobus, Angelum Dei, sibi dixisse: Ego sum Deus Beth-el, ubi unxisti lapidem, & votum vouisti mihi. Vnde apparet, Iacobum, altare Angelo exxisse. At non licet alteri, quam vero Deo altare erigere. Quare iste, qui dicitur Angelus, fuit Deus. Non fuit Pater, nec Spiritus sanctus: Ergo Filius

Quod dicitur in hoc Capite, Iacobus, iuxta votum suum, quod extat Cap. 28. v. 10. altare in Beth-el erigere ei, qui illic ipsi apparuerat. Sed Cap. 31. v. 13. dicit Iacobus, Angelum Dei, sibi dixisse: Ego sum Deus Beth-el, ubi unxisti lapidem, & votum vouisti mihi. Vnde apparet, Iacobum, altare Angelo exxisse. At non licet alteri, quam vero Deo altare erigere. Quare iste, qui dicitur Angelus, fuit Deus. Non fuit Pater, nec Spiritus sanctus: Ergo Filius

Et istud sophisma, iam saepe in superioribus dissolutum est. Nihil enim in his consequentijs, solidi est. Iam usq; ad tedium dictum, inculcatum & demonstratum est, legatum, personam & nomen legantis gerere. Ergo, non est mirum, si Angelus Dei, se Deum vocat, sicut etiam Mosi, ex rubo Angelus dicit; Exod. 3. v. 6. Ego sum Deus patris tui, Deus Abraham, & Deus Isaac, & Deus Iacob. Vnde non sequitur Iacobum altare Angelo, sed potius ei, in cuius nomine Angelus nomine Angelus apparebat, hoc est Deo, extruxisse.

Falsum etiam est Angelum istum representasse Filium, representans eandem personam. Falsum etiam est Angelum istum representasse Filium, representans eandem personam. Falsum etiam est Angelum istum representasse Filium, representans eandem personam.

Denique in hoc Cap. 35. & 28. eo loci, ad quem hic Moses respicit, nihil reperitur, quod vel leuem mouere lecto: i suspensionem possit, Iacobum Angelo exxisse altare. Nulla enim in his locis Angeli, sed solum Dei sit mentio. Quare Angelum hinc nescio quem eternum exculpere, non tantum imprudentis, verum etiam impudentis est. Si legatum, quod in hoc loco dicitur, Iacobum appellat, non fuit. At Deus hoc loco Angelum Iacobus appellat. Vnde manifestum est hunc Angelum Iacobum deum dignitatis ac honoris fuisse cum Deo. Non valet offusum Angelos quoque vocari Elohim, quia Hebraei hoc nomen in singulari et habet, quod de Angelo creato promitti non potest.

Præterea, ne consistere quidem ista interpretatio, cum alijs ipso

Præterea, ne consistere quidem ista interpretatio, cum alijs ipso

Angelus, qui eruit me de cunctis malis, benedicat pueris istis.

ANGELVM hunc, cuius facit Iacobus mentio-

nem: non creaturam, sed Filium illum eternum fuisse, contendunt Trinitarij. Atq; non fuisse creaturam, his coniecturis probare nituntur.

Primo, quod cum Deo coniungatur, & æque ut Deus compelletur. Secundo, quod benedictio, ab illo postuletur.

Tertio, quod à Patriarcha inuocetur. Quæ non nisi creatori competere, & tribui solent.

Fuisse autem Filium, sic colligunt: Nec Pater, nec Spiritus sanctus, vocari solent Angeli, Ergo hoc nomine Christus denotatur.

Sed ut ad hanc posteriorem collectionem primo respondemus: Qualis quæso est consequentia: Nec Pater, nec Spiritus sanctus, vocantur Angeli; Ergo Filius ita vocatur? Quasi verò in rerum natura, nihil sit præter ista tria? Hoc certe perinde est, atq; si quis diceret: Nec leo, nec ursus ratione utitur; Ergo equus utitur. Dicit enim aliquis, nec Pater, nec Spiritus, nec Filius, vocatur Angelus; Nec tamen sequitur, in rerum natura non esse Angelum.

Sed fortè excipient, se non absolutè & in genere de omnibus rebus, sed tantum de natura diuina loqui, in qua hæc tantum tria reperiuntur, & ea, quæ duobus non competant: necessario ad tertium pertinere.

Quibus nos respondemus, hoc nihil esse aliud, quam principium petere. Illud enim in questione est, & à nobis fortiter negatur, illa tria, in simplicissima Dei natura reperiiri. Quare hoc pro concessio accipere, nec possunt, nec debent. Respondetur 1. Ioh. 5. v. 7.

Deinde iam antea ostendimus, eo ipso non posse Angelum, esse Filium, quia Angelus est, & dicitur. Nulli enim Angelorum dixit Pater: Cap. 16. Filius meus es tu. Nulli 6. Angelorum, ut iam dictum est.

Præterea, ne consistere quidem ista interpretatio, cum alijs ipso

¶ Ino. 1. ab inordinum et in audire. Nonquam enim. Habetur inordinum legatu.
Regis. Verum. Regum. multo minus legatum. Habetur inordinum legatu.
Sic. Joannes. Baptista. erat. Legatus. Christi. Habetur inordinum legatu.
¶ Ino. 1. ab inordinum et in audire. Nonquam enim. Habetur inordinum legatu.

EXOD: CAP. III. VERS. 6.

¶ Ino. 1. ab inordinum et in audire. Nonquam enim. Habetur inordinum legatu.
Regis. Verum. Regum. multo minus legatum. Habetur inordinum legatu.
Sic. Joannes. Baptista. erat. Legatus. Christi. Habetur inordinum legatu.
¶ Ino. 1. ab inordinum et in audire. Nonquam enim. Habetur inordinum legatu.

¶ Ino. 1. ab inordinum et in audire. Nonquam enim. Habetur inordinum legatu.
Regis. Verum. Regum. multo minus legatum. Habetur inordinum legatu.
Sic. Joannes. Baptista. erat. Legatus. Christi. Habetur inordinum legatu.

¶ Ino. 1. ab inordinum et in audire. Nonquam enim. Habetur inordinum legatu.
Regis. Verum. Regum. multo minus legatum. Habetur inordinum legatu.
Sic. Joannes. Baptista. erat. Legatus. Christi. Habetur inordinum legatu.

¶ Ino. 1. ab inordinum et in audire. Nonquam enim. Habetur inordinum legatu.
Regis. Verum. Regum. multo minus legatum. Habetur inordinum legatu.
Sic. Joannes. Baptista. erat. Legatus. Christi. Habetur inordinum legatu.

¶ Ino. 1. ab inordinum et in audire. Nonquam enim. Habetur inordinum legatu.
Regis. Verum. Regum. multo minus legatum. Habetur inordinum legatu.
Sic. Joannes. Baptista. erat. Legatus. Christi. Habetur inordinum legatu.

¶ Ino. 1. ab inordinum et in audire. Nonquam enim. Habetur inordinum legatu.
Regis. Verum. Regum. multo minus legatum. Habetur inordinum legatu.
Sic. Joannes. Baptista. erat. Legatus. Christi. Habetur inordinum legatu.

¶ Ino. 1. ab inordinum et in audire. Nonquam enim. Habetur inordinum legatu.
Regis. Verum. Regum. multo minus legatum. Habetur inordinum legatu.
Sic. Joannes. Baptista. erat. Legatus. Christi. Habetur inordinum legatu.

¶ Ino. 1. ab inordinum et in audire. Nonquam enim. Habetur inordinum legatu.
Regis. Verum. Regum. multo minus legatum. Habetur inordinum legatu.
Sic. Joannes. Baptista. erat. Legatus. Christi. Habetur inordinum legatu.

¶ Ino. 1. ab inordinum et in audire. Nonquam enim. Habetur inordinum legatu.
Regis. Verum. Regum. multo minus legatum. Habetur inordinum legatu.
Sic. Joannes. Baptista. erat. Legatus. Christi. Habetur inordinum legatu.

¶ Apparitio igr ipsa. R. Non tuda it is arant Enyedi. Habetur inordinum legatu.
gat. Habetur inordinum legatu. Habetur inordinum legatu. Habetur inordinum legatu.
at. Habetur inordinum legatu. Habetur inordinum legatu. Habetur inordinum legatu.
vgy. Habetur inordinum legatu. Habetur inordinum legatu. Habetur inordinum legatu.
Mleg. Habetur inordinum legatu. Habetur inordinum legatu. Habetur inordinum legatu.
at. Habetur inordinum legatu. Habetur inordinum legatu. Habetur inordinum legatu.
Mleg. Habetur inordinum legatu. Habetur inordinum legatu. Habetur inordinum legatu.

Certe hunc nodum Trinitarij non solventur. Ha rãmárá físzítlyúle
Valakik azon beszédet mondják egi állatnak. Kine pókne
De David Ferencz azon egi beszédet mondja az ördöggel
azó egi Istenről írot könyvenek kezdeti fele. hogi egi az Isten,
szent Jacab Apostolbol Cap. 2. & 19.
Azert David Ferencz es az ördög egi állatnak.
Azert az ördög mondani, azout var hatnad mi köllünk az ő meg
oldozhatatlan szegényes domo kora.

Abundus est A dicitur in p. comiti et crimon falsi. Nam Luc. 10. 37. non
tribuit Christus Moysi hoc quia de se dicitur in prima persona. Ego sum Deus
EXOD. CAP. III. VERS. 6. **45.** Abrahami Deus

plurima possunt absurda colligi. Ita enim isti dicunt: Quod hic tribuitur
Iehoua; A Stephano tribuitur Angelo. Vnde concludendum putant, Ana
gelum & Iehouam eiusdem esse essentia. At hanc viam secutus, alius sic
colliget: Quod vultus respiciunt moysi & Moysi ostendit pater rubrum, cum dicit De
Hac ipsa verba, quae hic leguntur, tribuit Christus Moysi, Luc. 10. vultus Dei Abraha
20. 37. quasi non Deus. vel Angelus dicat de se, quod sit Deus patrum
sed quod Moses, hoc dixerit de Deo. Ex quo sic colligere licebit: dum
Exod. 3. Deus dixit, Abrahami, Isaac & Iacob Deus
Act. 7. Angelus dixit, & Iehoua & Moysi & Iesus dicitur Iesus, et non
Luc. 12. Moses dixit hac verba: Ego sum Deus

Abraham, & Deus Isaac, & Deus Iacob. Ergo Deus, Angelus
Iesus, & Moses, sunt eiusdem essentia. Sed in doctrina hominum ac praesentia de personis. Vnde
Certe sol. Certe hunc nodum Trinitarij, non soluent, sine ipsorum interpretatione quod Christus Iesus
veritas, sententia, atq; argumentationis destructione & confutatione. Nos hinc Moysi in prima
vero facile expeditur. Nam verum est illa verba, omnes eos tres dixisse
sed Deum, ut principalem autorem. Angelum, ut legatum, & personam
mittentis sustentem. Moysen vero, ut historicum & narrantem.

Sed possumus istos, etiam ex suis principijs confutare. Ad maiorem
tare. Dicunt enim, opera Trinitatis ad extra, esse indiuisa. Hoc est, cum
Deo attribuitur aliqua actio extrinseca, seu ut alias loqui solent, transiens,
non immanens; illam actionem, esse omnibus tribus personis communem,
ita ut non magis una, quam duae reliquae operari dicantur.
Quero igitur, an missio & ablegatio, sit actio seu operatio ad extra
tra? Negare non possunt: Ergo sequitur, istum Angelum missum esse,
aeque a Spiritu sancto, & Filio, atq; a Patre. Vnde, si Angelus iste fuit
Filius: missus est, non tantum a Spiritu sancto, (cui contra Christus dicat
se missurum spiritum s.) sed etiam a se ipso. Cum ubiq; contrarium cla
met Filius, nec se a seipso venisse, sed a patre in mundum esse missum a
firmet. Sed ex horum sententia, illud etiam sequetur, eundem esse mittentem
tem & missum, eundem sibi ipsi imperasse & paruisse, eundem Dominum
& seruum fuisse.

Præterea, cum dicant Filium aeque ac Patrem esse
infinitum, omnipotentem, omnia implentem, quo modo potuit mitti
venire? Nam qui mittitur, & venit, mutat locum, & inde ubi erat, eo
ubi non fuerat, proficiscitur. Quod, Deo immenso, qualem isti tunc fuisse
Filium fingunt, non potest.
Quia ita missus est a Patre, ut a se ipso, utrumque donat & ex persona. Ioh. 10. 36. cap. 17. 21. 46.
9. 14. Et cum ab ipso in saecula mittitur, utrumque donat & ex persona. Ioh. 10. 36. cap. 17. 21. 46.
vadem & personam dicitur personam non esse. At sunt, quae Angelus & Filius & Spiritus
singuli personae a Patre, ita ut non possit dici Patre, nec vultus Patris & Spiritus
a Angelus & personae personae. Quod non possit dici, vultus sibi aliquid in personis
glum & homo. & ab ipso dicitur, quia a vultu Christi & Deum & Spiritum & personam
hinc sacra & personae 1 Cor. 8. 6. & 42. & 1. Matth. 12. 18.

46. EXOD: CAP. III. VERSV 6.

Sed istis nugis & ineptijs omisissis, planus satis &
 2 clarus ex ijs que diximus, loci sensus cuius esse potest. Nam dicimus,
 1. Ioh. 1. Vistum qui Moysi apparuit & locutus est, in sua essentia, fuisse Angelum &
 18. & 5. v. 37. creaturam. Deum enim nemo unquam vidit, neq. vocem eius audiuit, teste
 1. Timot. 6. Christo, Apostolis & Prophetis. Verum vocatur Iehoua, & Deus per
 v. 16. Exod. 33. 6. trum, propter officium, & personam quam gerebat.

Ab officio autem, ad essentiam, ab accidente ad substantiam arguo
 quam non est in sua essentia, & fatui, & in scriptura, prorsus peregrini est.
 offensa, in hac materiali vira, quomodo in loci allegari sunt in illigendi, vidit nullo:
 nimis in proculo gratia ac in loco in capite manet. Rom. 1. 19. 1. Timoth. 3. 16.

Quis enim ferat, si quis sic colligat:
 Haec argumenta in nulla
 sunt figura, neque sunt vera. Socrates, pater est.
 At pater, relatio est. Ergo
 Socrates relatio est? Quanto sanius isti:
 Angelus, Iehoua est. Sed et non pater est, immo
 At Iehoua, creator est. Ergo
 Angelus, creator est. Item:
 Socrates, pater est.
 Aristoteles pater est. Ergo
 Socrates & Aristoteles, eandem numero habent essentia.
 quod in ista figura major minorque sunt nunc appropinquat, et sic per
 nobis vult significare, et non obijci
 sic isti: Angelus Iehoua est
 Deus creator, Iehoua est. Ergo
 Angelus, & Deus creator, eandem numero habet
 essentiam. Quis hac non rideat & conspuat?

Lege denique, qua annotauimus in Cap. 16. Genes: ubi ostendimus,
 nullum Angelum, posse esse Christum. Si ergo hic in rubo apparens, fuit
 Angelus, sicut reuera fuit: certe Christus esse non potuit.
 va quo anno dicitur, non tamen remittimus ad videri, ubi ostendimus nullum Ang.
 in capite, & 6. v. 1. non tamen remittimus ad videri, ubi ostendimus nullum Ang.
 lum creaturam. Possi dicere quod, boni iam dicimus Angelum creaturam, qui
 est Angelus, sed dicitur in facie Iehoua. Mat. 3. 1. Esa. 63. 9

IVD:

Præterea, cum dicant Filium aquæ ac Patrem esse infinitum, &
 Mikor at Fin mondarik & kuldini, & il joni, & son at, at Aris somwomp
 inaga ungh jhnh altal, & maga ki mutad anak hathato saga altal, hilym
 Val & dala milkiul, polot ad il bosat somly, in, at in Kingb unidomit vago.
 Eyy mondom, mondarik at Fin joni at Atyatol, per spiritualem manifestatio:
 nem kivalteki kon Valo mogh jhnm altal, nom ugi, ot hwni hts dm, at holot
 at lot non Vala, hamon jhnm hwni magat untatta atö hathato es. hlym
 altal at Atyanak ahangatty a somint.
 Immo, at kuldö Es. hlym, Valamilly hnt at somly, somly, kös-
 zül, somly: Somint non pater, panmum auna & kuldini, at at, my mod-
 gia annak at somly, mogh jhnm, somly, mint at Fin, hovy at dylhon
 il joni: at Bent hlym somly, natjan, mm a dyl, mint ha at lot
 5. akkoris jhnm somly Somint unidomit non Voltanak Volna, hamon hog,
 at

et hivaltk. En való es. l. kedvük által magokat meggy jöhetnek. Igi jöhetnek
 meggy Jn Jacobnak mikor Miso Poraniában uunur Gn. 28 Jn. 10.
 Esigy Komnyak l. Engedim? Barmy röl a3 helyogot, hogy a3 Jn. 10.
 30. agnak Jnkörben mészten. De mm akar oda mēni.
 Ab officio autem ad essentiam, r. pag. 46. linea 7. R. Hogy mē. I. ho
 va, csak tiszte mēo volna, hogy a3 hi. Jhovanak mondak, p. 3. J. hiru
 mēni, mondak. Jhovanak, bolondhöz v. kaba tudatlanhoz illik a3 t
 mondani. Mert is mē Jhova vagiok, a3 hivöl vgi altallaban mondak
 annak, mē tiszti, hammm allattya jöhetnek is mēo, omēn maganak
 a3 Jhonnek magyarázattya Jvint: Ehje, qui sum. Exod. 3. & 14. Jn.
 16. & 13. Object. r. vide hic pag. 75. op. n. m. 1. b. Hat is a3 Moysesnek mē
 jöbnt Angyal Jn mondak tiszte mēni Jhovanak? Mert vati Jn. 1.
 gyal. E. 6. & 9. 10. 11. Malach. 3. & 1. Hammm Jrm. Jhiru mēni.

INDICES

CAP. VI. v. 12.

• Apparuit ei Angelus Domini, & ait : Dominus tecum, virorum fortissime.

Primo, quod ^{mk hornby 3.1} vocetur Iehoua.

Secundo, quod Gedeon ei sacrificium obtulerit.

* Quod ad primum attinet, iam ita saepe diximus, & esse a seipso habet. tot exemplis demonstrauius, lehoue appellationem, Deum eternum non ratione officij, nec neminem constituere, cum & creaturis saepe tribuatur, & legati Dei, propter descriptionem personae tum nomen tum personam ipsius Dei sustineant: ut penè putidum sit de Angelis Throna. repetere. Ad hoc satis factum est libi in Ioh. d. n. lib. 1. c. 1. p. 1.

Certe hic Angelum, vocari Iehouam, eo quod Iehoua fuit legatus, patet primo ex eo, quod aliquoties Angelus Iehoua appellatur.

Deinde, omnes eruditiores interpretes, etiam Trinitarij, ultro hoc fatentur. vnde Vatablus, quoties in hac historia, Angelus iste vocatur Iehoua: toties explicationem hanc addit: id est, Angelus Iehouæ. Quin ad 2. 14. hæc annotat: Hic vides missum, loqui nomine mittentis. Censetur enim missus de nomine mittentis. Nihil profecto hic he-

Et Bucerus, in eundem versum hac scribit : Angelo tribuitur nomen Dei. Nam ubi Deus representatur eximie, ibi communicatur nomen Dei. Sic arca, vocatur Dominus ipse, sic hic Angelus, vocatur Angelus Dei, & Deus ipse. *Nihil loquimur hic Buc. contra nos.*

Ergo in appellatione Iehoue, nullum est Trinitarijs presidium.

Iam quod ad alterum attinet, ubi aiunt Gedeonem hic obtulisse sacrificium, quo satis aperte demonstrarit, se istum non pro creatura habuisse: respondemus; Gedeonem nec voluisse offerre, nec obtulisse huic sacrificium. Quod, his rationibus confirmamus.

Primo, sciebat Gedeon, nemini offerendum esse sacrificium, nisi Deo. At istum, qui cum ipso loquebatur, tantum abest ut Deum eternum esse, agnoverit, ut ne Angelum quidem esse sciverit aut crediderit. Quod

48. IVDIC: CAP. VI. VERS. 12.

Ex ipsius Gedeonis oratione & confessione liquet. Ergo si huic offerre sacrificium voluisset & idololatram se professus fuisset.

Secundo, sciebat etiam Gedeon, sacrificium Deo non debere offerri, nisi in loco, a Deo per Moysen prescripto & electo, hoc est, apud Tabernaculum. At in illa area, ubi triturbat Gedeon, non erat Tabernaculum Dei. Quo modo ergo ibi cogitasset Gedeon sacrificare?

Tertio, hoc ipsum apparet, etiam ex facto & actione Gedeonis. NAM si voluisset sacrificare, certe carnes non coxisset, non enim offerri solebant Deo in sacrificium coctae carnes, neque iusculum. DEINDE sciebat, sacrificium non posse peragi sine igne, & sciebat in area, non esse ignem.

Cur igitur secum non attulit, quemadmodum fecit Abraham Gen. 22. si sacrificare voluit? Responsum est adhuc respiciendo primam rationem. Ex quibus manifestum est, hic Gedeonem nihil de sacrificio cogitasse. Sed etiamsi id daremus, constat certe Angelum sacrificium non accepisse, quo ipso satis significavit, se non esse Deum, nec tali honore tractandum. Vera igitur huius loci explicatio haec est: Gedeon, illum qui ipsum alloquebatur, putabat esse hominem Prophetam, seu virum Dei, qui ipsum nomine & mandato Dei ad liberandos Israelitas hortaretur. Et quia tales Prophetas, solebant Israelitae, non tantum venerari, verum etiam beneficijs, & officijs humanitatis prosequi; voluit Gedeon huic quoque cibum apponere, & hospitalitatem in illum exercere. Et hinc est, quod coctas carnes, cum iusculo attulit, non ut sacrificaret, sed ut virum illum pasceret.

Tremell.
Vatab. in
Annot.

Hanc expositionem esse veram, tum ex ijs quae iam diximus, tum hinc apparet, quod doctiores interpretes, ubi vulgatus textus habet &. 18. portans sacrificium & offerens tibi, verterunt; prolatum munus meum, collocem ante te. Et pro eo, quod in vulgatis libris legimus, &. 19. & obtulit ei, verterunt; & applicauit. Nulla igitur est hic sacrificij Angelo oblata, vel mentio, vel suspitio.

IVDIC:

I V D I C E S 49.

CAP. XIII. v. 3.

Cui apparuit Angelus Domini, & dixit ad eam:

Sterilis es, & absq; liberis, &c.

EADEM prorsus est huius loci, quae praecedentis ratio. Censent hunc Angelum, ideo habendum esse pro Filio Dei aeterno, quod vocetur Iehoua; Et quod Manoah sacrificium ei obtulerit. Sed istum reuera fuisse Angelum, patet primo inde, quod historice, eum ubiq; vocat Angelum Iehouae. Deinde, etiam postquam in celum, stupendo modo ascendisset, scribit: Statimq; intellexit Manoah, Angelum Iehouae esse. Non autem, Deum, aliquem aeternum, num. Nam ab initio, nec Manoah, nec uxor eius, alium esse illum, quam Prophetam, & hominem mortalem, crediderant. Iq; non tantum ipse historicus testatur &. 16. sed factum quoq; ipsius, Manoah ostendit, ut qui cibum ei ad comedendum afferre voluerit. Quod autem &. 22. dicit Manoah, se vidisse Deum, cum tamen Angelum vidisset: iam saepe istius locutionis ratio, reddita est. Dicitur Deus, quia erat legatus Dei, personam & nomen Domini gerebat.

Quod ad sacrificium attinet: Manifeste falsum est, voluisse Manoam huic Angelo sacrificare. Nam primo, credebatur illum esse hominem mortalem, cui non conuenire sacrificium sciebat, ideoq; cibum ei ad comedendum apponere volebat. Deinde Angelus, clarissime dicit, se nec comesturum, nec sacrificium accepturum. Quorum altero hominem, alio Deum se esse negat. At isti mendacem quae facere volunt. Iam quod vulgi ea fuerit opinio, non tantum eum, qui ipsum Deum, sed qui etiam Angelum Dei vidisset, moriturum esse: ex alijs scriptis, pluris locis patet Gen. 16. & 32. Ergo non abs re, propter

conspicuum Angeli, Manoah sibi atq; uxori, Angelum esse ostendit. Atque hanc opinionem, quod Angelus esset, non tantum Manoah, sed etiam uxor eius, habuit. REG: huiusmodi opinio, quod Angelus esset, non tantum Manoah, sed etiam uxor eius, habuit. Atque hanc opinionem, quod Angelus esset, non tantum Manoah, sed etiam uxor eius, habuit.

2. Psal. II. Vers. 7.

est in hoc arrol, naly heres omnium potest: sed Filius ille Mariae, homo Iesus Christus. De hoc
ergo, non de illo hic agitur.

ad huc magis & p. 1. 2. ab h. d. m. n. b. n. q. u. m. b. n. a. r. e. p. r. o. p. r. i. e. t. e. r. m. i. n. a. t. i. o. n. e. m. a. d. d. i. c. t. u. m. q. u. o. d. n. o. n. e. s. t. i. s. t. u. d. i. u. m. s. e. d. i. s. t. i. n. c. t. i. o. n. e. m. a. d. d. i. c. t. u. m. q. u. o. d. n. o. n. e. s. t. i. s. t. u. d. i. u. m.

Tertio, hic idem auctor, Cap. 5. d. 5. iterum citat hoc dictum: Sic & Christus non semetipsum clarificavit, ut Pontifex fieret, sed qui locutus est ad eum: Filius meus es tu, ego hodie genui te. Hic quoq; illi applicatur dictum istud, qui clarificatus est à Deo, et ab eodem Pontificatum accepit. At æternus Filius, nec clarificatus est, nec Pontificatum à quoquam accepit. Ergo hæc prophetia Psalmi, nihil ad illum pertinet.

4. *Postremo accedat etiam confessio aduersariorum, qui etsi eternam Filij Deitatem adstruunt: tamē fatentur, hic omnino agi de Filio exaltato, & in summū dignitatis gradum euecto. Sicut videre, in eorum, quos supra nominauimus, Commentarijs quilibet potest.*

Hac igitur falsa opinione repudiata, explicemus
genuinam verborum prophetæ sententiam.

Iam antea diximus, ne *isopinōs* quidem posse, hæc verba de nativitate externa, & generatione naturali accipi. Ergo multo minus eam significabunt, mysticè & spiritualiter accepta. Cum ea etiam, quæ literaliter accepta, naturalia sunt, si ad mysticum sensum transferantur, spiritalia evadant.

Quisoda David vñ hiesoda Sicut ergo de Dauide dicebamus generationem eius ex Deo, signifi-
care amorem, fauorem, beneficium, & euectionem ad regiam dignita-
tem; quod præcipue tribus temporibus in illo declaratum fuit: ita etiam
Christi à Deo generationem, significare fauorem, protectio-
nem, gratiam, & regiam dignitatem ei diuinitus collatam. Quæ tribus
similiter temporibus, præcipue declarata est.

Nam etsi tempore quoq; conceptionis, dixerit Angelus Iesum nasci-
turum, Dei filium: tamen in futuro loquitur: magnus erit, inquit,
& filius Altissimi vocabitur Luc. 1. v. 32.

Ergo post istam naturalem & externam generationem, genitus etiā
est. hocq; a Deo p. *Samadala*, *maribon muruthi* atq; *Iordan* *visunt fillo*. vato
vallas *Generationis*. Primo cum in Iordane, a Iohanne baptizatus est. Tunc enim illa
mondatumk, *Ioh. ar* vox intonuit: Hic est Filius meus dilectus. Et ipse Christus
al *Christus* *Ioh. 3.* fateitur, eum, qui aqua & Spiritu sancto baptizatur, quod ipsi
tunc *perierint vato* tunc occidit, denuo nasci.

[illegible][illegible]

Secundo genitus à Deo est, cum est à Patre suscitatus, & resur-
 xit. Tunc enim teste Paulo ad Rom. 1. declaratus, & definitus est esse
 Filius Dei.

*Tertio genitus est à Deo, cum cœlos ascendit, sedit ad dextram
Dei patris, & omnia pedibus eius subiecta sunt.*

Iam ergo hanc prophetiam, possumus liberè ad quodvis horum tem-
porum salua pietate referre. Qua in re ipsi nobis Apostoli praeunt, &
quo modo hoc dicto uti debeamus ostendunt. Nam Paulus quidem, ut iam
diximus, Actor. 13. refert hanc prophetiam, ad tempus resurrectionis
Christi. Et idem confirmat Ad Rom. 1. 3. 4.

Auctor verò epistolæ ad Hebræos, refert ad ascensionem & Pontificatum Christi. Neq; in hoc vel secum pugnant, vel peccant Apostoli. qd ad diuersa referunt, eadem verba, tempora. Quin licet illa ad quoduis exaltationis Christi tempus referre. ideo rectè faciunt etiam illi, qui ista, ad tempus baptismatis Christi accomodant. Musculus.

PSALM: XXI. vel XXII. 17.

Foderunt manus meas, & pedes meos, Ez. k nom ydham L 6.

HAEC verba literaliter & historicè, non esse scrip-
pta de Iesu Christo, patet *Annus ab Consecratione xpi 1000 bñm Bernit Davidrol mon*
de pñ. Anni 17 x bñm Bernit Davidrol V. 27 k. Mort
Primo inde, quia cum hic Psalmus conditus est: tunc Iesus Chri-
15 k ab Davidban
stus, etiamsi, ut volunt Trinitarij, extitisset: manus certe & pedes, hoc
non dñm bñ
est corpus, quæ pertundi & perforari tum possunt tum solent, non habuit.

Præterea ille de quo hæc historicè cantantur, iam ex utero matris in gremio Virginis. Abertus natus erat, ut patet ex Jo. 10. At tum Christus, etiam Trinitatis Christus, vagitus est. Testibus, nondum ex homine natus erat, nullam matrem, sed solum Patrem Verbum. Jo. 1. 1. habebat.

Ut taceam, lectionem textus Bibliici hic variare, & Hebræos comelle, (3. Brofje) de
dices, aliter hodie hunc locum scriptum habere. Quorum fidem scutus miker Bolok, ok ha
Varablus, sic hunc locum vertit ceu leo, (scilicet cinxerunt, vel dat. padho 33 a. kial
tanak) Ugi itris. Mint a3 Oro3lan a3 ep kezei momor-
met es labaimat, indni itile, mug lyuka 33 itlak, a3 mlyert, ngiam Oro3la.
nekhor ha onlittatnak a3 Chrus illon Ugi 2. 14

Vetkunt. Summar p'hona at' Ciru's at' uirt oda p'ly. b' mugh. mut altuk.
Erös hatalmus: uirt m'j d'nhato p' absolute Apoc. 1 & 8. M'rt forogik.
m'k l'ra ugiunnt p'ram'lye p'stan Luc. 1 & 16. H'gy m' volna at' v'rt
diso'sugm'k l'ra v' k'irall'ya?

At' im'p'itöl. lo' h'ot m'p'das Syrac k'irall'ya. b'ol p'mmibon
öhr m'm p'gik. M'rt 13 földi k'irall'ya ok diso'sug. p'm'k m'p'dat'ale
at'ö k'irall'ya p'p'gik: at' Ciru's k'irall'ya diso'sugm'k m'ondakik
at' v'rt at'ö b'om. Vale sag'gon l'ko p'stan p'p'gik, m'ly at'om diso'sug,
m'ly v'rt at' Ciru's allat p'v'rtit Vale l'ny'p'gik at' p' diso'sug.
m'k ugiunnt character persona. Pat'ris, H'br. 1 & 3. L'ad
m'gh at' v'rt im'p'it. ha p'otak h'at'ng sag'gonok ill'udo dot'gi. 13
at' Ciru's p'mm'p'v'rtit Vale indomany anagi m'm?

EX PSAL: XXI. vel XXII. VERS. 17. 65.

astutum aliquis ostium. Et vos o portæ æternæ panduntor. in-
troibit enim per vos, Rex gloriæ, id est, Iesus Christus. Quibus
respondent Angeli, qui intus sunt: Quis est ille Rex gloriæ
qui scilicet pulsat, & vult ingredi? Excipiunt Christi affectu: Est Ie-
houa fortis & potens, Iehoua potens in prælio &c.

Ex quibus illud colligunt, Iesum Christum, ex confessione San-
cto- rum, esse æternum & omnipotentem Deum.

Vix puto ullum esse, qui huius vanitatis, confuta-
tionem seriam requirat: Est enim hæc interpretatio fabellis poetarum:
nanijs anicularum, quibus pueros demulcere solent, par. m'j v'rt m'm volna t'p'at v'gi am'p'at'ly.

An Deus, & cœlestes Angeli, aduentum Iesu Christi in cœlum i-
gnorabant? ut clamore & excitatione ac denunciatione comitum Christi
indignerint? altat p'otat. 13. Pal. ki altat. 13. David: Ha at'on h'at' altat p'otat'ly. b'ol
An Deus, suos habet in cœlo portarios, ad ianuam excubantes? ut
poète fabulantur de Horis. v'gi m'm. 13. at' m'ondani h'gy m'ly m'k'ly. v'rt'ly. 13. H'at v'gy. 13.

An portas, quæ claudi, obsecrari, & rursus aperiri soleant ex-
sint, cœlum habet? v'gi m'm. 13. David altat. 13. Diso'sugm'k k'irall'yanak. 13. Pal altat. 13.

Mihi quidem hæc ineptias legenti, Homericæ illæ obuersantur
Αὐτάρ ται δὲ πόλει μύλων ἔσαν, ἃς ἔχουσι πᾶς, v'gi m'm. 13. m'ond'ly. Diso'sugm'k
Tῆς ἐπιτέτραπται μεγας ἔσαν οὐδὲ μωός τε. k'irall'yanak.

Absit hæc prophanitas, & ludicra, ac puerilis, à pijs hominibus co-
gitatio.

Sed consideremus, an aliquid præterea ad suam
sententiam confirmandum adferant. Dicunt igitur, hic fieri mentionem
Regis gloriæ: At Paulus 1 Cor. 2. & 8. Iesum Christum vocat Do-
minum gloriæ. Vnde appareat utrobique de eodem haberi sermonem. Sed
in hoc Psalmo, ea attribuuntur Regi gloriæ epitheta, quæ soli æterno Deo
competunt. Vnde sequatur, Iesum Christum, esse solum & æternum Deum.

Sed hoc argumentum, admodum debile est. Primo enim, aliud
est Rex gloriæ, aliud Dominus gloriæ. Neque Apostolus verba
Psalmi citauit, sed similem tantum illis sententiam protulit.

Deinde, hæc loquendi formula, Rex gloriæ, Dominus gloriæ &c. ex Hebræorū
idiotismo idem significat quod Rex gloriosus, Dominus gloriosus &c. Nam
At si cuius qui Rex gloriosus dicitur, æterni Dei titulus, & hic Psalmi
locus attribuendus est: iam infinitos habebimus Deos. Nam ut alia omitta-
m'rt at' k'irall'ya at' v'rt k'irall'ya, h'gy. 13. v'rt'ly. 13. l'v'alk'odo l'gy m'tam, at'ö v'rt'ly. 13. m'rt
at' Chyus 1 Tim. 6. & 15. Apoc. 17. & 14. cap. 19 & 18. Nam tagad'p'at'ly, h'gy at' Diso's
p'p'gik k'irall'ya m'm at'on k'ir at' Diso'sugm'k l'ra, v'rt'ly. 13. m'ond'ly. Diso'sugm'k
13 & 8. H'br. 1 & 3. a qui pollent, v'gy. 13. p'm'k.

37
 A 3 mi at isafokat illä, f. Jansonal cap. 12. & 28.
 igy fool Idö'sitönk. Aham disöisid mugh at 2
 m. 28. Szozat jöm at eg bol munduan. Es mgy di-
 cöy dthun, i fuz mugh disöy dthun. Mi adanik it. Link
 bön egyrö. hamu hgy at Ahamak disöföy. at
 Jini. A 3 f. Pal munda ja jöi mgy indä 3. k. H. b. 1.
 2 & 9. Mrt m m atort disöföy mgy Hrg at Chrus. hgy
 jöör at ö fhuink fhtti. H. b. 1. & 9. at 3. m
 dth at hös bön jarasnak k fgy. hamu hgy örökvalo
 fony. fgy at jö disöföy mgy H. b. 1. & 3. Amak k.
 hltti oty disöföy mgy disöy dth mugh at Chrus. mly
 m m m. Valt. hamu mli julaidona. mly. 2. Vilag
 dth mly. hltti. birt For. 17. & 5. H. b. 1. k. 28.
 at 5. cap. & 5. Valo munda fagamis dth at Chrus-
 nak fag. fgy Valo runda hgy örök. mly mly mly at
 Chrus fgy örök fgy mgy mly.

#. 4. Nec nos dicimus significari singulos Xpm. Sed ofus creationis hic non gerunt it
aliud, scilicet, sed ab soluto Xpm Joh. 1. 3.

Ex hoc quoq; dicto λογος αὐτός εστι, Trinitatem ex-
culpere conantur. Mundi, inquiunt, creator hic describitur, & fit trium
memio, Iehouæ, hoc est, Patris. Verbi, id est, Filij, & Spiri-
tus, qui est tertia persona. Vnde sequitur, Trinitatem esse totius uni-
uersi autorem. Autor vero uniuersi : verus & æternus est Deus.

Esa. 40. Verbum loquax, manet in æternum &c. *chrope scata. Hapic yag dch*
Vil firmou. Ori acu h. v. Sed b. b. Ho Xto accipitur. quia plura froua, aliud v. t. cum.
Cum ergo constet, verbum Dei, non semper signifi-
 ficare Christum, neq; tamen uno in loco, multas & diuersas significatio-
 nes simul retinere posse; ex circumstantijs, ex Antecedentibus & Con-
 sequentibus, genuina significatio eruenda est. Hoc igitur etiam in huius
 loci explicatione sequamur, at huiusmodi vagum so. nulli. k. i. ut hinc in d. m. k. at p. r. i. d. c. s. n. t.

Ante hæc igitur verba **Ps. 4.** hæc legimus: **Quia rectum est**
verbum lehouæ, & omnia opera eius in fide.
 Certe hic, **verbum lehouæ,** non est **Messias.**

Sed quod *versum* istum plane explicat, sequitur *ſ.* 9: Quoniã ipſe dixit, & facta ſunt, ipſe mandavit, & creata ſunt. Quem querimus locupletioſiorem & fidelioſiorem verborum interpretem, quã ipſum Davidem? En quod prius dixerat: Verbo lehouæ cœli firmari ſunt, hic explicat: Ipſe dixit, & facta ſunt. Quod adiecerat, Et ſpiritu oris eius, omnis exercitus eorum, hic iſto dicto exprimit: Ipſe mandavit, & creata ſunt.

Ex quibus apparet, hic verbum Iehouæ, non esse aliud, quam vocem, iussionem & mandatum Dei. Respexit enim procul dubio vates, ad illud Mosi, quod in creationis historia sæpe repetit: Dixit Deus.

[illegible]

Joan. 5. 23. Alho in adgiak öhr a8 junte minde
Angjali H. br. 1. 23 6.

& A's Apostol' vgi' altaly q'm mondogin, hugi is b. p. d. h. as b. h. h. p. l. o. l. l. o. t. t. a. R. a. a. d. i. t.
 m. a. s. a. r. k. i. s. t. m. u. n. d. o. t. t. a. m. a. s. a. r. i. s. a. s. f. i. r. i. t. m. u. n. d. o. t. t. a. q. u. a. t. a. s. k. i. s. t. m. u. n. d. o. t. t. a. a. t. t. o. l.
 a. k. i. i. v. i. s. h. m. u. n. d. o. t. t. a. m. a. s. k. i. i. v. i. s. h. p. i. s. t. i. t. u. t. i. s. m. u. n. d. o. t. t. a. D. i. m. u. n. d. o. t. t. a. a. s. b. h. h. h. h. h. b.
 PSAL: XCIV vel XCV. VERS. 8.
 7. m. u. n. d. o. t. t. a. f. i. n. i. s. a. s. k. i. i. v. i. s. h. p. i. s. t. i. t. u. t. i. s. m. u. n. d. o. t. t. a. a. s. b. h. h. h. h. h. b.
 Hodie q. vocem eius audieritis, nolite obdurare
 b. n. a. l. t. a. f. i. n. i. s. a. s. k. i. i. v. i. s. h. p. i. s. t. i. t. u. t. i. s. m. u. n. d. o. t. t. a. a. s. b. h. h. h. h. h. b.
 corda vestra.

QUIA hic locus, ab Apostolo, in epistola ad Hebr. 1. citatur: variè torquetur ad Trinitatis patrocinium. Quidam enim hinc Spiritus sancti deitatem stabilire conantur, hoc modo. Apostolus ait hanc orationem; Hodie si vocem eius audieritis &c. dixisse spiritum Sanctum. At ante illam orationem &c. 3. apud Psalmographum. fit mentio magni Dei, qui sit Rex super omnes Deos. Ergo Spiritus sanctus est magnus Deus &c. Rex super omnes Deos.

Sed quis non derideat potius, quam confutet, talem argumentationem? An non cuius patet, alium esse eum, qui hæc verba profert, Hodie si vocem eius audieritis, & alium de quo hæc proferuntur? At Deus magnus, & Rex super omnes Deos, non ille dicitur, qui loquitur, sed ille de quo fit sermo. Non enim ita legimus: Hodie si vocem meam audieritis, sed vocem eius, nempe Dei, ad quem colendum & adorandum vos invito. Sit ergo, ut vult Apostolus, qui loquitur, Spiritus sanctus. At Spiritus sanctus, non se intelligit, cum ait: vocem eius, sed alium, nempe cuius antea facta fuerat mentio, Deum nimirum magnum. Ergo spiritus sanctus, non se vocat, magnum Deum, sed alium, & diuersum à se. Inepie igitur hinc Spiritus sancti diuinitas colligitur.

Porro quod Apostolus ait, hæc Psalmi verba dixisse spiritum sanctum, non aliter intelligendum est, quam à Davide, vel propheta, impulsu spiritus sancti, esse prolata. sicut huiusmodi loquendi formulæ explicantur Act. 4. v. 24. Domine Deus, qui fecisti cælum & terram, mare & omnia quæ in eis sunt, qui spiritu sancto per os patris nostri David, pueri tui dixisti. ubi eadem vox tribus attribuitur, Deo, Spiritui sancto & Davidi, sed diversis rationibus. Illi ut primario efficiendi, hic ut instrum.

[illegible]

Handwritten notes in a cursive script, likely Latin or a related language, covering the left page of the manuscript. The text is dense and fills most of the page area.

EX PSAL: XCIV. vel XCV. V. 8.

Main printed text on the left page, starting with 'Non impulsus, Apostolus hic instrumentalis est...' and continuing with theological commentary. The text is written in a Gothic-style script.

Handwritten notes in a cursive script, likely Latin or a related language, covering the right page of the manuscript. The text is dense and fills most of the page area.

Main printed text on the right page, starting with 'Atque ut ad consequentiam veniamus...' and continuing with theological commentary. The text is written in a Gothic-style script.

1634.18.70ris.

Sed

vide convenientiam verborum. $\eta\beta$

EX PSAL: XCVI. vel XCVII. V. 8.
Sed ut ad principale argumentū accedamus: Primo,
si quis neget, hæc verba Davidis ab Apostolo esse citata; quomodo con-
fucabitur? Certe si verba Davidis & Apostoli considerentur, diuersa esse
deprehenduntur.

David enim ait **Adorate.** apud Apostolum legimus: & ado-
rent, non tantum mutato verbi modo & persona, sed etiam addita vo-
cula coniunctiva. Hic scriptum est: omnes Elohim, quod alij ver-
sunt Dñj, alij Potentes, Apostolus habet omnes Angeli. Hic est,
eius, apud Apostolum Dei. Apud Davidem, loquitur Propheta:
Apostolus Deum patrem, loquentem facit. Ex quibus apparet, non ea-
dem utrobiq; esse verba.

David mondgiak dem utrobiq; esse verba.
 fmadgiatok Si quis autem instet: Apostolum citare locum ali-
 Pal mondgiak quem ex veteri Testamento: Sed nusquam legi similiorem locum huic,
 fmadgiak quam sit istud Psalmi dictum. Unde credendum sit, hoc esse, ab Apostolo
 David citatum. Nuncy bibonsagh is molyum volna de J. araban. Vnde
 Respondemus, non esse novum, ut Novi testamenti scriptores citent

David citatur. Nuncly bisons agn. is nuly m. vobis. Judic. 43 & 9.
Mundon Elohim p. 86 Respondemus, non esse nouum, ut Noui testamenti scriptores citent
Pal. testimonia talia, quæ nunc in veteri testamento non leguntur, ut illud
Matthæi: Nazarenus vocabitur: Et extat simile, in epistola

Unden Angialok
David.
Az'o Angiali.
Ist'en Angiali.
Davidnals Prota
Az Apostolnals a'z
Alia Isr' sol.
Az Bonis d'm'z
h'it Imadja
Esak k'it h'it

Matthaei: Nazarenus vocabatur
 Iude. Ergo potest & hoc tale esse. *Inconstans Argumentum.*
 Deinde concedimus, ad hunc locum alluisse Apostolum, sed, ut in-
 telligeremus, ipsum non literalem dicti Psalmistae sensum respexisse, im-
 mutavit verba Prophetae, & ad suum propositum accommodavit. Quo
 satis significavit, non de eodem se, nec eodem modo loqui, quo haec verba
 in Psalterio iacent. Sicut hoc rem diligentius consideranti patet. Nam lo-
 quitur Apostolus mystice de persona & regno Christi, quem primogeni-
 tum appellat. At nihil tale est apud Davidem hoc loco. *h'it n'sq.*
 Postremo, nec ex eo quod Christum Angeli adorant, & adorare de-
 bent, sequitur illum esse Deum aeternum. Nam scimus Christum super om-
 nes, & omnia euectum; & adorationem, saepe reuerentiam & cultum
 externum significare.

Pop. esak kuso n'is externum significare.
Sed de his, etiam ad locum Apostoli infra, suo loco, agemus.

PSAL:

PSALM: CI. vel CII. VERS. 26. 81.

Initio, tu Domine, terram fundasti, & opera manu-
um tuarum sunt coeli. &c.

DE vero Mundi creatore, seu autore, qui solus est
Deus, hic agi, certum est. Quis autem iste sit, queritur.

Nos dicimus eum esse, qui in Novo testamento, vocatur Pater Iesu Christi : Illi enim tribuitur, tum ab ipso Christo Matt. 11. tum ab Apostolis Act. 4. cœli terræq; creatio.

Aduersarij autem, aiunt illum esse Iesum Christum, quia autor epistolae ad Hebraeos Cap. i. hæc Psalmistæ verba, attribuit Iesu Christo, Vnde appareat, Iesum Christum, esse cœli & terræ creatorem.

Sed utrum Apostolus hæc verba Christo attribuerit, atq; si attribuit, quo sensu id fecerit: infra suo loco, cum ad locum illum Apostoli peruenimus, diligentius expendemus. Quare lectorem, eo remittimus.

nerimus, diligentius expendemus. Quare lectorem, eo remittimus.

PSALMVS CIX. vel CX. Hat böhm. Psalmt als Christus dankt
Höl vlt David als Jon Johana. Böhm. Psalmt vlt bi als Christus, hegy a
Dixit Dominus, Domino meo. &c. Allen Psalm gyös valómz várt

PSALMUM hunc, iam inde ab initio, etiam ante
Christum, & ipsius quoq; aetate: duplicem habuisse interpretationem, u-
nam literalem, alteram mysticam; & mysticè quidem ad Mesiam, lites-
raliter vero ad Dauidem pertinere: non tantum ex vetustissimorum Ra-
binorum commentarijs, verum etiam ex historia Evangelica, constat.
Nam fuisse, qui etiam seculo Iesu Christi, hunc Psalmum de Davide intel-
ligerent: apparet ex disputatione Petri Act. 2. & 19. & seq. Vbi colli-
git sollicitè Apostolus argumenta, quibus persuadeat, Psalmi istius pro-
phetiam, non in Davide, sed in Iesu, esse completam. At si nemo tunc in-
ter Iudeos fuisset, qui Psalmum hunc de Davide intellexisset; superuacanea
& absurda fuisset Petri contentio; Nam contra id, quod nusquam est,
stulti & inepti est, pugnare. Ergo nisi opinio illa, Psalmum nimirum hunc
de Davide

31

82. EX PSAL. CIX, vel CX.

de Davide loqui, tunc vulgaris, & multis persuasa fuisset, certè Aposto-
lus, ita sollicitè contra illam non disputasset.

Sed eadem ætate, fuisse etiam qui istum Psalmum
de Messia interpretarentur, patet ex ipsius Iesu Christi cum Phariseis colo-
quio, quod describitur Matt. 22. ubi cum dixisset Iesus in hoc Psalmo,
Christum à Davide vocari Dominum suum: Pharisei non contradixerunt,
scientes nimirum, & credentes, hunc Psalmum de Christo loqui.

Hic igitur nobis ante omnia considerandum est, u-
trum hæc interpretationes possint ambæ simul consistere: an verò alteru-
tra earum repudianda sit?

Et quamvis prima fronte videri possit, eam solam, quæ Psalmum
hunc soli attribuit Messia, propter Iesu & Petri testimonium, esse incipi-
endam: tamen, si res diligentius consideretur, & omnia perpendantur
neq; prior illa repudianda est. *Prima ratio nullius est roboris.*

Nam primo ea, non heri, sed ante Iesum Christum nata est.

Deinde, scimus literalem interpretationem, cum mystica non pu-
gnare, sed tanquam subalternatas, inter se consentire. Neq; hunc solum,

sed alios scripturæ locos, utrumq; admittere, imò requirere sensum.

Præterea, ipse Iesus Christus, non obscure significat, hunc Psalmum,
literaliter & historicè, sed solum mysticè & spiritualiter de Messia
loqui. Dicit enim, Davidem in spiritu, hoc est, spiritualiter, Messiam,
appellasse Dominum suum. Quod autem Pharisei, huic interpretationi
non acquieverunt, secuti suam professionem, & fæta sunt placita. Nam
Pharisei, etiam mysticam scripturæ interpretationem, non ut sadducei,
qui solam literalem amplectabantur, adhibebant.

Ad hæc, nihil in isto Psalmo dicitur, quod Davidi, commodè appli-
cari non possit, sicut ex sequentibus apparebit.

Postremo, multa hic sunt, quæ literaliter ad Iesum pertinere non
possunt, ut, quod pugnaverit cum regibus, eos vulneraverit, repleverit
vias cadaveribus, dominatus sit gentibus, præcipuam urbem Ammonitarum
expugnauerit; & similia. Quæ ut spiritualiter Iesu applicari posse, non
negamus: ita re ipsa & historicè ab illo gesta esse, nemo prudens affirma-
rit.

His igitur præmissis, nunc ad singularum sententiarum, ex quibus
diuinitatem Christi, & equalitatem cum Deo, veniuntur quidam, acce-
damus.)

12

EX PSAL. CIX. vel CX.

Quod igitur ad versum primum attinet, eum primo
Davidi non competere conantur ostendere: Deinde tria ex eo argumen-
ta depromunt, ad Christi cum Deo patre equalitatem confirmandam.

De primo sic loquuntur: Hic agitur de Messia, teste Iesu.

Ergo, non de Davide. *Ad Alvarol. magi ha magyara datur hunc huius magyara*
Ad quod respondemus, hæc non pugnare. Nam potest agi mysticè de Messia: historice de Davide.

Deinde, quod possint hæc historicè de Davide dici, inde patet, quod ab hac posterior
pars versiculi huius, nempe; donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum,
expresse Davidi attribuitur. *3. Reg. 5. & 3. ubi Solomon, de patre suo Davide ait: donec daretur David.*
Dominus eos (hostes) sub vestigio pedum eius. Ergo pro-

Quod enim quis ex Petri verbis cernere posset, Davidem non as-
cendisse in cælum, ac proinde non sedisse ad dexteram Dei: Responde-
mus, Petrum urgere Grammaticum verborum sensum, non phraseos vim,
& usitatum loquendi consuetudinem; Nam rectè dici, etiam homines ad
dexteram Dei sedere, paullo post ostendemus. *Nam affirmat hoc scripura*

Quod verò ad argumenta diuinitatem Christi pro-
bantia attinet: Primò sic ratio inantur. Hic bis ponitur nomen Do-
mini, dicitur Dominus, hoc est, Deus Pater, Domino meo,
id est, Messia. Quæ interpretatio testimonio Iesu confirmatur. Cum igitur
idem titulus tribuatur Deo Patri, & Messia, uterq; enim vocatur
Dominus, patet illos esse æquales.

Ad quod respondemus; hic consulendum esse sententiam, hoc est, He-
braicam veritatem, ubi non eandem repeti, sed diuersas poni voces clari-
simè est. Nam primo loco habetur Iehoua, quæ Patri Deo tribuitur.
posteriori loco Adon, quæ vox quibusvis passim, & hominibus attribui
solet. Falsum est igitur, eundem titulum & nomen, tam Deo quam Mes-
sia hic tribui. Causa autem cur in Græco & Latino textu ea eadem vox le-
gitur est, quod Iehouæ nomen, sicut nec nunc, ita nec olim legebant
Hebræi, sed pro eo Adonai, quod significat Dominum. Ergo ubi-
cunq; in Hebræo legitur Iehoua, Græci & Latini interpretes, ibi ha-
bent Dominus. In quo non textus Hebraici proprietatem, sed vulgi
consuetam & receptam lectionem sunt secuti.

3
100. ECCLES: CAP: XXIII. v. 33.

tibi illam. vel ut alij verterunt: Sapientiam si cupis, fac ser-
ues praecepta eius, & Dominus tibi eam praebebit. Nā
ipsa Sapientia & eruditio, religio Domini est. &c.

Ex quibus, & similibus clarissimum est, utrobique
Syracidem, de eadem Sapientia loqui. Sic ergo argumentamur: Sapi-
entia de qua agitur Cap: 1. non est Filius ille aeternus, & λόγος Patri
coessentialis: Ergo neque haec, de qua 14. Capite agitur.

Consequentia ex praedictis manifesta est. Antecedens probatur,
Primo Quia Sapientia de qua Cap: 1. agitur, creata est. At Filium,
seu λόγος aeternum ipsi aduersarij negant esse creatum, sed genitum.

Secundò, de Sapientia Cap: 1. dicitur, quod eam Dominus ef-
fudit super omnia opera sua, & super omnem carnem. At hoc de Filio
aeterno fateri aduersarijs religio est.

Tertio, illius Sapientiae, de qua agitur Cap: 1. initium & origo
est timor Domini. At λόγος Patrem & originem, Trinitarij non conce-
dent esse Timorem.

Haec autem tam sunt firma, ut ipsi quoque aduersarij, qui prudentio-
res sunt, vera esse, vltro fateantur. Ex quibus est Zanchus, qui non tan-
tum ex professo hostis est noster, verum etiam in colligendis pro Trinitate
testimonijs plus satis diligens & curiosus.

Sed postremò, etiam si horum locorum inter se com-
parationes omittamus: iste de quo agimus, locus, seipsum explicat, neque
ullo modo se ad nescio quē λόγος pertrahi patitur, propter istas rationes:

Prima: Omnes vno ore negant Trinitarij, λόγος illum aeternum
esse creaturam. At hic ipsamet Sapientia bis se creatā affirmat Jo. 11. 14.

Secunda: λόγος ipse dicitur esse per omnia aequalis Deo. At
haec Sapientia, dicit Jo. 12. sibi, Deum creatorem omnium mandata de-
disse, & ut Dominum imperasse, se verò ei obtemperasse. Quod magnam
inter Sapientiam & Deum inaequalitatem demonstrat.

Tertia: Haec Sapientia Jo. 14. se Matrem vocat. At λόγος, &
Filio aeterno, Patris potius appellatio conueniebat.

Denique disertissime explicatur Jo. 31. hanc Sapientiam non esse a-
liud, quàm legem Dei per Moysen traditam. At λόγος ille aduersariorum
non est lex Dei, nec liber vitae, nec per Moysen hominibus traditus.

Quare apparet immeritisimo hic aeternum quendam Filium &
λόγος queri. EXPLI

72
EXPLICATIO^{IOI.}

NES LOCORVM NOVI

TESTAMENTI OMNIVM,

ex quibus Trinitatis dogma
stabiliri solet.

EX MATTHAEO.

MATTH: CAP: I. v. 23.

Et vocabunt nomen eius Emmanuel.

Quidam his verbis, aeternam Christi Deitatem signi-
ficari affirmant. Cum enim Emmanuel idē sit quod Nobiscum Deus.
putant Iesum, ob hoc nomen, verum & aeternum dici Deum.

I. Sed primum in istius & similiū argumentationum
Consequente, semper plus infertur, quàm Antecedens permittat. Nam ex
voce Emmanuel colligi tantū potest, eum cui illa tribuitur, esse Deum.

Notum autem est, plurimas res, in sacris literis, Dei nomine insigni-
ri, quae nec aeternae, nec creatrices sunt caeli & terrae.

Si ergo demus, Christum dici Deum, num propterea erit statim ille
creator caeli & terrae? Dicuntur enim ab ipso, ut Christus dicit. Joh. 1. & 1. Sermo ille erat
Deus. Joan.

Omnes magistratus, in dignitate collocati homines, & spiritus san-
cto afflati, teste etiam Christo, vocantur in sacris literis Dij: num propter. loh. 10. v. 31. 20. & 28.
reusunt illi creatores caeli & terrae? Act. 14. v. 18. Rom. 9. & 5. 1 Tim. 3. & 16. 1 Joan. 5. & 20.

Certè cum Moyses inter Israelitas versabatur, rectè vocari à populo Absolūte Jehova dicitur.
Emmanuel potuit. Et 1. Reg. 4. Jo. 3. de arca foederis dicitur: Veniat Gen. 31. & 13. cap. 32
in medium nostri, & saluet nos. Et adducta eā in castra, ibidem Jo. 30. Exod. 3. & 2.

Tota plenitudo deitatis in ipso & iij habitat cor adu. purg. Colos. 2. 9
Hoc enim vult in eo Christus vult ab Magistro Joh.

104. MATTH: CAP: I. v. 23.

Ita etiam hoc loco, cum dixisset, Mariam parituram filium, Seruatorem sui populi. Ad hoc illustrandum, & quodammodo confirmandum, adduxit similem ex Esaiâ prophetiam. Neq; tamen inde sequitur, illum voluisse, singula Prophetæ verba, historię presenti applicari. Sed de hoc deliberent amplius eruditi. Nobis s. tis est demonstrasse, etiam si concedamus, Christum vocari Emmanuel, inde nec deitatem, nec eternitatem eius probari posse.

- Atq; ut summam responsionis in pauca cōtrahamus:
1. Primò: dicimus, si Christus vocatur Emmanuel, non statim sequitur, illum esse Deum, partim quia multi dicuntur esse id, quod non sunt: partim quia Emmanuel, etiam alijs tributum, eos non facit Deos.
 2. Secundò, etiam si diceretur Christus, Deus: tamen non propterea est Deus æternus, sed tantum quia est signum præsentie Dei, vel est Deus eo modo, quo homines possunt, & dicuntur esse Dij.
 3. Tertiò, ambiguum etiã est, utrũ Christus dicatur hic Emmanuel an nōt

MATTH: CAP: IX. v. 2.

Et videns Iesus fidem illorum, dixit paralytico: Confide fili, remittuntur tibi peccata tua.

Quia remittere peccata, videtur esse solius Dei proprium, hinc colligunt quidam, Christum fuisse Deum. Sed huius argumēti examen vide infra, ad Caput secundum, Marci Euangelistæ.

MATTH: CAP: XI. v. 27.

Et nemo nouit Filium, nisi Pater, neq; Patrem quis nouit, nisi Filius, & cui voluerit Filius reuelare.

Huius quoq; dicti explicationem, vide infra, ad Cap: Iohā: 1. v. 16. MAT.

MATTH: CAP: XVI. v. 16. in le. IOS.

Tu es Christus, Filius Dei viui.

EX hoc loco quidam sic ratiocinantur. Filius quispiam alterius sit per naturalem generationem. Cum igitur Christus Filius Dei dicatur, oportet illum naturaliter ex essentia Patris esse genitum. Verum si simplici, & nullo verbi Dei testimonio, ut decebat, staretur: non. At munda est ratio, hanc difficultatem tolli posset. Quam multis enim in locis scripturae, homines filij Dei, & quidem viuētis esse dicuntur: qui tamen essentia Dei non sunt progeniti.

Sed quia aduersarij hoc argumentum videntur agere de eo agamus copiosius.

PRINCIPIO igitur notissimum est, multa vocabula tam Deo, quam hominibus passim tribui. Inter quæ illud discrimen, & id lectus est habendus, ut quæ perfectionem & excellentiam significant, Deo propriè, hominibus autem impropiè adscribi: contra quæ infirmitatem & vilitatem denotant, propriè hominibus, impropiè Deo tribui.

VERBI GRATIA, Et homines dicuntur boni, Mat. 1. v. 45. &c. & Deus. Sed quia bonitas perfectionem significat, propriè Deo, teste ipso Christo Mat. 19. v. 24. competit: hominibus verò impropiè. CONTRA, & Deus dicitur dormire, Psal. 43. v. 21. &c. & homines Mat. 13. v. 25. Sed quia somnus, imperfectionem denotat, propriè illum hominibus, impropiè Deo attribui intelligimus.

Cum igitur generatio, & Deo & hominibus tribuitur. Legimus enim Mat. 1. Abraham genuit Isaac &c. De Deo Psal. 1. Ego hodie genui te. Et Deut. 32. v. 18. Deum, qui te genuit, dereliquisti. &c. videndum est, utrum generatio, quiddam excellens & præclarum sit, ut Deo propriè possit conuenire: lat.

I. Primo igitur constat, cum tres sint species, seu facultates, seu potentia animæ, quæ vegetatiuam, sensitiuam, & rationalem vocamus: generationem esse officium & proprietatem animæ vegetatiuæ, quæ inter omnes animæ species vltima, & vilissima est.

II. Præterea, generatio communis est homini cum brutis. At nulla tam homini excellentiam & prærogatiuam asferre ea possunt, quæ ipsi cum animalibus ratione destituti communia sunt. Si autem hominem generas

106. MATTH: CAP: XVI. v. 16.

tio non nobilitat: excellentiorem homine substantiam, multo minus.

III. Deinde, consideremus ipsos homines; videmus nullum ita esse fordidum, mutilum, mancum, ita scelera um, & stolidum, cui generatio negata sit; a leō ut in vetitis etiam, & incestus coniunctionibus, generatio peragatur. Quæ ergo dignitas, in generatione, quæ sceleratissimis quibusq; vilissimis, & stultissimis concessa est, inesse potest?

IV. Ad hæc, conuertamus animos, ad cætera animantia: Certe ut quodq; ex illis est abiectissimum & infirmisimum, eò fecundius esse deprehenditur. Quid est fœdus porcorum? & quid illo fecundius? Quid sordidius muribus? At illi numerosissimos parvulos parit. Quid infirmius, & pluribus periculis obnoxium, leporibus & cuniculis? Illi verò examina pariunt. Passeres, gallinæ, & his similes, quia & brevis ævi, & iniuriæ multorum sunt expositæ, plurimos generant.

CONTRA, ut quidq; generosissimum & viua-

Plautus, Strabon, cissimum est, rarius, & pauciores parit. Elephas, cum diutissime vivat, & proxime ad naturam ingeniumq; hominis accedat; quàm pauci, Aristoteles, & raro pariat, vel illud argumento esse potest, quod decennio veterum ferre credatur. Quod eisi Aristoteles non affirmet, triennium tamen, vel ad minimum, sesquiannum concedit. ARRIANUS lib: de Indiciis rebus pag: 178. Elephas fert in utero fœtum, minimum 16. menses, summum 18. parit autem unicum, &c. Vivunt Elephanti, ut plurimum annos 200.

Leo, rex ferarum, nunquàm nisi semel parere, à quibusdam putatur: & Aristoteles, ut plurimum duos, & non supra quinque vices, edere fœtum scribit. Aquila, avium regina, tria parere ova, duo excludere, & unum cum educare fœtum dicitur. vide Plinium lib: 10. Cap: 3.

Iam verò, quæ æterna sunt, ut Angeli, & Beata mentes, nunquàm pariunt. Quin ipse Christus affirmat, pios post resurrectionem, in illo cœlesti & beato regno, nullas nuptias celebraturos, neq; liberos suscepturos. Scimus autem tunc ab omni infirmitate & sorditie expurgatos iri homines: Ergò cum etiam generatione priventur, apparet generationem, infirmitatis & mortalitatis esse notam.

Ex quibus apparet, quàm prudenter & pudenter

Magis inibunt, qui rem hanc vilē, sordidā, & infirmitatis certissimū argumentum æterno rerum omnium creatori competere propriè contendunt, & in illo essentiālem ac physicā generationem requirunt. Nam Deus successore indi-

MATTH: CAP: XVI. v. 16. 107.

indiget? an anni vite eius aliquando deficient? Ergò sanius sensit Clemens Alexandrinus, qui lib: 5. Strom: pag: 19. negat in Deo locum habere generationem. Cui consentit Sybilla Erithrea. Et Plutar: lib: de contrariet: &c. Vide in fine.

Sed adhuc instant: Viui proprium est, ut sibi simile generet. Deus dicitur viuus. Ergò Deus sibi simile generare debet, ut proprietatem viui retineat.

R. Quid si constat, eos qui semper vivunt neq; generare, neq; generari ratione opus habere? Imò generationem esse viuitati contrariam, qui ea nimis salacissimi & fecundissimi sunt, brevioris vite, & infirmiores sunt.

Deinde, illud Philosophi dicunt & sentiunt, de animalibus corruptibilibus, Physicis, quæ cum durare perpetuo non possint, per successionem continuam, speciem suam, & quandam æternitatis umbram retinent. At beate mentes & Deus, sunt præter rationem. Stultū autem est, id quod de naturalibus dicitur, ad supernaturalia transferre. Si enim id admittitur, nos longe facilius demonstrabimus, Deum nullo pacto generare posse.

Scribit enim Hippocrates, in libello, de natura humana, non paulo minus in hoc argumento auctoritatis & fidei, ipso Aristotele, ab uno generationem fieri non posse. Cum autem Deus unus sit, manifestum est ab eo generationem fieri non posse. Török regula ex-
num vult feli foyi pnt
hat feli foyi pnt
igitur huius illi
Dei viui, an mortui dicuntur esse filij? folia faban valo feli foyi pnt
vndi bol, mnt: Ego ab
Atq; ne ullus cavillandi locus supersit, Deus dicitur viuus etiam respectu filiorum adoptiuorum, ut Osee 1. & 10. Et erit in loco, ubi agia mnt: ad oissa
dicetur eis: Non populus meus vos, dicetur eis: Filij mei, non magis in illo
Dei viuentis. Et tamen nemo populum istum, ex Dei essentia genitum dixerit, licet eorum Pater, viuus Deus dicatur.

Deniq; si Deus viuus necessario filium ex essentia generare debet, tempus est, ut spiritui quoq; Sancto, aliquem ex essentia sua genitum filium tribuant. Nam secundum ipsorum opinionē. 2. Cor: 6. & 16. Spiritus sanctus, viuus Deus dicitur. Habet ergò, aut certè habere debet, si horum Theologia vera est, filium aliquem coæternum, ante secula ex essentia sua genitum.

LACT.

H. R.

habetur in *Gen. 17. 10.* quia foris est
iuramentum, aut stipulatio fit. Nam qui extremo ungitur oleo, aut Cœ-
nam sumit, nullo se ulli adstringit iuramento; & tamen unctio & cœna,
vocantur sacramenta *Gen. 17. 10. resp. ad 2. Moy. 16.*

III. Bz. Præterea, quis sanus unquam, à non intelligente, iuramentum obsequium exigit? aut quis illum aliquid promississe affirmet, qui nec scire, nec velle quidquam potest? At baptizantur infantes, nihil intelligentes, loquentes, aut volentes. Qui ergo dicunt baptizatos iuramentum prestitisse, aut alicui se obligasse, insaniunt.

Sed hac probatione Maioris omiffa, ipsam Propo-
 sitionem consideremus. Cuius falsitas ex hoc quoq; apparet, qd
 si illa esset vera, Moses quoq; solus & verus Deus habendus esset. Scribit
 enim Apostolus 1. ad Cor. 10. 8. 1. Omnes Iudæos in Mosem esse bapti-
 zatos. si ergo in aliquem baptizari, est illum verum Deum profiteri:
 Mosem verum Deum professos esse Iudæos, affirmandum est.

18. 14. 19. & 13. Mar. 10. 14.
Luc. 18. 15. Joh. 3. 5. Act.
23. 39. 41. cap. 16. 18.

Majoris infamiae, sed tantum in nomine alicuius, & in alio-
 quod uno testimonio pro-
 bare, erimus contenti. 1. Ioh. 3. & 18. Qui credit in eum,
 non iudicatur, qui autem non credit, iam iudicatus est,
 quia non credidit in nomine unigeniti filij Dei.

quia non credidit in nomine unigeniti filii Dei. In quibus verbis, credere in Iesum, & credere in nomi-
nem Iesu pro eodem accipitur. Ergo similiter, idem erit in Moſem,
& in nomine Moſis baptizari. Ad Rom. 6. 8. 3. An ignoratis, nos
quotquot baptizati ſumus in Chriſtum Ieſum. Atqui baptizati erant in
nomine Ieſu Chriſti. Ergo in Ieſum, & in nomine Ieſu baptizari idem
ſignificat. Quare, ſi in Moſem baptizari, non ſignificat Moſem profiteri, ve-

[illegible]

Sed longe aliū esse illius phralis sensum, etiam

locus Pauli, 1. Cor. 1. ostendit Corinthij enim factiones quasdam fovebant, & inter se dissidebant, non quod diuersum profuerentur Deum, in eo enim omnes consensiebant, sed quod prastantiorum alius alio doctorem & magistrum se habere dicitarent. Hoc enim significant illa verba: Ego quidem sum Pauli, ego autem Apollos, ego vero Cepha, ego autem Christi, *gradus school* *Solunt magis et sic*

Quo in loco primum illud obseruetur, Christum à Corin-
thijs non esse habitum pro Deo aliquo æterno. Si enim ita edocti
persuasi fuissent, nunquam illum hominibus comparassent, aut equassent.
Quod tamen illis fecisse, hæc verba satis ostendunt, qui enim se veti disci-
pulum profitebatur, non putabat se inferiorem doctorem habuisse eo-
qui Christum magistrum agnoscebat. Et tamen omnes sciebant, & pro-
fitebantur, se in nomine Iesu esse baptizatos. Vnde apparet, in nomine
alicuius baptizari, non idem esse, atq; illum pro vero Deo agnoscere. Hæc
enim Corinthij ignorabant, illud verò de Iesu profitebantur.

SED HIC fortasse aliquis obijciat, ex Pauli verbis
apparere, baptizari in nomine alicuius, plus esse quàm doctorem agno-
scere. Quia fecerunt se à Christo in hoc, quod apostoli fuerint tantum do-
ctores, Christus autem & crucifixus sit pro Corinthiis, & in nomine i-
psius sit baptizatus à ministris. Ergo male facere Corinthios, quod cum
Apostolos inter se committant, (quasi non sint unius, & eiusdem Domi-
ni serui) tum Christum cum Apostolis conserant, cum appareat Christi
Apostolis esse maiorem. Et antequam à corpore se separaret, dixit à discipulis

Ad hoc respondeo: Me concedere, Paulum Christo maiorem dignitatem tribuere, quam Apostolis: inde tamen non sequi, illum eternum Deum constitui. Potest enim Christus & maior esse Apostolis, & minor Deo eterno, sicut re vera est. Idq; Confirmatur, etiam ex ipsius Pauli verbis cap. 3. & 21. Nemo itaq; gloriatur in hominibus. Omnia enim vestra sunt, siue Paulus, siue Apollo siue Cephas, siue mundus, siue vita, siue mors, siue presentia, siue futura, omnia autem vestra sunt, vos autem Christi, Christus autem Dei.

vbi eum facit gradum & proportionē, inter Christum & Deum, qui est inter Corinthios & Apostolos, qui item inter Corinthios & Christum. *Ad imit. a. 3. Gal. nuda at 1 Cor. 3. & H. 21. 22. 23. Min. x. 3. sum. a. 1. Gal. 3. 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100. 101. 102. 103. 104. 105. 106. 107. 108. 109. 110. 111. 112. 113. 114. 115. 116. 117. 118. 119. 120. 121. 122. 123. 124. 125. 126. 127. 128. 129. 130. 131. 132. 133. 134. 135. 136. 137. 138. 139. 140. 141. 142. 143. 144. 145. 146. 147. 148. 149. 150. 151. 152. 153. 154. 155. 156. 157. 158. 159. 160. 161. 162. 163. 164. 165. 166. 167. 168. 169. 170. 171. 172. 173. 174. 175. 176. 177. 178. 179. 180. 181. 182. 183. 184. 185. 186. 187. 188. 189. 190. 191. 192. 193. 194. 195. 196. 197. 198. 199. 200. 201. 202. 203. 204. 205. 206. 207. 208. 209. 210. 211. 212. 213. 214. 215. 216. 217. 218. 219. 220. 221. 222. 223. 224. 225. 226. 227. 228. 229. 230. 231. 232. 233. 234. 235. 236. 237. 238. 239. 240. 241. 242. 243. 244. 245. 246. 247. 248. 249. 250. 251. 252. 253. 254. 255. 256. 257. 258. 259. 260. 261. 262. 263. 264. 265. 266. 267. 268. 269. 270. 271. 272. 273. 274. 275. 276. 277. 278. 279. 280. 281. 282. 283. 284. 285. 286. 287. 288. 289. 290. 291. 292. 293. 294. 295. 296. 297. 298. 299. 300. 301. 302. 303. 304. 305. 306. 307. 308. 309. 310. 311. 312. 313. 314. 315. 316. 317. 318. 319. 320. 321. 322. 323. 324. 325. 326. 327. 328. 329. 330. 331. 332. 333. 334. 335. 336. 337. 338. 339. 340. 341. 342. 343. 344. 345. 346. 347. 348. 349. 350. 351. 352. 353. 354. 355. 356. 357. 358. 359. 360. 361. 362. 363. 364. 365. 366. 367. 368. 369. 370. 371. 372. 373. 374. 375. 376. 377. 378. 379. 380. 381. 382. 383. 384. 385. 386. 387. 388. 389. 390. 391. 392. 393. 394. 395. 396. 397. 398. 399. 400. 401. 402. 403. 404. 405. 406. 407. 408. 409. 410. 411. 412. 413. 414. 415. 416. 417. 418. 419. 420. 421. 422. 423. 424. 425. 426. 427. 428. 429. 430. 431. 432. 433. 434. 435. 436. 437. 438. 439. 440. 441. 442. 443. 444. 445. 446. 447. 448. 449. 450. 451. 452. 453. 454. 455. 456. 457. 458. 459. 460. 461. 462. 463. 464. 465. 466. 467. 468. 469. 470. 471. 472. 473. 474. 475. 476. 477. 478. 479. 480. 481. 482. 483. 484. 485. 486. 487. 488. 489. 490. 491. 492. 493. 494. 495. 496. 497. 498. 499. 500. 501. 502. 503. 504. 505. 506. 507. 508. 509. 510. 511. 512. 513. 514. 515. 516. 517. 518. 519. 520. 521. 522. 523. 524. 525. 526. 527. 528. 529. 530. 531. 532. 533. 534. 535. 536. 537. 538. 539. 540. 541. 542. 543. 544. 545. 546. 547. 548. 549. 550. 551. 552. 553. 554. 555. 556. 557. 558. 559. 560. 561. 562. 563. 564. 565. 566. 567. 568. 569. 570. 571. 572. 573. 574. 575. 576. 577. 578. 579. 580. 581. 582. 583. 584. 585. 586. 587. 588. 589. 590. 591. 592. 593. 594. 595. 596. 597. 598. 599. 600. 601. 602. 603. 604. 605. 606. 607. 608. 609. 610. 611. 612. 613. 614. 615. 616. 617. 618. 619. 620. 621. 622. 623. 624. 625. 626. 627. 628. 629. 630. 631. 632. 633. 634. 635. 636. 637. 638. 639. 640. 641. 642. 643. 644. 645. 646. 647. 648. 649. 650. 651. 652. 653. 654. 655. 656. 657. 658. 659. 660. 661. 662. 663. 664. 665. 666. 667. 668. 669. 670. 671. 672. 673. 674. 675. 676. 677. 678. 679. 680. 681. 682. 683. 684. 685. 686. 687. 688. 689. 690. 691. 692. 693. 694. 695. 696. 697. 698. 699. 700. 701. 702. 703. 704. 705. 706. 707. 708. 709. 710. 711. 712. 713. 714. 715. 716. 717. 718. 719. 720. 721. 722. 723. 724. 725. 726. 727. 728. 729. 730. 731. 732. 733. 734. 735. 736. 737. 738. 739. 740. 741. 742. 743. 744. 745. 746. 747. 748. 749. 750. 751. 752. 753. 754. 755. 756. 757. 758. 759. 760. 761. 762. 763. 764. 765. 766. 767. 768. 769. 770. 771. 772. 773. 774. 775. 776. 777. 778. 779. 780. 781. 782. 783. 784. 785. 786. 787. 788. 789. 790. 791. 792. 793. 794. 795. 796. 797. 798. 799. 800. 801. 802. 803. 804. 805. 806. 807. 808. 809. 810. 811. 812. 813. 814. 815. 816. 817. 818. 819. 82*

31
MATTH: CAP: XXVIII. v. 19.

II6.
MATTH: CAP: XXVIII. v. 19.
quod Iohannis discipuli, in baptisma Iohannis sunt ba-

Et hæc quidem, de maioris propositionis sensu.
Nunc ad Minorem accedamus.
Illa quoque non est tam clara, ut isti volunt. Nam certum est, nullos

Christi mandatum, rectius intellexisse & executos esse, quam ipsos Apo-

Certe, Ioh: Baptista, qui primus auctor baptismi perhibetur, &

Deinde, ex historia discipulorum Iohannis; qui post acceptum à Ioh-

Beza.
Quod vero quidam hanc contrarietatem conciliare volens affirmat.

Armari ei orruit. Nam nos scimus & à Iohanne, & à Petro Acto. 2. ba-

Petrus Martyr in Epistola ad Rom. cap. 6. ait in Christum baptiza-

Deinde, verisimilius est, in executione, quam describit Lucas, fir-

Præterea, vix est verisimile, tam sæpe repetitam baptismi ada-

Denique si forma baptismi illis verbis significaretur, Marcus, fideo

Verum illa apud Mattheum verba, non ita esse strictè urgenda,

Nos verò, ut veram Christi verborum sententi-

am assequi valeamus, illud primo loco, tanquam immo-

Cum enim repudiassent Iudei Messiam seu Christum: ne Dei dona

essent irrita, neque Iesus sine regno maneret; Gentis Deus in gratiam

31 12

II8. MATTH: CAP: XXVIII: v. 19.

mirum, esse Mesiam. Sicq; tum ijs, qui ex Iudæis respiciunt, & Iesum pro Mesia agnouissent, tum gentibus, idem credentibus, Iesum constituit Regem & Mesiam. Atq; ita Iesus vtriusq; populi factus est Mesias, cum ab initio ad solos esset Iudæos missus, ipso Iesu, & Iohanne Eua: testibus.

Matth. 18.
Ioha: 1.

Hoc igitur precipue, omnes noui testamen i scrip ores urgent, illum Iesum, qui necatus à Iudæis est, verum fuisse & esse Mesiam. Atq; hunc fuisse scopum & causam scriptæ Euangelicæ Historiæ, testatur Iohannes, cum in fine Euangelij sui sic scribit: Hæc autem scripta sunt, vt credatis, Iesum esse Christum, filium Dei. Et hanc esse fidem illam, per quam omnes gentiles reddebantur filij & populus Dei, testatur Paulus Rom: 10. & 9. cum ait: Si confitearis ore tuo Dominum Iesum, & in corde tuo credideris, quod Deus illum suscitauit à mortuis, saluus eris. Idem testatur Iohannes, primæ epistolæ Cap: 5. cum ait, fidem nostram esse, quæ vincit mundum, & statim, quæ sit illa fides, explicat. Quis est, inquit, qui vincit mundum, nisi qui credit, quoniam Iesus est filius Dei. Idem autem est Mesiam, seu Christum, & filium Dei esse, vt ibidem Iohannes primo & docet, cum ait: Omnis qui credit, quod Iesus est Christus, ex Deo natus est. Et subiicit. Quod ex Deo natus est, vincit mundum. Eundem effectum huic confessioni, vel fidei tribuens, quem priori. ATQVI nullam aliam fidem fuisse requisitam à gentibus, cum baptizabantur, quam ut crederent, Iesum esse Mesiam seu Christum, vel filium Dei; docet historia Eunuchi, Act: 8. cum enim diceret: Ecce aqua, quid prohibet me baptizari? Dixit Philippus: Si credis ex toto corde, licet. Et respondens ait Eunuchus: Credo filium Dei esse, Iesum Christum: & iussit sisti currum: descenderuntq; uterq; in aquam, Philippus & Eunuchus, & baptizauit eum. Atq; hoc ipsum est, quod semper dicuntur Apostoli baptizasse in nomine Iesu Christi. Sic carcerario Paulus ait: Act: 16. Crede in Dominum Iesum, & saluus eris tu, & domus tua. In quam fidem est baptizatus.

QVIN etiam baptizati, nihil urgebant & docebant vehementius, quam Iesum, esse Christum, ut patet ex historia Pauli. Cum enim esset baptizatus Act: 9. subiicit Lucas: Et continuo ingressus in Synago-

MATTH: CAP: XXVIII. v. 19. II9.

synagogas, prædicabat Iesum, quoniam hic est Filius Dei. Et mox. Confundebat Iudæos, qui habitabant Damasci, affirmans, quoniam hic est Christus. Et Cap. 18. Constringebatur Spiritu Paulus, pergens testificari Iudæis, Iesum esse Christum illū. Et ibidem: Vehementer Iudæos reuincebat publice, ostendens per scripturas esse Christum, Iesum.

Ex quibus duo colligere possumus. Vnum, à baptizandis, non aliud fuisse requisitum, quam ut Iesum crederent esse Christum vel Filium Dei. Alterum, credere in Iesum, esse illum pro filio Dei & Mesia agnoscere. Quod etiam ex dicto Marthæ Ioh: 11. confirmari potest: cum enim ei dixisset Iesus: Qui credit in me, etiam si mortuus fuerit, viuet: & adieciisset: Credis hoc? Martha respondit: Etiam Domine. Ego credo quod tu es Christus, Filius Dei, qui in hunc mundum venisti.

Fuisse autem Iesum, verum Mesiam, & Filium Dei: tribus precipue testibus confirmatum fuit. Primus est Deus Pater, cum tempore baptismi Iesu dixit: Hic est Filius meus dilectus. Quod repetiuit in monte, cum Iesus fuisset transfiguratus. Item, cum eius morte instante Ioh: 11. instar tonitru, vox è cælo venit.

Secundus testis, fuit ipse Filius, Iesus, cum se esse Mesiam, & testimonium suum esse verax affirmaret, Iohan. 8. Idem testatus est Spiritus sanctus in Apostolos effusus. Nam Petrus, accepto spiritu sancto, in prima sua concione dixit: Certissimè sciat ergo omnis domus Israel, quod Dominum & Christum fecit Deus hunc Iesum, quem vos crucifixistis. Atq; hi sunt tres illi testes cælestes, de quibus Ioh: 1. Ep: 5. loquitur, quos in testificando Iesum esse Christum, vnum esse affirmat.

Cum igitur ex his constet, à baptizandis requisitum fuisse, ut Iesum faterentur esse Christum: atq; explicatum sit, trium testium confessione hoc fuisse confirmatum, & denique eorundem testium hic fieri mentionem: dubium esse non potest, quin Christus in propositis verbis, huc respexerit, atq; hoc ipsum Apostolis significauerit. Iuxta hanc igitur sententiam sunt illa verba intelligenda & explicanda.

Postremo, illud etiam hic obseruetur & consideretur: vtrum illa verba

H iij

ba:

Handwritten notes in a cursive script, likely a commentary or translation, covering the left page of the manuscript. The text is dense and fills most of the page area.

MATTH. CAP: XXVIII. v. 19.

EX MARCO.

CAPIT II. v. 5.

ait paralytico: Fili, remissa sunt tibi peccata tua.

Et quis potest remittere peccata, nisi solus Deus?

Ex hoc etiam loco, sic Christi Deitas probari solet:

Nemo potest peccata remittere, nisi verus Deus.

At Christus potest remittere peccata.

Ergo Christus est verus Deus.

Maiorem testimonio Scribarum confirmant, qui tanquam confessum, et vulgo notum, hoc pronunciant.

Minorem, ex Christi verbis, et historia claram esse dicunt.

Sed nos Maiorem Syllogismi falsam esse dicimus.

Nam ibidem Christus eius falsitatem ostendit, cum ait: Ut autem scitis filium hominis habere potestatem remittendi peccata, &c. Atqui, Filius hominis, etiam aduersarijs concedentibus, idem significat, quod homo.

Ergo cum Christus dixit: Filium hominis habere potestatem remittendi peccata, idem dixit quod: homo habet potestatem remittendi peccata. Quare ipso Christo teste, Maior Syllogismi, et opinio Scribarum, falsa est.

Verum quia fortasse aduersarij dicerent, Christum ibi non de quoque homine, sed de eo, qui etiam erat non homo, locutum esse: (Quod tamen nos falsum esse credimus, et ut non sit falsum, certe dubium est) ostendamus pluribus, Maiorem consistere non posse.

Christus docet

Handwritten notes in a cursive script, likely a commentary or translation, covering the right page of the manuscript. The text is dense and fills most of the page area.

EX MARCO CAP: II. v. 5. 121.

Apostolos, ut quoties precantur, inter cetera dicant: Et remitte nobis debita nostra, sicut & nos remittimus debitoribus.

Et Matth: 18. eleganti proposita similitudine, his verbis suos commonescit: Sic & pater meus coelestis faciet vobis, si li ha in vobis non remiseritis unusquisque fratri suo de cordibus vestris.

Atqui non est prudentis consilioris ea suadere, quorum praestandi facultas non sit, in eius qui admonetur, manibus.

Cum ergo Christus suadeat remittere peccata, imo in precatione nostra illud de nobis Deo promittamus: certum est nos, id est homines, posse hominibus peccata remittere.

Sed hic fortasse iterum excipient, peccata esse duplicia, quaedam priuatim in nos commissa, quaedam in alios et in ipsam Deum. Atque illa posse quemuis remittere, haec autem non nisi Deum.

Ne istam exceptionem pluribus exagitemus, respo-demus quorumuis peccatorum remittendi potestatem homines habuisse, illud Christi ostendit, cum ita Apostolos, meros homines alloquitur Ioh: 20. Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis, & quorum retinueritis, retenta sunt.

De qualibus autem peccatis ibi loquatur Christus, explicat Matth: Cap: 18. Quaecumque alligaueritis super terram, erunt ligata & in coelo, & quaecumque solueritis super terram, erunt soluta & in coelo.

Nunc igitur dico: Hac sibi potestate data, aut usi sunt aliquando Apostoli, aut non. si non sunt usi, ergo frustra fuit illis data. Quod dicere impium est, nam ut opera Dei, et natura, ita etiam dona diuinitus data, non sunt ociosa et frustra. Si vero usi sunt, Maioris Syllogismi falsitas, manifestissima est.

Esti autem propositi argumenti vanitas, ex his clara est, tamen aliquid etiam de Minore dicamus. Non ut argumentum confutemus, quod iam prostratum iacet, sed ut sensum dicti Christi explicemus, aut certe occasione, diligentius de eo cogitandi, doctis prebeamus.

Dicit Christus ad Scribas; se ex eo demonstraturum, habere filium hominis potestatem remittendi peccata, quod iussu suo paralyticum sanare potest. At hoc non videtur esse congruum, neque ad probandum sufficiens.

Cum enim corpus et animus, sint diuersa: non sequitur, ex unius sanatione alterius quoque sanationem esse colligendam. Vt, si quis Chirurgus,

122. EX MARCO CAP: II. v. 5.

sancti ulcus in corpore, & inde velit hominibus persuadere, egregium se
e iam an morum esse meritum, nemo cordatus ei fidem adhibeat. Nam
præter quàm quod hæc diuersa sunt, maius est animi, quàm corporis agri-
tudines tollere, neq; si quis hoc præstet, illud quoq; præstare posse creden-
dus est. Eadem ratione: Peccatum est morbus animi, Paralysis est
morbus corporis. Christus autem volens scribis persuadere, homines se
à peccatis posse liberare; hoc est, quod maius est, præstare posse, ait se hoc
ex Paralytici cura, quod minus est, comprobaturum. Quod, ut dixi, vi-
detur esse absolum.

Ad huius difficultatis solutionem, videtur mihi illud
esse obseruandum; usitatum esse non modo sacris, verum etiam prophanis
scriptoribus, ut causam ponant sæpè pro effectu. Sic Luc: 21. & 23 legimus:
Erit ira in populo isto; Pro, erit afflictio & calamitas, ab ira, vel
irato Deo, populo immissa. Sic Mat h: 3. Quis ostendit vobis,
ut fugiatis à ventura ira? Pro, à calamitate, quam ira Dei ad-
ducat. Psal: 130. & 8. Et ipse redimet Israel, ex omnibus i-
niquitatibus eius. Pro, afflictionibus, in quas inciderat propter ini-
quitates suas. Mich: 7. & 9. Iram Domini portabo quoniam
peccaui ei. &c. Non dissimilis est locutio, apud Aeschylum in Pro-
metheo: ὡς τε σὺ νῦν χόλου id est:

παρὸντα μοχθῶν, παρὰ δ' αὖτ' εἶναι δοκεῖν. id est:
adeo ut præsens ira malorum, tibi videatur esse lusus.
Hoc est, mala & calamitates præsentis, quæ propter iram Iouis, te nunc
premunt, ludus sunt futurus &c.

Eadem ergo ratione, non est absurdum, si peccatum, quod causa
est, aliquando pro effectu peccati; pœna, calamitate, seu miseria, propter
peccatum immissa, poni affirmemus. Quod ne prophanis quidem scripto-
ribus est inusitatum. Nam Scholiastes Aeschyli. in Agamemnone, ad ver-
sum istum: δὴ τὸ λάδ' ἐτίσας γριῶμι δ' αὖτ' ἀμάρτια.
hæc annotat: ἀμάρτια] τὸν μῖτον τῆς ἀμάρτιας.
Id est: Peccata] mercedem, seu effectum, & stipendium peccati.

Quibus præmissis dicamus, Christum in illis verbis
Fili, remissa sunt tibi peccata tua: causam, posuisse pro effectu,
ac si dixisset: Fili, liberatus es à morbo, in quem propter peccata tua in-
cides

EX MARCO CAP: II. v. 5. 123.

cideris. Sicut alibi Christum locutum esse scimus, Luc: 13. & 12. Mult-
er, dimissa es ab infirmitate tua. Cum enim Pharisei existima-
rent, illum morbum, non nisi à Deo posse verbo sanari, ac propterea Chris-
tum, quod hoc sibi arrogaret, blasphemum dicerent: respondet Christus,
se ostensurum posse hominem, ope diuina, hoc malum tollere.

Sed fortassè aliquis contra hanc explicationem ob-
ijciat: Christum opponere hæc duo: remittere peccata, & sana-
re morbum. Quæ antithesis non consistet, si priori quoq; loco, per
peccatum, morbum intelligamus.

At respondere possum, oppositionem non consistere in voci-
bus illis peccatum & paralysis, seu morbus; verum in illis: dicere
& facere. Nemo enim nescit, plus esse facere, quàm dicere. Scribæ offensi
erant, quod Christus dixisset: Fili, remissa sunt tibi peccata. At
ipse ut ostenderet, non tantum dicere hoc se, verum etiam præstare posse,
adiecit: Tibi dico surge, & tolle grabatum tuum. Quo de-
clarauit, non tantum se scientiam consolandi afflictos, verum etiam pote-
statem iuuandi habere.

Sed hæc, ut dixi, non tam ad argumentum Trinitariorum con-
futandum, cui iam antea satisfactum est, quàm ad explicationem dicti Chris-
ti pertinent. Proinde siue quis hanc nostram interpretationem contem-
nat, siue ex his meliora afferendi occasionem arripiat: veritati, quam cō-
tra Trinitatem defendimus, officere non debet.

EX LVCA.

CAPVT I. v. 16.

Et multos filiorum Israel conuertet ad Dominum
Deum ipsorum, & ipse præcedet ante illum &c.

EA quæ ad argumentationem ex hoc loco, pro Chri-
sti deitate confirmanda depromi solitam, cuidam mecum disceptanti ali-
quando

Flavis mundus huiusmodi. Dispositione, magis hanc habet. Mortis per magis
etiam quoniam per hanc ad hunc mundum, huiusmodi hanc habet. Mortis per magis
fidei per hanc habet. Mortis per magis. Mortis per magis. Mortis per magis.

EX LVCA CAP. I. V. 16.

Quando respondi, hic repetam, & reponam.
Sic igitur ille ratiocinabatur:
Ad quem Iohannes Baptista conuertit filios Israel multos. & in eius
conspetu praesit, & cui parauit populum instructum, fuit Domi-
nus Deus filiorum Israel, Angelo Gabriele dicente, Luc. 1.
Ad quem Iohannes Baptista conuertit multos filios Israel, & in cuius
conspetu praesit, & cui parauit populum instructum, fuit Domi-
nus, quod testantur Euangelistae omnes, nec Diabolus potest negare.
ERGO Dominus Christus fuit & est, Dominus Deus filiorum Israelis,
seu Iehouah Deus, teste Gabriele Angelo.
Ad haec, his verbis respondi. Quatuor sunt termini
Maiore enim valet cum hac limitatione, primario & principaliter,
Minore, cum hac, Minus principaliter, & quasi secuntario.
Explico: Iohannes Baptista, primario & principa-
liter conuertit & praeparauit homines, ac praesit Deo Israelis, qui est.
Pater: Minus principaliter, Christo.
Hanc distinctionem, esse sacris literis consonam, inter alia innumera
illud Christi dictum ostendit. Qui me recipit, recipit eum qui
misit me. Matth. 10. & 40. Ioh. 13. & 20. Hoc enim non potest sta-
re, nisi intelligatur, primario & principaliter recipi Patrem, quamuis
immediate Christus recipiatur.
Atque ne quisquam cauilletur, ideo dici Patrem recipi, in Christo re-
cipiendo, qui Pater & Christus eandem habent essentiam, & idem sunt
naturae: consideret ea quae ibidem dicuntur. Qui Apostolos recipit, recipit
Christum. Quod stare non potest, nisi illa distinctione admissa.
Aut si cui illa verba: principaliter, & minus principali-
ter, utatur, utatur sane alijs ut, mediatè, immediatè, aut simili-
ter, modo intelligat, aliter Patrem, & aliter Christum, in eodè h. mine recipi.
Sic dicitur hospitium aliquod esse Principis, in quo legatus illius recipitur.
Atque ut hoc argumentum diligentius examinemus,
dico omnia illa: Multos filiorum Israel conuertet ad Domi-
num Deum ipsorum. Item: Ipse praecedet ante eum. Et:
Ut paret Domino populum instructum: proprie & primario
pertinere ad Deum Patrem.

Haec uero Georgy Uram, murt Esa. 4. & 13. 14. & 15. At Christus Dominus & Pater
murt Esa. 4. & 13. 14. & 15. At Christus Dominus & Pater
murt Esa. 4. & 13. 14. & 15. At Christus Dominus & Pater

Falum. ut. Vnde Ioh. 1. & 15. ad h. 37. magis laudat magis, huiusmodi hanc habet. Mortis per magis
etiam quoniam per hanc ad hunc mundum, huiusmodi hanc habet. Mortis per magis
fidei per hanc habet. Mortis per magis. Mortis per magis. Mortis per magis.

EX LVCA CAP. I. V. 16. 125.

Atque quod Iohannes Baptista, non ad Christum principaliter, sed quoniam Iohannes
ad Patrem conuertit filios Israel, testantur ipsius conciones ab Euangelia
stis relate. in quibus nunquam Iudeos ad Christum, tanquam Deum
psorum, direxit.
Deinde, ne ipse quidem Baptista, est factus Christi discipulus, sed quia
quia nouerat, tam se quam Christum, eiusdem Dei esse ministrum, & ad
conuertendos ac erudiendos Israelitas, a Deo Patre missum, Luc. 3. Ioh. 1.
licet digniorem se Christum agnosceret: pergebat tamen in suo munere,
quod consonum esse Christi doctrinae, sciebat. Nam utriusque idem fuisse
propositum, ostendunt verba, quibus uterque initio praedicationis usus est
Relapsite, appropinquauit enim regnum coelorum.
Praeterea, si Baptista Christum, tanquam Deum Israelis suis
discipulis proposuisset, procul dubio omnes Iohannis discipuli, rel. et ipso
ad Christum transissent. Quod tamen non omnes fecisse, tum Euangelica
tum Apostolica testatur historia. Nam durarunt Baptista discipuli, non
tantum ad mortem praecceptoris, sed etiam ad ascensionem usque Christi, sed
parati a Christi discipulis. Quos nunquam Apostoli reprehenderunt, neque
eo nomine damnarunt, quod non Christi, sed Baptista discipulos se esse
profiterentur, neque quod verum Deum ignorarent. Apolos enim adhuc
discipulus Baptista, dicitur edoctus fuisse viam Domini Act. 18. & 25.
Esi non in omnibus conuenirent cum Apostolis, ut vult Ioh. 1. & 2. & 3. & 4. & 5. & 6. & 7. & 8. & 9. & 10. & 11. & 12. & 13. & 14. & 15. & 16. & 17. & 18. & 19. & 20. & 21. & 22. & 23. & 24. & 25. & 26. & 27. & 28. & 29. & 30. & 31. & 32. & 33. & 34. & 35. & 36. & 37. & 38. & 39. & 40. & 41. & 42. & 43. & 44. & 45. & 46. & 47. & 48. & 49. & 50. & 51. & 52. & 53. & 54. & 55. & 56. & 57. & 58. & 59. & 60. & 61. & 62. & 63. & 64. & 65. & 66. & 67. & 68. & 69. & 70. & 71. & 72. & 73. & 74. & 75. & 76. & 77. & 78. & 79. & 80. & 81. & 82. & 83. & 84. & 85. & 86. & 87. & 88. & 89. & 90. & 91. & 92. & 93. & 94. & 95. & 96. & 97. & 98. & 99. & 100.

le/zen formaloja a3 Marianak mehepe a3 testnok mollyet a3 Ige fel
 130. lly mi nafi EX LVCA CAP: I. v. 35:

Quæ primum inde patet, quod secundum illam: Angelus non respon-
 dit ad Mariæ interrogationem illa enim quærebat, quomodo hæc fieri
 posset. At Angelus explicat, quid esset paritura: Nempe Spiritum san-
 ctum, & præterea Sanctum aliud, quod esset etiam vocandum Filius Dei.
 Atqui Maria non tam erat de eo sollicita, quare ipsius filius, esset dicen-
 dus Filius Dei, quam quomodo esset conceptura & paritura? Neq; tam
 de effectu, quam de causa efficiente volebat certior reddi.

Deinde, secundum istorum interpretationem, omnino est neces-
 sario dicendum, in verbis, voces illas d'io uox præcedentibus, Angelum de
 alio quoq; partu Mariæ esse locutum, cui sit illud Sanctum per vocem
 coniungendum. Atqui antea Angelus nullius partus fecit mentionem.
 Nisi dicant per illa verba: Spiritus Sanctus superueniet in te,
 & virtus altissimi obumbrabit tibi: significari primum Mariæ
 e partum, cui per particulam uox adnectatur alterum hoc SANCTVM.
 At hoc verborum sententia non patitur, ibi enim modus & causa parius,
 non ipse parius describitur. Deinde hoc pacto Spiritus Sanctus, &
 Virtus Dei essent Filius Mariæ dicendi.

Quod licet ridiculum & absurdum sit: tamen in istorum Theologia,
 subtilibus distinctionibus excusari potest: Quandoquidem æternus ille
 λόγος, qui cum carne ex utero Mariæ proditurus erat, & virtus Dei, &
 Spiritus sanctus dici potest.

Non est mihi nunc animus, hanc non magis stultam
 quam impiam sententiam pluribus exagrandi: illud tantum dicam, hæc in-
 terpretatione admissa, neq; causam efficientem iesu, ex Maria nascendi,
 quod præcipue virgo cognoscere cupiebat explicari, neq; etiam illud quod
 vulgo dicunt, Christum bis esse genitum, consistere posse. Nam hoc pa-
 cto, tres habebimus Christi generationes. Prima erit λόγος ab æterno a
 Patre geniti. Secunda eiusdem λόγος, ex utero Mariæ prodeuntis, quod
 affirmare Epiphanius non puduit, ut ex verbis illius, à Beza relatis ap-
 paret, cum ait: ἵνα δ'εἴη ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ λόγος, καὶ ἐκ τῆς παρθένου
 γέννηται, id est: ut ostenderet Deum Verbum, qui est ex alto,
 etiam in utero genitum. Tertia Christi natiuitas, est ex virgine
 summa humanitatis.

sed hæc apud istos absurda minimè videbuntur, qui per distinc-
 nes saluare omnia, & Catholica fidei conformia esse, possunt demonstrare.
 Et quid

EX LVCA CAP. I. v. 35. 131.

Et quid istos non audere aut non posse credas, qui affirmare non erube-
 scunt creatorem cœli & terræ, ex utero mulieris, & aluo foemine prodia
 isse? Ad quam blasphemiam, credo cœlum & terram cohorrescere.

Ibidem v. 76.

Et tu puer, Propheta altissimi vocaberis: præbis e-
 nim ante faciem Domini, ut pares vias eius.

EX his verbis colligunt quidam Christum esse Al-
 tissimum. Quod Epitheton, cum soli æterno Deo competat: Christum
 esse Deum æternum.

Atq; quod hic Christus dicatur υἱὸς id est: Altissimus; du-
 pliciter probant: Primo, quod Baptista, fuerit Propheta Christi. secun-
 do, quod is dicatur esse Altissimus, ante cuius faciem præiuit, & cui pa-
 raui viam iohannes. Sed præiuit ante faciem Christi, & ei paraui via-
 am: Ergo Christus est Altissimus.

2. Vt primum, de epitheto illo aliquid loquar,
 nescio quam solide ex eo possit æternus Deus elici. Nam dicitur quidem
 Christus ascendisse εἰς υἱὸς Eph. 4. & 2. (Si tamen ille locus de Chri-
 sto accipi debet.) Vnde videtur, quodam modo epitheton υἱὸς ei com-
 petere: Sed Act. 1. & 33. & cap. 5. & 31. dicitur Christus dextera Dei Vide Hebr.
 υἱὸς. Quod æterno Deo minime competit. Non ergo sequitur, cum 1. versu 3.
 qui υἱὸς dicatur, esse etiam æternum Deum.

Sed ut hoc mittamus, certum est, hoc loco, Christum υἱὸς non
 dici. Alias, affirmandum esset; Christum sui ipsius esse filium. Nam pau-
 lo ante, & 2. dixit Angelus, Christum vocatum iri filium υἱὸς. Præterea
 dicendum etiam esset, Christum conceptum esse à se ipso, quia ibidem
 & 35. ex virtute υἱὸς concipiendus dicitur Christus.

Ad rationes autem adductas, facile est respondere.

Nam prima, aperte falsa est. Neq; enim unquam iohannes, Christi
 Propheta dictus est. Nam eius est aliquis Propheta, à quo mittitur. At
 iohannes missus est à Deo Patre, ut ex initio capitis tertij, huius Euange-
 lij apparet: Et loh. 1. & 6. atq; ex confessione ipsius iohannis, loh. 1.
 & 33. Imo tantum abest, ut à Christo fuerit missus iohannes, ut hic illi
 Offensio va quæ non int 12 ne nosset

Et à Patre, & à Filio & à S.S. missus est iohannes.

3
140. DE PROOEM: EVAN: IOH:

accipiunt. Quidam eo significari putant, Filium fuisse unitum Patri essentialiter: Ita enim Gualterus scribit:

Apud Deum erat, cui nimirum vnione substantiali ab æterno fuit & est coniunctus, iuxta illud: Ego & Pater unum sumus. Hæc ille.

At Beza sensum verborum istorum his verbis explicat: Dicitur autem apud Patrem fuisse ὁ λόγος id est, quasi sursum apud Patrem resedisse, donec fieret caro. Ita ille.

Non desunt etiam, (ut ibidem annotat Beza) qui Propositionem πρὸς, existiment significare μίανσιν τινὰ καὶ ὁμοίωσιν, id est, assimilationem quandā, ut πρὸς τὸν Θεόν, idem declaret, atq; κατὰ Θεόν. Veluti cum scribit Philo de Mundo κατὰ ἡκονά Θεοῦ γεγενῆσθαι ἀνθρώπου, id est, ad imaginem & exemplar Dei conditum esse hominem. In qua opinione is est, qui libellum scripsit πρὸς συντάξας, profertem Basilij magni nomen.

Illud quod sequitur, ET DEVS ERAT VERBUM vulgo sic exponunt, ut vox Verbum, licet posteriori loco positum accipiat pro Subiecto: Deus autem pro prædicato. Non desuerunt tamen & olim, & hodie reperiuntur multi, qui contrarium sentiant, & Deum affirmant esse Subiectum, Verbum autem prædicatum.

Ac de priori sententia, non opus est multa differere, cum ea & passim apud quosvis occurrat, & eam Beza studiose in suis Annotationibus tueatur.

Qui autem posteriorem amplexi sunt sententiam, non eundem sensum ex verbis eliciunt. Nam ut annotauit Erasmus, quidam sic verba accipiunt ac si Deus, id est, Pater quoq; esset quoddam verbum, licet non idē verbum quod Filius, tamen aliquod verbum. Hi enim negabant, Christū illud esse Verbum, quod ab initio fuerat in Patre, sed illud, aliud quoddā fuisse verbum interius Patri, vnde natum sit alterum verbum, quod esset Christus. Ergo secundum hos duplex est Verbum, gignens, & genitum. Atq; adeo Prudentius ipse, videri posset huiusmodi quippiam sensisse, cum in hymno Iambico de natali Christi scribit:

Ex ore quamlibet Patris

Sis ortus, & verbo editus.

Sed alij licet affirmant, Deum esse pro subiecto accipiendum, tamen sic sensum verborum explicant. Idem Deus esse dicitur, & is

72
DE PROOEM: EVAN: IOH: 141.

& is apud quem erat Verbum, & is qui erat ipsum Verbum. Et addunt, vocabulum Deus bis poni in eadem significatione, tam in fine præcedentis clausule: Et verbum erat apud Deum, quam in principio huius Et Deus erat Verbum.

Quæ expositio hac urgetur difficultate, quod secundum eam Filius dicitur Pater. Si enim prius asseritur: Verbum, id est: Filius erat apud Deum, id est: Patrem. Et vox Deus in sequenti clausula ponatur in eadem significatione Deus, id est: Pater, erat Verbum id est: Filius; manifestè Pater dicitur Filius. Quod absurdum est.

Hæc opinio extat apud Robertum Bellarminum Iesuitam, controversia secunda lib. 1. cap. 6. Neq; difficultas prædicta, quam idem ibidē ponit, ab ipso expeditur. Neq; mea sententia expediri potest, si Deus in utraq; propositione, ut ipse affirmat, ponatur in eadem significatione.

Nonnulli autem hæc verba, sic explicant: Deus, id est Pater, erat Verbum, id est: auctor vel dator erat Verbi. Et hanc interpretationem, similibus locorum explicatione confirmant.

Nam Calvinus quoq; 1. Cor. 3. dum illam Pauli sententiam exponit: Dominus Spiritus est, ubi autem Spiritus Domini, illic libertas, inter cetera, hæc scribit:

Christus, Spiritus est, quia viuifica spiritus sui virtute nos animat. Pari ergo ratione, hic Deus dicitur Verbum, quia verbo suo nos docet. Quidam sic: In principio Evangelij Iesu Christi, erat Sermo, id est: mandatum. Non humanum, sed cælestē, non absq; Deo, sed apud Deum, & à Deo oriebatur. Imo ipsemet Deus Pater, erat iste Sermo, seu mandatum, id est, ipse loquebatur. Pater de cælo sermonem habet, Matt. 3. hic est Filius meus. Atq; in tam variis abierunt sententias, qui huius propositionis & Deus erat verbum, membra non putant esse transposita.

Neq; verò satis firmo utuntur ad hanc sententiam resellendum argumento, qui dicunt in hac propositione, ὁ λόγος esse subiectum, eo quod ὁ Articulus vocis λόγος additus, scilicet λόγος subiectum esse debere, iuxta Porphyrij traditionem. Nam prædicatis quoq; articulos adiungi sepe, obseruare diligens lector potest; ut paulo infra 2. 8. ἡ καὶ ἡ ἡ ἡ ἡ. Sic Mat. 5. 2. 13. ὑμεῖς ἐστέ τὸ αὐτὸ τὸν ἡ. Et statim

Et in vultum eius

non legimus

hic de idea vultus

no, quia nulla erat

controversia de idea

cum iudeis in scriptis

hic de prima. Et

etiam in de xpo

quod neque de An

ni hunc hominis lo

cum etiam in

alioquin

DE PROOEM: EVAN: IOH:

142

Ita: *ἡμεῖς ἐστὶν τὸ φῶς τὸ ἀόρατον*. Et Matt. 21. *ἡ. 38. ὁ δὲ*

Et 1. Cor. 11. *ἡ. 24 τὸ τοῦ ἐστὶν τὸ σῶμα*. 1. Ioh. 5. *ἡ. 1*

ἡ. 6. μὴ γὰρ

ἡ. 6. μὴ γὰρ

ἡ. 6. μὴ γὰρ

ἡ. 6. μὴ γὰρ

ἡ. 6. μὴ γὰρ

ἡ. 6. μὴ γὰρ

ἡ. 6. μὴ γὰρ

ἡ. 6. μὴ γὰρ

ἡ. 6. μὴ γὰρ

ἡ. 6. μὴ γὰρ

ἡ. 6. μὴ γὰρ

ἡ. 6. μὴ γὰρ

ἡ. 6. μὴ γὰρ

ἡ. 6. μὴ γὰρ

ἡ. 6. μὴ γὰρ

ἡ. 6. μὴ γὰρ

ἡ. 6. μὴ γὰρ

ἡ. 6. μὴ γὰρ

ἡ. 6. μὴ γὰρ

ἡ. 6. μὴ γὰρ

ἡ. 6. μὴ γὰρ

ἡ. 6. μὴ γὰρ

ἡ. 6. μὴ γὰρ

ἡ. 6. μὴ γὰρ

ἡ. 6. μὴ γὰρ

ἡ. 6. μὴ γὰρ

ἡ. 6. μὴ γὰρ

ἡ. 6. μὴ γὰρ

ἡ. 6. μὴ γὰρ

ἡ. 6. μὴ γὰρ

ἡ. 6. μὴ γὰρ

ἡ. 6. μὴ γὰρ

ἡ. 6. μὴ γὰρ

ἡ. 6. μὴ γὰρ

ἡ. 6. μὴ γὰρ

ἡ. 6. μὴ γὰρ

DE PROOEM: EVAN: IOH: 143

non est natura, sed malitia vitiatum.

Huc & illud pertinet, quod varie hic locus sit distinctus & explicatus. Quidam enim uno tenore omnia legunt: & absque eo factum est nihil quod factum est. *Quae lectio nunc vulgatissima & apud omnes recepta est.*

Alij verba illa Quod factum est: separant à precedentibus, & coniungunt cum sequentibus, idq; varie. Nam quidam sic distinguunt: Quod factum est, in ipso vita erat, ut clemens in *pedagogico* lib. 1. cap. 6. & lib. 2. cap. 9. Cyrillus, Hilarius, Augustinus &c. hoc se su: Quicquid factum est, vivit non in seipso, cum multa sint quae suapte natura nec sentiant, nec vivant: sed in eo vivit, qui condidit.

Alij distinguunt sic: Quod factum est in ipso, vita erat. Id est, Nihil non factum est in illo, hoc est, per illum. Igitur quicquid conditum est, vita est, hoc est, vivit.

Deniq; quidam ita distinguunt: Et sine ipso factum est nihil, quod factum est in ipso. Atq; hic adscriptio puncto, subiungunt: Vita erat, & vita erat lux &c. *Hæc lectio est Hilarii.*

Præterea, quidam censent, hucusq; locutum esse Evangelistam de creatione prioris Mundi, quæ per Christum facta sit; ab hoc loco autem: In ipso vita erat &c. incipere Evangelistam loqui de regeneratione, quæ similiter facta sit, ut prior creatio per Christum. *Hæc sententia est Philippi Melancthonis, Losij, & aliorum.*

Alij autem affirmant, inter quos Calvinus & Beza Evangelistam de restauratione Mundi, quæ per Christum incarnatum facta est, locum qui incipere post illa verba: Fuit homo missus à Deo &c. Sed hac in re non videntur sibi constare: Nam iidem affirmant illa verba: Erat lux, quæ illuminat omnem hominem venientem in mundum. In mundo erat, & mundus per eum factus est &c. licet posita sint post illud: Fuit homo missus à Deo: tamen pertinere ad priorem creationem: Proinde, secundum ipsos falsum est, ab illis verbis: Fuit homo missus: incipere Evangelistam describere regenerationis, seu renouationis Mundi modum.

Itaq; Beza, retractato eo quod prius dixerat, affirmat versu 11. *demum*

Quidā hoc interpretantur, de Iohanne, huc ita est ambigua oratio, ut etiam ad Patrem referri possit. adducto illo Christi dicto Matt 17. v. 11. de Iohanne Elias de spiritu sancto cap. 50. illud *Al' ēw.* tum Patri, tum Filio, tum spiritui sancto tribui, ut Rom. 11. *ἡ. 36. Eph. 4. ἡ. 6. Coloss. 2. ἡ. 19. infra 2. ἡ. 6. Rom. 5. ἡ. 5. & alibi sæpe.*

SEQUITUR OMNIA PER IPSVM FACTA SVNT:

illud: per ipsum communiter refertur ad Verbum. Sed

Neq; vero contra hanc posteriorem sententiam satis firmum est, quod

adducitur: non solere dici per Patrem facta esse omnia sed hanc loquendi

formulam attribui semper Christo. Nam Basilii magni ostendit in libro

de spiritu sancto cap. 50. illud *Al' ēw.* tum Patri, tum Filio, tum spi-

ritui sancto tribui, ut Rom. 11. *ἡ. 36. Eph. 4. ἡ. 6. Coloss. 2. ἡ. 19.*

infra 2. ἡ. 6. Rom. 5. ἡ. 5. & alibi sæpe.

Et absque eo factum est nihil.

Quidam per Nihil, interpretantur peccatum. Alij, ut refert Hieronymus, Malitiam, & ex consequenti Diabolum. Augustinus, quod

non est

144. DE PROOEM: EVAN: IOH:

demum, in illis verbis: Ad suos venit, incipere Euangelistam agere de regeneratione & restauratione omnium.

In qua re, vim videtur verbis Euangelista facere. Nam quiuis videt Euangelistam versu undecimo, clarius explicare ea, quæ versu decimo dixerat: Sicut hoc etiam Filij æterni patroni quidam animadverterunt. Sed redeamus ad institutum:

In ipso vita erat.

Beza & Bucerus, in ipso explicant, per ipsum, ipsius videlicet vi & efficacia.

Alij autem vitam, non per ipsum verbum, sed ut iacent verba in ipso verbo fuisse aiunt, ut ex ijs quæ paulo ante diximus, manifestum est:

Vita erat.

Per vitam intelligunt quidam vim viuificam, quæ in omnibus creaturis, tam animatis, quàm inanimatis conspicitur. Vide Gualterum & Calvinum.

Alij, ut Augustinus, per vitam intelligunt, Ideas rerum creaturarum, quæ in Verbo fuerint, antequam res crearentur. Ait enim omnia in Conditoris æterna mente viuere, etiam antequàm condita fuerint. Quæ sententia, ut alij quoq; annotarunt Platonis dogma redolet.

Et vita, erat lux hominum.

Calvinus & alij affirmant, hic Euangelistam, non repetere eandem vitam, de qua est in proxima clausula locutus, sed eiu tantum partem, quæ hominibus sit propria: ideoq; Beza affirmat significari per articulum additum vocabulo ζωῆ.

At præterquam quòd non videtur conueniens, ut in alia hic significatione vox vita ponatur, quàm in proxima clausula, hoc idem confirmatur per Articulum, neq; enim vis eius est διασπίτην, ut vult Beza, sed potius ἀνασπίτην, ut alias sæpe. quemadmodum & ipse annotat hic Jo. 1. & 1. Cor. 3. Jo. 17. & alibi.

Præterea, ipse Beza, aliam quoq; huius vocis adfert interpretationem, ut per istam Vitam intelligatur Christus ipse, seu Sermo, ita enim ait: Potest etiam Sermo, dici ὁ ζωῆ, id est, vita, ab effectu, quia videlicet, is est qui viuificat.

Erat

DE PROOEM: EVAN: IOH: 145.

Erat lux illa hominum.

Quidam, ut Calvinus, per lucem intelligunt vim rationis, & intelligentiam, in hominum animis accensam.

Sed Beza, ait posse Sermonem viuificantem, ab effectu, lucem vocari, quod hominem rationis luce donarit. Quæ interpretatio, inquit, nititur veterum auctoritate, & optime cohæret cum ijs quæ proxime subiunguntur.

Et lux ista in tenebris lucet.

Per lucem, ut iam diximus, intelligit Calvinus rationem & intelligentiam humanā, qua fuerit homo donatus ante lapsum, sed quæ postea sit versa in tenebras. Et tamen negare Euangelistam prorsus extinctam esse intelligentiæ lucem, quia in obscura humanæ mentis caligine adhuc quædam fulgoris scintilla emicant. Hæc ad verbum Calvinus. In quibus consideret attentus lector, an non sit contradictio? Nam Lucem, accipit pro Intelligentia humana: Postea eandē dicit vocari tenebras. Atqui statim addit Euangelista lucem illam luxisse, quod idem est, interprete Caluino, ac si dixisset, tenebras lucere, quia illa lux erat iam versa in tenebras. At hoc dicere, nihil est aliud, quàm affirmare, glaciem calere.

Itaq; alij per Lucem intelligunt Sermonem, seu Christum. Quod non tantum sentit, verum etiam confirmat his verbis Beza:

Quum autem Lux ista, non tantum opponatur tenebris, sed etiam dicatur, non potuisse à tenebris comprehendi: omnino cogimur Lucis nomine, non ipsam humanam rationem & intelligentiā, sed ὁν λόγον creatorem illius lucis intelligere. Hæc Beza.

Quæ quidem interpretatio consistere non potest, nisi in præcedenti versiculo quoq; per ὁ φῶς ἀνδρῶν, contra Calvinum, intelligatur ὁ λόγος. Nam ipse Beza annotat, initio versus quinti, copulam καὶ loco relatiui esse positam, ut intelligatur de eadem luce hic agi, de qua proxime facta est mentio.

Sed, inquit hic Philippus Melancthon: Ambiguum est, utrum de Christo quatenus iam apparuerit in carne, loquatur, an de natura diuinā, etiam priusquam in carne apparuit: Hæc ille.

Per Tenebras, iam indicauimus quid intelligat Calvinus, mentē scilicet hominis post lapsum excæcatam.

Philippus per illas intelligit Mundum, seu homines in Mundo existentes.)

K

31 72

146. DE PROOEM: EVAN: IOH:

Quod dicitur lux lucere, hoc Calvinus sic explicat: Emicant fulgoris scintillæ in mente humana

Beza inquit: Lucet in mundo Christus, quatenus est sapientiæ Dei speculum limpidissimum; in quo tamen tenebræ nihil vident. Hæc Beza. Sed si totum genus humanum, est versum in tenebras, cui quæso luxis Christus?

Philippus illud Lucet sic interpretatur: Lucet, id est: ostenditur prædicatione a condito mundo, usque in hunc diem. Nam lucem lucere, est lucem ostendi, & apparere, ut si dicas Solem lucere, ut sit prædicatione ceu radius lucis æternæ, quibus illa lux apprehenditur.

Et tenebræ illam non comprehenderunt.

Tenebræ, ut diximus, secundum Calvinum, significant mentem hominum excæcatam. Iuxta illius igitur sententiam, horum verborum sensus hic erit: Tenebræ, id est, mens excæcata, illam scilicet lucem, hoc est, intelligentiam qua homo fuit donatus ante lapsum (sic enim supra hæc explicuit) non comprehenderunt, id est, non intellexit, neque percepit.

Vbi considera absurditatem huius opinionis. Nam ipse intelligentiam hominis ante lapsum, dicit vocari ab Evangelista lucem. postea eandem intelligentiam vocari tenebras quia post lapsum facta sit tenebræ. Ex quibus sequitur, quod cum nunc dicit Iohannes tenebras non comprehendisse lucem, idem sit, ac si diceret. Mens hominis excæcata, se ipsam, quæ ante lapsum fuit lux, non comprehendit, id est, non intellexit. At, quid mirum est, si tenebræ non intelligunt lucem? & quis, hoc dicendo, aliquid dicit? & quorsum ista? quis usus? quid ad mentem Evangelistæ?

Beza dicit per lucem intelligendum Sermonem. Ergo sensus erit: Tenebræ, id est, mentes hominum excæcatæ post lapsum, non comprehenderunt, id est, non intellexerunt Lucem, id est, per λόγον.

Vnde colligitur: Quod cum homines ante Christi incarnationem, fuerint non regenerati, ac proinde tenebræ, nullum intellexisse, aut cognovisse per λόγον. Cur ergo à Prophetis & Patriarchis fuisse agnium & adoratum iam olim dicunt λόγον?

Idem Beza annotat, Chrysostomum, & nonnullos ipsum secutos, illud

DE PROOEM: EVAN: IOH: 147.

ὅτι λατρεῖν id est, comprehendit, interpretari hoc modo: obruit siue obicuravit, quasi significetur, nullis tenebris opprimi potuisse hanc lucem.

Vt omnes crederent per illum.

Græcis incertum est, an (Per illum) referatur ad Iohannem, ut intelligamus illo testificante, omnes debuisse credere in Christum, an omnes debuerint credere Patri, per illud lumen, cui testimonium perhibebat Iohannes. Erasmus.

Erat lux vera.

Monet Erasmus, esse ambiguum, quo referendum, sit verbum erat, utrum ad λόγον, an ad φῶς. Et ipse referendum putat ad φῶς hoc sensu: illa lux, de qua loquor, erat lux vera, quæ illuminat &c.

At Beza, hoc verbum, non pro copula tantum, sed pro secundo adiecto accipere videtur cum dicit: Illa lux, erat, id est, existebat antequam mitteretur Iohannes, aut ipsemet in Mundum veniret.

Quæ illuminat omnem Hominem.

Calvinus per Illuminationem hanc intelligit, communem naturæ lucem, seu rationem & intelligentiam, qua discrimen recti & iniusti, in sua conscientia homines insculptum gerunt. Quod clarius Beza explicare volens, ait hæc accipienda esse de beneficio Christi, toti humane genti ante lapsum collato.

Sed Calvinus antea asseruit, illam rationem humanam, conuersam esse in tenebras. Quomodo ergo per illas illuminari homo dici potest? Et huius sententiæ absurditatem, etiam Gualtherus animadvertit, cum in hæc verba scribit:

Ex nostris verò nonnulli, dum se vix expedire possunt, quomodo omnes mox ut in mundum nascuntur, Christus illuminet: de naturæ lege, & rationis luce ista exponunt, cuius nemo hominum omnino expertus sit. Quod etsi non omnino male dicant, & hoc quoque ex Christi beneficio, nobis obtingere constet, in præsentem tamen Iohannes alius quid spectare videtur, & de salutifera illa luce loqui, quam Dei filius in carne manifestatus mundo intulit. Hæc ille.

Quod vero Beza adiecit, de beneficio ante lapsum collato homini, hæc esse accipienda: primum in eo nec Patri suo consentit, cum eam

K

illuminat

150. DE PROOEM: EVAN: IOH:

Plenum gratiae & veritatis.

Admonuit Erasmus hanc verba connecti posse cum sequenti versiculo, ut dicta sint de Iohanne, hoc modo: Plenus gratiae & veritatis Iohannes, testatus est de eo.

Atque hac sententia dupliciter confirmatur. Primum quia haec clausula duriusculè cohaeret cum precedentibus. Vnde etiam Castellio eam loco mouere ausus est.

Deinde, quia Iohannis nomen, idem sonat quod Gratosus, atque ita fieret allusio ad nomen Baptista. Neque obstat quod Iohannes nimis magnifico videretur ornari titulo: Nam alij quoque saepe in sacris literis dicuntur pleni fuisse gratia, ut obseruauit Erasmus.

Vulgo tamen, haec verba referuntur ad Christum seu λόγον, cuius fit mentio in principio versus.

Sed hic esto modus & finis, variarum, super hoc Iohannis principio interpretationum collectionis. Nam quamuis credimus his longe plura esse à multis dicta, & excogitari plura posse; nos tamen haec pauca (non enim multorum scripta legimus, & haec quoque aliorum opera potius collecta transcripsimus, quam propria industria ex diuersis auctoribus comportauimus) sufficere putamus ad nos fructum propositum confirmandum: Istud nimirum principium Iohannis, esse perobscure. Neque enim in tam diuersas & varias essent interpretum delapsi opiniones, si clara oratio, & perspicua fuisset scriptoris sententia.

Hactenus, quam pugnantibus, & sibi quandoque contrarias verborum Iohannis interpretationes, afferant expositores, ostendimus: nunc iam illud, in quo omnes consentiunt, non posse consistere, declaremus.

Constat igitur apud omnes, hoc Iohannis opusculum, esse historicum, in quo vita Iesu Christi describatur, ac proinde tale tantumque scriptorem, leges historiae, & sciuisse & obseruasse. Inter quas illa est una, ut quae vel natura, vel tempore priora sunt, prius explicentur, quae posterius contigerunt, posterius enarrentur. Nam si historia lux est temporis

DE PROOEM: EVAN: IOH:

ISI.

temporum, oportet ipsam esse lucidissimam. Sed nihil aequè confusionem dignum, aut obscuritatem parit, atque rerum ordine gestarum, non ordinata narratio. Iam vero, omnes illi quorum antea fecimus mentionem, in eo consentiunt, Iohannem in hoc principio, loqui de utraque creatione, & asserere, utramque per λόγον seu Christum esse factam; primam antequam ex virgine nasceretur, secundam postquam incarnatus est.

Et quanquam in eo non consentiunt, ubi incipiat loqui Euangelista de noua creatione, sicut supra declarauimus: tamen in hac discordia, eatenus concordant, quod ante illa verba: Verbum caro factum est, regenerationis per Christum incarnatum facta, fiat mentio. Nam quamuis illa verba: In ipso vita erat, & quae sequuntur, varie interpretentur: illa tamen: In propria venit &c. omnes accipiunt, pro Christi in mundo, vel inter Iudaeos conuersatione, & docendi munere, quo iam annos triginta natus, fuit functus. Sed cum illa: Verbum caro factum est, omnes interpretentur de incarnatione Christi, adhuc in utero virginis facta: sequitur, Iohannem prius explicuisse, quid fecerit Christus incarnatus, quam id quomodo sit incarnatus, vel natus. At hoc, & doctrinae & naturae ordinem, est inuertere. Non aliter, quam si quisquam, res gestas Alexandri descripturus, hoc modo loqueretur: Alexander in Persidem profectus, Darium superauit. Et post mortem patris Philippi, in Macedonia electus est in regem.

Eadem ad isophras notari potest, in illis quoque: Quod Iohannes prius scribitur testatus esse de λόγῳ quam narretur, factus fuisse caro. At constat Iohannem testatum esse, de homine Christo, seu ut isti loquuntur, λόγῳ incarnato. Ergo Iohannes prius dixit testimonium de Christo incarnato, & operibus eius, quam vel λόγῳ incarnatus fuerit, vel opera ulla ediderit; Quod peruersè fieri, nemo non videt.

Simile est illud: In mundo erat, & mundus per ipsum factus est, si enim haec, ut volunt, de Mundi machina visibili sunt accipienda, certe prius debisset dicere, quod Mundus sit factus per ipsum, quam quod In mundo fuerit. Oportuit enim prius esse mundum, quam ut in eo quisquam fuerit. Vide Luc. 3. v. 20. 21.

Sed haec non esse intelligenda de Mundi huius visibilis machina, ex sequentibus verbis, satis clarè apparet. Nam Mundus, Luc. 3. 20. Prius caput erat Baal & dicitur Iohannes in suis baptisum. Corrigi ergo Evangelium.

31 72

152. DE PROOEM: EVAN: IOH:

*Ergo iam homo
ipsum non vidit
facti sunt per
ipsum 6. Ann.
10.*

dicitur Christum non cognovisse. At Christus, non est cognitus, ab hominibus: Ergo soli homines, per Mundum intelliguntur.

Deinde quid hac sibi velint, statim in sequenti versiculo exponitur. Nam Philippus quoque observavit, hac esse iohannis: In mundo erat. In propria venit. Lux in tenebris lucet. similiter illa idem significant: Mundus eum non cognovit. Sui eum non receperunt. Tenebrae lucem non comprehendunt. Cum igitur hac ita varie extulerit Iohannes, non est verisimile, nullam esse equipollentem phrasim illi: Mundus per ipsum factus est. Imo, digito quasi indicat Evangelista, ut hac quoque eadem significare sciamus: Mundus per ipsum factus est. Quotquot eum receperunt dedit eis potestatem filios Dei fieri. In ipso vita erat, & vita erat lux hominum, quae illuminat omnem hominem venientem in mundum.

Neque est quod quis obijciat, ceteros quoque Evangelistas, temporis parvam aut nullam habuisse in rebus Iesu Christi gestis describendis rationem, sed quod hic prius, alius posterius contigisse narrat.

Nam sunt quaedam quae nullam inter se connexionem habent, quorum unum alterius praecognitionem non requirit. Ea potest scriptor pro suo arbitrio, eo quo ipsi libuit loco, recitare. Satis enim est si ea contigisse Lector sciat.

At sunt alia quae intelligi & consistere non possunt, nisi decenti, aut naturali ordine enarrentur, quorum commentationem si invertat, aut suo arbitrio mutet scriptor, non tantum stuporem & negligentiam suam ostendet, verum etiam lectoris animum perturbabit, & implebit. Qualis scilicet haec, quae commemoravimus.

Quae, si, ut videntur, vera sunt, facile ostendi potest, falli eos, qui dicunt hic de machina mundi creatione agi. Nam Mundus, significat homines. Quomodo autem homines conditi sint per Christum, docetur illis verbis: Qui non ex sanguinibus, neque ex voluntate viri, sed ex Deo nati sunt. Ex quibus verbis sic possumus argumentari:

Omnis homo, quoad substantiam & essentiam, fit ex sanguinibus & voluntate viri.

At per Christum non fiunt homines ex sanguinibus & voluntate viri.

At minor negatur. 10. 10.

Ergo

DE PROOEM: EVAN: IOH: 153.

Ergo per Christum, non fiunt homines, quo ad substantiam & essentiam.

Minoris probatur nulla
Minor probatur, nam illud, Mundus per ipsum factus est, explicatur per illa verba: Quotquot autem eum receperunt &c.

Denique, qui eo moventur, ut credant de veteris Mundi creatione hic Iohannem differere, quod tam Moses quam Evangelista similiter, & iisdem verbis ordiuntur librum suum: nimis inepti sunt. Nam hac eadem ratione dicere quis posset, Iohannem hic de eadem re scripsisse, de qua Ieremias Cap. 26. & 27. eo quod ille quoque ab his verbis illa capita incepit: In principio.

V.

Sligitur expositores in hoc principio Iohannis interpretando, non consentiunt, & illud in quo consentiunt, stare non potest: alia omnino verborum istorum, quaerenda est explicatio. In quam omnibus studiosis sacrarum literarum incumbendum sedulo est.

Optimam autem interpretandi viam ingressi videntur mihi esse illi, qui non ex peregrinis quibusdam tum linguis tum doctrinis, sed ex similibus scripturae locorum collatione, mentem scriptoris peruestigare & illustrare conantur.

Ponamus enim casum, aliquem vitae Christi, de quo antea parum sciuerit, cognoscenda cupidum, incidisse in Evangelium hoc Iohannis, atque ex illius lectione, tanquam historia vera, id quod cupiebat, intelligere conari. (Verisimile enim est, ideo hoc opusculum a Iohanne confectum, ut quivis ex eo res gestas & vitam Christi cognoscere posset.) *Idem sum confectum ut quis cognoscit Christum Iohannem.*

Certè non est dubium, ubi hoc principium legerit, attonitum haesurum, & aut illud quod Socrates, Heracliti & Xenocrati libro lecto, dicturum: Ea quae intelligit esse praecleara, quae non intelligat, suspicari etiam esse bona: aut, si quibusdam opinionibus sit antea imbutus, illud quod Amelius Philosophus Platonius, facturum: qui cum in lectionem huius Evangelii incidisset, ad suas opiniones verba Evangelistae accommodans & detorqueus,

K,

quens,

31
154. DE PROOEMIO EVA: IOH:

quens, exclamasse fertur: Disseream, inquit, nisi barbarus iste, breviter complexus est, quæ de diuina ratione, principio & dispositione, diuinus Plato & Heraclitus tradiderunt. Nimirum quia Platonis & Heracliti scriptus assuetus, & opinionibus imbutus, hæc quoque, ad eorum mentem, ob tertio collo trahebat.

Si verò lector fuerit cordatus quispiam, non despondebit animum sed recordabitur suam cuique scriptori esse φράσις, & assuescendum esse stylo eius, aut eius ætatis scriptorū, quæ obscurū, & difficilem esse intellectu animaduertit. Quo sapienti usus consilio, diligenter obseruabit, quo in sensu quæ vocabula ille scriptor, sit solitus usurpare. Hoc ergo etiam nos sequamur:

Inquit Iohannes: Εἰ ἀρχὴ ἡμεῶν ὁ λόγος.

Quæramus vocem ἀρχὴς, in qua significatione soleat hic scriptor usurpare. Atque primum illud: εἰ ἀρχὴ idem significare quod ἀπὸ ἀρχῆς, etiam alij, ut Gualterus & Beza tradiderunt. Legimus autem apud hunc eundem Euangelistam cap. 15. v. 27. ubi alio loquitur Christus suos Apostolos: καὶ ὑμεῖς δὲ μαρτυρεῖτε, ὅτι ἀπὸ ἀρχῆς μετ' ἐμοῦ ἐστέ. Id est, Sed & vos testamini, quoniam à principio mecum estis. Vbi per Principium nihil aliud significari, quam illud tempus, quo Christus post baptismum à Iohanne susceptum, discipulos, sub initium predicationis sue elegit: manifestum est.

Sic hic idem scriptor, primam suam Epistolam his verbis orditur: ὁ ἡμεῶν ἀπὸ ἀρχῆς ὁ ἀκηκόαμεν, ὁ ἑώρακα μεν τοῖς ὀφθαλμοῖς ἡμῶν, ὁ ἑθεασάμεθα, καὶ αἱ χεῖρες ἡμῶν ἐψηλάφησαν, πρὸς τὸν λόγον τῆς ζωῆς — ἀπαγγέλλομεν ἡμῖν. id est: Quod erat à principio, quod audiui, quod vidimus oculis nostris, quod spectauimus, & manus nostræ contrectauerunt de verbo vitæ — annunciamus vobis. Vbi etiam illud ἀπὸ ἀρχῆς referendum esse ad tempus illud, quo Christus cepit docere & miracula edere, sequentia clarissime ostendunt.

Neque verò ullo firmo nituntur argumento, qui illud ἀπὸ ἀρχῆς, à sequentibus diuellunt, & hoc de æternitate, sequentia verò de Christi incarnatione interpretantur. Nam & communis loquendi usus, & articuli tam felicitè ab Apostolo appositi ostendunt, omnia de eodem tempore dici, eundem scilicet fuisse in principio tunc, cum auditis, visus, con

72
DE PROOEMIO EVA: IOH: 155.

conspicetus & contrectatus est ab Apostolis. Nam hic articuli vim habent ἀναφύκειν, ac si diceret Iohannes, illud ipsum existens verbum vitæ in principio, au liuimus, vidimus & manibus contrectauimus. Nam si illa libido interpretandi scripturas recipiatur, potest quispiam sequentes quoque clausulas à se inuicem distrahere, & de diuersis temporibus interpretari ita ut ἀκηκόαμεν referat ad vetus testamentum, quando Prophete de Christo locuti sunt: ἑώρακα μεν ad tempus incarnationis: ἑθεασάμεθα ad tempus Ascensionem Domini in cælos consecutum &c. aut similia his alia, pro libidine confinget.

Præterea in eadē Epistola cap. 2. v. 7. hæc legimus: — ἡμεῖς ἔχεται ἀπὸ ἀρχῆς id est: quam habuistis à principio. Quod non posse nisi de tempore prædicati Euangelij intelligi, inde apparet, quod isti ad quos scribit Iohannes, nec ante Mundum, nec tempore cōditi Mundi extiterunt. nec nisi tunc cum Euangelij vox insonuit, mandatum hoc, de quo loquitur, acceperant: sicut statim ibidem explicat: ἡ ἐν τὴν ἡμεῶν παλαιά, ἐστὶν ὁ λόγος ὃν ἀκούσατε ἀπὸ ἀρχῆς, id est: Mandatum vetus, est sermo, quem audiuitis à principio.

Ibidem v. 24. hortatur eos ut retineant id, quod audiuerunt ἀπὸ ἀρχῆς. Vbi quid significet εἰ ἀρχῆς, etiam Beza his verbis explicat: Ideo addit ἀπὸ ἀρχῆς à principio, id est, ex quo institui cœpistis, in primis Christianæ religionis rudimentis.

In secunda quoque epistola eiusdem Apostoli, bis legimus mandatum charitatis fuisse ἀπὸ ἀρχῆς, quod procul dubio respicit illam Christi concionem ioh. 13. v. 34. Mandatum nouum do vobis, ut diligatis inuicem &c. sicut confirmatur hoc idem ex alio quoque dicto, quod extat ioh. 3. v. 11. ὅτι αὐτὴ ὅστις ἡ ἀγγελία ἡμεῶν ἀκούσατε ἀπὸ ἀρχῆς, ἵνα ἀγαπῶμεν ἀλλήλους: id est: Quoniam hæc est denuntiatio, quam audiuitis à principio, ut diligamus inuicem.

Aquipollet huic formulæ loquendi, illa ἐξ ἀρχῆς ioh. 16. v. 4. sic alloquitur Christus discipulos: ταῦτα λέγει ὑμῖν ἐξ ἀρχῆς ὃς ἐποίησέν: Hæc autē vobis ab initio nō dixi. Et ioh. 6. v. 64. ἡ δὲ γὰρ ἐξ ἀρχῆς ὁ Ἰησοῦς id est: Nouerat enim ab initio Iesus, &c. Quæ pertinent ad tempus vocatorum Apostolorum, & initium predicationis eius Euangelij.

Idem

Non sequitur

31
156. DE PROOEMIO EVA: IOH:

Idem valet illud, τὴν ἀρχὴν, Ioh. 8. 25. τὴν ἀρχὴν, ὅτι καὶ λαλῶ ὑμῖν. Vbi τὴν ἀρχὴν, idem significare quod ἐξ ἀρχῆς. Et refertur ad tempus predicationis Christi, docet Beza in suis Annotationibus. Et Nonnus sic hæc verba reddidit: ὅτι, περὶ ὑμῶν ἐξ ἀρχῆς ἀγγέλλω id est: Quod vobis Ab initio dixi. Atq; hæc quidem apud Evangelistam istum de ἀρχῆς vocabulo inveniuntur.

Cui conformia sunt illa apud eiusdem ætatis et argumenti scriptorem Lucam Cap. 1. 2. καθὼς παρέδοσαν ἡμῖν οἱ ἀπὸ ἀρχῆς αὐτοπταὶ καὶ ὑπῆρξαν γενόμενοι τὰ λόγῳ id est: Prout tradiderunt nobis, qui à principio spectatores ipsi & ministri fuerunt sermonis. Vbi nemo est qui neget, illud ἀπὸ ἀρχῆς referendum esse, ad prædicationem Evangelij initium. Sic hic idem Act. 1. 2. ὡς ἤρξατο ὁ Ἰησοῦς ποιεῖν τε καὶ διδάσκειν id est: quæ incepit Iesus & facere & docere. Et ibidem 2. 11. ὁ κύριος Ἰησοῦς ἀρχόμενος ἀπὸ τῆς βαπτίσματος Ἰωάννου Dominus Iesus incipiens à baptismo Iohannis, Et cap. 10. 2. 37. ὑμεῖς οἰδᾶτε τὸ γενόμενον ῥῆμα κατ' ὅλης τῆς Ἰσραήλ, ἀρχόμενον ἀπὸ τῆς Γαλιλαίας, μετὰ τὸ βάπτισμα ὁ ἐκήρυξεν Ἰωάννης id est: Vos scitis quod factum est verbum per uniuersam Iudæam incipiens à Galilæa, post baptismum quod prædicauit Iohannes.

Sic Marcus ἀρχὴν Ευαγγελίᾳ Ἰησοῦ Χριστοῦ, dicit fuisse baptismum et prædicationem Iohannis.

Atq; videntur Apostoli, initium quoduis prædicati Evangelij vocare ἀρχὴν, ut Philipp: 4. 2. 15. ἐν ἀρχῇ τῆς Ευαγγελίᾳ ὅτι ἐξήλθομεν ἀπὸ μακεδονίας id est: In principio Evangelij, quando profectus sum à Macedonia. Quod etiam Beza sic explicat: Initio prædicati à me Evangelij apud vos.

Eodem modo accipi et explicari potest illud 1. Thess. 1. 2. 13. ὅτι ἐλεγετο ὑμᾶς ὁ Θεὸς ἀπὸ ἀρχῆς εἰς σωτηρίαν id est: quod elegerit vos Deus ab initio in salutem. Nam Thessalonicenses prius credidisse Evangelio testatur Paulus 1. Thess. 1. 2. 6. 7. 8. Ergo, ab initio Evangelij sunt electi et vocati ad salutem. Et quod Apostolus non loquatur ibi, ut quidam existimant, de electione Dei æterna, ex sequentibus verbis apparet, subiicit enim ibidem εἰς ὃ ἐκάλεισεν ὑμᾶς διὰ τῆς

72
DE PROOEM: EVAN: IOH: 157.

τῆς Ευαγγελίᾳ ἡμῶν id est: Quo vocauit vos per Euangelium nostrum.

Quod autem initium illud temporis, quo cœpit gentibus annunciarī Euangelium, recte ἀρχὴ dicatur, patet ex illo Petri dicto Act. 15. 2. 7. ὑμεῖς ἐπίστασθε ὅτι ἀπὸ ἡμερῶν ἀρχαίων ὁ Θεὸς ἐν ἡμῖν ἐξελέξατο, διὰ τοῦ σώματος μὲν ἀκούσαι τὰ ἔθνη τὸν λόγον τῆς Ευαγγελίᾳ id est: Vos scitis, quod ab antiquis diebus Deus in nobis elegit, per os meum audire gentes verbum Evangelij. Vbi antiqui dies dicuntur, quod non ita multo ante acciderat, post mortem Stephani. Si ergo antiqui dies vocantur, prædicati Evangelij gentibus initium, recte illud idem tempus, ἀρχὴ appellatur.

Atq; hæc de vocabulo ἀρχῆς.

ἢ ὁ λόγος.

Vox λόγος varias quidem habet, cum apud Iohannē, tum apud ceteros noui testamenti scriptores, significationes: ponitur tamen aliquando pro Messia, quem Deus misit in Mundum, ut promissiones adimpleret, et per illum suam voluntatem mundo luculentius patefaceret.

Quod autem λόγος nec Spiritum, neq; aliquam diuinam personam significet, qui, ante natiuitatem ex Maria re ipsa extiterit, sicut illi qui hunc locum de prima Mundi creatione accipiunt, opinantur: illud demonstrat, quod quotiescunq; in Nouo Testamento per λόγον Messias intelligitur, non potest scriptura locus, nisi de homine accipi. Nam hic idem Iohannes 1. Ep: 2. 1. dicit λόγον ζωῆς, oculis visum, et manibus fuisse cōtrectatum. Idem affirmat Lucas cap. 1. 2. 2. Et Apoc: 1. 2. 13. ille cui nomen fuerit λόγος Θεοῦ affirmatur habuisse, vestem sanguine tinctam. Quorum nihil competit Spiritui, aut personæ diuinæ. Ergo neque hic λόγος de alio, quàm homine Iesu accipi debet. *ut tunc*

Cur autem Iesus, dicatur λόγος, explicat Petrus Act. 10. 2. 36. his verbis: τὸν λόγον ὁρᾷς πᾶσι τοῖς ἵσθις Ἰσραὴλ, Ευαγγελίζομενος εἰνῆν, διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ id est. Verbum misit Deus filiis Israel, annuncians pacem per Iesum Christum.

Si enim Iesus, dicitur Vía, eo quod per illum itur ad Patrem, recte etiam dicitur λόγος, quia per illum est euangelizatus λόγος Θεοῦ. Huc pertinet

31 12

158. DE PROOEM: EVAN: IOH:

perinent & illa Pauli verba Act. 13. &c. 16. ὑμῖν ὁ λόγος τῆς σωτηρίας
πρῶτης ἀποστάλης id est, Vobis verbum salutis huius nullum
est.

Ergo, tunc proprie dici debuit Iesus, λόγος, cum annunciauit
λόγον Θεοῦ. At hoc non in veteri Testamento factum est, quandoquidem
teste Apostolo Heb. 1. Nouissimis diebus est locutus Deus nobis per filium,
sed post baptismum Iohannis, tunc enim cepit Iesus docere & loqui. Tana-
tum igitur abest, ut vox λόγος quendam spiritum significet, & inuisi-
bilem substantiam, ut ne Iesu quidem iam nato, ante predicationem verbi
proprie possit attribui.

Sequitur: ὁ λόγος ἦν πρὸς τὸ Θεόν. Quid sit apud Deum
esse, hic idem Iohannes 1. Epistola 1. &c. 1. his verbis: ἀπαγγέλλομεν
ὑμῖν τὴν ζωὴν τὴν αἰώνιον, ἥτις ἦν πρὸς τὸ πατέρα, καὶ ἐφανερώθη
ὑμῖν id est, Annunciamus vobis vitam illam æternam, quæ erat
apud Patrem, & patefacta est nobis. Vbi opponitur εἶναι
πρὸς πατέρα, & φανερωθῆναι. Illud ergo dicitur esse apud Deum, quod
hominibus qui sem est occultum & ignotum: sed coram Deo certum, &
in oculis eius perspicuum & clarum.

Idem videtur, autem nonnunquam significare παρὰ Θεοῦ, ut
cum Iesus apud hunc Euangelistam dicit cap. 17. &c. 5. καὶ νῦν δεῖξά σοι
με πατέρα παρὰ σκαυτῶ τῆ δόξης ἧς εἶχον πρὸ τῆ κόσμου εἶναι παρὰ σοί,
id est, Et nunc glorifica me Pater apud te in eternum ea
gloria, quam habui, priusquam mundus esset apud te.
Certè Christus fuit gloriosus apud Patrem, ab æterno; sed illa gloria oc-
cultæ & ignota fuit hominibus, ut Euangelista hic idem ait cap. 7. &c. 29.
οὐπω γὰρ ἦν πνεῦμα ἁγίον, ὅτι ὁ Ἰησοῦς οὐδὲν εἰδὼς ἐδεδάδα id est, Nō-
dum enim erat Spiritus Sanctus, quia Iesus nondum e-
rat glorificatus, intellige apud homines, coram hominibus. Nam ap-
ud Patrem semper fuit gloriosus, apud homines autem, non ante mortis
passionem, ut hic idem mox subiicit; & vidimus gloriam eius.
Quod post resurrectionem contigisse testatur Apostolus Heb. 2. &c. 9.
ἐλέωμεν Ἰησοῦν ὡς τὸ πᾶν ἡμᾶς τὸ θανάτου δεῖξαι καὶ τὴν ἐσπερά-
μην id est, Cernimus Iesum propter mortis perpersionem,
gloria & honore coronatū, sic loquitur & Petrus Act. 13. &c. 40.
Illustra-

*Involuntarius
lague.*

DE PROOEM: EVANG: IOH: 159.

Illustrari, hæc exemplis multis possunt: Iohannes Ba-
ptista certè fuit Propheta, ab ipsa conceptione. Nam inquit Gabriel An-
gelus de eo Luc. 1. &c. 15. Et spiritu sancto replebitur, ab u-
tero matris sue. Sed mansit Propheta ad trigessimum usque annum,
tantum apud Deum, quo tempore cepit etiam apud homines. pro Pro-
pheta haberi, ut scribitur apud eundem Lucam Cap. 1. &c. 80. καὶ ἦν
ἐν ταῖς ἐρημίαις ἑὸς ἡμέρας ἀναδύσεως αὐτοῦ πρὸς τὸ Ἰσραὴλ id est,
Erat in desertis, usque in diem ostensionis iuxta apud
Israëlem. Vbi vides, apud Israëlem esse, nihil aliud significari,
quam patefieri & manifestari Israëli. Ergo etiam hic: apud Deum
esse, est Deo cognitum esse.

Sic David, cum est à Samuele in regem unctus, erat certè Rex,
sed tantum πρὸς τὸ Θεόν; at cepit esse Rex πρὸς τοὺς ἀνθρώπους post mor-
tem Saulis.

Huc facit & illud Pauli dictum Coloss. 3. &c. 3. καὶ ἡ ζωὴ ὑμῶν
ἀκρυπταί σου τῷ Χριστῷ ὅτι τῷ Θεῷ ὅταν ὁ Χριστὸς φανερωθῇ, ἡ ζωὴ
ὑμῶν, τότε καὶ ὑμεῖς σὺν αὐτῷ φανερωθήσεσθε ἐν δόξῃ id est,
Et vita vestra abscondita est cū Christo in Deo. Quan-
do Christus, vita nostra, patefactus fuerit, tum & vos
cum eo patefietis in gloria.

Vbi affirmat Paulus, vitam & gloriam piorum esse absconditam. At
quæso cui absconditam? Non certe Deo, quia omnia iam quæ sunt, quæ
quæ non sunt, illi sunt notissima, & apud ipsum omnes rei videntur & glo-
riofæ sunt. Ergo absconditum est hominibus. Patefiet autem, id est, & ho-
minibus innotescet illa vita & gloria, cum Christus gloriose apparuerit.
Vbi vides, in Deo esse, idem significare, quod absconditum & testum
esse hominibus. Itaque nullam vim verbis infert, neque peregrinam adfert in-
terpretationem, qui hæc verba πρὸς τὸ Θεόν dicit significare, absconditū
hominibus, notum autem Deo.

καὶ ὁ λόγος ἦν Θεός.

Dei vocabulum, dignitatis potius & officij esse no-
men, quam naturæ & essentia, omnibus, qui sacra tra-
ctant, notissimum esse debet. Vnde varijs & multis rebus tribui
solet.

3
160. DE PROOEM: EVAN: IOH:
solit, sicut & ex veteri & ex Novo Testamento apparet. Psal. 81.
1. Cor. 8.

Non ergo sequitur, si quis dicatur Deus, ideo statim pro aeterno, caeli & terra creatore, esse illum habendum. Cum ad quoscunq; λόγος Dei sit, dicantur Dii, teste ipso Christo apud hunc eundem Evangelistam, cap. 10. v. 35. Est ergo λόγος, Deus, sed à Deo factus & constitutus Deus, sicut testatur Petrus Act. 2. v. 36. Et Heb. 1. v. 9. &c.

Hoc confirmare videtur etiam illud, quod Θεός hic sine articulo positus est, quod indicat, non illum summum & solum Deum, ea voce hic significari quem praecedens & sequens indicat clausula. Nam quod Erasmus ait hoc fecisse Iohannem ideo, ut Trinitatis doctrinam, sartam tectam reineret: nihil est aliud, quam errori inueterato praerocinari, & ad praconceptam opinionem verba Evangelistae detorquere. Videmus in ceteris clausulis Iohannem articulorum, etiam conduplicatio nem, non refugere, ut ὁ λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεόν. Et statim, ἡ ζωὴ ἦν πρὸς τὸν Θεόν. Et: ὁ φῶς ἦν ἡ σκοτία φαίνει. Hic autem voci Θεός non adiecit articulum, ut ostenderet, se non loqui de illo αὐτοῦ, sed de eo, qui ab illo esset Deus & Rex factus, constitutus.

ὅτι ὁ ἦν ἐν ἀρχῇ πρὸς τὸν Θεόν.

Quaerunt hic, quare istam sententiam repetiuerit Evangelista. Et aiunt ideo factum esse, quod magni sit momenti eam memoria tenere.

At si ipsorum opinio vera est: plus dixit de λόγῳ, cum eum vocavit Deum, quam cum eundem in principio apud Deum fuisse asseruit. Nam quis nescit, non modo λόγος, sed omnia quaecunq; sunt, fuerunt, & futura sunt, apud Deum ab aeterno fuisse & esse? illi enim nihil est praeteritum, neq; futurum, sed omnia praesentia: hinc etiam nos, dicit Apostolus, ab aeterno fuisse apud Deum Eph. 1. v. 4. Et alibi Act. 17. in ipso omnes esse.

Ergo nihil magni dixit de λόγῳ, illum in principio apud Deum fuisse, asserendo. Sed quia, ut ipsi aiunt, voluit aeternitatem Christi hic asserere: debuisse potius repetere, λόγος fuisse Deum, hoc enim plus habet momenti, & magis ad illum scopum facit. Nam ex hoc quod repetiuit, non magis Christi, quam rerum quarumlibet aeternitas, elici potest.

In eo tamen

72
DE PROOEM: EVAN: IOH: 161.

In eo tamen rectè mihi videntur sentire, quod existimant hanc repetitionem ideo esse factam, ut diligenter sententia illi memoria lectoris infingeretur: ita enim sentio, his verbis significare voluisse Evangelistam praecipuum prooemij istius scopum, ut sciremus nimirum, Iesum, etiam si apud homines ignotus & contemptus esset: fuisse tamen iam à principio apud Deum λόγος, id est, Messiam, qui patribus promissus, promissiones adimpleturus, & viam Dei in veritate docturus erat. Ideoq; illa verba: ὁ λόγος ἦν ἐν ἀρχῇ, καὶ ὁ λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεόν, non tamquam duas propositiones, sed ut unam esse accipiendas: ita ut verbum substantivum, in prima enunciatione, non tam sit praedicatum, quam copula, & integrum praedicatum sit: ὁ λόγος πρὸς τὸν Θεόν.

Et sanè tam sollicita inculcatione, videtur Iohannes illud innuere voluisse: λόγος fuisse quidem in principio apud Deum, sed postea, non: aut certè, fuisse in principio apud Deum, sed postea non tantum apud Deum, verum alibi quoq;.

At neutrum horum, λόγος aduersariorum cōpetit. Nam si λόγος, secunda est persona Deitatis, illa non tantum in principio, sed & ante & post principium, hoc est, semper fuit, est, & erit apud Deum.

Neq; etiam coepit esse postea alibi, nam ille λόγος, ut pote Deus, ubiq; est, omnia replet, atq; ut ipsi affirmant, ille iam inde ab orbe condito Mundum gubernavit, & ad finem usq; gubernabit. Vnde sequitur non de tali λόγῳ hic Iohannem loqui.

πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο.

Vocabulum πάντων & πάντα, non semper uniuersaliter usurpari, sed ad certa quaedam, & nonnunquam ad pauca restringi, notius est, quam ut exemplis declarandum sit. Quod autem de solis hominibus saepe dicantur, hac inter cetera, ostendunt Ioh. 12. v. 32. inquit Christus: ὁ λόγος ἐάν ἐξωθῶμαι ἐκ τῆς γῆς πάντας ἔλκυσω πρὸς ἑαυτὸν id est, Et ego si exaltatus fuero à terra, omnia traham ad me ipsum. Ita enim legit Vetus interpres. πάντας non πάντας: Sicut & alij quidam veteres, ut docti annotarunt. in qua sententia, illud πάντας, non nisi de hominibus intelligi potest, aut debet. sic idem Evangelista cum cap. 13. v. 3. dixisset:

162. DE PROOEM: EVA: IOH:

κίσει: εἰδὼς ὅτι πάντα δέδωκεν αὐτῷ πατὴρ εἰς τὰς χεῖρας
id est, Sciens Iesus, quod omnia dedit ipsi Patri in manu.

Quid per πάντα sit intelligendum. explicat ipse Chris-
tus cap. 17. v. 2. cum Patrem alloquens, inquit: καθὼς ἐδωκας αὐτῷ
ἐξουσίαν πάντων σαρκός id est, Sicut dedisti ei potestatem om-
nis carnis. At πάντα σαρκός non nisi homines significat.

Sic Matth. 17. v. 11. ait Christus, Etiam cum venerit, ἀπο-
καταστήσει πάντα id est: restitutum omnia. Ibidem autem
affirmat, Etiam illum fuisse Iohannem Baptistam; At Baptista nullos nisi
homines docuit, & restituere conatus est Sic Paulus Eph. 1. v. 10.
cum ait Deum proposuisse ἀνακεφαλαιώσασθαι τὰ πάντα ὑπὸ Χριστοῦ; per
πάντα solos homines, atq; adeo tantum electos significari, etiam Trinita-
tis patroni affirmant. Vide Beza. Similiter Cap. 3. v. 9. cum di-
citur Deus condidisse τὰ πάντα διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ, idem est sensus, ut &
Calvinus & Beza fatentur. Sic Coloss. 1. v. 20. cum scribitur, ἀρχὰς
ταλάσαι τὰ πάντα εἰς αὐτόν. Illud τὰ πάντα, etiam Beza interprete
significat universam Ecclesiam. Sic etiam 1. Cor. 5. 18. ὁ θεὸς γέγονε καὶ
νῦν τὰ πάντα; per πάντα solos homines significari, atq; adeo tantum es-
electos, tam præcedentia quam sequentia ostendunt.

Eodem sensu dicuntur homines πάντα κτίσις, id est: Omnis
creatura. Mar. 16. v. 15. Coloss. 1. v. 13. 1. Pet. 2. v. 13. Et for-
tasse etiam Rom. 8. v. 11.

Ex quibus apparet, non peccare, neq; contra scripturam loqui eum,
qui omnia pro hominibus, aut pro pijs accipiat.

Iam verò vocabula κτίσις, ποιῆς, γεννᾶν, γίνεσθαι non
semper substantialem, ut Philosophi loquuntur, sed solam accidentalem
mutationem significare, extra controuersiam est. Et si quis de eo dubitet,
inspiciat, inter cætera, locos, de prima voce Eph. 1. v. 10. 15. de secun-
da ibidem, v. 10. 14. Et cap. 3. v. 11. de tertia Ioh. 3. v. 3. Iac. 1.
v. 18. &c.

De γίνεσθαι autem, quod & γίγνεσθαι eodem prorsus sensu di-
citur, qua voce hic utitur Iohannes, eadem est sententia. Nam dicitur
Rom. 4. v. 18. Abraham γένεσθαι. Quod non de natiuitate, sed de mu-
tatione accidentali esse intelligendum, ibidem explicatur: εἰς τὸ γένεσθαι
κύριον πατέρα πολλῶν ἐθνῶν id est, ut fieret Pater multarum
gen

DE PROOEM: EVANG: IOH: 163.

gentium. Et sine ulla additione 1. Ioh. 1. v. 19. γινώσκετε ὅτι πᾶς
ὁ ποιῶν τὴν δικαιοσύνην, ἐξ αὐτοῦ γέγεννηται. id est: Scitote quod
omnis, qui facit iustitiam, ex ipso (id est Deo) factus est.
At quomodo fiat, (hoc est, nascatur & generetur) homo ex Deo, ex-
plicat hic noster Iohannes v. 13. Et cap. 3. Neq; enim substantialiter gi-
gnitur, sed tantum accidentaliter mutatur. Infra v. 15. ἐμπροσθέν μου γέ-
γονεν. Vbi inter cætera, Beza: Si quoties verbum γίγνεσθαι
occurret, ὁπότε initium imaginemur, quot unius hominis
creationes imaginabimur? Idē autem sunt γίγνομαι & γίνεσθαι.

Deinde etiam res ipsa γίνεσθαι dicuntur, cum immutantur &
renouantur, ut patet ex illo Pauli 1. Cor. 5. v. 17. Vbi illud ἰδοὺ γέγο-
νε καὶ νῦν τὰ πάντα, applicatur renouationi hominum factæ per Chris-
tum, ut ex priore versiculi parte apparet.

Cum igitur coniet, & OMNIA posse significare
solum homines, & γίνεσθαι sæpe accipi pro immutatione aut renouatio-
ne, Questio est, cum dicuntur per Christum omnia facta, aut condita:
utrum de renouatione humani generis, an de rerum omnium, & machine
mundi oriu & creatione, sit intelligendum? In hac posteriore opinione
plures sunt: Sed si quis diligentius consideret, priorem sententiam verifi-
mil orem esse depræhendet.

Nam olim Deus per Esaiam promiserat nouum cælum & terram
per Ieremiam nouum sædus. Quæ Apostoli applicant, ad ætatem & ex-
hibitionem Christi. Et dicitur ipse nouus homo, nouus Adam, habere nou-
um regnum, nouos ciues: cur non etiam nouam creationem? Certè non
semel dicitur noua creatio facta esse per Christum. Ergo non modo sua let,
verum etiam cogit nos res ipsa, ut hoc quoq; Iohannis, de noua creati-
one intelligamus.

Εν τῷ κόσμῳ ἦν καὶ ὁ κόσμος δι' αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ ὁ κόσμος
αὐτὸν οὐκ ἔγνω.

Nihil est præsertim apud Iohannem frequentius,
quàm κόσμος, mundum, accipere synechdochicòs, pro hominibus, ut
hoc eodem Capite v. 19. Ecce Agnus Dei, qui tollit pecca-
tum Mundi. Cap. 3. v. 16: Sic Deus dilexit Mundum.
v. 17. non enim misit Deus filium suum in Mundum, ut

L 3 iudicet

164. DE PROOEM: EVAN: IOH:

iudicet Mundū, sed ut seruetur Mundus per eum. &c.
Ergo illud: ἐν τῷ κόσμῳ ἡμεῖς, recte explicatur per hoc: ἀπὲς εἰληνὸς τοῦ
τοῦ κόσμου. Illud: καὶ ὁ κόσμος δι' αὐτὸ ἐγένετο. Per
illud: ἵνα σωθῇ ὁ κόσμος δι' αὐτὸ. Et per illud Pauli 1. Cor. 5. 20. 19.
τοῦ κόσμου ἡμεῖς Χριστῷ, κόσμον καταλλάσσωμεν ἑαυτοῖς. id est: Deus erat in
Christo, mundum reconcilians sibi. Et per illud huius Evan-
gelistae cap. 4. 20. καὶ οἱ δὲ ἀμὲν οὗτοι οὗτοι ἀληθῶς, ὁ σωτὴρ τοῦ
κόσμου ὁ Χριστὸς id est: Et scimus, quod hic sit verē Seruator
Mundi, Christus.

Illud autem: καὶ ὁ κόσμος αὐτὸν οὐκ ἐγνώ: Explicatur per illud
Ioh: 3. 20. 19. φῶς ἐλήλυθεν εἰς τὸν κόσμον, καὶ ἡγάπησαν οἱ ἀνθρώποι
μαλλόν τὸ σκοτὶς ἢ τὸ φῶς. id est: Lux venit in Mundum, sed
dilexerunt homines potius tenebras quā lucem.

Quae omnia verissimē dici, sequens versiculus, qui explicatio huius
prioris est, confirmat.

Quod verō MVNDVM, nunc pro quibusvis in ge-
nere hominibus, nunc pro electis & bonis, nunc verō pro reprobis tantum
accipimus, mirum videri nemini debet. Nam horum exempla, passim oc-
currunt. Vt in loco antea producto, cum dicitur: Sic Deus dilexit
Mundum. Et: Deus misit filium suum in Mundum. Mun-
dus in genere pro quibusvis hominibus accipitur. At ubi subiicitur: Vt
saluetur Mundus per eum pro solis electis & probis accipitur:
sicut & ibi: Qui tollit peccatum Mundi. nem: Mundum
reconcilians sibi.

Pro reprobis autem sepius accipitur, ut Ioh. 15. 22. Si Mun-
dus vos odit, scitote quia me priorem vobis odio habu-
it. Si de Mundo fuissetis, Mundus quod suum erat dili-
geret, quia verō de Mundo non estis, sed ego elegi vos
de Mundo, propterea odit vos Mundus. Et Cap: 14. 27. 17.
Spiritus veritatis Mundus non potest accipere. &c.

Sententia ergo verborum Iohannis est: Christus vero
habebatur inter homines, & illos renouabat, reconciliabat Patri coelesti
sed magna pars illorum (quam respectu paucorum proborum, possumus
dicere totum mundum) tenebris affecta, admittere ipsius doctrinam, &
ipsum

DE PROOEM: EVAN: IOH:

165.

ipsum pro rege & Seruatore noluit agnoscere.

καὶ ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο.

Longum esset singulatim commemorare, in quibus
locis, tam in veteri quam Nouo Testamento, vocabulū
CARNIS pro infirmitate, corruptibilitate, & miserijs accipitur.
Quis per se hoc obseruare potest, & ab alijs multi tales loci sunt collectis
Nos propius, ad explicationem dicti Iohannis accedamus.

Non potest clarior eius adferri interpretatio, quā
illa Apostoli sententia Heb. 5. 7. Vbi de Christo inquit: ὁς ὡς τὰς ἡ-
μέρας τοῦ σαρκὸς αὐτοῦ, δεικνύς τε καὶ ἱκετηρίας, πρὸς τὸ σωθῆναι
τοὺς σωζόμενους ἀπὸ θανάτου, μετὰ κραυγῆς ἰσχυρᾶς καὶ δακρύων προσ-
έγγικας, id est: Qui in diebus carnis suae, deprecationibus
& supplicationibus oblati cū clamore valido & lacry-
mis apud eum, qui poterat ipsum seruare à morte. &c.
In quibus verbis dies carnis Christi, certē dicitur miseria illa, & cru-
ciatus, quos circa tempus captiuitatis & mortis sustinuit. Tūc enim, nō in u-
tero virginis, deprecationes & supplicationes obtulit cū clamore valido &
lacrymis illi, qui eū seruare poterat à morte. Huc enim pertinet illa sepius
repetita supplicatio: Pater, si fieri potest, transeat à me calix
iste. Et Ioh. 11. 27. Pater, libera me ab hac hora. Et: De-
us meus, cur me dereliquisti?

Legimus etiā 1. Coloss: 2. 11. ἀρκατῆλαβεν τὸ σῶμα τοῦ
καρὸς αὐτοῦ, ὡς τὸ θανάτου id est: reconciliauit in corpore car-
nis suae, per mortem. Vbi etiam per carnem (corpus enim caro-
nis, pro carne accipitur, sicut Gen: 17. 2. 13. & 16. corpus ipsius dei,
pro die. Rom. 6. 2. 6. corpus peccati.) intelligitur afflictio, cruciatus,
atq; adeo mors ipsa, sicut & hic subiicitur, & paulo ante 2. 10. explica-
tur: ἐκνοτωσιν ὡς τὸ αἵματος τοῦ σωτῆρος αὐτοῦ id est: pacificās
per sanguinem crucis eius.

Præterea Heb: 2. 14. ostendere volens Aposto-
lus Christum per omnia similem fuisse hominibus, quos fratres vocare non
erubuit, inquit: ἐπεὶ ὅτι τὰ πάσης σαρκὸς καὶ αἵματος,
καὶ αὐτὸς παρὰ πλῆθος μετεσχὼς τῶν αὐτῶν id est: Quia igitur pu-
eri

3
166. DE PROOEM: EVAN: IOH:

eri participes sunt carnis & sanguinis, ipse quoque consimiliter particeps factus est eorundem,

Quo in loco videndum est, quid sit participem esse carnis & sanguinis? Certè non significat incarnari, seu assumere humanam naturam, quia sequeretur, etiam pios, de quibus ibi loquitur Apostolus fuisse incarnatos, & humanam naturam assumpsisse. Nam consimiliter dicitur Christus particeps esse factus carnis, uti fuerant facti homines pii. At pii, non sunt, nec dicuntur incarnati, sed homines nati, non assumpsisse humanam naturam, sed geniti homines. Alias dicendum esset istos extitisse, priusquam nascerentur, & postea induisse humanam naturam. Ergo neque Christus eo modo factus est carnis particeps. Ac proinde hic, participem esse carnis, non significat incarnationem. Quid ergo?

Si locus ille inspicatur, explicat se Apostolus. Nam in sequenti versu dicit, istos pios, metu mortis per omnem vitam obnoxios fuisse servituti. Hoc autem quid aliud est, quam afflictos & miseros extitisse? Hoc igitur est participem esse carnis & sanguinis. Ergo etiam Christus, afflictus, miser, morti obnoxius cum est factus, tum fuit particeps carnis & sanguinis, sicut ibidem exponit Apostolus illis verbis: ut per mortem aboleret eum, qui mortis habet imperium. Et 2. 18. perpassus, & tentatus est. Gal. 4. 2. Nostis autem me per infirmitatem carnis. &c. Vbi vide Annot. Beze.

Si ergo Carnis fieri participem, dies carnis sustinere, corpus carnis habere, significat afflictionem & mortem: etiam hoc loco nihil aliud Iohannes dicere putandus est, quam Verbum postquam repudiatum à potiori parte Mundi est, factum esse afflictum, & mortem acerbam sustinuisse. Quod sic explicat Petrus Act. 3. 14. Vos autem Sanctum illum & Iustum abnegastis, & postulastis homicidam condonari vobis. Principem autem vitæ crucidastis. Atque hanc verborum Iohannis interpretationem, non tantum esse nostram, cum Philippus Melancthon, in eadem fuerit sententia; ex iis quæ supra sunt dicta, patet.

Postquam autem hoc modo VERBUM fuisset factum Caro: COMMORATUM EST, inquit: Post resurrectionem nempe, INTER APOSTOLOS. Non enim alijs est conuerso

DE PROOEM: EVAN: IOH: 167.

conuersatus, Act. 1. 2. & 10. 40. Vel etiamsi referas illud *ἐκ νεκρῶν* quod *ἐκ νεκρῶν*, ad illud tempus, quo reiectus à suis Iesus, in diuersis locis est cum Apostolis vagatus, non habens locum ubi reclinaret caput: nihil impedit. Sed post has miseras:

VIDIMVS, inquit, GLORIAM EIVS, hoc est, Resurrectionem à mortuis, Ascensionem in cælum, Missionem Spiritus sancti, & Gentium conuersionem. Quæ omnia non vulgaris sunt Christi gloria, sed talis, quæ charissimum Patri filium deceat.

Sic enim Petrus hæc explicat Act. 2. 36. Certò sciat ergo tota domus Israel, hunc esse factum à Deo Dominum & Christum, hunc inquam, quem vos crucifixistis. Et cap. 3. 15. Principem autem id est verbum, vitæ, crucidastis id est caro factum, quæ Deus excitauit id est gloriam eius, à mortuis, cuius rei nos testes sumus, id est vidimus. Hæc eadem explicat Apostolus Heb. 2. 9. Eum autem qui paulisper fuit inferior factus Angelis, videmus Iesum, propter passionem mortis gloria & honore coronatum. Et ibidem cap. 12. 2. In tuentes in fidei Ducem ac perfectorem Iesum, qui pro sibi proposito gaudio, pertulit crucem, ignominia contenta, & ad dexteram throni Dei consedit.

Et Philip. 2. 8. Factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis. Quapropter etiam Deus ipsum in summam extulit sublimitatem, ac donauit ei nomen quod est supra omne nomen.

Rom. 8. 4. Declarato filio Dei potenter secundum Spiritum sanctificationis per resurrectionem à mortuis.

Luc. 24. 25. Ostultis & tardi corde ad credendum omnibus, quæ locuti sunt Prophetæ. Nonne hæc oportuit pati Christum, & introire in gloriam suam.

Ioh. 12. 24. Amen amen dico vobis, nisi granum frumenti cadens in terram mortuum fuerit: ipsum solum manet: si verò mortuum fuerit, multum fructum adfert.

3
168. DE PROOEM: EVAN: IOH:

Et hæc est gloria illa, quam se Iohannes cum suis condiscipulis vidisse affirmat. Quæ licet fuerit apud Deum, ante iacta mundi fundamenta: tamen declarata est, & toti mundo patefacta, post passionem mortis Christi.

Si quis igitur hoc pacto venetur sententiam Evangelistæ: multo mihi videbitur rectius facere, quam qui Academiam Platonis redolentes, subtilitates Philosophicas, & inutiles contemplationes aliunde huc accersat, quæ simplicitatem & Spiritum Apostolicum, ne minima quidem in parte sapiant. Nam si hæc sequamur, nulla erit in ista narratione confusio, quæ turbare attentum lectorem possit.

Ita enim cenſeo, Iohannem in verbis hæcenus explicatis, pictorum peritorum exemplo, delineasse totius suæ historiæ, quam scripturus erat, imaginem, & summatim ea proposuisse, quæ in sequentibus copiosius declarat, & viuis quasi additis coloribus depingit.

Liceat igitur nobis paraphrasticis, hoc modo mentem Evangelistæ explicare:

Ioh. i. v. 45.
v. 25.
Messias ille, de quo scripsit Moses & Propheta, & qui erat omnia populo Dei annunciaturus, ideoque Verbum dictus: fuit quidem à Deo nostra ætate exhibitus iam inde ab initio baptismatis & doctrinæ Iohannis: sed agnoscebatur à nemine, atque ne ab ipso quidem Iohanne, erat igitur notus tantum Deo, & ideo erat apud illum tantum Messias. Ne quis autem existimet, me de quovis Messia, aut Propheta vulgari loqui. Nam iste est, per quem omnia sunt facta, renouata, & reconciliata Deo, sicut olim Deus promiserat se novum cælum & terram conditurum. Itaque hic erat qui vitam æternam habebat, & dare omnibus paratus erat. Sed magna pars hominum, sceleribus assueta, hanc vitam contempsit. Imò etiam Iohannem Deus misit, ut testimonium perhiberet de hoc Messia, & eius veraci doctrina ac potestate. Qui quidem, non erat (sicut multi putabant) Messias, sed missus ut testaretur de illo vero Messia, qui omnes homines veritatis doctrina illuminare poterat. Sed ne hoc testimonio quidem excitati sunt homines. Nam cum Messias inter ipsos, versari, & cogere Ecclesiam cœpisset, nonnullosque Deo reconciliasset: magna eorum pars, agnoscere & admittere ipsum noluit. Et cū inter suos Iudeos, ad quos proprie erat missus, versaretur, ab illis reiectus est, præterquam à paucis, quos effecit Dei filios, non per naturalem generationem, sed per morum immutationem, & mentis illuminationem. Ita ergo contentus ex

12
DE PROOEM: EVAN: IOH: 169.

repudiatus: in afflictiones & miseras incidit, atque adeo diram mortem perpeti coactus est. Sed tamen mors ipsum absorbere non potuit, est enim à Deo resuscitatus, & postea nobiscum per quadraginta dies commoratus. Propter hanc autem humiliationem, & obedientiam, illum Deus euexit: Dominum & Christum effecit, omnia subiecit pedibus eius. Nam præterquam quod illum è mortuis excitavit, misit in nomine ipsius Spiritum sanctum, & gentes quoque quæ Iesum Messiam verum fuisse credidissent, in populum filiorum suorum admisit, eisque Iesum ducem præposuit, ita ut iam non tantum Iudeorum, verum etiam Gentium Iesus sit rex. Hanc Messie gloriam non vulgarem, sed tanquam charissimi filij Dei, nos Apostoli vidimus. Atque hoc est breue Christi vite, quam describendam suscepimus, compendium: de qua in sequentibus fusiùs scripturus, & singula diligentius explicaturus, ordiar à testimonio Iohannis, tunc enim primum cœpit Messias præsens conspici. Hoc igitur pacto Iohannes de ipso testimonium perhibuit, & clamavit dicens: Hic erat, &c.

VI.

Postremo, quamvis obiectiones, quæ contra hanc interpretationem à quibusdam afferri solent: ex ijs quæ iam dicta sunt, confutari magna ex parte possint: quasdam tamen hic paucis attingamus.

Primum igitur aiunt, nos Iohannem ineptum facere, cū illud: In principio, accipimus pro prædicationis Evangelij, & baptismatis Iohannis initio. Quis enim hoc nesciat, inquit, aut quid magni dicat Evangelista de λόγῳ, si eum, vel cum docere cœpit, vel tempore prædicationis Baptiste exiisse affirmet?

Verum istis primò respondemus, non temerè iudicandum esse de illius scriptoris dictione, sed stylo assuescendū esse. Iohannes enim etiam si Græcè scripsit, proprietatem tamen Hebraici sermonis, ut Hebræus, retinuit. Ideoque quod in Græca aut Latina lingua ineptum videtur, illud potest elegantia, & venus orationis, apud Hebræos haberi. Nam si horum calumnias imitemur, licebit nobis ineptitudinem Iohannis, eundem ipsorum quoque interpretationem, demonstrare. Cum enim paulo post, de eodem Verbo dicit: In mundo erat, Quis hoc nesciat,

L s

ant

170. DE PROOEM: EVAN: IOH:

aut quid magni de λόγῳ dicit Evangelista, quod eum in Mundo fuisse affirmat? Certè quicquid intelligas per λόγῳ, siue Deum æternum, siue Spiritum quandam, res clara & omnibus nota est, quod fuerit in Mundo. Nam Deus, si ubiq; est, & omnia replet, etiam in Mundo est. Quod non tantum Apostolus Act. 17. verum etiam prophani scriptores sciunt & testantur. Vnde Poetas

— totamq; intusa per artus

Mens agitat molem, & magno se corpore miscet.
Et nemo nescit, auctoris & artificis providentiam, operi semper & ubiq; adesse. Rem igitur nimis protritam, & apud omnes confessam protulit Evangelista, cum dixit λόγῳ fuisse in Mundo. Sed num propterea ineptus est dicendus, & non potius quærenda mens scriptoris, & spectandum, cur tam manifestas res literis consignare voluerit? Certè, si hoc agendum esset, facilius nos causas inueniremus, cur dixerit Evangelista, λόγῳ fuisse in principio doctrine Iohannis, quàm ipsi explicare possint, cur λόγῳ dicatur fuisse in Mundo?

Nam potuit Evangelista eorum errorem confutare, qui negabant adhuc Messiam venisse: contra quos asserit, iam in principio baptismatis Iohannis extitisse.

I. R. Sed hoc omisso: respondemus secundò: diligenter esse spectandum Evangelistæ scopum. Non enim hoc simpliciter intendebat ut affirmaret λόγῳ extitisse, sed extitisse apud Deum. Id quod ipsemet statim explicat, cum illas duas propositiones: In principio erat verbum: Et verbum erat apud Deum. in unam contrahit: hoc inquit, in principio erat apud Deum. innuere volens, illas duas propositiones, non seiungendas, sed connectendas, atq; adeo pro una esse habendas.

II. Alteram objectionem mouent, contra illorū verborum interpretationem: Et verbum, erat apud Deum. Et his verbis, nō significari illud quod nos dicimus, Deo nimirū fuisse tantū cognitum Iesum, Mariæ filium, esse Messiam: dupliciter ostendere conantur.

Primo, quòd apud Deum esse, non significet in scriptura, Deo esse cognitum. Sed ad hoc supra à nobis est responsum.

Secundo dicunt, falsum esse, quod Messias illo tempore quo nos dicimus, soli Deo fuerit notus. Quia fuit notus Mariæ, Zachariæ, Elizabetae, Iosepho, & alijs multis.

At

DE PROOEM: EVAN: IOH:

171.

At hoc diluere, nullius est negotij. Nam primo usitatum est scriptura, ut quoties paucos multis opponit, paucos in nullo habeat numero, imò ne esse quidem dicat. Quod infinitis exemplis doceri potest. Hoc eodem in loco, dicitur λόγῳ à mundo non cognitus, neq; receptus à suis, & tamen cognitus & receptus fuit ab ijs, quos ipsi nominant, & ab ijs, de quibus mox dicitur, quod potestatem acceperint, ut Dei Filii fierent. Verum, quia isti pauci, comparatione ceterorum, qui Christum spernebant, erant nulli. ideo negat Evangelista, illum esse receptum aut agnitum. Ita ergo dicimus, paucorum istorum notitiam non impedire, quominus soli Deo cognitus fuisse dicatur λόγῳ in principio.

Deinde, si diligentius singula expendamus, neque istis quos hic recitant, fuit notus Christus in principio. Nam Iohannes hoc eodem cap. 8. 33. testatur, sibi in principio muneris sui, Christum non fuisse cognitum. At si ei erat ignotus, quomodo Zachariæ fuisset notus? Præterea captiuitatis etiam tempore misit Baptista ex carcere discipulos suos ad Iesum, ut interrogarent, an ipse esset Christus seu Messias? Matt. 11. quod videtur illius hesitationem, non certam de Iesu πλνγοφορίαν significare.

Nam quod quidam dicunt, hoc à Iohanne factum, ut discipulos suos, mortuū, ad Christum dirigeret: atq; illis significaret, ut pro du. e & præceptore suo illum agnoscerent & sequerentur: non satis firmum esse videtur. Nam si hæc fuisset Baptistæ mens, procul dubio voluntatem magistri, fuissent discipuli executi. At videmus ex Actis, discipulos Iohannis seiunctos fuisse ab Apostolis, etiam post ascensionē Domini in cælum. Huc accedit, quod longe minori labore, & magis perspicue hoc ipsis Iohannes ipse potuisset declarare. Nam Christus ad questionem, subobscurè respondit, & mentem illius vix fuisse à discipulis Iohannis intellectam, etiam Apostolorum eius temporis obusitas, atque euentus ipse ostendit.

Sed si hoc quomodocunq; illud constat, ex testimonio ipsius, in principio doctrine & baptismatis, Iohanni ignotum fuisse Messiam. Quod satis est ad nostram interpretationem tuendam.

Mariæ autem & Iosepho quomodo fuerit notus Christus, ostendunt illa Lucæ verba cap. 2. 30. cum Iesum in templo inter Doctores sedentem & differentem deprehendissent, atq; ab illo audiuissent:

Quid

172. Quid est quod quærebatis me? nesciebatis, quod in his
quæ Patris mei sunt, oportet me esse? *Subijcit Evangelista:*
Et ipsi non intellexerunt verbū quod locutus est ad eos.
Luc. 9. 45. & 33. & historia docent, parentes nō

Sed alij quoq; loci, Luc. 2. & 33. & historici docent, parentes nō ita ut decebat, sensitisse aut persuasos fuisse de Christo, ut qui occupatus etiam in docendo, ad privatum colloquium euocari iusserint.

Quid verò ceteri eius cognati, de eo senserint, notissimum est. Nam infanum esse factum putabant, & eum deridebant Joh. 7. & 5. Mar. 3. & 21. &c.

De Apostolis autem, quoties dicitur, illos Christi verba non intellexisse? & res ipsa hoc idem docet, Nam quamvis toties à Christo audissent, sibi moriendum, & tertia die resurgendum esse: horum tamen nihil vel intellexerunt, vel crediderunt: Vt colloquium illorum duorum Emmauentem euntium, & incredulitas eorum, qui resurrectionem eius non credebant: liquidò ostendunt. Adeo ut rectissimè Christus dixerit Mat. 11. *Non. 17. Nemo nouit Filium, nisi Pater. Item alibi: Spiritus sanctus edocebit vos omnia. Nam illo accepto ceperunt Apostoli reminisci & intelligere ea quæ ipsis olim Christus dixerat.*

Ex quibus apparet tenuem paucorum notitiam non obitare quominus dicatur apud solum Deum fuisse, hoc est, cognitus fuisse, in principio λόγος

Hamis au fug III. laby
in omni qd dicitur po
undat hie qd nūc mny
vlt vlt pphit f. fi.
jones hie qd no est
horum d. p. quia qd
in nra opm alio uita

Tertio oppugnant illorū verborū interpretationē,
OMNIA per ipsum facta sunt. Ac non de secunda seu noua,
 verū de veteri creatione hæc esse intelligenda, contendunt præcipue pro
 pterea, quòd ubi scriptura de noua creatione loquitur, clarè id exprimat:
 ubi autem simpliciter creationis faciat mentionem : ibi omnino de veteris
 machine mundi constitutione disserat. Cum ergò hic simpliciter dicantur
 omnia facta, hæc esse omnino accipienda de prima creatione.

in nuda creatura alia
et habet in alia, per
omni sunt opposita.

¶ *Sapē* in scriptura, solos homines, per verbum *ēyēro*, acciden-
talem mutationem significari. illud quoq; notissimum est, simplicia voca-
bula, sepe pro compositis accipi, præsertim apud Novi Testamenti scri-
ptores, qui cum Hebraei essent, linguæ suæ proprietatem secuti, quæ com-
positis verbis caret, sæpius factum dicunt, pro refectione, et
creationem, pro recreationem, generationem, pro rege-
nera-

nerationem. Ex quibus ad minimum, hoc obtinemus, cum nulla scriptura iniuria fieri, si hæc verba pro noua creatione accipiantur. Quod enim alibi sæpius fit, cur non etiam hic fieri possit? Quod verò dicitur, si

Quod verò dicunt, semper expresse in scriptura,
nouæ creationis mentionem: atq; quoties simpliciter creationis vox
sine additamento ponatur, de veteri creatione fieri sermonem: falsum est.
Nam primum, esse in scriptura, ubi creationis vox simpliciter ponitur, sine additamento, non est.

Nam primum, Eſa: 51. & 16. legimus: Poſui verba mea in ore tuo, & in umbra manus meæ protexi te, ut plan-
tes cœlos, & fundes terram. Quæro, hic Deus num de prima cre-
atione, an ſecunda loquatur? Certè omnes fatentur, atq; res ipſa elamat,
de noua creatione, plantatione cœlorum, & fundatione terræ, ibi ſermo-
nem fieri. Et tamen non ibi additur, quod hæc plantatio & fundatio, noua ſit futura.

Deinde legimus Iac. 1. 18: ἡς ὃ εἶναι ὑμῶς ἀπαρχὴν
τῶν ὧν αὐτὸς ἐκτισσάμενος ἐστίν, Vt essemus primitiæ quædam
suarum creaturarum. Aut, (ut vetus interpret habet) creaturæ
eius. Vbi per creaturas, aut creaturam, extra controuersiam, intelligi-
tur noua creaturæ, quamuis hoc ibi non addatur. Sic Eph. 3. 9.
ὃν τὸ θεὸς τὰ πάντα κτίσεν διὰ τοῦ Χριστοῦ id est. in Deo qui
omnia condidit per Iesum Christum. Quæ de noua creatione
esse intelligenda, etiamsi eius rei expressa ibi non fiat mentio, aduersarij
quoq; nostri, memoriæ prodiderunt.

Neq̄ etiam necesse est, ut ea quæ confessa, & apud omnes nota sunt, semper scriptor inculcet.

Notum est hos scriptores, esse Noui Testamenti ci-
ues & pracones ideoq; de rebus nouis, de regeneratione, & noua crea-
tione differere. Quid enim de veteris Mundi creatione, quam satis copio-
se & diuine descripsit Moyses, loqui ipsos erat necesse? nisi si obiter ali-
quando, illius mentionem fecerint. Itaq; non debuerunt semper, quod in
confesso erat, inculcare.

Sed quidam, ut malam causam tueretur, ausus est negare novam creationem, ea aetate qua Christus ex Maria natus est & vixit, aut per Spiritum sanctum, post Christi in coelum ascensionem datam, esse factam: Sed contendit in veteri quoque Testamento novam creationem extitisse, eo quod tunc quoque fuerint sancti homines, quorum mens renouata fuit.)

Vide Hb. v. 10.
Nisd fil Bernadori

174. DE PROOEMIO EVA: IOH:

At ego ex isto libenter intelligerem, cur Christi corpus crucifigendum, & sanguis effundendus, vocetur Nouum testamentum, si non tunc primam facta est noua creatio? Et cur Apostolus Heb. 9. dicat Noui testamenti Mediatorem Iesum esse factum, per mortem? Deinde confutet Apostolum, qui illud quod Esaias cap. 41. & 19. praedixerat futurum, ut omnia noua fierent, completum esse non amea, sed sua aetate affirmat: 1. Cor. 5. & 17.

Et cur Christus ex Maria natus, non autem spiritus quidam, ante Mariam existens, nouus Adam dicatur, si non per ipsum regenerati, & noui facti sunt homines? Certè non, ut ipse imaginatur, alius aliquis auctor, (vel potius Medium, 1. Cor. 5. & 18.) dicitur nouae creationis, quam ille homo, natus ex muliere, neq; antequam natus est ex virgine, sed posteaquam docuit, & spiritum sanctum misit.

Valakite isale nouum...
Ad ipsius autem fundamentum facile responderi potest. Nam si ipse sequamur Theologiam, dicemus veteres illos, quos nouas creaturas vocat, non fuisse verè & completè nouos, nam sperarunt tantum, & longè spectarunt, futuram inuolutionem, & ita spe sunt non tantum saluati, verum etiam renouati. Et praeterea isti fuerunt pauci, & ferè nulli, respectu eorum qui Christi aetate sunt renouati. Ideoq; ipsi non potuerunt nouam creationem repraesentare, quae Christi aetate demum ea erat, complenda.

Sed si cogitaret, de illa mirabili mutatione, quae post Christi glorificationem accidit, ut non populus Dei, iam roceretur populus Dei, quod apostoli mysterium à seculo absconditum vocant; facile animaduerneret, nouam creationem, post Christi in cælum ascensionem contigisse. Sed hoc omisso, accedamus ad aliam obiectionem.

IV. Quarto igitur nobis aduersantur, in illorum verborum explicatione: In mundo erat, Et Mundus per ipsum factus est, & mundus ipsum non cognouit:

Vbi duo nobis obijciunt. Primo, quod vocabulum Mundus, in tam paucis verbis, tam variè interpretemur; ut singulis clausulis peculiarem addamus interpretationem: in prima accipiamus, pro toto genere humano, vel certè pro Iudæis omnibus: in secunda, pro electis tantum: in tertia, pro reprobis.

Ad hoc respondemus, id quod ipsi sibi permittunt, non debere

DE PROOEM: EVAN: IOH: 175.

bere alijs negare. Nam in hoc prooemio Iohannis explicando, frequenter ipsi quoq; easdem voces, etiam statim repetitas, in diuersis accipiunt significationibus: Verbi gratia, cum dicitur: Et verbum erat apud Deum, vocabulum Dei personaliter accipiunt; cum subiicitur: Et verbum erat Deus, eandem vocem essentialiter usurpant, ut contendunt.

Item, mox cum dicit Euangelista; In ipso vita erat, vocabulū vita in genere accipiunt; pro conseruatione, & rerum quarumlibet consistētia. At cum statim additur: Et vita erat lux hominum, dicunt vitam, particulariter accipi ad Rom. 1. & 18. vox ἀδελφίας in duplici significatione. Vide Annot. Bezae. Hæc cum ipsi faciant, cur non eandem nobis libertatem concedunt? Praesertim cum nos nostram interpretationem testimonijs scripturae claris confirmemus?

Et usitatum est, huic scriptori, ut in vocum ὁμωνυμίας obscuritatem, aut quamdam orationis elegantiam capret. Nam siue nostra siue aduersariorum sententia, sit de versu uera: hanc triplicem quam nos Mundo tribuimus, notionem, in voce ἰδὺς spectare licet. Nam cum dicit: εἰς τὰ ἰδὺς ἦλθε: Certè per ἰδὺς quibus, sine ullo discrimine, Iudei intelliguntur. Cum addit: καὶ οἱ ἰδὺς αὐτοῦ ἀπαρτέλαβον. Per ἰδὺς non nisi reprobos intelligit: cum subnectit ὅσοι (scilicet ἐκ τῶν ἰδὺν) ἐλάβον αὐτοῦ: Per ἰδὺς pios & electos significat. Quid igitur facimus inusitati, si totidem significationes voci κόσμος tribuimus, quod vocabulum, ipsum explicans, admittit?

Praeterea solitus est Euangelista, hanc vocem, etiam statim repetitam, in alia usurpare significatione ut ex illis saltem, notum est: Sic Deus dilexit Mundum id est: totum genus humanum, vel omnes Iudeos: ut mundus seruetur per eum id est: electi, & pii homines.

Deniq; ipsi quoq; non possunt hæc verba explicare, nisi vocem Mundus aliter atq; aliter accipiant. Nam in prioribus duabus clausulis, vel certè saltem in secunda, ubi dicitur: Mundus per ipsum factus est, accipiant Mundum pro tota rerum uniuersitate. At cum additur: Mundus eum non cognouit, Mundum pro hominibus accipi

3 DE PROOEM: EVAN: IOH: 176.

accipi concedunt. iuxta illud (secundum ipsorum Theologiam) Isa. 1. & 3. Israel autem me non cognovit.

Ergo nihil novi, nihil absurdi, nihil contra ipsorum quoque morem facimus: si mundi vocabulum diversimode, in pluribus clausulis, accipimus.

2. Secundo nobis obijciunt, Quod cum idem Mundus dicatur Christum non cognovisse, qui per eum conditus est: asserunt fieri non posse, ut Mundus in secunda clausula pro solis electis accipiat, alias dicerentur pii, Christum non cognovisse.

Idem & refutat.
10. mundus
per ipsum factus
non agnovit mundum
At prima, huius argumentationis propositio: Nimirum, Mundum eundem esse conditum per Christum, qui eum postea non agnovit, probatione indiget, imo falsa est. Quod ex ipsorum quoque adversariorum confessione patet. Nam dicunt, homines fuisse, qui Christum non cognoverunt. At illam propositionem: Mundus per eum factus est, dicunt equipollere illi: Omnia per eum facta sunt, & de universitate rerum hac accipiunt, affirmantes, tam celum quam terram, homines, arbores & bestias, per Christum esse factas, his verbis affirmari.

At scimus Christi reiectionem, non toti rerum universitati adscribi, iuxta illud (secundum ipsorum Theologiam) Isa. 1. & 3. Cognovit bos possessorem suum, & asinus praesepe Domini sui. Ergo clarum est, alium Mundum esse factum per Christum, & alium ipsum non cognovisse.

Huc accedit, quod mollius descenditur à toto genere humano, aut omnibus iudeis, ad particulares homines, aut paucos iudeos. secundum nostram interpretationem, quam ab omnibus creaturis, ad paucos electos secundum ipsorum mentem. Quod enim primum in genere dicitur: In mundo erat, postea per partes explicatur; Mundus id est, homines, vel iudei, quidam fuerunt electi, quidam improbi.

Quod si fortasse obijciant, articulos additos voci κόσμος significare, de eodem haberi sermonem: respondemus, hoc esse falsum, partim ex eo quod nunc diximus patere; partim quod non semper Articulus sit ἀναφορικός, sed saepe διακριτικός. Quod ipsi interpretes animadvertentes, illos articulos non expresseverunt: Nam non sic sunt interpretati: In mundo erat, & ille Mundus per ipsum factus est, & ille mundus ipsum non cognovit, sed neglexerunt articulos,

12 DE PROOEM: EVAN: IOH: 177.

viculos, etiam illi, qui alias sollicitè illos exprimere consueverunt, existimantes nihil illis observatione dignum significari.

Postremo, dicimus posse vocabulum MVNDI in omnibus his tribus clausulis, in eadem significatione accipi, salva manente nostra interpretatione.

Quod ut intelligatur, sciendum est, saepe aliquid respectu cause agentis, esse verum: quod respectu patientis, verum dici non soleat. Ut cum dicit Ieremias cap. 5. & 3. Domine percussisti eos, & non doluerunt: Affirmat Propheta, Deum quidem afflixisse homines: sed tamen populum non agnovisse hanc afflictionem, ac proinde respectu illorum non fuisse afflictos. Sic Christus Matt. 11. & 14. ait de Iohanne Baptista; Si vultis recipere, ipse est Elias qui venturus est. Ac si diceret: Iohannes quidem, est Elias, sed quia eum non recipiunt, respectu, aut ex sententia istorum, non erit Elias.

Sic Christo praesente, aderat regnum Dei, iuxta illud: Regnum Dei intra vos est. Atque hoc modo: Deus erat verax, ut qui promissiones olim factas, re ipsa comprobasset: Secundum Iudeos tamen infideles, nec regnum Dei aderat, neque Deus erat verax, iuxta illud Christi: Luc. 7. & 30. οὐ δὲ φησὶς αὐτοῖς, καὶ οὐ νομίζῃ, τὴν ἐξ ἡμῶν τὸ θεὸν ἄνθετα εἶναι, id est, Pharisei autem & Legis interpretes, consilium Dei irritum fecerunt.

Quo stante, dicimus Iesum, in mundum venisse, id est, versatum esse inter homines, seu Iudeos. Et mundum per ipsum esse factum, id est, homines seu Iudeos, per ipsum reformatos seu renovatos, quantum scilicet ad ipsum agentem attinet, hoc est Deum per Christum hoc agentem, venit enim lux in Mundum, illuminans omnem hominem; iuxta illud: Venite ad me omnes. Ergo quantum ad Deum & Christum, omnes erant renovati. Sic enim dilexit Deus Mundum, ut filium suum pro eo daret.

At homines adfueti tenebris, lucem auersati sunt, & quantum ad ipsos, lux frustra luxit, id est, non fuit, neque enim ipsam apprehenderunt.

Vnde apparet, utramque propositionem esse veram: Et quod Mundus per Christum factus sit, hoc est, homines sint renovati, quantum ad Deum & Christum. Et quod Mundus non agnovit λόγον, hoc est, homines non sunt renovati, quantum ad ipsos attinet, qui illum spreverunt.

M

Hec

178. DE PROOEM: EVAN: IOH:

Hæc de explicatione Proœmij Iohannis sufficiant, quibus, si quis solidiora, & scriptis tum Euangelistæ, tum cæterorum Novi Testamenti auctorum, atq; adeo verbo Dei, magis consentanea adduxerit: libenter amplectemur: modò non alienas, & philosophicas cõtemplationes, ad simplicem Apostolorum sermonem, & doctrinam explicandam, afferat.

Ibidem v. 14.

Et vidimus gloriam eius, gloriam quasi unigeniti à Patre.

Quia hîc, & aliquot alijs præterea locis, Iohannes Christum, *μονογενῆ* seu unigenitum Dei vocat: ad eternam Christi divinitatem probandam, argumentum se nactos esse, aduersarij nostri existimant.

Ita enim colligunt, cum multi dicantur in scriptura filij Dei, & solus Christus vocetur *μονογενῆς*: sequitur, alia ratione illum dici filium Dei, quàm cæteros. At cæteri, sunt filij Dei, adoptione, ergò Christus non adoptione, sed naturali & essentiali generatione, est filius Dei.

At primum, non sequitur, si Christus alia quàm cæteri ratione dicatur filius Dei: statim ex essentia Dei debuisse illum gigni, nam non hi duo tantum sunt modi, propter quos aliquis filius alterius esse dicatur: quod vel humana exempla demonstrant. Non enim solum adoptio & generatio: verum etiam amor & ætas efficit, ut quis dicatur alicuius filius.

Dato igitur Christum alia ratione dici filium Dei, quàm Solomonem aut Dauidem: inde tamen non sequitur, debuisse Christum ex essentia Patris procreari.

Deinde, consideranda est vox illa *μονογενῆς*. Neq; enim ea semper is significatur, qui solus & unicus est parentibus suis, aut peculiari modo generatus: sed sepe tam apud prophanos, quàm sacros scriptores, significat eum, qui cæteris filiis præfertur, & charissimus habetur.

Atq; hoc primum patet ex eo, quod celeberrimi Grammatici *μονογενῆς* & *ἀγαπῆτορ*, equipollere affirmant. Nam Iulius Pollux, in sui *onomastici* lib. 3. cap. 2. hæc scribit: *καλεῖτο δ' αὖ τὸς ἀγαπῆτορ ὁ μονογενῆς*.

Verbo modo Iohannes Christum filium Dei

DE PROOEM: EVAN: IOH: 179.

ὁ μόνος ὧν πατρί ἢ μητρί, ὡς πατρὶ καὶ ἀγαπῆτη θυγάτηρ, καὶ μονογενῆς καὶ ὁ ἰσὸς αὐτοῦ id est, Vocetur autem filius dilectus ille, qui unicus est patri vel matri, sicut & dilecta filia & unigenita secundum Hesiodum.

Hesychius: *ἀγαπῆτορ, μονογενῆς, κεχαρισμένος*, Dilectum, hoc est, unigenitum, charum.

Suidas: *ἀγαπῆτορ, τὸν ἡγαπημένον ἢ τὸ μονογενῆς* id est: dilectum, quod adamatum, aut unigenitum est.

Quin & Plutarchus, in libello περὶ πολυφιλίας: ait Homerum *ἑὸν ἀγαπῆτορ* vocasse illum, qui unicus sit parentibus suis. Et in libro de defectu oraculorum ἐκ παραλλήλων posuit, *μονογενῆ καὶ ἀγαπῆτορ*.

Ex quibus apparet, *μονογενῆς* & *ἀγαπῆτορ*, esse *ἰσοδυναμικά*.

Atqui *ἀγαπῆτος*, non de eo tantum dicitur, qui singulariter est generatus, sed de eo quoq; qui præ cæteris charus & dilectus est. Et Apostoli Act. 15. v. 25. Paulum & Barnabam vocant *ἀγαπητὸς*: Paulus, Epænetum, Rom. 16 vocat *ἀγαπῆτορ*. Similiter, ne plura colligam, Corinthios idem Apostolos 1. Cor. 4. appellat *τέκνα ἀγαπῆτα*. Quod tantundem est, ac si illos vocasset *μόνογενῆς*. Nam hæc due voces, ut ostensum est, idem significant. Quemaamodum igitur, ex eo, quod Paulus Corinthios vocat *ἀγαπῆτὸς*, non sequitur, ex Apostoli essentia illos fuisse generatos; aut alio modo, quàm Galatas, Ephesios, & cæteros ipsius discipulos, esse factos: ita non sequitur, si Christus dicitur *μονογενῆς* Patri, ideo illum singulariter, peculiari modo, aut ex essentia Dei esse genitum. *Agere mundum ex fidele finem huius. Christus magis charissimus vocatur.*

Notatu etiam dignum est quod solus Iohannes, Christum vocat *μονογενῆς*: reliqui autem Euangelistæ loco eius, utuntur voce *ἀγαπῆτὸς*. Ex quo etiam apparet, hæc duo vocabula, idem denotare si igitur *ἀγαπῆτος* non significat ex essentia genitum; neq; *μονογενῆς* illud significabit.

Præterea, apud sacros scriptores *μονογενῆς* non tantum ille vocatur, qui solus, aut alio quàm cæteri modo genitus est; sed qui præ cæteris eodem modo genitus, charus est. Nam Isaac Heb. 11. v. 27. vocatur filius Abrahami *μονογενῆς*; Similiter Gen. 32. v. 2. Et tamen Abrahamus, non solum Isaacum habuit naturalem filium. Nam primum, Ismaël erat illi filius naturalis. Neq; verò est quod quis obijciat, Ismaëlem

M 2

verbo modo Iohannes

Christum filium Dei

180. DE PROOEM: EVAN: IOH:

Ismaëlem ex ancilla, Isaacum fuisse ex libera genitum, ac proinde illum non legitimum esse filium.

Nam Agar, quamvis ancilla, vocatur tamen uxor Abrahami Gen: 16. v. 3. Ille verò qui ex uxore nascitur, legitimus est.

Deinde Abraham, Ismaëlem vocat filium suum, Gen: 21. v. 12.

Quin imò ibidem v. 13. Deus ipse, Ismaëlem vocat semen Abrahami, non minus quàm Isaacum.

Deniq; Iacobi ex ancillis suscepti filij, tam dicuntur & habentur filij Iacobi, quàm ex Lia & Rachel suscepti.

Et si adoptio efficit, ut ab alio geniti, sint & habeantur alterius filij, quod exempla Ephraim & Manassæ Gen: 48 ostendunt: multò iustius qui ex ancillis suscipiuntur, haberi debent pro filijs legitimis.

Postremo, Abraham post mortē Saræ duxit uxorem Ceturam Gen: 25. ex qua suscepit plures liberos legitimos: & tamen etiam post tot filios Abraham, ab Apostolo Isaac, vocatur *μὲν υἱὸς*. Quod certè ostendit ea voce nihil aliud, quàm dilectissimum, & præ cæteris charum significari.

Similiter Solomon, vocatur filius Davidis *μὲν υἱὸς* 1. Paral. 29. v. 1. Cum tamen David plurimos habuerit filios, non tantum ex diuersis uxoribus, & concubinis, verum etiam ex matre Solomonis, ut videre est 1. Paral. 3. v. 5. Et ipse Solomon Prou: 4. v. 3. se unigenitum vocat parentum suorum.

Quid igitur impedit, quo minus etiam Christus vocetur *μὲν υἱὸς* Patri, eo quod fuerit omnium charissimus & dilectissimus? Certè ut constat illum reliquis Dei filijs prælatum, & in maiori dignitate collocatum: ita notum est, cæterorum Dei filiorum, fratrem, coheredem consortem, os & carnem esse.

Neq; verò aliter doctiores, hanc appellationem intellexerunt & explicarunt. Nam Erasmus in suis Annotationibus 1. Cor. cap. 13. hæc scribit. Quemadmodum Iesus dicitur unigenitus, & unicus filius Dei, non quod solus sit, sed quod eximie filius.

Mint ha a 3 i huius promissio Ex quibus omnibus apparet, vocem *μὲν υἱὸς* non esse essentialem generationem, sed tantum eximium amorem significare, & falsum esse, quod quidam Trinitariorum scripsit, Christum *μὲν υἱὸς* vocari propriè respectu diuinæ naturæ. Nam Iohannes cap. 3. v. 16. affirmat, illum, esse filium Dei, *μὲν υἱὸς*, qui datus est pro Mundo. At pro eo quod Iohannes loquitur, mundum vult perire. *Phil. 2. v. 9. Mollit vult* Iohannes autem Atyanal Phil. 2. v. 9. *Phil. 2. v. 9. Mollit vult*

DE PROOEM: EVAN: IOH: 181.

Mundo data est, non diuina natura, sed homo Iesus; ergo homini, non diuinæ naturæ competit hæc appellatio.

Ibidem v. 15.

Iohannes testatur de eo, & clamauit dicens: Hic erat, quem dixi. Qui post me venturus est, ante me factus est, quia prior me erat.

Quoniam constat Baptistam, siue conceptionem, siue natiuitatem, siue docendi munus consideres; priorem tempore Christo fuisse: Queritur, quomodo hic Baptista, Christum se priorem affirmet?

Nostri aduersarij, hinc diuinitatis Christi argumentum eliciunt. Cum enim secundum humanam naturam, ut ipsi loquuntur, omnibus modis Baptista, maior & prior fuerit Christo: sequi affirmant, naturæ diuinæ respectu esse & dici Christum, priorem Iohanne.

At isti non animaduertunt, vocabula Prioris & Maioris tam apud Græcos, quam Latinos ambigua esse, & non tantum de tempore, verum etiam de dignitate accipi solere. *ab Ioh. huius vult perire. Ioh. 3. v. 16. Mollit vult*

Sed ut ~~illud~~ sit huius loci sensus, age illum diligentius consideremus.

Primum igitur recitabo, quàm variè hæc verba interpretentur & explicent, expositores.

Nam illud *ὅτι* id est, Post, quidam referunt ad natiuitatem Christi, quasi dicat Baptista, qui natus est post me. Ita sentiunt Augustinus & Epiphanius.

Alij referunt ad prædicationis tempus, ut Chrysostomus & Cyrillus. *ἐξ ὧν* potest verti & in Præterito. Idq; confirmatur ex voce sequenti, quæ etiam est in præterito posita *ἔρχεται*, ut sic interpretemur: Qui cum post me venerit.

Verti etiam potest in Præsenti, hoc modo: Qui post me venit, seu, qui me sequitur.

Potest verti etiam in futuro, ut fecit vetus interpres: Qui post me venturus est. Sicut & Matt. 11. v. 3.

M₃

Ante me

182. DE PROOEM: EVAN: IOH:
Ante me factus est.

Illud *πρῶτον* id est, factus est, potest significare idem quod *creatus* est, *ἐκ τῆς οὐκίας*, aut *ἐκ τῆς οὐκίας*.

Potest etiam accipi, pro Fuit, ut paulo ante *ἐγένετο ἀνθρώπου*.

Erasmus, ait significare: Cœpit esse.

Chrysostomus, prophetico more, Præteritum, pro Futuro positum censet, factus est, pro futurus est.

Beza interpretatur: Prælatus mihi est.

Philippus: Super me, vel, maior me est.

Iam, de sensu quoque horum verborum varia scribunt: Quidam referunt ad Christi deitatem æternam. At Beza, Caluinus, Erasmus, Augustinus, Chrysostomus et alij, interpretantur de Christi dignitate: Sicut et illud quod sequitur:

Prior me erat, id est: inquit Erasmus: potior, potentior, celebrior. Et si quis obijciat: Quo modo dicitur Christus factus esse prior, si prior erat? Respondent, erat quidem factus, sed quod erat, cœpit et agnosci. Et certe Matt. 3. v. 11. Mar. 1. v. 17. Lucas cap. 3. v. 16. hoc eodem modo hanc dictionem interpretantur. Nam quod hic dicit Iohannes *πρῶτος*, apud ceteros Evangelistas exprimitur per vocem *ἴσχυς*.

Alij, ut Augustinus, referunt ad tempus. Prior me erat, scilicet quia erat in Principio.

Philippus: Prior me erat, id est: Missus, vel ordinatus, qui mitteretur, priusquam ego mitterer.

Bucerus: Prior me erat, id est: Primus meus, et Princeps.

Quibus ita expositis: nunc, quæ harum sententiarum verissima, aut verisimillima sit, videamus. Idque hac via examinemus:

Constat apud omnes, tum illam loquendi formulam *ἐμπροσθεν μου*, id est: ante me: tum illam alteram: *πρῶτος μου* id est: Primus, vel Prior me: (nam Positivus pro Comparativo est positus) tam ad tempus, quam ad dignitatem, referri solere. Sunt itaque, qui utramque loquendi formulam hic ad tempus referant. Sunt qui utramque ad dignitatem. Sunt qui priorem ad tempus, posteriorem ad dignitatem. Denique qui vice

et vice

DE PROOEM: EVA: IOH: 183.

et vice priorem de dignitate, posteriorem de tempore intelligant.

Quæ singillatim expendenda sunt.

Illorum sententia, qui tam *ἐμπροσθεν μου*, quam *πρῶτος μου* ad tempus referunt: stare non potest.

Primum, quia ut annotat Beza, nusquam vocabulum *ἐμπροσθεν* in Novo Testamento, de tempore ponitur. Deinde, certum est, posteriori formula, nempe, illa: *πρῶτος μου* rationem reddi prioris dicti; id quod vocula *ὅτι*, id est: quia, indicat. At si dicamus, et illud *ἐμπροσθεν μου*, et *πρῶτος μου*, tempus significare: idem per idem probabitur, et manifesta nugatio in verbis Baptiste erit. Qualis enim hæc est quæso consequentia: Ante me fuit tempore, quia prior me erat tempore? Quod perinde est, ac si quis diceret: Aristoteles ante me vixit, quia prior me existit tempore.

Hisdem argumentis possunt confutari, qui illud *ἐμπροσθεν μου* de tempore; quod sequitur *πρῶτος μου* de dignitate interpretantur. In qua sententia fuisse videtur Bucerus, qui hoc modo ista verba interpretatur: ante me factus est, initio enim fuit, et sunt omnia per ipsum facta: prior me est, id est, primus meus et princeps est.

Sed istis probandum incumbit, *ἐμπροσθεν* alicubi in scriptura, tempus significare.

Deinde, non sequitur aliquæ ideò esse priorē tempore, quia sit Princeps et Dominus. Multi enim Principes iuvenes sunt, et suis subditis tempore posteriores. At hic Baptista, ideò dicit Christum ante se esse, quia prior ipso sit.

Hoc eodem argumento, evertitur tertia quoque expositio eorum, qui vice versa affirmant, *ἐμπροσθεν μου* referendum esse ad dignitatem, et interpretandum cum Beza, prælatus mihi est: At posterius *πρῶτος μου*, ad tempus pertinere.

Nam illis verbis *ὅτι πρῶτος μου ἔμ*: rationem prioris reddi, iam dictum est, et res ipsa loquitur. At non sequitur, ideò aliquem esse alio præstantiorem, quia prior sit tempore: Multi enim senes iuuenibus ignobiliores sunt, neque qui tempore præcedit, præferri semper alijs consuevit.

Præterea isti manifeste aduersantur ceteris Evangelistis, qui, ut dictum est, *πρῶτος* interpretantur *ἴσχυς*.

Restat igitur, ut sola illa interpretatio sit vera, quæ utramque

192 DE PROOEM: EVAN: IOH:

set peregrinatio, Christus exultanti animo in hac verba prorupit: Nemo scit quis sit Filius &c. quasi diceret: Tu Pater me euexisti, Messiam constituisti, quod ex miraculis tum à me, tum à discipulis, meo nomine patrat, apparet; & tamen nemo me nouit, hoc est, non eo me honore prauent, quo tu me afficis, & affici velles. Neq; etiam te, o Pater, quisquam agnoscit, in me, & per me operantem, & beneficia hominibus largientem, nisi ego, & cui ego reuelo. Quæ omnia pulcrè explicantur ab ipso Christo ioh. 17. & 6. Patefeci nomen tuum hominibus, quos dedisti mihi è mundo, tui erant, & mihi eos dedisti, & sermonem tuum seruauerunt. Nunc cognouerunt, omnia quæ dedisti mihi à te esse. Quia verba quæ tradidisti mihi, tradidisti eis, quæ ipsi receperunt, & verè cognouerunt me à te prodixisse, & crediderunt me à te missum esse. Vbi diserte exprimitur, in quo constiterit tunc Patris cognitio, nempe in eo ut agnosceretur Christus à Deo esse missus, & omnia dona & virtutes quas habebat, à Deo Patre profecta esse. Explicatur etiam quomodo Christus Patrem reuelauerit, quia mandata Patris hominibus exposuit, & se à Deo missum esse Messiam, declarauit.

IOHANN: CAP. II. v. 19.

Soluite Templum hoc, & in tribus diebus excitabo illud. Et

CAP. X. v. 18.

Potestatem habeo ponendi eam (id est, animam meam) & potestatem habeo iterum sumendi eam.

EX his locis quoq; Christi æterna diuinitas confirmari solet. Quod tamen quo modo fieri possit, equidem non dispicio. Nam si hæc verba, in formam argumentandi ex arte cogantur, ad illam, quam diximus, conclusionem probandam; id hoc, aut simili modo, fieri debet.

Quicumq; seipsum à mortuis excitat, verus & æternus est Deus.

At Chris

EX IOHA: CAP: II. v. 19. & X. v. 18. 193.

At Christus seipsum à mortuis excitat. Ergo Christus est verus & æternus Deus.

Verum Maior huius syllogismi, admodum absurda est; ut quæ seipsam destruat. Qualis enim est Deus, aut quomodo potest ille æternus dici, qui moritur, aut mori potest? Quod mihi perinde esse videtur, ac si quis diceret: Istud, quia frigidissimum est, habet naturam igneam. Nō enim magis pugnat glacies & ignis, quàm æternitas & mors. Certe quod Prophanus poeta de suo falsè, nos de nostro Deo, verè possumus dicere

Si autē quis hoc modo conformet propositionem.

Is cuius una pars, alteram suscitatur, est Deus æternus: hæc quoq; falsa erit: Nam præterquam quod iste Deus erit compositus: etiam anima hominis alteram partem, corpus nempe, erigit & suscitatur, ut cum alia docent exempla, tum illa Ezechielis visio cap. 37. Neq; tamen hinc concludi potest, vel hominem, vel animam hominis, esse Deum sempiternum.

Si deniq; hoc modo proponatur: Is qui suum corpus mortuum resuscitat, est Deus æternus: nō minus erit absurda. Nam Deus spiritus est, iohan. 4. carnem & ossa non habet, Luc. 24. & 39. Ergo neque corpus.

Eadem difficultas est & in altero dicto. Nam si ita colligas: Ille qui habet potestatem vitam suam deponendi, & rursus sumendi, est Deus æternus: consistere non potest. Nam semper inter æterna ab omnibus numeratum est, id quod pleriq; audacius locuti affirmarunt, ne Deum quidem efficere posse, ut ipse moriatur. 1. Tim. 1. & 18. negare seipsum non potest. De Christo ad Hebr. 6. & 12. Impossibile est mentiri Deum. Ergo tantum abest, ut is qui mori possit, æternus sit Deus vocandus: ut hoc ipso demonstretur, illum non esse Deum æternum.

Cum igitur syllogismi aduersariorum propositio Maior falsa sit: Inualida esse illa dicta, ex quibus propositio formatur ad Christi æternitatem confirmandam, nemo non videt.

Minor quoq; ambigua est: Nam aliquid à seipso facere, non uno sensu dicitur. Primum de eo qui non aliunde accepta vi, aliquid operatur. Hoc sensu Minor falsa est. Nam Christus ipse, apud hunc eundem Euangelistam cap. 5. affirmat bis, Filium à se ipso nihil posse facere.

Tantum est, quod non potest à se ipso nihil posse facere. At nihil est, quod non potest à se ipso nihil posse facere. Nam id est, quod non potest à se ipso nihil posse facere, quod aequaliter se Deo potest hoc dicendo. Joh. 5. & 17. 18.

Mort uyluan vagion, hogi Ago son Doctur, atz Fiat ho 33a vgiuon ar
Alyanal, v. unid kiltöröl ugi sol. v. atz mondgip, hogi atz. Fin quq
sum esse personale. atz un mēi atzō fāmlyomk lātler atz fāmlyomk
bon v. atz Alyanal vale vgiuolō fāmlyomk human lōgion. atz Alyanal.
Atz Fin atzort atzō fāmlyomk vale lātler Debet Patri, adgia (mōm
Kūigh kō fāmlyomk unnt Enyedi kōdittya) Alyanak nom fāmlyomk
mōm: Mort atz fāmlyomk magatol vale fāmlyomk, homm fāmlyomk mōm:
ha Kūigh atz dōstl vgy, fāmlyomk kōdittya mōm kōdittya fāmlyomk fāmlyomk
mōm: Mort atz Fin fāmlyomk atz Alyanal ut a causa et principio
persona sua, uginunt okadl v. atzō fāmlyomk kōdittya mōm vale
kōdittya, atz mōm Gregorius Nazianzenus orat. 2. de Filio: Ma-
nifestum quod magis dicatur causa ratione: aequale autem na-
tura respectu. Nyluan vale dōstl, hogi nagionak mōndak atz okra
mōm: Eginōmte atz kōm fāmlyomk mōm: fāmlyomk Basilins M. libr. 1.
adversus Eunomium. Athanasius Oration. 2. aduer. Arrianos
pag. 185. Tertull. aduersus Praxeā cap. 9. Hilar. libr. 9. de
Trinitate pag. 178. Maty bōl mōgh atz ik. hogi fāmlyomk okra mōm
kōdittya. atz Ingudi, hogi kōdittya rut vōm kōdittya mōm vally.

X

Gregorius Sardi Mini ser indi-
gus Thorden. Anno 1634
die 26 Mensis Julij, aduersus
Arrianos acidos p. offomus, anno:
sanit, a quibz maximis conu-
lis laus fāmlyomk vōst.

EX IOHAN. CAP: V. v. 18. 207
carē et suscitare mortuos, (quibus aequalitas Christi cum Deo
non pertinet ad humanam, sed ad diuinam Christi naturam.
Et tamen hanc potestatem Christus dicitur à Patre ac-
cepisse. Et ergo etiam diuina Christi natura accepit ab alio quod habet
essentia, aut idem cum Deo patre esse nullo modo potest.
I fortasse dicent, illam vim viuificandi, esse in eo quod est
tam humanitati quoq; eatenus ergo Christum dici accepisse
atem. Nam quod homo, accepta à Deo potestate, possit vi-
tuos, multorum exempla docent. Atq; secundum hanc intera-
n, hic Filius accipietur pro humanitate sola. Vale vgy, fāmlyomk mōm kōdittya
nec sic effugient. Nam quicquid habet humanitas, id
pit à diuinitate Christi, sibi (ut aiunt) unita hypostaticè, et
inc viuificandi vim. Hic autem dicitur illa vis data esse Christo
ergo aut fateantur Patrem unitum esse humanitati, et esse in-
aut Christi diuinitatem cum carne coniunctam, esse Patrem
Patre dicitur data Filio hæc potestas. Accepit autem omnia
que voce Filij hic denotatur, à diuinitate sibi coniuncta, ergo
is, erit Pater. 2. Inuar atz igi kōm mōm vōst atz fāmlyomk fāmlyomk
re quo quo se vertant aduersarij, aut in absurdum incident, aut
entur, Christum esse inferiorem patre. Quod etiam ipsorum
ugustinus testatur, in lib. de fide et symb. cap. 9. his verbis:
Patri debet quod est, hoc etiam utiq; debens pa-
od eidem Patri æqualis aut par est, Pater autem
bet quicquid est. Hec ille. atz fāmlyomk atz fāmlyomk atz fāmlyomk
e si vera sunt, qua fronte quis audet, in omnibus Christum
m fāmlyomk fāmlyomk fāmlyomk fāmlyomk fāmlyomk fāmlyomk
y. fāmlyomk fāmlyomk fāmlyomk fāmlyomk fāmlyomk fāmlyomk
at atz Christum. hāmlyomk atz fāmlyomk vōm kōdittya fāmlyomk fāmlyomk
Ibidem v. 2. atz fāmlyomk mōm kōdittya mōm kōdittya mōm kōdittya
at atz fāmlyomk mōm kōdittya mōm kōdittya mōm kōdittya mōm kōdittya
quæcunque enim ille fecerit, hæc & Filius
similiter facit. Imago Dei invisibilis Colos. 1. 2. Mort allat fāmlyomk vōm kōdittya
V Rgent aduersarij voculam quous, id est, similiter,
ex ea æqualitatem, vel potius idēitatem Christi & Patris eliciunt.
Iugro vōm ugi qondolōdittya fāmlyomk mōm kōdittya mōm kōdittya
at atz vōm kōdittya mōm kōdittya mōm kōdittya mōm kōdittya
vōt fāmlyomk atz fāmlyomk vōm kōdittya mōm kōdittya mōm kōdittya
valamit, atz vgi fāmlyomk fāmlyomk fāmlyomk fāmlyomk fāmlyomk
Atia esch kōdittya, atz fāmlyomk fāmlyomk fāmlyomk fāmlyomk fāmlyomk
nak fāmlyomk mōm atz Alyanal. fāmlyomk 10. 20.

Postremo annotant docti viri, cum phrasas multas, tum prae-
cipue syncategoremata, in his libris, Hebraeorum more usurpari, atq; vocē
ὅτι equipollere Hebraeae dictioni Ki. Hec autem vocula apud Hebraeos,
licet saepius sit causalis (sicut et ὅτι Graecum) nonnunquam tamen esse
aduersatiuam, et poni pro Quamuis, Quanquam &c.

Atq; hoc verum esse apparet, cum ex Lexicographis Hebraeis, tum
ex doctissimorum hominum obseruatione, ut Caluini in Psal. 8. v. 4. et
13. v. 13. et 44. v. 10. Musculi itē, qui Isaia cap. 9. v. 1. hac scribit:
Ki vocula, communiter quidem sonat Quoniam, Quia,
Namq; &c. Verum haud raro alio sensu ponitur, utpote
pro Si, Cum, Quod, Quando, Quamuis, & Quanquā.
Quare curandū est interpreti, ut eam commodē ad cau-
sam quā agitur, vertendo attemperet. Hec ille.

Sed si quis plura exempla videre cupit, in quibus ea vox Hebraea ac-
cipitur pro Quamuis, inspiciat Thesaurum linguae Hebraeae, ibi affa-
tim reperiet.

Quae cum ita sint, nil impedit, quo minus dicamus, vocem ὅτι, quae
illi Hebraeae correspondet, aliquando significare quamuis & quanquā.
Et si hoc quoq; loco ita accipiarur, facilis et clarus erit horum verborū
sensus iste: Dedit ei potestatem iudicium facere, quanquā
Filius hominis est. Id est, licet sit homo, et quidem abiectus, con-
temtus, in conditione misera et afflictus: tamen Deus ea illum auctoritate
et dignitate ornauit, ut iudex sit humani generis futurus.

IOHAN: CAP. VI. v. 62.

Si ergo videritis Filiū hominis ascēdentē, ubi erat pri-

EX hoc quoq; loco, volunt Deitatem, seu existentiam

eternam Christi extundere: Forma autem collectionis talis esse potest: eo

quod Christus post hoc colloquium, ubi erat prius.

Sed post colloquium istud ascendit in caelum.

Ergo in caelo erat prius.

Sed primo argumentationis istius forma vitiosa est.

Nam

Christus eo ascendit, ubi fuit, prius.

Ad hanc enim non fuit in caelo.

Idcirco non potest dici, quod eo ascendat.

Idcirco non potest dici, quod eo ascendat.

EX IOH: CAP. VI. v. 62.

215.

Nam ex puris particularibus nihil sequitur. Hic autem utraq; praemissa
rum particularis est: atq; de Minore quidem res est clara. Sed nec Maior
rem esse uniuersaliter veram, manifestum est. In multa enim loca potuit
ascendere, atq; etiam ascendit Christus, post hoc colloquium, in quibus
antea non fuerat. Verbi gratia, postea ascendit a sinu tergum, qua inue-
nitur postremum est ierosolymam, postea ascendit alta Pontificū ierosoly-
mitanorum, Pratoris Romani, Herodis et aliorum palatia, postea as-
cendit montem Caluariae, in quibus locis antea Christum non fuisse versa-
tum, et verisimile est, et historia Euangelica suggerit. Cum ergo prima
propositio syllogismi, non sit uniuersalis: non potest tuto in altera Propo-
sitione subsumi. Ascendit autem in caelum, Nam alius eodem iure
subsumere potest. Ascendit autem aedes Caiaphae &c. Quia
non tantum in caelum, sed et in alia loca ascendit et potuit ascendere
Christus post istud colloquium. Ergo minus arbitraria est illa subsumtio.

Confirmatur hoc ipsius Christi testimonio, qui non expressit ullum
certum locum, sed simpliciter et indefinitē dicit, Filium hominis fuisse a-
licubi, in quopiam loco, in quem paullo post iterum esset ascensurus. At
ascensio non tantum de caelo, sed etiam de alijs intelligi potest. Et Chri-
stus non tantum in caelum, dicitur in Euangelica historia, ascendisse, sed
etiam ierosolymam, in montem, in nauim, in ripam &c. Ergo cū Chri-
stus non determinarit hoc loco, quonam ascensurus esset, ubi etiam prius
fuerit: nimis temerarium est, ad illud restringere, quo cuius libet, et
causae susceptae videtur fauere.

Sed si concedamus loqui Christum, hic de ascensi-
one in caelum, et totum argumentum admittamus: quid inde colligente
Hoc nimirum, Christus fuit in caelo ante hoc colloquium: Ergo extitit ea-
tiam, antequam ex Maria nasceretur. Verum ista consequentia, duobus
modis refelli, et utroq; firmissimē potest. Primo: non statim qui dicitur
in caelo esse, aut fuisse, realiter extitisse dicitur. Illa enim loquendi for-
mula, varias in sacris literis habet significationes, sicut antea quoq; anno-
tauimus. Nam omnes pii in caelo esse dicuntur, etiam cum in terris degunt,
et conuersationem habere in caelis Eph. 2. v. 6. Philip. 3. v. 10. Neq;
tamen hinc sequitur, pios dum in terris degunt, re vera in caelo esse
Deinde, dicitur et ille esse in caelo, qui in praedestinatione diuina est.

licet per se, et apud homines, nondum sit. Ita dicit Ioh. 1. Ep. 1. v. 2.

Ad hanc enim non fuit in caelo.

Idcirco non potest dici, quod eo ascendat.

Idcirco non potest dici, quod eo ascendat.

Idcirco non potest dici, quod eo ascendat.

Propositiō est falsa. Mort d'Abraham magis inordinat. Latta ar en napomat.
Abraham hanc sibi magis d' magna magat
EX IOHAN. CAP. VIII. v. 58.
Abraham hanc sibi magis d' magna magat
Mort ha Abraham a3 d' d' vestorum istorum, in quibus magnum robur
nati at non lathallat. hanc opinionis constituunt ij, qui Christum, ante natiuitatem ex Maria,
hanc latta magat ar exiisse putant; verum sensum intelligere valeamus: paulo altius res repe-
dit a3 d' d' magat. tunda, & occasio huius dicti proferendi, considerata est.
De a3 d' d' magat alla. Dixerat Christus eum, qui sermonem ipsius seruaf-
sa iat. A3 d' d' magat, nunquam moriturum. Iudei, arroganter hoc esse dictum ex eo cuius
sibi a3 d' d' magat, cere conantur, quod Abraham & Propheta, Iesu longē, (ut ipsi puta-
rant a3 d' d' magat) praestantiores, mortui erant, quos tamen sermonem Dei seruasse,
a3 d' d' magat, hanc constabat. Itaq; admonent, ne tam de se magnificē & superbe sentiat.
Abraham non a3 d' d' magat. Quem, inquit, tu teipsum facis?
Respondet Christus, se quidem, si libeat, posse suam excellentiam o-
mni sibi ostendere, unde non deberet cuiquam mirum videri, si plus sibi ipse, quam
d' d' d' magat. Propheta & Abraham habuerunt, arrogaret: se tamen hoc non esse fa-
di. A3 d' d' magat, eturum, eo quod Pater ipsum satis superq; suo tempore glorificaturus &
superiorem omnibus Sanctis, sit declaraturus. Inter ea tamen, illud scire,
inquit, potestis: patrem vestrum Abrahamum, quem tanti facitis, & mihi
obiciatis, tantum abesse, ut me, quemadmodum vos facitis, contemneretur
a3 d' d' magat. fuerit, ut diem meum videre cum gaudio exoptarit. Unde apparet, non
a3 d' d' magat, tam vilem & abiectum me esse, ut vos existimatis.
nata a3 d' d' magat. ar d' d' magat. Mort d' d' magat. A3 d' d' magat.
magna. S3 d' d' magat. Satisfactum haecenus erat accusationi & quarelā
Iudeorum, sed ut illos magis ureret Iesus, adiecit: Abrahamum voti esse
v3 d' d' magat. Gal factum compotem. Quasi diceret: qui promissionibus Dei fidit, & illas
ra a3 d' d' magat. non patitur Deus illius desiderium esse irritum. Quod contigit e-
3 d' d' magat. tiam Abrahamo, qui meum diem promissum, quem optabat videre, vidit.
gi. magat. Videtur autem hic Christus arguere Iudeos, argumento ducto a mi-
nime ad maius: Abraham desiderauit videre diem meum, quem ubi vidit,
enim tunc qui exultauit. Ergo si meipsum praesentem vidisset, ut vos nunc conspiciis,
X3 d' Gal. 4. 4. multo magis exultasset. Vos itaq; degeneres estis filij Abrahā. Nam si ille
Abrahamum Rom. 2. 26. umbram non contempsit, sed ea letatus est, vos multo magis de corpore
a3 d' d' magat. exultare conueniebat. In H3 d' d' magat. Num. 24. 17.
Hoc est falsi. Illud autem hic primo diligenter obseruandum est,
quia non videt quod Abraham non Iesum ipsum, sed diem Iesu desiderasse, & vidisse di-
mulla sunt a3 d' d' magat. citur. At dies, si proprie loquamur, videri non potest, sed aliquid in die,
d' d' d' magat. seu tempore comprehensum. Et diem alicuius videre, est aliquid pertinens
d' d' d' magat. & spectans ad aliquem, in tempore videre. Sic cum dicitur Esaias vidisse
Hannibalem hanc a3 d' d' magat. Valo latta ar en napomat. Mort ui: gloriam
a3 d' d' magat. Abraham. A3 d' d' magat. A3 d' d' magat. A3 d' d' magat. A3 d' d' magat.
Mort X3 d' d' magat. A3 d' d' magat. A3 d' d' magat. A3 d' d' magat. A3 d' d' magat.
a3 d' d' magat. A3 d' d' magat. A3 d' d' magat. A3 d' d' magat. A3 d' d' magat.
mulla d' d' magat. A3 d' d' magat. A3 d' d' magat. A3 d' d' magat. A3 d' d' magat.

h3 d' d' magat. A3 d' d' magat. A3 d' d' magat. A3 d' d' magat. A3 d' d' magat.
EX IOHAN: CAP. VIII. v. 58. **219.** *a3 d' d' magat. A3 d' d' magat. A3 d' d' magat. A3 d' d' magat. A3 d' d' magat.*
gloriam Christi loh. 1. 2. 4. recte potest affirmari, ipsum diem Christi
sti vidisse per hanc. A3 d' d' magat. A3 d' d' magat. A3 d' d' magat. A3 d' d' magat. A3 d' d' magat.
Quod verò quidam per diem Christi, aduentum in
carnem, seu ut ipsi loquuntur, incarnationem interpretantur: stare non
potest. Nam praeter quam quod nunquam Abraham de ullo Dec, aut spia Abraham filio mundi
ritu aeterno incarnando somniauit quidquam: dicitur etiam voti esse factus a3 d' d' magat. A3 d' d' magat. A3 d' d' magat.
compos, & desiderium explese. At etiam ex istorum sententia, Christus
tempore Abrahami incarnatus non fuit, ergo id quod nusquam fuit, vi
dere non potuit. hanc d' d' magat. A3 d' d' magat. A3 d' d' magat. A3 d' d' magat. A3 d' d' magat.
Neq; satis est quod respondent, vidisse Abrahamum istam incarnationem
nem in spiritu, seu fidei oculis. Nam hoc pacto non fuisset voti factus co-
pos. Sicut dicit Christus de pijs regibus & Prophetis Luc. 10. quod cum
ipsum desiderassent videre, tamen non viderunt. Et tamen hi quoq; fidei
oculis, venturum Messiam viderant. Verum ista visio non efficit ut deside-
rium suum explese dici meruerint. At de Abrahamo dicitur, quod ex-
plerit suum desiderium. Ergo Abraham alio modo vidit diem Christi, quā
ceteri Prophetae & reges. Hi verò viderunt fidei oculis & in spiritu. Ergo
Abraham non tantum fidei oculis & spiritu, sed euidentius.
¶ Deniq; si Abraham fidei oculis vidisset Christi incarnationem,
non diem Christi, sed ipsum Christum vidisset. At hic Abraham non ipsum
Christum, sed tantum diem ipsius vidisse affirmatur. Quare ista interpre-
tatio consistere nullo modo potest.
Nos verò, ut quis sit dies Christi intelligere queamus, verbis Christi
insistamus, qui ait Abrahamum vehementer esse letatum ob rism diem
ipsum. Oportet ergo nos investigare, quando Abraham sit letatus ve-
hementissime. magat. A3 d' d' magat. A3 d' d' magat. A3 d' d' magat. A3 d' d' magat.
Atq; hic primo illud notetur, hanc Abrahami letitiam non posse, nisi
ex vite ipsius historia deprehendi. Abrahami autem vitam descripsit o-
mnium verissime & luculentissime Moses; & si qui alij prateres, ut Iose-
phus, Philo, & ceteri, aliquid de Abrahamo memorie prodiderunt, id est
a Mose haustum esse, & tanquam ad lapidem Lydium, ad eius narra-
tionem examinandum esse. latta a3 d' d' magat. A3 d' d' magat. A3 d' d' magat. A3 d' d' magat. A3 d' d' magat.
Deinde notetur & illud, Christum quicquid ex veteri testamento
eat, id hodie quoq; in Biblijs nostris extare, neq; quidquam ab eo dictum
esse, quod non demonstrare & deprehendere in libris istis queamus.
Christus hanc a3 d' d' magat. A3 d' d' magat. A3 d' d' magat. A3 d' d' magat. A3 d' d' magat.
ar Christi hanc a3 d' d' magat. A3 d' d' magat. A3 d' d' magat. A3 d' d' magat. A3 d' d' magat.
hanc a3 d' d' magat. A3 d' d' magat. A3 d' d' magat. A3 d' d' magat. A3 d' d' magat.

220. EX IOHAN: CAP. VIII. v. 58.

Vnde illud consequitur, hanc letitiam & vehementem Abrahami exultationem extare apud Mosem. Nam & fidelis historici officium requirit, ne rem tam insignem silentio inuoluat. Et Christi mos est, ut ea cuncta ex veteri fœdere, quæ ibi expressè leguntur.

Certe si diligenter omnem Abrahami vitæ historiam excutias, nihil inuenies, quod ille ardentius unquam optarit, quam ut prole suscepta hæredem post se relinquere posset. Vnde cū ei Deus apparuisset, atq; diceret: Noli timere Abram, ego protector tuus sum &c. Respondit Abram: Domine Deus, quid dabis mihi? ego vadam absq; liberis, & filius procuratoris domus meæ, iste Damaseus Eliezer. — Mihi autem nō dedisti semē. Ac si diceret: Quid mihi prodest, etiamsi omnem mundi gazam mihi dederis, & regē me constituas? ego breui moriar, & bona mea alienus possidebit & absumet. Statimq; sermo Domini factus est ad eum: Non erit hic hæres tuus, sed qui egredietur de utero tuo, ipsum habebis hæredem, eduxitq; eum foras, & ait illi: Suspice cœlum &c. Quæ cum Abrahamus audisset, latus sacrificium Deo, ut scribit Iosephus lib. 1. Cap. 10. iussu ipsius obtulit.

Sed cum videret uxorem suam esse sterilem, & gari ancillæ, ut vel ex illa filium susceperet, concubuit. Deus igitur animaduerso vehementi eius desiderio, iterum illi filium promisit, & nomen quoq; eius immutauit, ut pro Abram, Abraham, hoc est, pater multarum gentium vocaretur, atq; Saram ei filium parituram denunciavit. Quo audito Abraham, cecidit in faciem suam, & risit. Tremellius in locum istum sic scribit: Risus non dubitationis vel incredulitatis, sed lætitiæ inditium est. Non enim reprehenditur ut risus Saræ. Infra 13. & 12. On Kelos, verbum Risit, interpretatur, gauisus est.

Deinde legimus etiā Saram, hac promissione ex Angelis audita, risisse.

Ex quibus apparet nihil Abrahamum maioribus unquā votis expetivisse, quam ut liberos procreare posset. Quod eius desiderium, non fuit vanum. Genuit enim filium, ob quod vehementer est lætatus. Vnde etiam natum infantem, Isaacum, hoc est, Risum cognominavit. Et Sara puerpera dixit. Risum mihi fecit Deus, quicumq; audiuerit, cor ride-

EX IOHAN. CAP. VIII. v. 58

ridebit mihi. Et Abraham scribitur grande fecisse conuiuium in die huius. Quæ Minus vehementius ipsum esse lætatum.

Exultauit autem Abraham non tantum ideo, quod ipsi decrepito natus esset filius, sed quia viderat semen illud, in quo benedicenda erant omnes gentes; atq; innumerabilis promissæ posteritatis exordium.

Iam ergo habemus cur & quando vehementer exultarit Abraham. Vnde sic licet argumentari.

De quo maxime est lætatus Abraham, ille est dies Christi. Sed maxime lætatus est de natiuitate Isaac. Ergo natiuitas Isaac, est dies Christi. Maior, est Christi. Minor probatur ex historia vitæ Abrahami.

Sed non desunt alia quoq; argumenta quibus probari possit in Isaac vidisse Abrahamum diem Christi. Certum enim est Isaacum fuisse typum Iesu Christi, & utrumq; semen & esse & dici Abrahami. Matt. 1. & 1. Legatur etiam Paulus ad Gal. 4. Nam sicut per Isaacum habuit Abraham filios & posteros carnales innumerabiles: ita per Iesum habuit filios innumerabiles spirituales, omnes nimirum gentes, & omnes terræ nationes, tunc præcipue & verè factus est ex Abramo Abrahamus iuxta Dei promissionem. Nam post ascensionem Christi in cœlum, factus est Abraham, non tantum Iudæorum, verum etiam Gentium Pater. Quod cum ex alijs locis apparet, tum ex epistolis Pauli, ad Romanos & Galatas. Merito igitur natiuitas Isaac, atq; adeo ipse Isaac, dies Christi dici potest. Hic est ergo ille Christi dies, quem vidit Abraham.

Quod cum Iudæi non intelligerent, irritantur magis, molestè se sentientes, quod Christus se ab Abrahamo non tantum magni æstimatum esse diceret, verum etiam affirmaret, diem suum esse ab illo visum. Quod ipsi nimis crasse, ut in tota, hac disputatione faciunt, ita accipiebant, ac Christus affirmasset, re vera se Abrahami ætate exiitisse, neq; enim diem Christi potuisse videri existimabant.

Vbi præter stupiditatem, duplex Iudæorum apparet calumnia. Primo quod aiunt Christum affirmare à se visum esse Abrahamum. Cum contra dixisset ab Abrahamo visum esse diem suum. Secundo, Christus dixerat, non se, sed diem suum visum, isti verò aiunt Iesum ipsum vidisse.

Ita igitur excæcati, annos Iesu supputant, ut mendacii eum manifeste conuincant: Quinquaginta annos &c. Ad quæ huiusmodi argumenta respondetur.

230. *Ex Iohan. Cap. X. v. 30.*
 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100. 101. 102. 103. 104. 105. 106. 107. 108. 109. 110. 111. 112. 113. 114. 115. 116. 117. 118. 119. 120. 121. 122. 123. 124. 125. 126. 127. 128. 129. 130. 131. 132. 133. 134. 135. 136. 137. 138. 139. 140. 141. 142. 143. 144. 145. 146. 147. 148. 149. 150. 151. 152. 153. 154. 155. 156. 157. 158. 159. 160. 161. 162. 163. 164. 165. 166. 167. 168. 169. 170. 171. 172. 173. 174. 175. 176. 177. 178. 179. 180. 181. 182. 183. 184. 185. 186. 187. 188. 189. 190. 191. 192. 193. 194. 195. 196. 197. 198. 199. 200. 201. 202. 203. 204. 205. 206. 207. 208. 209. 210. 211. 212. 213. 214. 215. 216. 217. 218. 219. 220. 221. 222. 223. 224. 225. 226. 227. 228. 229. 230. 231. 232. 233. 234. 235. 236. 237. 238. 239. 240. 241. 242. 243. 244. 245. 246. 247. 248. 249. 250. 251. 252. 253. 254. 255. 256. 257. 258. 259. 260. 261. 262. 263. 264. 265. 266. 267. 268. 269. 270. 271. 272. 273. 274. 275. 276. 277. 278. 279. 280. 281. 282. 283. 284. 285. 286. 287. 288. 289. 290. 291. 292. 293. 294. 295. 296. 297. 298. 299. 300. 301. 302. 303. 304. 305. 306. 307. 308. 309. 310. 311. 312. 313. 314. 315. 316. 317. 318. 319. 320. 321. 322. 323. 324. 325. 326. 327. 328. 329. 330. 331. 332. 333. 334. 335. 336. 337. 338. 339. 340. 341. 342. 343. 344. 345. 346. 347. 348. 349. 350. 351. 352. 353. 354. 355. 356. 357. 358. 359. 360. 361. 362. 363. 364. 365. 366. 367. 368. 369. 370. 371. 372. 373. 374. 375. 376. 377. 378. 379. 380. 381. 382. 383. 384. 385. 386. 387. 388. 389. 390. 391. 392. 393. 394. 395. 396. 397. 398. 399. 400. 401. 402. 403. 404. 405. 406. 407. 408. 409. 410. 411. 412. 413. 414. 415. 416. 417. 418. 419. 420. 421. 422. 423. 424. 425. 426. 427. 428. 429. 430. 431. 432. 433. 434. 435. 436. 437. 438. 439. 440. 441. 442. 443. 444. 445. 446. 447. 448. 449. 450. 451. 452. 453. 454. 455. 456. 457. 458. 459. 460. 461. 462. 463. 464. 465. 466. 467. 468. 469. 470. 471. 472. 473. 474. 475. 476. 477. 478. 479. 480. 481. 482. 483. 484. 485. 486. 487. 488. 489. 490. 491. 492. 493. 494. 495. 496. 497. 498. 499. 500. 501. 502. 503. 504. 505. 506. 507. 508. 509. 510. 511. 512. 513. 514. 515. 516. 517. 518. 519. 520. 521. 522. 523. 524. 525. 526. 527. 528. 529. 530. 531. 532. 533. 534. 535. 536. 537. 538. 539. 540. 541. 542. 543. 544. 545. 546. 547. 548. 549. 550. 551. 552. 553. 554. 555. 556. 557. 558. 559. 560. 561. 562. 563. 564. 565. 566. 567. 568. 569. 570. 571. 572. 573. 574. 575. 576. 577. 578. 579. 580. 581. 582. 583. 584. 585. 586. 587. 588. 589. 590. 591. 592. 593. 594. 595. 596. 597. 598. 599. 600. 601. 602. 603. 604. 605. 606. 607. 608. 609. 610. 611. 612. 613. 614. 615. 616. 617. 618. 619. 620. 621. 622. 623. 624. 625. 626. 627. 628. 629. 630. 631. 632. 633. 634. 635. 636. 637. 638. 639. 640. 641. 642. 643. 644. 645. 646. 647. 648. 649. 650. 651. 652. 653. 654. 655. 656. 657. 658. 659. 660. 661. 662. 663. 664. 665. 666. 667. 668. 669. 670. 671. 672. 673. 674. 675. 676. 677. 678. 679. 680. 681. 682. 683. 684. 685. 686. 687. 688. 689. 690. 691. 692. 693. 694. 695. 696. 697. 698. 699. 700. 701. 702. 703. 704. 705. 706. 707. 708. 709. 710. 711. 712. 713. 714. 715. 716. 717. 718. 719. 720. 721. 722. 723. 724. 725. 726. 727. 728. 729. 730. 731. 732. 733. 734. 735. 736. 737. 738. 739. 740. 741. 742. 743. 744. 745. 746. 747. 748. 749. 750. 751. 752. 753. 754. 755. 756. 757. 758. 759. 760. 761. 762. 763. 764. 765. 766. 767. 768. 769. 770. 771. 772. 773. 774. 775. 776. 777. 778. 779. 780. 781. 782. 783. 784. 785. 786. 787. 788. 789. 790. 791. 792. 793. 794. 795. 796. 797. 798. 799. 800. 801. 802. 803. 804. 805. 806. 807. 808. 809. 810. 811. 812. 813. 814. 815. 816. 817. 818. 819. 820. 821. 822. 823. 824. 825. 826. 827. 828. 829. 830. 831. 832. 833. 834. 8

Neq; hoc in loco, inquit unus ex patronis Trinitatis, Imaginanda est
 substantiarum commixtio, confusio, aut naturalis etiam aliquis con-
 unionis modus. *ill. n. Mert ha nem eselekede az en*
sic i. Joh. 5. Aqua, Sanguis & Spiritus dicuntur esse unū.
 Et similiter, Pater, Sermo & Spiritus sanctus. De quibus infra
 suo loco fusius agemus. Neq; reperitur dissimile exemplum.

Deniq; ex confessione quoq; aduersariorum certum est, hunc Io-
hannis locum, non de essentia unitate, sed de consensu loqui. Vide quae
scribant de loco isto Erasmus & Caluinus, alias aeterni Filij, & Trinitatis
patroni, Origenes item & Cyprianus.
ut mi allata mskat. Aut mas qd hunc k. mawadnick
ar fshoben, mas ar Khosnak Lemj, ar Ahabom Ashink hikh alal
mawadnak fshoben, ut loci uisus erat. Ibidem v. 38. Dror fu

Vt cognoscatis & credatis, quia Pater in me est, &
ego in Patre. *vagon ar Altyba.*

His verbis Platonici Theologi putant significari cō-
junctionem seu identitatem essentiae Filij & Patris. *¶*
Verum hanc imaginationē, facile est ex scriptura refellere. Si enim
ista interpretatio locum haberet: sequeretur, etiam pios quosvis, eiusdem
esse cum Deo Patre essentiae: Nam legimus 1. Ioh. 3. & 14. Qui servat
mandata eius, in illo manet, & ipse in eo. Et cap. 4. & 15.
In hoc cognoscimus, quoniam in eo manemus, & ipse
in nobis, quoniā de Spiritu suo dedit nobis. Et mox & 17.
Quisquis confessus fuerit, quoniam Iesus est Filius Dei,
Deus in eo manet, & ipse in Deo.

Duo quaedā videntur his opponi posse. Primo, quòd Pater, dicatur
esse in Filio, & vicissim: at in productis locis dicatur Pater, manere
seorsum, & vicissim.

umbrae sunt. An Sed hoc, nihil est, nam indifferenter usurpantur ista: esse, & ma-
nakolant, ut. nere, ac utrumq; idem significat. Vt eiusdem, 1. Epistola cap. 3. & 4.
Quoniam maior est, qui in vobis est, quam qui in mūdo.
Et cap. 2. & 5. In hoc scimus, quoniam in ipso sumus. Et
statim subiicitur: Qui dicit se in ipso manere, ita in sequentibus

EX IOHAN: CAP. X. v. 38. . 231.

cum dictum esset: Qui dicit se in luce esse & fratrem suum
odit, in tenebris est, usq; adhuc: *ἀντιθετον ἐστί τὸ αὐτῶν*
μὴν φῶς: Qui diligit fratrem suum, in lumine manet.

Sed & Evangelij Cap. 14. & 17. ἐν πάσαντι sunt posita
esse & manere. Quia inquit, apud vos manebit, & in vo-
bis erit. Et ibidem & 20. cum dixisset Christus se & Patrem fore in
Apostolis, statim & 23. hoc idem repetens ait: Pater meus diligit
eum, & ad eum veniemus, & mansionem apud eum fa-
ciemus. Ex quibus liquidissimum est, esse in aliquo, & manere
in aliquo, equipollere. * Et igitur sic est, in hoc ar. Finis A.

✱ Secundo obijci posset alio modo esse Christum & pios in Deo, & vicissim: sed & hoc diluitur verbis Christi: Nam ioh. 17. & 11. hæc legimus: Ut omnes unum sint, sicut tu Pater in me, & ego in te, ut & ipsi in nobis vnum sint. Et statim: Ego in eis & tu in me, ut sint consummati in unum. vbi paritatem quandam unionis & inhabitationis in patre sui & discipulorum facit. ita etiam cap. 14. & 15. In illo die vos cognoscetis, quia ego sum in Patre meo, & vos in me, & ego in vobis.

Illud tamen libenter fateamur, ui quisq; magis diligit Deum, & man-
data eius obseruat: ita arctius Deo uniri, & magis talem esse in Deo, atq;
viciſſim. Ac proinde cum Chriſtus perfectius & ſyncerius dilexerit Deū,
& mandatis eius fit obsecutus, quàm ulli alij ita etiam arctius cum eo &
in eo fuiſſe Deum, & viciſſim: ſed negamus alius generis & diuerſi eſſe
modi hanc coniunctionem. Nam piorum & Chriſti in Deo exiſtentia,
diſſerant tantum ſecundum magis & minus.

Præterea non tantum Deus, in pijs, & pij vicissim in Deo dicuntur esse; sed etiam Christus, & vicissim in Christo pijs. Nam præter locos iam citatos, Gal. 3. & 29. legimus: Vos omnes unus estis in Iesu Christo. vbi dicuntur pijs esse in Christo: At vicissim Christus dicitur esse in pijs Eph. 3. & 17. Christum habitare per fidem in cordibus. Et Paulus non se viuere, sed Christum in ipso viuere affirmat, & c. Neq; tamen ex his & similibus, quisquam sanus colligit, Christum & pios eiusdem esse essentia.

Postremo, ipsi aduersarij quoq; testantur, hæc non esse de unitate

23. Iambitionsagh ixlom vagion is igr: Urr, Urr, Emvodi kaſſa. S. aſt moudgia: arra m3 is igr,
 1956. 6. Homan biſonnyſſia: 1. Murt a3 unogh vakinas a3 aya is. bkeſſia: di mnn a3 ſin ml.
 kiel. ſon a3 SZ. hſke mlkſil. Murt Eſains^{nal} igr ſſol a3 ſekſſon il' Urr. Ki megien el mi
 ne kſſonk? Eſa. 6. & 8. Lasd unogh ot. z. Murt Robertus Stophannus Iſtent ſt ar
 Urr m3 is igr. 2. D. a3 Iambitionsagh ixlom, ki vſl unics v. i. kſſos. Murt mas a3 Iann.
 biſonnyſſia ixlom bi ho3ni a3 irakſſoson, mas ar iras. a3 mly kſſoson ixlom, ut dſchunſt.

EX IOHAN: CAP: XII. v. 41. 233.

Certe potest quis gloriam athletic victoriosi videre, etiamsi non videat, nec sciat adhuc an in rerum sit natura ille athleta: ita Deus preparauit gloriam Iesu Christo, & quidem ab eterno, ut legimus Ioh. 17. & 5. & 24. Sicut preparauit eodem modo, etiam pijs omnibus, ut legimus Matt. 25. & 34. Eph. 1. & 5. Hæc gloria potest, & potuit videri, imò visæ est à Prophetis, etiam Christo & pijs, nondum existentibus, ut docet Petrus 1. Epist. cap. 1. ut mox referemus.

¶ Præterea, in verbis præscriptis, nulla fit mentio Christi, neq; ulla necessitas cogit Pronomen αὐτοῦ, eius & eo, ad Christum referre, cum potius referendum videatur ad vocem κυρίῳ, quæ bis ponitur in versu 12, neq; est ullum vicinius nomen, ad quod referri possit. Ibi autem per κυρίῳ, non aliam intelligi, quàm Deum Patrem, nemo est, puto, qui dubitet. * Nāgi kintombog vagua at Evaris mondaaban. Mro

Hanc sententiam non esse absurdam, primo patet ex eo, quod Evangelista illud excecavit & induravit, procul dubio retulit ad vocem rugis, alias verba Prophetæ non immutasset, quæ tamen esse immutata, nemo negare potest, cum aliter apud illum ista legantur, sed Evangelista voluit significare, illam excecationem auctore Deo esse factam. Si ergo excecavit & induravit, refertur ad vocem rugis, certè etiam Pronomen autò, recte eodem referri potest. *Autò autò autò*

Deinde confirmatur hæc sententia, auctoritate codicum Græcorum, in quibusdam enim, loco Pronominis seu Relativi αὐτοῦ, positum est ipsum antecedens nomen τὸ Θεῶν. Hanc scripturam leges apud eos, qui variis Novi Testamenti lectionibus collegunt, ut in Roberti Stephani, & Crispi- ni editionibus. *arbol jsohami. Aker, mikor batta ar Xhisnak do*

Ad hæc, etiam si concedamus, per Pronomen *autr̃s* intelligendū esse Christum: obseruandum est, vocabulum videre poni sæpe in sacris pro præuidere, seu prophetare. Est enim familiare his scriptoribus simplex ponere pro composito. Vnde etiam Prophetæ, apud Hebræos vocantur videntes. Et Esai. cap. 30. v. 10. legimus. Qui dicunt videntibus, ne videatis, & prospicientibus, ne prospiciatis nobis recta. Ita ergo dicetur hic Esaias vidisse gloriam, id est, prophetasse de gloria: Non quod tunc viderit, sed quod prædixerit gloriam Christi. Qui sensus & probus, & nobis non est contrarius.

Confirmatur hæc interpretatio ex dicto Petri, qui primæ epistolæ
22. Et. 53. mas a's orochivalap; dicto super latini. Cap. 1.
K. p. d. Sollani, hanc ugi, at unie vagiabr, 1056 yof, li. 1. 2.
vagiabr a's Et mas sano, amar. 1056 monon li. ar. 13. 2.

Argum. Esaiasnak munda. Ezekeel munda. v. 1. v. 2. v. 3. v. 4. v. 5. v. 6. v. 7. v. 8. v. 9. v. 10. v. 11. v. 12. v. 13. v. 14. v. 15. v. 16. v. 17. v. 18. v. 19. v. 20. v. 21. v. 22. v. 23. v. 24. v. 25. v. 26. v. 27. v. 28. v. 29. v. 30. v. 31. v. 32. v. 33. v. 34. v. 35. v. 36. v. 37. v. 38. v. 39. v. 40. v. 41. v. 42. v. 43. v. 44. v. 45. v. 46. v. 47. v. 48. v. 49. v. 50. v. 51. v. 52. v. 53. v. 54. v. 55. v. 56. v. 57. v. 58. v. 59. v. 60. v. 61. v. 62. v. 63. v. 64. v. 65. v. 66. v. 67. v. 68. v. 69. v. 70. v. 71. v. 72. v. 73. v. 74. v. 75. v. 76. v. 77. v. 78. v. 79. v. 80. v. 81. v. 82. v. 83. v. 84. v. 85. v. 86. v. 87. v. 88. v. 89. v. 90. v. 91. v. 92. v. 93. v. 94. v. 95. v. 96. v. 97. v. 98. v. 99. v. 100.

EX IOHAN. CAP. XII. v. 41.

Quarto respondeamus: Observandum esse, hic duos Esaias locos citari ab Evangelista, unum ex cap. 53. alterum ex cap. 6. Nunc queri potest, cum subiicit Evangelista: Hæc dixit Esaias &c. per Pronomen huiusmodi, an locum utrumque simul, an alterutrum tantum intellexerit: & si don. v. 1. v. 2. v. 3. v. 4. v. 5. v. 6. v. 7. v. 8. v. 9. v. 10. v. 11. v. 12. v. 13. v. 14. v. 15. v. 16. v. 17. v. 18. v. 19. v. 20. v. 21. v. 22. v. 23. v. 24. v. 25. v. 26. v. 27. v. 28. v. 29. v. 30. v. 31. v. 32. v. 33. v. 34. v. 35. v. 36. v. 37. v. 38. v. 39. v. 40. v. 41. v. 42. v. 43. v. 44. v. 45. v. 46. v. 47. v. 48. v. 49. v. 50. v. 51. v. 52. v. 53. v. 54. v. 55. v. 56. v. 57. v. 58. v. 59. v. 60. v. 61. v. 62. v. 63. v. 64. v. 65. v. 66. v. 67. v. 68. v. 69. v. 70. v. 71. v. 72. v. 73. v. 74. v. 75. v. 76. v. 77. v. 78. v. 79. v. 80. v. 81. v. 82. v. 83. v. 84. v. 85. v. 86. v. 87. v. 88. v. 89. v. 90. v. 91. v. 92. v. 93. v. 94. v. 95. v. 96. v. 97. v. 98. v. 99. v. 100.

Deinde, illam visionem non pertinere ad Christum, sed peculiariter ad Deum Patrem, apparet ex Apocal. cap. 4. ubi vel eadem, vel certe similis visio describitur, & Deo Patri tribuitur, & aperte distinguitur Christus capite sequenti, ab illo super thronum sedente, ad quem pertinet visio. Si dicitur in huiusmodi ad Evangelionem. Mort. Tercio, cum non semel, sed aliquoties locus ille Esaiæ cap. 6. in Novo testamento citatur; nunquam a Christo attribuitur. Quare neque hic ei applicari debet. Immo ad Deum Patrem admodum: Kiosoda meger nepet. Cap. 5. Itaque si separanda sunt illa Esaiæ duo dicta, certe potius, de eo qui prius, quam eo qui posterius est citatus loco, pronomen Hæc accipi dea. Mort. Immo ad Deum Patrem: ita Caput 53 semper de Christo citatur, in Novo testamento. Quin textus ipse docet, caput 53, non de Deo, sed de Christo loqui, sicut lot. Vala. Mort. Cap. 6. de Deo, non de Christo. Si quis autem obijciat, locum illum Esaiæ cap. 53; non de gloria, sed de ignominia potius Christi agere: Respondemus: idem de loco cap. 6. de gloria, potius agere, ut patet ex illa anna dicitur seget. obijci. Mort. Immo ad Deum Patrem: ita Caput 53 semper de Christo citatur, in Novo testamento. Quin textus ipse docet, caput 53, non de Deo, sed de Christo loqui, sicut lot. Vala. Mort. Cap. 6. de Deo, non de Christo. Si quis autem obijciat, locum illum Esaiæ cap. 53; non de gloria, sed de ignominia potius Christi agere: Respondemus: idem de loco cap. 6. de gloria, potius agere, ut patet ex illa anna dicitur seget. obijci.

Kiosoda hit ar mi bespedinknek? mi kor amast cap. 6. V. 1. V. 2. V. 3. V. 4. V. 5. V. 6. V. 7. V. 8. V. 9. V. 10. V. 11. V. 12. V. 13. V. 14. V. 15. V. 16. V. 17. V. 18. V. 19. V. 20. V. 21. V. 22. V. 23. V. 24. V. 25. V. 26. V. 27. V. 28. V. 29. V. 30. V. 31. V. 32. V. 33. V. 34. V. 35. V. 36. V. 37. V. 38. V. 39. V. 40. V. 41. V. 42. V. 43. V. 44. V. 45. V. 46. V. 47. V. 48. V. 49. V. 50. V. 51. V. 52. V. 53. V. 54. V. 55. V. 56. V. 57. V. 58. V. 59. V. 60. V. 61. V. 62. V. 63. V. 64. V. 65. V. 66. V. 67. V. 68. V. 69. V. 70. V. 71. V. 72. V. 73. V. 74. V. 75. V. 76. V. 77. V. 78. V. 79. V. 80. V. 81. V. 82. V. 83. V. 84. V. 85. V. 86. V. 87. V. 88. V. 89. V. 90. V. 91. V. 92. V. 93. V. 94. V. 95. V. 96. V. 97. V. 98. V. 99. V. 100.

EX IOHAN. CAP. XII. v. 41. 235

Obijci posse, ubi de poena gentis Iudaica perfida agitur; quod non pertinet ad gloriam Christi. Deinde dicimus a versu 11 capitis 53. usque ad finem capitis 53. ubi agitur de gloria & honore Christi; quo respexerit Evangelista. Quia vero dicitur seget: obijci. Mort. Immo ad Deum Patrem: ita Caput 53 semper de Christo citatur, in Novo testamento. Quin textus ipse docet, caput 53, non de Deo, sed de Christo loqui, sicut lot. Vala. Mort. Cap. 6. de Deo, non de Christo. Si quis autem obijciat, locum illum Esaiæ cap. 53; non de gloria, sed de ignominia potius Christi agere: Respondemus: idem de loco cap. 6. de gloria, potius agere, ut patet ex illa anna dicitur seget. obijci.

Quin imo post passionem ac cruciatum, fuisse Christo ingrediendum in suam gloriam, testatur ipsemet Christus Luce ultimo. si igitur a fine, ut decet, estimatio & iudicium fiat: passionem, ab Esaiâ descriptam, non ideo gnomini, sed gloria fuerunt Christi, tendebant enim & ducebant ad gloriam. Itaque magis manifesta vala & igitur, ipse d. Kiosoda meger nepet. Cap. 5. Itaque si separanda sunt illa Esaiæ duo dicta, certe potius, de eo qui prius, quam eo qui posterius est citatus loco, pronomen Hæc accipi dea. Mort. Immo ad Deum Patrem: ita Caput 53 semper de Christo citatur, in Novo testamento. Quin textus ipse docet, caput 53, non de Deo, sed de Christo loqui, sicut lot. Vala. Mort. Cap. 6. de Deo, non de Christo. Si quis autem obijciat, locum illum Esaiæ cap. 53; non de gloria, sed de ignominia potius Christi agere: Respondemus: idem de loco cap. 6. de gloria, potius agere, ut patet ex illa anna dicitur seget. obijci.

Verum, si quis diligenter Evangelistæ verba & sensum introspectat & perpendat: deprehendet omnino Pronomen hæc referendum esse ad ipsa Apoc. 8. v. 1. Caput 53. Nam voluit reddere rationem, cur Christo Iudei non crederent: nam rationem adducit hanc ex Esaiâ, quia prædixit ille cap. 53. fore multos incredulos. Et hæc est ratio qua etiam Paulus utitur in re simili, ad Rom. 1. v. 26. Sed cum videret Evangelistam, posse aliquem huius rationis, rationem postulare: addidit alium eiusdem Prophetæ locum, in quo explicatur, cur quidam sint increduli. Adduxit igitur dictam capitis sexti, non principaliter; sed ut explicationem illustrationem ac confirmationem prioris dicti: Itaque cum respiciendum semper sit ad illud quod principale est: verisimile, imo necessarium est, Iohannem in censura ac iudicio ferendo, non illius quod obiter & ad aliam confirmationem adduxerat, sed eius quod erat principale, rationem habuisse: ac proinde illud hæc de loco capitis 53. intelligi voluisse. Itaque si separanda sunt illa Esaiæ duo dicta, certe potius, de eo qui prius, quam eo qui posterius est citatus loco, pronomen Hæc accipi dea. Mort. Immo ad Deum Patrem: ita Caput 53 semper de Christo citatur, in Novo testamento. Quin textus ipse docet, caput 53, non de Deo, sed de Christo loqui, sicut lot. Vala. Mort. Cap. 6. de Deo, non de Christo. Si quis autem obijciat, locum illum Esaiæ cap. 53; non de gloria, sed de ignominia potius Christi agere: Respondemus: idem de loco cap. 6. de gloria, potius agere, ut patet ex illa anna dicitur seget. obijci.

Illud tamen non inuitus concesserim, secundo, & quatenus posterior ratio, in priore, virtute includitur, etiam ad posterius dictum, illud hæc pertinere. Ex quibus manifeste apparet, locum capitis sexti, ad Christi gloriam visam, non recte tam directe trahi.

IOHAN. CAP. XIII. v. 9.

Philippe qui vidit me, vidit Patrem.

Hæc quoque verba trahuntur ad identitatem Christi & Patris comprobendam. Si enim eadem opera, inquit, videtur Pater & Filius, sequitur eos esse idem.

Si

236. EX IOHAN. CAP. XIII. v. 9.

Re. Si qualemcunq; identitatem Patris & Filij, ex his & similibus dictis colligerent: nemo illis contrahere posset. Scimus enim respectu quarundam rerum, & in quibusdam, Christum cum Patre idem & unum esse: sed quia volunt ex ijs identitatem essentie concludere: ad minus nullo modo debet. Videamus ergo an ex predicto loco, hoc exculum possit.

Sic igitur argumentari possunt & solent: visio non tantum accidentia, sed corpus quoq; & essentiam requirit & presupponit; & cum ali- quid videri dicitur, res ipsa per se constans, & substantia significatur. Quod enim sensibus percipitur, subsistat oportet. Nam etsi accidentia incurrant in sensus: tamen illa substantie inhaerent; ac proinde rem ipsam nos videre, non tantum accidentia dicimus: Atq; cum Christus videbatur, non tantum accidentia ipsius, sed ipsemet, ut res erat subsistens spectari dicebatur. Iam vero dicit Christus, quod cum ipse videtur, etiam Pater videtur; quo significat, eodem modo videri Patrem, quo se. At Christus, (ut iam diximus) videbatur ut res subsistens, ergo similiter videbatur etiam Pater.

Sin autem in uno subiecto Pater & Filius simul cernuntur, & unius visio, est alterius visio: sequitur Patrem & Filium esse rem eandem: Ac proinde non tantum accidentibus, sed etiam essentia unum & idem sunt. Hec, aut his similia illi adferre, pro se, possunt.

Verum ista sententia, nisi quis Antropomorphita (qui Deum humanis membris esse praeditum opinatur) aut Patripassianus (qui Deum Patrem incarnatum & passum esse dicit) esse velit; consistere non potest.

Si enim visionem istam, de qua hic Christus loquitur, ad corpus referat, aut saltem cum illa visione coniungat: necesse erit, ut fateatur, Deum Patrem, vel habere corpus, vel corpus induisse.

Ut igitur verborum istorum sensus innotescat: sciendum est, videndi vocabulum, duobus praecipue modis usurpari. Primo pro sensu oculorum, Secundo pro mentis cognitione. Atq; verum quidem est, Philippum de visione oculorum loqui, cum ait: Domine ostende nobis Patrem: sed tamen Christus, cum ad hanc petitionem respondet, videndi vocabulum non pro sensu oculorum, sed pro mentali visione, seu pro cognitione usurpat. Proinde nullo modo ad corpus & corporeas res visio ista referenda est.

Neq;

EX IOHAN. CAP. XIV. v. 9. 237.

Neq; vero cuiquam absurdum videri debet, quod Christus de visione oculari rogatus: loquitur de visione mentali, quasi non ad propositum respondisset. Nam primo, quia eodem utitur videndi vocabulo, & inter ocularem, ac mentalem visionem, quaedam est similitudo: videtur ad quod situm respondisse, & Philippo satisfacisse.

Deinde Christus corrigere inscitiam Philippi, & modum videndi Dei, quem ille ignorabat, ostendere voluit. Sensus enim verborum Christi est. Philippe, videris mihi esse admodum crassus & rusticanus, qui Deum externis oculis, cum sit Spiritus, conspiciere desideres. Non eo modo, non corporeis, sed mentis oculis Deus Pater videri s.let. Aspi. e ergo me, & uerte oculos mentis in mea mirifica opera, mores, potentiam & vires specta, & inde innotescet tibi Deus, neq; enim incurrit in sensus externos, sed ex effectus & operibus, quis, quantusq; sit, cognoscitur. Et quia illi nunc per me Mundo declarare, & manifestare se suamq; potentiam, & in genus humanum benevolentiam placuit; qui vult videre, id est, cognoscere Deum, me videat, qui me videt, Deum Patrem credat se vidisse.

Ad loci ergo intelligentiam, notandum est primo: Videre in Christi verbis, esse de animo & mente intelligendum, & significare, idem quod cognoscere.

Secundo in Pronomine me, esse synechdochen, non enim totum se, imo corpus nullo modo, sed facta sua, & vires considerari vult; Qui vidit me, id est, qui perpendit & animo consideravit mirifica mea opera, quae vi Dei Patris efficio, vel potius in me & per me Pater efficit, qui mores & conuersationem meam inter homines intelligit: ille etiam Patrem nouit.

Tertio obseruandum est, opera diuina, esse speciem, imaginem, & quoddam quasi speculum, in quibus Deus ab homine conspicitur, neq; aliter, dum quidem in hoc mortali sumus corpore, Deum videre, & cognoscere possumus, & stultum est, alium Dei videndi modum hic quaerere; ut hic Christus Philippo, & olim Deus Mosi declarauit. itaq; Deus se se in Christo patefecit & videndum exhibuit, non alia ratione, quam ut hic disertè statim ab ipso Christo explicatur, mirifica in ipso & per ipsum edendo opera.

Ex quibus ea quae supra in explicatione sententiae aduersariorum dicta sunt funditus corruunt. Nam de alia hic visione Dei agitur, quam ipsi

3
 4
 5
 6
 7
 8
 9
 10
 11
 12
 13
 14
 15
 16
 17
 18
 19
 20
 21
 22
 23
 24
 25
 26
 27
 28
 29
 30
 31
 32
 33
 34
 35
 36
 37
 38
 39
 40
 41
 42
 43
 44
 45
 46
 47
 48
 49
 50
 51
 52
 53
 54
 55
 56
 57
 58
 59
 60
 61
 62
 63
 64
 65
 66
 67
 68
 69
 70
 71
 72
 73
 74
 75
 76
 77
 78
 79
 80
 81
 82
 83
 84
 85
 86
 87
 88
 89
 90
 91
 92
 93
 94
 95
 96
 97
 98
 99
 100
 101
 102
 103
 104
 105
 106
 107
 108
 109
 110
 111
 112
 113
 114
 115
 116
 117
 118
 119
 120
 121
 122
 123
 124
 125
 126
 127
 128
 129
 130
 131
 132
 133
 134
 135
 136
 137
 138
 139
 140
 141
 142
 143
 144
 145
 146
 147
 148
 149
 150
 151
 152
 153
 154
 155
 156
 157
 158
 159
 160
 161
 162
 163
 164
 165
 166
 167
 168
 169
 170
 171
 172
 173
 174
 175
 176
 177
 178
 179
 180
 181
 182
 183
 184
 185
 186
 187
 188
 189
 190
 191
 192
 193
 194
 195
 196
 197
 198
 199
 200
 201
 202
 203
 204
 205
 206
 207
 208
 209
 210
 211
 212
 213
 214
 215
 216
 217
 218
 219
 220
 221
 222
 223
 224
 225
 226
 227
 228
 229
 230
 231
 232
 233
 234
 235
 236
 237
 238
 239
 240
 241
 242
 243
 244
 245
 246
 247
 248
 249
 250
 251
 252
 253
 254
 255
 256
 257
 258
 259
 260
 261
 262
 263
 264
 265
 266
 267
 268
 269
 270
 271
 272
 273
 274
 275
 276
 277
 278
 279
 280
 281
 282
 283
 284
 285
 286
 287
 288
 289
 290
 291
 292
 293
 294
 295
 296
 297
 298
 299
 300
 301
 302
 303
 304
 305
 306
 307
 308
 309
 310
 311
 312
 313
 314
 315
 316
 317
 318
 319
 320
 321
 322
 323
 324
 325
 326
 327
 328
 329
 330
 331
 332
 333
 334
 335
 336
 337
 338
 339
 340
 341
 342
 343
 344
 345
 346
 347
 348
 349
 350
 351
 352
 353
 354
 355
 356
 357
 358
 359
 360
 361
 362
 363
 364
 365
 366
 367
 368
 369
 370
 371
 372
 373
 374
 375
 376
 377
 378
 379
 380
 381
 382
 383
 384
 385
 386
 387
 388
 389
 390
 391
 392
 393
 394
 395
 396
 397
 398
 399
 400
 401
 402
 403
 404
 405
 406
 407
 408
 409
 410
 411
 412
 413
 414
 415
 416
 417
 418
 419
 420
 421
 422
 423
 424
 425
 426
 427
 428
 429
 430
 431
 432
 433
 434
 435
 436
 437
 438
 439
 440
 441
 442
 443
 444
 445
 446
 447
 448
 449
 450
 451
 452
 453
 454
 455
 456
 457
 458
 459
 460
 461
 462
 463
 464
 465
 466
 467
 468
 469
 470
 471
 472
 473
 474
 475
 476
 477
 478
 479
 480
 481
 482
 483
 484
 485
 486
 487
 488
 489
 490
 491
 492
 493
 494
 495
 496
 497
 498
 499
 500
 501
 502
 503
 504
 505
 506
 507
 508
 509
 510
 511
 512
 513
 514
 515
 516
 517
 518
 519
 520
 521
 522
 523
 524
 525
 526
 527
 528
 529
 530
 531
 532
 533
 534
 535
 536
 537
 538
 539
 540
 541
 542
 543
 544
 545
 546
 547
 548
 549
 550
 551
 552
 553
 554
 555
 556
 557
 558
 559
 560
 561
 562
 563
 564
 565
 566
 567
 568
 569
 570
 571
 572
 573
 574
 575
 576
 577
 578
 579
 580
 581
 582
 583
 584
 585
 586
 587
 588
 589
 590
 591
 592
 593
 594
 595
 596
 597
 598
 599
 600
 601
 602
 603
 604
 605
 606
 607
 608
 609
 610
 611
 612
 613
 614
 615
 616
 617
 618
 619
 620
 621
 622
 623
 624
 625
 626
 627
 628
 629
 630
 631
 632
 633
 634
 635
 636
 637
 638
 639
 640
 641
 642
 643
 644
 645
 646
 647
 648
 649
 650
 651
 652
 653
 654
 655
 656
 657
 658
 659
 660
 661
 662
 663
 664
 665
 666
 667
 668
 669
 670
 671
 672
 673
 674
 675
 676
 677
 678
 679
 680
 681
 682
 683
 684
 685
 686
 687
 688
 689
 690
 691
 692
 693
 694
 695
 696
 697
 698
 699
 700
 701
 702
 703
 704
 705
 706
 707
 708
 709
 710
 711
 712
 713
 714
 715
 716
 717
 718
 719
 720
 721
 722
 723
 724
 725
 726
 727
 728
 729
 730
 731
 732
 733
 734
 735
 736
 737
 738
 739
 740
 741
 742
 743
 744
 745
 746
 747
 748
 749
 750
 751
 752
 753
 754
 755
 756
 757
 758
 759
 760
 761
 762
 763
 764
 765
 766
 767
 768
 769
 770
 771
 772
 773
 774
 775
 776
 777
 778
 779
 780
 781
 782
 783
 784
 785
 786
 787
 788
 789
 790
 791
 792
 793
 794
 795
 796
 797
 798
 799
 800
 801
 802
 803
 804
 805
 806
 807
 808
 809
 810
 811
 812
 813
 814
 815
 816
 817
 818
 819
 820
 821
 822
 823
 824
 825
 826
 827
 828
 829
 830
 831
 832
 833
 834
 835
 836
 837
 838
 839
 840
 841
 842
 843
 844
 845
 846
 847
 848
 849
 850
 851
 852
 853
 854
 855
 856
 857
 858
 859
 860
 861
 862
 863
 864
 865
 866
 867
 868
 869
 870
 871
 872
 873
 874
 875
 876
 877
 878
 879
 880
 881
 882
 883
 884
 885
 886
 887
 888
 889
 890
 891
 892
 893
 894
 895
 896
 897
 898
 899
 900
 901
 902
 903
 904
 905
 906
 907
 908
 909
 910
 911
 912
 913
 914
 915
 916
 917
 918
 919
 920
 921
 922
 923
 924
 925
 926
 927
 928
 929
 930
 931
 932
 933
 934
 935
 936
 937
 938
 939
 940
 941
 942
 943
 944
 945
 946
 947
 948
 949
 950
 951
 952
 953
 954
 955
 956
 957
 958
 959
 960
 961
 962
 963
 964
 965
 966
 967
 968
 969
 970
 971
 972
 973
 974
 975
 976
 977
 978
 979
 980
 981
 982
 983
 984
 985
 986
 987
 988
 989
 990
 991
 992
 993
 994
 995
 996
 997
 998
 999
 1000

1
 2
 3
 4
 5
 6
 7
 8
 9
 10
 11
 12
 13
 14
 15
 16
 17
 18
 19
 20
 21
 22
 23
 24
 25
 26
 27
 28
 29
 30
 31
 32
 33
 34
 35
 36
 37
 38
 39
 40
 41
 42
 43
 44
 45
 46
 47
 48
 49
 50
 51
 52
 53
 54
 55
 56
 57
 58
 59
 60
 61
 62
 63
 64
 65
 66
 67
 68
 69
 70
 71
 72
 73
 74
 75
 76
 77
 78
 79
 80
 81
 82
 83
 84
 85
 86
 87
 88
 89
 90
 91
 92
 93
 94
 95
 96
 97
 98
 99
 100

246. EX IOHAN. CAP. XVII. v. 5.

quidem vera, sed minor erit falsa. Nam expresse additur in verbis Christi: habui apud te.

*In breui hęc res
non nihil dicitur
habet.*

Hęc est brevis ad argumentum responsio: Sed ut appareat, hanc solutionem esse solidam: paulo fusius & clarius, explicanda & confirmanda est.

Hiero. Vida
hymno in
Deum:

Nō tibi heri anni tempestates: ita scimus, Deo, quę sunt, fuerunt & erunt, semper non eras, nō adesse. Itaq; si illum respiciamus, non opus est ullis temporum differentijs: quod fuit, aut erit olim. Obijciatur, sed nūc, hoc dieq; haud labitur unquam.

Extra controuersiam est, Deo omnia esse pręsentia, nihil apud illum pręteritum, nihil futurum, sed omnia coram & in promptu esse: Ac quemadmodum poęta fingunt, semper Soli astante quatuor Nō tibi heri anni tempestates: ita scimus, Deo, quę sunt, fuerunt & erunt, semper non eras, nō adesse. Itaq; si illum respiciamus, non opus est ullis temporum differentijs: quod fuit, aut erit olim. Obijciatur, sed nūc, hoc dieq; haud labitur unquam.

Unde fit, ut quęuis, etiam noui imis temporibus orta aut oriunda, quę coram Deo quidem semper pręsentia, sed coram hominibus sape nondum sunt: dici soleant & debeant, ab æterno, & ante mundi creationem, existisse: Modo constet, id respectu Dei, non hominum dici. Hinc legimus plurima temporalia, quę & initium & finem habuerunt, respectu Dei, æterna, & ab æterno fuisse, dici. Vt domus piorum, dicitur æterna 1. Cor. 5. v. 1. Et, æterna tabernacula, Luc. 16. v. 9. Et, paratum regnum à constitutione Mundi Matt. 25. v. 34. Ignis æternus damnatorum, ibidem.

Pij igitur cum sciant Deum esse veracem, & omnia illi ab æterno cognita & esse pręsentia: id quod possident, aut se olim possessuros sperant, ab æterno se habuisse, sibi datum esse, solent affirmare. Sic Paulus ad Eph. 1. v. 4. Sicut elegit nos, in ipso, ante mundi constitutionem. 2. Tim. 1. v. 9. Sed secundum propositum suum, & gratiam, quę data est nobis, in Christo Iesu, ante tempora secularia, Apoc. 17. v. 8. Quorum non sunt scripta nomina, in libro vitę, à constitutione Mundi. &c.

Sed ne quis hinc rerum caducarum, æternitatem extrueret: explicatio quoq; nonnunquam addi solet: Hęc nimirum, promissione, proposito Dei, preparatione, pręognitione haberi æterna, ut Tit. 1. v. 3. Quam promisit, qui non mentitur Deus, ante tempora secularia, Mat. 25. Paratum à constitutione mundi. 1. Pet. 1.

v. 10.

EX IOHAN. CAP. XVII. v. 5.

247.

*Nihil tibi patrocinat locus
ut habet Luc. 24
v. 26.*

Pręcogniti quidē ante constitutionē mundi. &c.

Hoc iacto tanquam firmissimo fundamento; planus est verborum Christi sensus. Sciebat Christus sibi à Deo, iam inde ab initio, ante mundi creationem, summam esse gloriam preparatam, quam tamen consequi, ut ipse alibi ait, non nisi per mortem & passionem poterat: Morte ergo instante, admonet & precatur Patrem, ut illam olim preparatam gloriam, sibi reddat, se paratum esse, certamen & extremum agonem, intrepidus animo, iam iam subire. Sic Paulus. peracto cursu; brabium & pręmium expectat & expetit 2. ad Tim. 4. v. 6.

Mirum autem est, ita esse perinaces quosdam in sua opinione, ut hac planissima, & sacrarum literarum pręfidijs undiq; munita, explanatione non contenti: nescio quam Christi æternitatem, hic significari somnient. Cum aperitissime Christus se explicet, cum ait: se illam gloriam, quę petit, habuisse non in se, neq; apud semetipsum: sed apud Patrem. Quo manifestissime prędestinationem & deliberationem Patris indicat.

Obseruandus autem est locutionis modus: habui, inquit, apud te. Quod, si expendas, oxymoron est. Nam qui habet aliquid; retinere & possidere id iam videtur: At quod apud alium est, id nemo habere dicitur. Christus tamen utrumq; simul de se dicit. Nimirum eo significare voluit, illam se gloriam parum habere, parim non. Nam spe quidem, promissione, & firma fide, amplexus erat, possidebat, & apud se habebat, re autem ipsa, adhuc erat apud Patrem. Est autem usitatum sacris scriptoribus, ut ea quę decreto Dei, confirmata esse cognouerunt, etiam si futura sint, in pręsenti, aut pręterito tempore, tanquam iam confecta, efferre soleant. Ad quod probandum, non opus est ullis exemplis. Etsi ergo Christus, illam gloriam, nondum re ipsa erat consecutus, tamen propter certitudinem, iam se eam habuisse affirmat, quanquam explanationis causa addit, apud Deum.

Quod verò quidam testimonium Pauli, supra ex Epistola 2. ad Tim. cap. 1. v. 9. adductum, (quod prorsus huic Iohannis loco simile est, & ex quo æquē etiam omnium piorum æternitas posset, atq; Christi hinc, si tales argumentationes firmę essent) ideo repudiant, & huic simile esse negant: quia hic Christus habuisse gloriam, ibi verò pijs gratia esse data dicatur: considerent quęso, an non æquipolleant, datum esse, & habere. Nam ceric cui aliquid datum est, iam illud habet, & iure,

qui

qui

3
12
A3 Fin alla attā a3ō dīcōs sūg2 at3 Apostolū alē mēm allatly a sūvint
de hūgīstū sūvint 248. EX IOHAN. CAP. XVII. v. 5.
amāk ad dīcōs sūg2 qui accepit rem datam, se habere illam, dicere potest: nec minus requiritur
ante hūgīstū sūg2, (si tamen semper requiritur) eius cui aliquid datum est, quā eius
gīg2 & Patē qui habuit præexistētia.

Deinde ipse Christus, ista prorsus idem significare paulo post ostendit, cum hanc eandem sententiam alijs verbis effereudo, ait v. 24. — ut videant claritatem meam, quam dedisti mihi, quia dilexisti me ante constitutionem mundi, Quod antea dixerat, habui apud te, nunc dicit, dedisti mihi, quod prius dixerat, priusquā mundus esset, nunc ait: ante constitutionē mundi.

In quibus verbis, illud etiam obiter obseruetur, quod illa clausula: ante constitutionem mundi per traiectionem debet connecti, cum verbo dedisti, non cum dilexisti. id confirmatur, & elicitur ex priori sententia, quæ ita est concepta: habui priusquā mundus esset. Probari hoc etiam illo Apocalypseos potest, quod nec sententia, nec colloca- tione verborum ab hoc disidet, cap. 13. v. 8. Quorum non sunt scripta nomina, in libro vitæ Agni, qui occisus est, ab origine mundi. vbi etiam, illud: ab origine mundi, connecti debet, non cum occisus est, sed per Traiectionē, cum: scripta sunt: ut iam docti admonuerunt.

Sed ut ad nostrum locum redeamus, certum est, interprete ipso Christo, habere, & datum esse, prorsus idem significare. Ergo si hinc colligunt aduersarij, Christum re ipsa extitisse, ante mundi creationem: eadem opera concludant, etiam pios tunc extitisse.

Quod verò imaginantur, istam gloriam, quam sibi Christus dari petiit, fuisse quandam Deitatem, aut cum Deo Patre æqualitatem, aut aliquid soli Deo competens; refelli facile ex eo potest, quod Christus hic v. 22. se eam gloriam, quam à Patre habuit, & ei à Patre data fuit, dedisse etiam Apostolis fatetur. Nisi ergo Apostolos etiam Deos æternos & omnipotentes facere velint; istam gloriam Christi pro diuino attributo habere non possunt.

IOHANN: CAP: XX. v. 28.
Respondit Thomas & dixit ei: Dominus meus, &
Deus meus.

Quia

EX IOHAN: CAP. XX. v. 28. 249.

Quia Thomas Apostolus, in his verbis, Christum, Dominum & Deū suum appellare videtur: putant aduersarij hinc ritè concludi, Christum æternum, coequalem & coessentialē eī Patri Deum.

R2. Omnibus hominibus, natura quasi insitum est, ut cum aliquid præter opinionem repente, aut admiratione dignum conspiciunt, exclament, & Dei nomen proferant, aliquando quidem indefinitè, aliquando in specie, nomen Dei exprimendo. Ac Græci quidem, dicere solent: μέγαλοι θεοί. ut apud Heliodorum lib. 8. cum Chariclea, vi gemmæ Pantarbes, in incendio illasa permansisset: ὡς τῆν μὲν πόλιν, ὑποχρεῖς ἄμα καὶ ἐξπλήξεως, μέγα τε καὶ σὺμφωνοῦ ἐκβοῶσαι, καὶ μέγα λους εὖ θεὸς ἐπικαλεῖσθαι, hoc est: Adeo ut urbs, præ gaudio simul & admiratione, alta & consona voce exclamaret, & Deos magnos inuocaret.

In specie autem, ut plurimum Herculem nominabant.

Similiter Latini, aliquando in genere, ut apud Catullum:

Admirans, ait, hæc, manusq; tollens,

Dij magni, salaputium disertum.

Aliquando in specie, nominabant Iouem, ut apud eundem poetam:

Doctis, Iupiter, & laboriosis.

Hodie vulgus Christianorum, in talibus subitis exclamationibus, usurpat nomen IESV, & Mariæ.

Alij, id quod olim dicebant prophani, Dij boni, (ut est apud Terentium, in Andria) Christiano more proferentes, dicere solent: Deus bone.

Iam verò Thomæ Apostolo, rem inusitatam, præter omnem opinionem, & admiratione dignissimam, fuisse obiectam, cum Christum, ex improviso rediuiuum videret; negare nemo potest. Itaq; terrore & stupore plenus, & extra se quasi raptus, exclamat, more hominibus consuetor: Dominus meus, & Deus meus. Quibus quidem verbis, non Christum compellat, neq; eum Dominum & Deum suum vocat: sed rem inusitatam, & admirationem suam summam significat. Sicut cum repente aliquid siue horrendum, siue admirabile, nonnullis occurrit, exclamant: Iesus, Maria, non ceriè rem quam admirantur & spectant, vocant Iesum & Mariam, sed hos, quasi ἀδεξικακα numina compellant & inuocant. Si quis urgeat, verba illa: dixit ei, significare, hæc à Thomæ

A3 bñs hūgīstū sūg2 mēm Thōmā sūg2 alē mēm allatly a sūvint
b. sūg2. Alitē mēm hūgīstū sūg2 mēm Thōmā sūg2 alē mēm allatly a sūvint
Thōmā ulatūm hūgīstū sūg2 mēm Thōmā sūg2 alē mēm allatly a sūvint
hūgīstū sūg2 mēm Thōmā sūg2 alē mēm allatly a sūvint
hūgīstū sūg2 mēm Thōmā sūg2 alē mēm allatly a sūvint

Quod ad alterum argumentum attinet, in quo plus momenti esse putant, dicunt hic manifestè Christum, vocari Deum. Nam Deus Pater, sanguinem non habet: iste autem, qui hic redemisse aut acquisivisse dicitur sanguine Ecclesiam, Deus dicitur: Ergo alius est à Deo Patre. Atqui, ut ex alijs

Ad hæc,

256. EX ACT: APO: CAP XX. v. 28.

4. Ad hæc, scimus tam apud Græcos vocem αἷμα, quam apud Latinos vocem Sanguis, sepe poni pro Filio: ut Homer. Οδυσ. Α. Αἷμα[το] ἔσ' ἀγαθόν. Οἷον τέκε, id est. Ex sanguine bono es, care fili. Et Οδυσ. ω. εἰ ἐτέον γ' ἔμωσ' ἐσσι καὶ αἷμα[το] ἡμετέροιο, id est, Si verè meus es, & è sanguine nostro. Sic apud Theocritum Heraclisco - Γεγονὸς αἷμα.

Apud Latinos etiam sic usurpatur Sanguis. Virg. Aen: 6:

Proijce tela manu sanguis meus. Et

Tibullus ad matrem de filia:

Quicquid agit, sanguis est tamen illa tuus.

Possit ergo non incommode dici, Deum sanguine suo (vel proprio) hoc est, Filio suo redemisse Ecclesiam.

5. Deniq[ue]. Sanguinem victimarum & sacrificiorum, notum est fuisse sanctificatum Deo, ideoq[ue] & comedi illum nefas erat, & ad Dei aram effundi iubebatur.

Iam verò Christus dicitur victima, & sacrificium. Ergo sanguis Christi effusus, potest dici sanguis Dei, erat enim illi sacer, quo quidem sanguine fuit redempta Ecclesia.

Cum igitur tot modis explicari, locus ille, secundum scripturam, possit: nihil solidi ex eo, contra nostram sententiam colligi potest.

ACTOR: CAP: XXVIII. v. 25.

Quia bene Spiritus sanctus locutus est, per Esaiam Prophetam, ad patres nostros dicens. Vade ad populū istū, & dic ad eos: Aure audietis &c.

EX his verbis diuinitas Spiritus sancti, hoc modo colligitur: Apud Esaiam Cap. 6. Deus exercituum dicitur esse ille, qui hæc verba dici populo iussit: Aure audietis &c.

Hic autem dicitur, fuisse ille, Spiritus sanctus.

Ergo Spiritus sanctus, est Deus exercituum.

Resp. Fallaces & ineptas esse huiusmodi collectiones, infinitis exemplis

EX ACT: APO: CAP: XXVIII. v. 25. 257.

emplis ostendi potest: ac ut in hoc eodem consistamus, liceret secundum istam argumentandi formam concludere, Esaiam esse Deum exercituum. Nam Matth. 13. v. 14. & Ioh. 12. v. 39. legimus hæc eadem verba, Esaiam dixisse. Ergo sic colligas licet:

Illæ verba: Aure audietis &c. dixit Deus exercituum. Sed illæ verba, dixit Esaias Propheta.

Ergo Esaias Propheta, est Deus exercituum.

Simile fuerit & hoc: Qui dixit hæc verba: Hodie si vocem eius audieritis, nolite obdurare corda vestra, est spiritus sanctus, teste Apostolo Heb. 3. v. 7.

At ille qui dixit hæc verba: Hodie si vocem &c. est David, Psal. 94. v. 8. Heb. 4. v. 7.

Ergo David, est Spiritus sanctus.

Non valent autem huiusmodi collectiones, quia cum duobus aut pluribus subiectis, idem attributum adnectitur, non sequitur illa subiecta esse eadem. Nam ut plurimum, solet prædicatum latius esse subiecto, ideoq[ue] pluribus competere. Hinc regulis Logicorum, est cautū, ne in secunda Figura, affirmatiue fiant syllogismi.

Maiores, deberet esse vniuersalis, hoc modo: Quicumq[ue] dixit illa verba, est Deus exercituum. Sed hæc falsa est, ideo neganda. Valet cum hac limitatione, Quicumq[ue] principaliter dixit &c. Sed tunc Minor, erit falsa.

Sciendum igitur est in talibus argumentis terminos esse quatuor, & Medium aliter atq[ue] aliter in Præmissis usurpari. Ut in proposito exemplo, in Maiore, Medium significat causam principalem, in Minore instrumentalem. Solet enim eadem actio, diuersis rebus simul hoc est, tum principali, tum etiam instrumentali cause adscribi; ut verbi gratia: Ioh. 9. v. 9. dicit Herodes, se decollasse Baptistam: At Mattheus Cap. 14. narrat à spiculatore esse decollatum, Sicut ergo non sequitur:

Herodes decollauit Baptistam,

At spiculator decollauit Baptistam,

Ergo spiculator est Herodes. Quia Herodes est causa principalis, spiculator instrumentalis. Et aliter Herodes, aliter spiculator decollauit Baptistam: ita non sequitur:

Deus dixit: Et, Spiritus sanctus dixit.

R

Ergo

258. EX ACT: APO: CAP: XXVIII. v. 25.

Ergo spiritus sanctus est Deus. Quia Deus est principalis. Spiritus sanctus, & Propheta, sunt causæ instrumentales; Et, aliter Deus, ut qui, à se: Aliter instrumentales causæ, ut pote ab alio incitatus & edoctus loquuntur. Quare ista confundere, insipientis est.

Præterea, solet scriptura figuratè, parti aut epitheto alicui attribueretur, quod esset ipsius rei. Neq; tamen inde colligendum est, partem & epitheton, rem distinctam & separatam à toto, ac per se subsistentem esse. Est enim phrasis scripturæ, Iehouah locutus est. Spiritus Iehouæ: vel: Spiritus sanctus locutus est. Sic Isa. 1. & 10. Os Domini locutum est. Et Psal. 117. & 16: Dextera Domini fecit virtutem. Dextera Domini exaltauit me. Dextera Domini fecit virtutem &c. Ex quibus, non potest colligi, Os aut Dexteram Domini, esse distinctam à Deo personam; aut rem aliquam seorsim à Domino subsistentem, sed phrasi scripturæ, idem denotant: Os Domini, & Dominus. Item Dextra Domini, & Dominus.

Idem est de Spiritu sancto iudicium; nam & ille Virtus altissimi, & digitus Dei appellatur, non ut diuersum quid à Deo, sed eius quasi pars, quæ loco totius sepe usurpari consuevit. Sicut itaq; ex digito Dei, nemo Personam fabricat; ita nec de Spiritu sancto debet, qui digitus Dei vocatur.

Rom. 8. & 3

Deus misit filium suum in similitudinem carnis peccati.

Ad hoc quid dicitur Emendat: AD ROMAN: CAP: I. v. 3

Qui factus est ex semine Dauid, secundum carnem, qui prædestinatus est Filius Dei, in virtute, secundum Spiritum sanctificationis, ex resurrectione mortuorum.

Dua

EPI: PAVLI AD ROM: CAP: I. v. 3. 259.

DVas in Christo naturas, humanam & diuinam, his verbis, non tantum innui, sed etiam describi & explicari, quidam affirmant. Sed si quis diligentius attendat, violenter ad præconceptam opinionem confirmandam trahi; non autem illud dogma vel tradere vel stabilire, hæc verba, deprehendet. Quod ex ijs, quæ subiiciemus, clarius apparebit.

Carnis vocabulum, diuersa in sacris literis habere significata, notum est. Inter cetera autem, idq; potissimum cum Præpositione *ἐν*, significat vulgare, usitatum, crassum, cuius obuium, externum; ut Ioh. 8. & 5. Vos secundum carnem iudicatis, hoc est, verba mea non perpenditis alius, non spectatis sensum spiritualem, sed crasso modo, ut prima fronte videntur sonare, (quod antea cap. 7. & 14. iudicium secundum faciem, vocauit) accipitis. Et 1 Cor. 1. & 16. — quia non multi sapientes secundum carnem, hoc est, si quis externam speciem consideret, iuxta vulgarem prudentiam, ut populariter iudicari solet. Sic qui corporibus dominantur, qui in rebus externis imperant, alijs præsent, ius in res corporeas obtinent, vocantur in sacris Domini secundum carnem, ut ad Ephes. cap. 6. & 5. Serui obedite Domini secundum carnem. Et ad Coloss. 3. & 11. Nam secundum spiritum, longe alius est Dominus & herus hominum cuiusvis ordinis, ut explicatur, cap. 14. ad Rom: Hinc res externæ, vocantur *σάρκινæ* carnales, ut ad Rom. cap. 15. & 27. — debent in carnalibus ministrare illis. 2 Cor. 10. & 4. Nam arma militiæ nostræ, non carnalia sunt. Sic Corinthios Paulus, obtusos, nec satis capaces mysteriorum diuinorum, vocat carnales 1 Cor. 3. & 1. Et ego fratres non potui vobis loqui, quasi spiritualibus, sed quasi carnalibus &c.

Cum ergo de natiuitate vox hæc dicitur, significat generationem vulgarem, usitatum, naturalem, omnibus notam, qua homo in lucem ex utero matris editur, & prodit. Qualem tantum Nicodemus agnoscebat & sciebat. Vt Gal. 4. & 13. Ismaël, quia natus erat, secundum usitatum nature ordinem, & vulgarem, dicitur secundum carnem natus. Secundum hanc eandem generationem dicunt etiam Iudæi se Abrahami esse

R

esse

260. EPI. PAVLI AD ROM. CAP. I. v. 3.

esse filios Ioh. 8. & 33: Semen Abraham sumus. & & 39: Pater noster Abraham est. Et hoc Christus eis concedit & 37. Scio quia filij Abraham estis. Sed hoc eis concedit tantum secundum carnem. Nam paullo post illos negat esse filios Abraham. Nimirum secundum aliam natiuitatem, nempe spirituale. secundum quam & si ipsi dicerent se esse filios Dei secundum generationem spiritus & c. & 41. Vnum Patrem habemus Deum; tamen Christus negat, & illos Diaboli filios vocat: Vos, inquit ex patre Diabolo estis. Quae secundum generationem spirituales intelliguntur, nam secundum carnalem, illos esse filios Abraham, concesserat.

Sic Paulus, se secundum carnem, hoc est, si externam generationem spectes, secundum propagationem naturalem, vulgarem & usitatam, esse Iudaeum affirmat, sicut copiose explicatur ad Philipp: cap. 3. Hinc Iudaeos, vocat fratres suos secundum carnem Rom. 9. Sic Iudaei, qui naturaliter propagati fuerant, & externo modo geniti erant ex Iacobo, vocantur Israel secundum carnem 1 Cor. 10.

Sed praeter hanc generationem & natiuitatem, quae vocatur secundum carnem, est etiam alia, quae ut ait Christus Ioh. 1. & 33 non ex sanguinibus, neque ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri, sed ex Deo fit. De qua idem Christus differit copiosius, Ioh. 1.

Homo, qui isto modo natus est, dicitur Filius Dei, non esse de mundo, sed esse ex supernis. Fit autem haec natiuitas per Spiritum sanctum, seu Spiritum Dei, teste Christo Ioh. 3. ac proinde vocatur spiritualis, & spiritu, natiuitas noua, & supernis facta.

Porro, quisquis vitam aeternam vult consequi, & regnum Dei ingredi, non sufficit illi generatio secundum carnem, sed debet nasci, etiam secundum hanc generationem, ut docet Christus Ioh. 3. Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu, non potest introire in regnum Dei. Rom. 9. & 8: non qui filij carnis, hi filij Dei. Unde sequitur, omnes pios duplicem habere generationem & natiuitatem: unam secundum carnem, alteram secundum spiritum.

Huius rei exemplum clarissimum habemus, in Iesu Christo, capite nostro, qui secundum carnem, hoc est, vulgarem natiuitatem; filius Davidis, filius Abrahami, filius Iosephi Luc. 2. & 33. 48. ita dixit Davidis Apoc. 5. Et, semen mulieris, appellatur.

At secundum spiritum, noluit unquam alium Patrem, praeter Deum agnoscere,

EPI. PAVLI AD ROM. CAP. I. v. 3. 261.

agnoscere, ut Luc. 1. & 49. Iuxta quem sensum, se à Deo exiisse, de caelo descendisse, à Patre missum esse, in Mundum venisse, non ex hoc mundo esse, saepius affirmavit.

Haec autem secunda natiuitas, etsi, sicut natura, ita etiam tempore, ut plurimum, posterior est illa, quae secundum carnem vocatur: tamen nonnunquam simul utraque fit, ut legimus de Ieremia cap. 1. & 5. Priusquam te formarem in utero, noui te, & antequam exires de vulua, sanctificauit te, & Prophetam in gentibus dedi te.

Sic de Iohanne Baptista Luc. 1. & 15. Et Spiritu sancto replebitur adhuc ex utero matris suae. Idem, sed longe diuinius in Iesu Christi persona, factum est. Nam & ex Spiritu sancto conceptus est, & postea puer crescebat, & confortabatur spiritu, implebaturque sapientia, & Dei gratia ipsi inerat, proficiebat sapientia, & aetate, & gratia apud Deum & homines, ut scribit Lucas cap. 2. Factus igitur iam tum erat filius Dei, sed hoc vix ulli mortalium, praeter quam ipsi Iesu cognitum erat. Posteaquam autem natus annos 30. baptizatus & tentatus est, uberius est Spiritu sancto inunctus, docere, miracula facere, & pluribus innotescere coepit, ut testantur cum aliorum Euangelistarum narrationes, tum vero ipsemet Iesus apud Lucam cap. 4. & 21. Et hinc iam à multis pro Dei filio habebatur & agnoscebatur. Sed tamen plenarie, toti Mundo patefacta est illius diuina natiuitas, hoc est, verè illum esse filium Dei, cum post resurrectionem ipse dixit: Data est mihi omnis potestas in caelo & terra, cum gloriam suam ingressus est, cum è mortuis excitatus, in caelos ascendit, & Spiritum sanctum à Patre acceptum, ut promiserat, effudit.

Ideoque Paulus Act. 13. & 33. illam prophetiam: Filius meus es tu, ego hodie genui te: tempore resurrectionis Christi, in ipso esse completam refert. Et Act. 17. ex eo confirmari, illum fore iudicem orbis, ait, quod Deus eum suscitauit à mortuis. Hoc modo Christus natus est ex Deo, per Spiritum sanctum nimirum, neque ullius praeter hanc generationis diuinae in sacris literis habetur mentio. Neque aliam ipse Christus causam, cur ipse se Dei filium dicat, aut cur is haberi debeat, adfert, quam quod Pater ipsum sanctificarit, & miserit in mundum Ioh. 10. & 36.

Credamus ergo Christo, causam suae filiationis veram reddenti, neque ultra

in bl. v. 3. m. 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100.

262. EPI: PAV: AD ROM: CAP: I. v: 3.

ultra philosophemur, sed simus contenti simplicitate verbi Dei, & discamus ex eo, non ex Physicorum regulis, diuinæ generationis modum. Neque enim ex essentia, sed ex beneplacito suo, per Spiritum suum sanctum, solum let Deus gignere filios.

Ex his clarus est verborum Apostoli præscriptorum sensus: cum enim dixisset, se à Deo segregatum ad prædicandum Euangelium, de filio ipsius: obijcere quispiam potuisset, Iesum, de quo Euangelizabat Paulus, non fuisse filium Dei, sed hominem. Huic obiectioni, vel suspicioni, occurrere, & quomodo Iesus, simul & homo, & filius Dei esset, explicare volens Apostolus, ait, si externam quidem spectemus genealogiam & prosapiam, Iesum esse hominem, & filium, semen Davidis: Sin autem spectemus Spiritum sanctificantem, esse filium Dei. Deus enim per Spiritum suum excitando illum à mortuis (Rom. 8. & 11.) suum esse filium declarauit. Concedimus ergo in Christo, sicut in omnibus fidei, duas natiuitates, sed non duas naturas, quia altera natiuitas, quæ fit per spiritum, non proprie dicta, sed metaphorica est, nec substantiam generat, sed innouat tantum & immutat accidentia.

Vt autem infirmitas sententiæ aduersariorum magis appareat, propius illam examinemus: Dicunt ipsi per carnem significari humanam Christi naturam, secundum quam sit ex Maria natus ex familia Davidis ortus, filius hominis, & verus sit homo. Atque hoc ipso significari, esse aliam in Christo naturam, quæ non sit humana, nec à Davide propagata.

At si hæc sententia vera esset, sequeretur & Paulum Apostolum, & Ismaelem habuisse duas naturas, & à parentibus suis alteram tantum accepisse. Nam & ille Iudeos, appellat suos, secundum carnem, fratres, & hic, secundum carnem ab Abrahamo natus esse dicitur. Quod quia absurdum est, tale etiam prius illud haberi debet. Iudei habent duas natiuitates, Vnam ex Abrahamo, alteram ex Diabolo, neque tamen dicuntur duas habere naturas.

Similiter, quod per Spiritum sanctificationis, diuinam naturam intelligunt, & ideo Iesum, vocari filium Dei: stare non potest. Nam Isaac, secundum spiritum natus esse dicitur. Rom. 9. & 1. Gal. 4. & 29. Omnes filii dicuntur ex spiritu nasci Ioh. 3. Et, quicumque spiritum Dei habent, & eo aguntur, sunt filii Dei. Rom. 8. Nec tamen quisquam

EPI: PAV: AD ROM: CAP: I. v: 3. 263.

quisquam, vel hunc Dei spiritum, filios Dei efficientem, in ullo homine, naturam diuinam, vel homines tales, duas habere naturas credidit, aut asseruit.

Præterea, Spiritum istum, de quo hic est sermo, non aliquam personam, aut suppositum diuinum, quod tanquam pars constituens Christum fuerit, extitisse: addita vox sanctificationis ostendit, quæ resolui debet in adiectiuum. Notum enim est ex Hebræorum idiomatismo, huiusmodi substantiua, vice adiectiuorum poni, ut, Spiritus fortitudinis, pro spiritus fortis, Filius perditionis, pro perditus, virgo ferri, pro ferrea, & similia.

Ergo hic quoque Spiritus sanctificationis, idem est quod spiritus sanctificans. Castello vertit, sanctificum, ut dicimus beneficium &c. Vatab: sanctificantem. Quo significatur, diuersum quid à Christo fuisse illum Spiritum, ut qui ipsum sanctificaret, consecraret, & filium Dei efficeret, ita ut hæc locutio prorsus eadem sit cum illa Ioh. 10. & 36. Quem Pater sanctificauit, & misit in mundum. Nam Deus spiritu suo Christum unxit & sanctificauit Luc. 4. Act. 4. Inquit igitur Paulus (sicut & Christus;) ideo esse Iesum, filium Dei, quia per Spiritum sit sanctificatus. Cuius Spiritus vis, & potentia, tum præcipue enituit, cum Christum ex mortuis suscitauit Rom. 8. & 11.

Et hinc omnibus manifestè declaratum est, hunc Iesum esse Filium Dei.

Observatione & illud dignum est, quod aduersarii vno consensu omnes, illa verba κατὰ σάρκα, interpretantur, secundum carnem, & sensum eius esse volunt, quoad, quatenus, quantum attinet ad humanitatem seu humanam Christi naturam. illud autem quod è regione illis respondet, & opponitur, κατὰ πνεῦμα; non omnes verunt, secundum spiritum, sed quidam, per spiritum, & sensum esse volunt, Christum filium Dei declaratum esse beneficio spiritus sancti, quem ille post resurrectionem à mortuis effudit, & qui sanctificans corda piorum, illis persuaserit, Iesum esse filium Dei.

Sed hæc interpretatio, Beza non placet: ipse ergo retinens eandem interpretandi formam, vertit secundum spiritum. Et per spiritum, intelligit, diuinam Christi naturam. Atqui huic interpretationi duo obstant, Vnum, vox Sanctificationis, qua significatur, per spiritum ipsum,

264. EPI. PAV: AD ROM. CAP. I. v. 3

istum, esse ipsum Christum sanctificatum, ac proinde esse quid diuersum ab ipso Christo. Quod ut expedire posset Beza, dicit Spiritum hunc, seu diuinitatem, sanctificasse, ac ut ipse loquitur deificasse, alteram naturam, nempe humanitatem. Verum Christus non ita loquitur, sed Ioh: 10. d. Patre se, non à seipso, sanctificatum esse affirmat. Nam ubi cap. 17. dicit seipsum se sanctificaturum: ibi vox sanctificationis in alia usurpatur significatione. Deinde, non pars aliqua, sed totus ipse Christus dicitur esse sanctificatus.

Alterum, omnes fatentur Apostolum, causam cur Iesus, sit filius Dei eam reddere, quod resurrexerit à mortuis. At, si diuina fuisset in Christo natura, procul dubio propter illam dictus fuisset, filius Dei. Nunc autem, tantum abest ut propter eam dicatur fuisse, ut propter rem diuina nature prorsus contrariam & repugnantem, hanc appellationem dicatur esse sortitus, nempe propter resurrectionem, quod diuinitati nullo modo competit.

Perspicuus autem & verus Pauli verborum sensus est: Iesum, si quis externam spectet genealogiam, & quantum ad carnalem attinet propagationem, esse semen Davidis: at si quis spectet Spiritum illum à quo est sanctificatus, & quantum ad spiritualem attinet natiuitatem, esse filium Dei. Quod declaratum est, ex resurrectione ipsius. Eo enim ipso testatus est Deus, & omnibus manifestauit, se Iesum pro dilecto habere filio, quod eum non est passus corrumpi, ac corpus illius in sepulchro computrescere, sed per Spiritum sanctum suum, ut affirmat Paulus Rom. 8. v. 11. excitauit illum à mortuis: Sicut & David prædixerat, & Petrus concione prima Act. 2. declarauit.

Szoket term e'zet / zerint
Non farada'unt ab eam, mny jeds ben v'zso. k at f'chm'it' ip'ia: m'it t' km'fz
h'af'nal

AD ROMAN: CAP: IX. v. 5.

Et ex quibus est Christus secundum carnem, qui est super omnia Deus benedictus in secula. Amen.

ILLa verba (-qui est super omnia &c.) Sunt qui cum precedentibus coniungentes, interpretentur de Christo, & illum super omnia Deum benedictum hic vocari affirmant.

At nullo

EPI: AD ROM: CAP: IX. v. 5.

265. *Quaeratur An ad*

At nullam verbis fieri vim, neq; Græcæ linguae proprietatem obstare, *nij vt m'm f'ch'fz* si post vocabulum carnem ponatur distinctio, & sequentia verba, *se' m'p' ad 20* orfism à prioribus, ut Epiphonemata, legantur: annotauit doctissimus Erasmus. *32. 32. qui.* Cui ut omnia adimant aduersarij eius, Græcæ linguae peritiæ certe eripere non possunt. *ad 20m m'p'ent. barbarum non possunt aff'ere hor'it'i.*

Cum igitur constet, utrius modo locus legatur, siue ut coniungantur illa: -qui est super omnia &c. cum precedentibus, ut volunt nostri aduersarij: Siue ut separentur, & seorsim legantur; nulla fiat verbis, aut sententiæ iniuria: considerandum est, utra lectio approbanda & sequenda magis sit.

Nostri aduersarij nihil possunt adferre, quo suam sententiam confirment, præter quàm quòd, aiunt, distinctionem illam post vocem Carnem, in codicibus non reperiri.

Sed hoc valde infirmum est. PRIMO, quia non illi omnes bibliothecas excussere, neq; omnia exemplaria inspexerunt. Deinde, nihil est usitatius, quàm distinctiones omittere, aut male collocare. Vnde nullus unquam ita religiosus fuit, qui eas mutare, tollere aut apponere, loci sententia ita postulante, non fuerit ausus.

Nos verò pro altera lectione adferre possumus argumentum, in sacris literis admodum validum: quod nimirum ubicunq; hoc elogium legitur, illud semper attribuitur Patri, nusquam Christo. Ergo ut analogia scripturæ salua sit, hic quoq; de eodem intelligendum est.

Verbi gratia Luc. 1. v. 68. Benedictus Dominus Deus Israël, Et ad Rom. cap. 1. v. 25. Et seruierunt creaturæ potius quam creatori, qui est benedictus in secula. Amen. 2 Cor. 1. v. 3. & cap. 11. v. 31. Deus & Pater, Domini nostri Iesu Christi, qui est benedictus in secula, scit quod non mentior. Eph. 1. v. 3. Benedictus Deus & Pater Domini nostri Iesu Christi. Eadem sunt verba 1 Pet. 1. v. 3.

Imo usq; adeo peculiare epitheton est Deo Patri *ἐν λόγῳ*, ut nulli præter quam ipsi attributum in Nouo testamento legatur. Nam Maria, Christus, ceteri, non *ἐν λόγῳ* in voce Actiua, sed *ἐν λόγῳ* in voce Passiua dicuntur, inter quas voces, discrimen Latine exprimi non posse, testatur Beza. Mar: cap. 14. Hinc fit, ut posita solū illa *ἐν λόγῳ* voce, Deus Pater intelligatur, ut Mar: 14. v. 61. Tūc es ille Christus,

R;

filius

Tu nimirum gl'us
nij f'ch'fz quam
h'mult' docent
f'ch'fz f'ch'fz
nij f'ch'fz f'ch'fz
h'mult' docent
f'ch'fz f'ch'fz
h'mult' docent

Völschke reigsteht umgeben, te Sept. d. J. 16. Aßte als Ayra als Tüb am
„Z. L. von C. h. m. g. s. u. n. i. d. e. r.“

276.

AD ROM. CAP: XIV. v. 10.

#2 *Hamis magna* # Quod autem hoc iudicii effugere nemo possit, probat illo dicto Esaiæ: *ra* *bat. m. i. c. n. f. u. i.* *mihi* flectetur omne genu.

Observandum autem est, ex illo dicto, non quidem sequi immediate conclusionem Apostoli: sed tamen per quasdam consequentias illuc deduci posse. Sic enim colligere licet: Prædixit Deus, fore ut ipsi omne genu flectatur. Sed omne genu flecti non potest, nisi cum omnes homines viderint. Hæc autem non statim in tempore illius facta sunt.

Matth. 25.

Tunc inquit, sedebit Filius hominis super sedem maiestatis suæ, & congregabuntur ante eum omnes gentes. Et hoc solum est quod intendit Apostolus, omnes homines iudicio sistendos ante Christi tribunal.

Ex quo apparet, nō hic agi de eo, quòd Christo flectenda sint genua: Sed istud, tanquam argumentum & medium assumi, quo aliud probetur & concludatur, nempe ante tribunal ipsius, omnes iudicandos esse.

Concedimus quidem, eodem tempore, & ibidem, genua quoq; omnium flexa iri : sed Primò, nihil hoc ad propositum : Deinde quæri potest, cuinam flectentur illa genua ? Nam fieri potest, ut quis ad tribunal stans, alteri, & non in tribunali sedenti, flectat genu : Potest etiam fieri, ut flectat genu, habita ratione non essentia, sed personæ, & dignitatis, quam ille qui sedet in tribunali, sustinet : ita ut non eum qui sedet, sed eum cuius loco sedet, veneretur & obseruet. Sicut Imperator ille, qui collum calcandum Papæ submitisit, dicebat : Non tibi, sed Petro. Potest tertio fieri, ut flectat quis genua ei, qui sedet in tribunali, tanquam per se venerando, & digno, cui honos exhibeatur.

Sed quocunq; horum modorum genu flexio fiat coram tribunali Christi: affirmamus non sequi, illum esse aeternū & verum Israëlī Deum.

Nam si primo modo fiat genu flexio, ita ut dicamus, non Christo, sed alteri flecti genua, ad tribunal Christi: clarum est, honorem Christo sic non exhiberi, sed alteri, nempe Deo Patri, qui verè aderit in iudicio illo, & iudicabit orbem terrarum, teste ipso Paulo, ad Rom. 2. & 16. In die cum iudicabit Deus occulta hominum, secundum Evangelium meum, per Iesum Christum. Et Act. 17. & 31. Eo quod statuit diem, in quo iudicaturus est orbem, in æquitate, in viro, in quo statuit. Et: ad Timoth. 6. & 15.

Si secun-

AD ROM: CAP. XIV. v. 10. 271.

Si secundo modo intelligatur genu flexio, ne sic quidem Christo præcipue honor ille exhibebitur, sed ei, cuius nomine iudicabit, & cuius personam sustinebit.

Si tertio deniq; modo illa genu flexio accipiatur: nondum equalis Patri, inde colligi poterit. Nam non dicit vel Deus apud Prophetam, vel Apostolus hoc loco: soli Deo æterno flecti solere genua, cum illud genus venerationis, quibusvis potentibus & regibus exhiberi soleat: neq; ista Propositio valeat uniuersaliter:

Cuicunq; omnia gēua flectuntur, is est verus Deus.

Alias Cyrus, fuisset verus Deus, de quo legimus Efd. 1.

Hæc dicit Cyrus, rex Persarum: Omnia regna terræ
dedit mihi, Dominus Deus cœli. &c.

Ac ne quis causetur, hic locutionem illam, esse hyperbolicam, & propriè non flecti omniũ genua, nisi soli Deo: respondemus Christum affirmare Luc. 22. & 30. etiam duodecim Apostolos, sessuros in thronis, tẽpore iudicij extremi, & iudicaturos mundũ. Ergo etiã illis flectetur omne genu. Neq; tamen inde sequitur, fore aut esse hos æquales Deo æterno.

In summa, affirmamus iesu Christo stentenda esse omnia genera, non tanquam primario & precipuo, sed tanquam constituto & ordinato iudici. Vnde non sequi, ipsum esse æternum, & æqualem Patri, Deum.

PRIMAE AD CORINTHI-
OS EPISTOLAE

CAPVT I. γ. 2.

Cum omnibus, qui inuocant nomen Domini nostri
Iesu Christi.

IN hæc verba quidam Trinitarius Doctor, hæc scribit: Calvinus.

Nota etiã, quod Christũ dicit inuocari à fidelibus, quo eius diuinitas cõ-
probatur, quum unum ex primis diuini cultus testimonijs sit inuocatio.

Cui ceteri omnes ferè consentiunt.

Mr. Sed

#falsum

12. Sed ut ^{verum} huius loci sensum habere possimus, vocis ἐπικαλέσθαι significatio, qua hic Apostolus utitur, exculiens da est. Illa igitur dictio, tam apud prophanos quam sacros scriptores, varia significat. Et quum sit vox media, quandoq; actiue, quandoq; passiue usurpatur; & in utroq; sensu, diuersas habet significationes.

Nam in Passiua significatione aliquando significat cognominari, ut Act. 1. — Βαρσαβάρ, ὃς ἐπικλήθη ἰούδας: & Act. 10. ὁ Σιμων, ὃς ἐπικλήθη Πέτρος. Plutarch: Σκηπίος, ὁ Νασικῆς ἐπικαλεσμένος. Aliquando, in eadem voce significat simpliciter, dici, vocari, nominari, ut Heb. 11. ὁ. 16. Ideo non confunditur Deus, vocari Deum eorum, ἐπικαλεῖσθαι τοὺς αὐτῶν. Act. 11. ὁ. 17. ἐφ' οὗς ἐπικλήθη τὸ ὄνομα μὲν. id est, super quos nominatum est nomen meum.

Et iac. 1. ὁ. 7. οὐκ αὐτοὶ βλασφημοῦσι τὸ καλὸν ὄνομα, τὸ ἐπικλήθην ἐφ' ἡμᾶς; id est, Nonne ipsi blasphemant bonum nomen, quod nominatum est super vos? id est, a quo nomine dicimini, & cognominamini.

Quod autem in his & similibus locis dicitur ἐπικαλεῖσθαι, alibi dicitur ἐπωνομάζεσθαι, ὀνομάζειν & ὀνομάζεσθαι. Rom. 1. ὁ. 17. Σὺ Ἰσραήλ ἐπωνομάζεσθαι. id est, Tu Iudaeus diceris, seu vocaris. Et sicut dicitur ἐπικαλεῖσθαι ὄνομα: sic ὄνομα ὀνομάζειν. Act. 19. ὁ. 13. ὀνομάζειν ἐπὶ αὐτοῖς τὰ πνεύματα τὰ ὀνόματα, τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ. Et Rom. 15. ὁ. 20. οὐχ ὅπου ὀνομάσθη Χριστός, Nominatus esset Christus.

In Actiua autem significatione ἐπικαλεῖσθαι, aliquando significat inuocare, implorare auxilium petere. ut Act. 2. ὁ. 21. & Rom. 10. ὁ. 13. πάντες οὗτοι ἐπικαλέσονται τὸ ὄνομα Κυρίου, σωθήσεται, quicumq; inuocauerit Nomen. Aliquando, idem quod prouocare, hoc est, superiorem appellare. Plutarch: ὁ ἐπικαλεῖται qui prouocat αὐτὸν ἀρχηγός. Act. 15. ὁ. 11. Καὶ Ἐγὼ Καίσαρα ἐπικαλεῖμαι appello. Sic Act. 16. & 28. ὁ. 19.

Aliquando verò significat simpliciter nominare, vocare appellare, ut 1. Pet. 1. ὁ. 17. καὶ εἰ πατέρας ἐπικαλεῖσθε τὸ ἀποστολικὸν ἡγούμενον, id est, Et si Patrem vocatis eum, qui sine acceptione personarum iudicat. Quod alias dicitur ὀνομάζειν, & ἐπωνομάζειν. Nam quod dicitur Act. 1. ἐπικλήθη, eodem sensu dicitur apud

Lucam

Lucam cap. 6. ὁ. 14. Σιμῶνα, ὃ καὶ ὀνόμασε nominauit Πέτρον: Quod sic explicat Marcus cap. 3. ὁ. 16. ἐπέθηκεν imposuit τῷ Σιμωνὶ ὄνομα Πέτρον.

Quin & Latini veteres, vocem inuocare, pro simplici vocare, nominare, & appellare usurpabant: ut Næuius:

Alij dat anulum expectandum de labris,

Alium inuocat, cumq; alio caniat. &c.

Ennius. Aspice hoc sublime candens, quem inuocant omnes Iouem. Vbi inuocant, positum est, pro nominant, interprete Cicerone, lib. 2. de Nat. deorum.

Vocis significatione hoc modo cognita: sciendum est Iesu Christi nomen, vel nominare saltem, fuisse apud Iudaeos nefas; unde principes sacerdotum prohibent Apostolos Act. cap. 4. & 5. in nomine Iesu quidquam loqui. Hinc soli Christiani nominare Iesum, & se de illius nomine denominare & appellare solebāt. Vnde illud Pauli 1. Tim. 2. ὁ. 19. Discedat ab iniquitate omnis, qui inuocat nomen Domini. In quem locum Calvinus:

Nam hic inuocare nomen Christi, perinde valet atque gloriari eius titulo, vel iactare se esse ex grege illius. Quemadmodum Esaiæ: 4. v. 1. & Gen. 48. 19. &c.

Eodem spectant illa 1. Cor. 11. ὁ. 3. Ideo notum vobis facio, quod nemo in Spiritu Dei loquens, dicit anathema Iesum, & nemo potest dicere, Dominus Iesus, nisi in Spiritu sancto. Ideoq; illud Act. 9. ὁ. 14. Omnes qui inuocāt nomen tuum, recte quidā interpretantur, de ijs qui Iesu nomen proferre, illum pro Christo agnoscere, & de eius nomine Christiani cognominari solebant.

Ex quibus illud verisimiliter colligitur, etiam hic per inuocantes nomen Domini, intelligi simpliciter Christianos & Iesu nomen proferentes. Neq; hæc sententia ullo modo confutari, propter variam vocabuli significationem, potest.

Quanquam etiam si concedatur, Christum inuocandum, hoc est, ab eo auxilium implorandum esse, non propterea Deus erit æternus. Nam cum Heb. 1. ὁ. 18. legamus, posse Christum ijs qui tentantur auxiliari, potest inuocari, non tanquam Deus æternus, sed ut Mediator,

S

Pontifex

274. I. AD COR. CAP. I. v. 2.
Ponifex & caput nostrum.

I. AD CORINTH: CAP: I. v. 24.

Ipsis autem vocatis Iudæis, atque Græcis, Christum,
Dei virtutem, & Dei sapientiam.

SIC quidam hinc ratiocinantur.

Sapientia Dei, est æterna.

Christus, est Sapientia Dei.

Ergo Christus est æternus.

R. Prima propositio non est uniuersaliter vera. Non enim
omne id, quod vocatur Sapientia Dei, æternum est.

Deinde, sunt quatuor termini in argumento. Nam in prima proposi-
tione Sapientia Dei accipitur pro proprietate, ut ita dicā, innata Deo,
seu potius, ut propriè loquar, pro ipso Deo, quia omne Dei, Deus est.

In Minore autem, figuratè Christus dicitur Sapientia Dei, quia
Deum suam sapientiam, & absconditum vocationis gentium mysterium, in
illo, & per illum patefecit, teste Paulo, in Capite sequenti, & alibi.
Democritus vocatus fuit Sapientia. Clem. Alex. lib. 6. scripti
pagina 130.

Si autem tales argumentationes, aliquid momen-
ti haberent, liceret concludere, etiam Verbum crucis, & Euangelium,
esse æterna. Nam & illud, huius Capitis v. 13. & hoc, Rom. 1. v. 16.
virtus Dei dicitur: Possemus ergo sic ratiocinari:

Virtus Dei, est æterna,

Verbum crucis, & Euangelium, sunt virtus Dei.

Ergo verbum crucis & Euangelium, sunt æterna.

Sic Simon magus. Act. 8. v. 10. dicitur Virtus Dei magna.
Neq; tamen ullus unquam ita fuit fatuus, ut propter hanc appellationem,
Simonem istum, æternum esse Deum existimaret. Isaias, & Apostoli, sunt
salus Dei. Isa. 49. Act. 13. Neq; tamen hinc concluditur, istos esse æternos.

Præterea, si tales ratiocinationes admittendæ sunt,
conclu-

*De Christo loquitur ibi Simon
et dicit. Act. 13. v. 41.
Nihil igitur facis ad rem.*

I. AD COR: CAP: I. v. 24. 275.

concludam ex hoc eodem Apostoli loco; Christum esse finitum, certis li-
mitibus circumscriptum, temporalem, neq; sine ac principio carentem.
Nam hoc eodem capite v. 30. Christus dicitur piorum iustitia, & san-
ctificatio. At constat, hæc esse finita. Quare Christus etiam, qui hæc esse
dicitur, erit finitus. Sed huiusmodi Paralogismorum dissolutio; ex
predispositis patet.

I. AD CORINTH: CAP. II. v. 10.

Spiritus enim omnia scrutatur, etiā profunda Dei.

TAlem quidam hinc exstruunt argumentationem:
Ille, qui omnia scrutatur, etiam profunda Dei; verus & æternus est
Deus.

At Spiritus sanctus omnia scrutatur, etiam profunda Dei.

Ergo Spiritus sanctus, est verus & æternus Deus.

R. Hoc argumento, si totum concedatur, concluditur.
Spiritus illum, qui à Deo hominibus donatur, & homini inest, Deum esse
æternum, ac proinde omnem pium, habere intra se conclusum æternum
Deum.

Nam certum est tum ex ipso Pauli loco, tum ex confessione nonnul-
lorum aduersariorum, per Spiritum ibi non aliud, quam effatum diuinū,
quem pijs Deus solet donare, intelligi. Id ita esse, locum illum consideran-
ti patebit. Nam ait Apostolus, mysterium & sapientiam Euangelij, fuisse
absconditam; verum postea ipsis Apostolis patefactam. Patefactionem au-
tem hanc, factam per Spiritum Dei, Nobis inquit, reuelauit De-
us, per Spiritum suum. Quod autem hic Spiritus, sit aliquid quod
insit & inhabitet homini, in verbis sequentibus testatur, cum ait: Nos,
Spiritus qui ex Deo est, accepimus. Non dicit Spiritum,
tanquam hypostasim aliquam, extra hominem constitutum, arcanum Dei
patefecisse. sed accepimus, inquit, scilicet intra nos, & viscera no-
stra illum Spiritum nobis arcana reuelantem, & per quem scimus quæ à
Deo sunt donata nobis. Sic v. 16. ait: Nos autem vñ Christi ha-
bemus, vbi per nōy multi intelligunt Spiritum, quem dicit Apostolus
pijs

276. I. AD COR: CAP. II. v. 10.

pios habere, hoc est, possidere, & intra se continere.

Quod autem potuerit iste Spiritus à Deo donatus, mysterium absconditum patefacere Apostolis, probatur à proprietate Spiritus, Nam Spiritus ea est vis & natura, ut omnia, etiam profunda scrutetur. Quod probatur exemplo spiritus hominis. Nam spiritus hominis, scit arcana hominis. Ergo etiam spiritus Dei, scit arcana Dei; ac proinde potest ea alijs patefacere.

Præterea, potest etiam de veritate Maioris dubitari. Nam potest etiam homo, Spiritu Dei instructus, scrutari omnia, etiam profunda Dei. Id quod de Apostolis, in proximè precedentibus verbis, & in fine capituli, affirmat Paulus. Atque cum in Christo dicantur omnes thesauri sapientiae & scientiae Dei, absconditi: ad Coloss. 1. & 3. Christus omnia, quae apud Patrem viderat & audierat, se suis Apostolis patefecisse testatur Ioh. 15. & 15. Neque tamen propterea Apostoli, verus & aternus Deus, habendi sunt.

Denique, sunt quatuor termini, in prædicto argumento. Nam in Maiore, vox Omnia, indeterminate accipitur, ita ut nihil sit, quod non comprehendat. In Minore autem, restringitur tantum ad ea, ut loquitur Calvinus, quae salutis doctrinam spectant: Quod Beza sic explicat. καὶ τὰ ἄλλα ad ea demum restringendum est, quae Christus nobis in Evangelio patefecit.

I. AD CORINTH: CAP. III. v. 16.

Nescitis, quia templum Dei estis, & Spiritus Dei habitat in vobis.

CAP. VI. v. 19.

An nescitis, quoniam membra vestra, templum sunt Spiritus sancti, qui in vobis est, quem habetis à Deo?

2. AD COR: CAP. VI. v. 16.

Vos enim estis templum Dei vivi: Sicut dicit Deus:

Quoni-

II. AD COR: CAP: VI. v. 16. 277.

Quoniam inhabitabo in illis, & inambulabo.

EX his omnibus locis, sic ratiocinantur:

Pij sunt templum Dei. 1 Cor. 3. & 16. & 6. & 19. Et 1 Cor. 6. & 16.

At pij, sunt templum Spiritus sancti 1 Cor. 6. & 19.

Ergo spiritus sanctus, est Deus.

2. Antequam ad hoc argumentum respondeam, primo hoc pro confesso accipiam: Templum esse Et: Inhabitari, esse eadem. Quod probari ex ipsius Apostoli verbis, facile potest. Ille enim 1 Cor. 6. & 16. probaturus, pios esse templum Dei, adducit locum illum: Quoniam inhabitabo in illis, & inambulabo. Ex quo vult colligi, pios esse templum Dei. Atqui hoc, ex verbis istis, nunquam sequetur, nisi constet, Templum esse, & Inhabitari, prorsus esse eadem. Deinde illarum phrasewn ἡμεῖς αὐτοὶ colligitur etiam, ex loco 1 ad Corinth. 3. & 16. Ita enim loquitur Apostolus: Nescitis quia templum Dei estis, & Spiritus Dei habitat in vobis? Vbi vides, illud: Templum Dei estis; Et: Spiritus Dei habitat in vobis, eodem sensu poni.

Sic ad Ephes. Cap. 2. & 21. pij vocantur Templum sanctum Domino, & de ipsdem versu sequenti dicitur: ut sitis habitaculum Dei in Spiritu. Vbi, Templum Domini, & Habitaculum Dei; idem sunt. Et ibidem etiam declaratur, quo modo Deus inhabitet homini, nempe in Spiritu, hoc est, per Spiritum sanctum. Ita etiam 1 Cor. 6. & 19. ideo dicuntur membra piorum, Tempia esse Spiritus sancti, quia in ipsis est spiritus sanctus, quem acceperunt à Deo.

Ex quibus manifestum est, Templum esse, Inhabitari, Inesse aliquid alicui, idem prorsus significare.

Quo posito: Si argumentatio aduersariorum firma est, etiam ego sic colligam:

Pij, sunt templum Spiritus sancti.

At pij, sunt templum Christi. Ad Ephes. 3. & 17. Christum habitare per fidem, in cordibus vestris.

At iam ostendimus, Inhabitari, & Templum esse, idem prorsus

s;

prorsus

278. II. AD COR: CAP. VI. v. 16.

prorsus significare. Sic ad Rom. 8. & 10. Christus dicitur esse in pijs

Ergo Christus, est Spiritus sanctus.

Item: Pij sunt templum Spiritus sancti.

At pij, sunt templum fidei. 1 Tim. 2. & 5.

Ergo Fides, est Spiritus sanctus.

Sic concludet etiam sermonem Christi, ex cap. 3. & 16 ad Colossi esse Deum, & alia quamplurima absurda.

Sed Paralogismus solvens est hoc modo: Deus cum omnia impleat Isa: 66. & 1. reuera à nullo loco, etiam capaciſſimo, nedum ab homine, potest comprehendi. Ergo nusquā proprie habitat, Act. 17. & 24. Sed dicitur figuratē, inhabitare homini, per spiritum, ut loco citato 1 Cor. 3. diserit explicat Paulus

Aliter ergo habitat Deus, & aliter Spiritus sanctus. in homine. Deus figuratē & mediā ē: Spiritus, propriē & immediatē. Sunt ergo quatuor termini in argumento. Nam maior improprie vera est. Minor proprie. Ergo ex his, regulariter nihil sequitur.

I. AD COR: CAP. VIII. v. 6.

Nobis tamen unus Deus, Pater, ex quo omnia, & nos in illum: Et unus Dominus, Iesus Christus, per quem omnia, & nos per ipsum.

Dvo hinc depromi solent, ad æternam Christi diuinitatem comprobendam, argumenta.

Primo, quia vident expressissime hic, unicum tantum Deum statui, & eum vocari Patrem, ab hac unitate non esse excludendum Christum; sic ostendere conantur: Sicut Pater, inquit, non excluditur à dominio, cum affirmatur Iesus Christus, esse unus Dominus; ita vicissim, non excluditur à diuinitate Christus, cum dicitur Pater esse unus Deus.

R. Vocabula illa (Deus & Dominus,) nunc late, nunc preſe accipiuntur. Si late accipiuntur, argumentum aduersariorum facile

I. AD COR: CAP. VIII. v. 6. 279.

facile potest, imo debet admitti. Nam & Deus Pater, Dominus est; & Dominus Iesus, Deus est. Sed si accipiantur preſe, quemadmodum apostolus in loco prædicto usurpat: falsum est, vel Deum esse Dominum, vel Dominum esse Deum. Et proinde affirmandum clarè est: excludi Patrem, non quidem ab omni, sed ab illo dominio, quod Iesu Christo hic attribuit Paulus. Sicut Christum, non ab omni, sed ab illa diuinitate, quæ assignatur Patri. Pater ergo, non est Dominus, scilicet eo modo, quo Christus: Et Christus, non est Deus, eo scilicet modo, quo Pater: Et vicissim: Pater Dominus est, sed aliter quàm Christus: Et Christus, est Deus, sed aliter quàm Pater.

Atque ut res fiat illustrior, considerentur verba Apostoli: Dicitur Christus esse Dominus, non simpliciter, sed Dominus per quem omnia, hoc est, cuius interuentu, quo medio, Deus omnia renouauit & regenerauit, iuxta illud: Ecce omnia, noua facta sunt: Deus enim erat in Christo, mundum reconcilians sibi. Quo modo, Deus Pater, non est Dominus, sed excellentiori quodam modo.

Si quis obijciat: dici tamen etiam Deum Patrem, per quem omnia; ad Rom. 11. & 36. Hebr. 1. & 10. Primo respondeamus, Patrem, dici Deum, non Dominum, per quem omnia. Aliud autem est, esse Deum, & aliud Dominum. Nam qui Deus est, etiā Dominus est: At non vicissim, qui Dominus est, etiā Deus est. Comprehendit enim tanquam humilior in se Deus, tanquam dignior Dominus, ita ut quicquid in Domino est, ac de Domino dicitur, possit etiam de Deo affirmari. Sed hoc vicissim retro non commeat. Cum ergo de Domino dicatur, quod per eum sint omnia: rectè idem de Deo quoque dici potest.

Deinde, alio sensu dicitur Pater, Deus per quem omnia, & alio Christus, Dominus per quem omnia. ibi enim significatur, Deum nullis egere, in operando instrumentis, & instrumenta quoque ipsa, ab illo ipso Deo esse: hic autem indicatur, Iesum esse instrumentum, & medium, per quem, omnia quæ ad salutem pertinent, Deus operetur & transigat.

Iam ergo, sicut Deus Pater, non eo modo est Dominus, quo Christus: ita nec Christus eo modo, est Deus, quo Pater. Alias hic, nulla esset antithesis, pater.

23. Item pariter. Item si nullo ex his instrumentis quæ sunt sufficere se possunt, & per logicas tantum per se se causam

Locus ad Antiochia ad hanc ad gentes irast hominem magis. ysaia. 44. 45

Si tamen erit instrumentum, quia hoc instrumentum per se deus pater.

thesis, quam tamen voluit Apostolus his verbis significare. Si enim eadem Deitatem & dominationem, Patris & Christi esse putasset: nequaquam distincte unum Deum, & unum esse Dominum affirmasset.

Alterum argumentum, quod ex hoc loco depromitur, est tale: Cum dicitur Pater, Deus unus ex quo omnia: vox omnia, universalissima est, & cuncta suo ambitu complectitur, nihil enim in rerum natura est, quod ab illo Deo non sit. Ergo cum additur: omnia esse per Christum: eadem vox omnia, debet in eadem significatione accipi, ut nihil sit in rerum natura, quod non per illum factum esse dicatur. Ac proinde affirmandum, & Angelos, & celum & terram, & omnia per Christum esse facta, ac proinde Christum re vera existisse, ante Mundi creationem.

Ad hanc obiectionem dupliciter respondemus: Primo: ut negemus, vocem omnia in priore clausula universalissime usurpata. Nam etsi concedamus, omnia à Deo Patre esse, tamen hic non agitur de rerum omnium origine: sed restringendam esse vocem omnia, ad Christianos, & Ecclesiam.

Secundo, etiam si concedamus, vocem omnia in priore clausula, ad omnia extendi: tamen inde non sequi, in clausula quoque sequenti eandem esse eius vocabuli latitudinem.

- Prior responsio nititur his fundamentis: Antea
1. Paulus non universaliter, sed in specie tantum asseruit, Deum esse unum. Nam secundum vulgarem opinionem, & gentium varios ritus, Dixerant multi. Sed nobis, inquit, hoc est, Christianis, & Ecclesiae, unus est Deus;
 2. Qui etiam vocatur Pater, non quorumvis, & omnium, sed noster, id est, Christianorum, & Ecclesiae. Vbi vides Apostolum in specie loqui de solis Christianis: unde colligi potest, etiam sequentia: ex quo omnia, non universaliter, sed restrictè de Christianis tantum intelligenda esse. Idque probari potest etiam ex eo, quod videtur Apostolus vocem omnia, aquare vocem nos, id est, Christianos. Cum enim dixisset: ex quo omnia, scilicet, tanquam ex principio manant: addit: & nos in illum, q. d. & vicissim omnia in illum, tanquam ad finem tendunt.
 - 3.

Hinc ergo patet, vocem omnia, in priore clausula non esse ita late extendendam, ut etiam Mundi creationem comprehendat, ac proinde nec in sequenti clausula ita accipiendam esse.

Altera

Altera responsio confirmari potest, ex similibus scripturae locis. Nam saepe fit ut eadem vox, etiam statim repetita, in alia significatione usurpetur: ut verbi gratia, Matt. 4. & 3. Tentator dixit, (ἐπει) Si filius es Dei: Dic (ἐπε) ut lapides isti panes fiant. Vbi verbum ἐπει, in priori loco, significat dico, in posteriori idem quod iubeo vide etiam quae scripsimus de vocabulo Mundus, in explicatione Proximi Evangelij Iohannis. Et 2 ad Cor. 3. & 17. Dominus Spiritus est, ubi autem Spiritus Domini &c. Calvinus ait vocem Spiritus aliter in priore, aliter in posteriore loco accipi.

Ergo non sequitur, si in priori clausula vox Omnia, universaliter usurpatur: etiam in sequente sic usurpari. Nam praedicata, talia solent esse, qualia permittuntur esse à suis subiectis. Ergo vox Omnia, Deo, universi auctori attributa, comprehendit cuncta: rei autem finitè addita, minus & angustius significat.

Bibebant autem de spirituali, consequente eos petra, Petra autem erat Christus.

Cum in his verbis dicatur Christus ea petra, quae Israelitis ex Aegypto exeuntibus, in deserto, potum praebebat: videtur liquere ex Apostoli testimonio, Christum iam tunc existisse. Ideoque falsum esse, ante natiuitatem ex Maria virgine, illum re ipsa non fuisse.

Sed ut huius dicti verus innotescat sensus, imprimis illud considerandum est, cur Petra illa, ex qua bibebant Israelitae, dicatur spiritualis? Certè dici non potest, ideo ita vocari, quod spirituale potum, hoc est, quo tantum Spiritus, & non etiam corpus fuisset nutritum, populo praeberet. Notissimum enim est, Israelitas tunc siti corporali pressos fuisse, & Deum, aquam fouendo corpori, & vitae externae eis praeuisse.

Vocatur ergo spiritualis, vel quia Angeli ministerio, qui Spiritus

S 5

ritus

282. I. AD COR: CAP. X. v. 4.

rius est, fuit illa petra ostensa, & aqua prabua. Quemadmodum eodem sensu Manna vocatur panis Angelorum, non quod eo rescantur Angeli, sed quod per Angelum datum sit Israelitis. Ac similem ob causam, cibum spiritualis & celestis dicitur, vel ut Erasmus observauit, quia significabat & denotabat aliud quid, nempe aquam spirituales, quæ propriè fouet spiritum, & dat vitam eternam. De qua Christus copiose disserit apud Iohannem cap. 4. & 7.

Volens igitur explicare Paulus, cur petram illam seu aquam ex petra fluentem, & castra iudeorum comitantem, vocasset spirituales, inquit: Petra autem erat Christus.

In quo quidem dicto notandum est, primò: Aduersatiuā voculam & autem positam pro *propterea* enim, rationis redditua. Quam Enallagen usitatam esse Noui Testamenti scriptoribus, docti obseruauerunt. Vide, inter ceteros, hos scripturæ locos Matt. 21. & 3. & cap. 13. & 5. Luc. 10. & 38. Ioh. 1. & 40. 1 Cor. 8. & 7. Gala. 5. & 3. 24.

Atq; hoc, non modo Hebræis, sed etiam Græcis scriptoribus esse in usu, tradit Henricus Stephanus, in suo, de dialecto Attica, commentario, Cap. 13. pag. 188.

Secundo obseruetur, verbum substantiuum est positum esse, pro significat. Nam & hoc usitatum esse in sacris literis, omnes sciunt. Sic legimus Genes. 41. & 16. Septem boues pulcræ, & septem spica plenæ, septem ubertatis anni sunt. Septem quoq; boues tenues, atq; macilente, & septem spica tenues, septem anni venturæ sunt famis. Sic Matt. 13. & 37. Qui seminat bonū semen, est filius hominis. Ager autem est mundus. Bonum verò semen, sunt filij regni: zizania autem sunt filij nequam: inimicus qui seminat illa, est diabolus. Messis vero, consumatio est seculi. Messores autem Angeli sunt.

Particula, erat, non de Galat. 4. & 24. Ismael & Isaac, sunt duo Testamenta.

Sensus ergo verborum Pauli est: Petram illam, seu aquam ex petra fluentem voco spirituales, quia significabat Christū. Quod ipse Christus sic explicat Ioh. 7. & 37. Si quis sitit, veniat ad me, & bibat. Qui credit in me, sicut dicit scriptura: flumina de ventre eius fluent aquæ viue.

Iam verò, qui denotatur & significatur per aliquid, non est

Diis aliquid, sed nihil ad rem.

Mentis, quia particula, erat, non de Galat. 4. & 24. Ismael & Isaac, sunt duo Testamenta. Sensus ergo verborum Pauli est: Petram illam, seu aquam ex petra fluentem voco spirituales, quia significabat Christū. Quod ipse Christus sic explicat Ioh. 7. & 37. Si quis sitit, veniat ad me, & bibat. Qui credit in me, sicut dicit scriptura: flumina de ventre eius fluent aquæ viue.

I. AD COR: CAP: X. v. 4. 283:

non est necesse ut sit tunc reuera præsens: sed tam bene dicuntur absentia & futura significari, quam præsencia. Imò frequentius, id dicitur significari, quod abest & futurum est. Non ergo hinc sequitur Christum, in deserto fuisse cum iudeis præsentem: sed eo quod ipsi habebant præsens, denotatum esse, quod longe post futurum erat.

Hanc autem interpretationem, eo minus possunt aduersarij repudiare, quod Patrum nonnulli, quos ipsi venerantur, hæc verba, eodem modo explicarunt.

Ibidem v. 9.

Neq; tentemus Christum, sicut quidam eorum tentauerunt.

EX his verbis, tum quod Deus sit, tum quod re ipsa ante natiuitatem ex Maria, extiterit Christus, probari solet.

Cum enim constet, ab Israëlitis, in deserto, Deum esse tentatum; & hic dicatur, Christus ab illis fuisse tentatus: sequi videtur, Christum esse Deum.

Sed primo hanc argumentandi formam esse fallacem, iam saepe ostensum est; Non enim propter idem attributum, plura, unum & idem sunt.

Deinde syllogismi talis Maior, uniuersaliter non est vera. Nam non solum Deum, tentarunt Israëlites in deserto. Hic enim Paulus tentationem vocat, marmur illud populi cuius sit mentio Num. 21. At ibi expresse legimus & 5. Locutusq; est: populus contra Dominum, & Mosem. Et mox & 7. Locutus sumus contra Dominum & te. Sic Psal. 105. & 16. Et irritauerunt Mosem in castris, Aaron sanctum Domini. Ibidem & 31. Vexatus est Moses propter eos, quia exacerbauerunt spiritum eius &c.

Non ergo omnis, quem tentauerunt Israëlites, est Deus. Ac proinde syllogismus iste constabit ex puris particulis. Et etiamsi Christus, fuisset in deserto tentatus, non consequeretur, cum propterea Deum esse habendum.

Sequitur dicitur & hinc fuisse autem quam benedum, nos dicitur. Quomodo dicitur? Non ut homo, quia sanctum natus est. Ergo ut verus Deus, fuit, sequitur.

Exodi 17 & 21 Columna nubis erat huius Dei. 2. anno rursus præsens erat Deus.

Qualis collatio: ita.

Apostolus non dicit

hic locus. Atque

hic locus. Atque

hic locus. Atque

hic locus. Atque

hic locus. Atque

hic locus. Atque

hic locus. Atque

hic locus. Atque

hic locus. Atque

hic locus. Atque

hic locus. Atque

hic locus. Atque

hic locus. Atque

hic locus. Atque

hic locus. Atque

hic locus. Atque

hic locus. Atque

hic locus. Atque

hic locus. Atque

hic locus. Atque

hic locus. Atque

hic locus. Atque

hic locus. Atque

hic locus. Atque

hic locus. Atque

hic locus. Atque

hic locus. Atque

284.

I. AD COR: CAP. X. v. 9.

bendum. Nam & Moysen & Aaronem, & Angelum Dei tentauerunt

Quod verò ad alteram collectionem attinet, qua

concluditur Christus fuisse ante matrem, eo quod dicatur tentatus esse in

deserto: falsa & fallax etiam est.

Nam primo, non dicit Apostolus, Christum fuisse

tentatum, verba enim sic iacent: Neque tentemus Christum, si

cut quidam eorum tentauerunt. Vbi verbum illud tentauerunt,

non est Transitiue sed Absolute accipiendum, hoc sensu, tentationem

fecerunt, sicut Græci dicunt *ωσπερ ωσπερ* vos, pro *ωσπερ*, ut est

apud Hesychium; aut aliquid simile.

Hanc interpretationem esse illi loco consonam, tum

ea quæ præcedunt, tum quæ sequuntur, ostendunt: Subiicitur statim:

Sicut quidam eorum murmurarunt. Vbi non exprimitur con-

tra quem murmurarunt, sed vox murmurarunt absolute, non transitiue

ponitur, pro, murmurarunt fecerunt, vel murmur ediderunt.

Hoc enim tantum vult Apostolus, ne illorum scelera imitemur; & prohibet

non ea ipsa, quæ iam transacta erant, sed similia facinora. Sicut ergo po-

tuerunt Corinthei fornicari, non cum istis quibus Iudei, sed cum alijs si-

milibus ita potuerunt tentare, non eum quem Iudei, sed alium præsen-

tem, similem illi Iudeorum duci.

Deinde, si quis omnino contendat, verbum illud,

tentauerunt, esse Transitiuum, & subaudiendum aliquem Accusatis-

um: dicimus Ellipsis non esse suppletam ex antecedente, sed subintelli-

gendum illud, quod alibi expressit scriptura. Notissimum autem erat, Isra-

elitas tentasse Deum, id quod identidem inculcatur Psal. 77. & 18. 41. 56.

Et Psal. 105. & 7. 14. 29. 31. 43. &c. Vide & Heb. 3. & 9. Vbi dicitur

Spiritus sanctus fuisse tentatus in deserto. Hoc tanquam proteritum & vul-

I. AD COR: CAP: X: v. 9.

285.

est: Ne nos modo tentemus Christum, sicut illi olim tentauerunt Deum. Nō

est ergo hoc Erasmi capillum, ut scribit Calvinus, sed vera, & genuina

loci expositio. *Quia* Diabolo est. *Immo* in ciuitatibus alijs. & *in* hominibus

Quæ confirmatur etiam ex vocabulo CHRISTUS, quod

significat unctum. At unctio pertinet ad corpus, & ut Trinitarij lo-

quantur, ad humanitatem. Constat autem etiam ipsorum confessione, tunc

corpus, & humanitatem Christi, re ipsa non extitisse. Quomodo, ergo,

quod non erat, tentari potuit? *Plurimum hominum: coram vniuersis de-*

Neque hic illa, ab ipsis conficta Communicatio idio-

matum, quidquam valet. Nam nemo unquam ab eo quod non lum est, &

quod non habet denominari solet. Si igitur ille λόγος seu spiritus, non

dum habebat, in deserto, carnem & corpus: vocari Christus nullo modo

potuit.

Præterea, etiam si concedamus, repetendum esse vocabulum:

Christus; tamen nihil efficient. Nam & ante & post hæc verba docet A-

postolus, omnia quæ Patribus illis contigerunt, fuisse figuras & typos. Sic

Scimus autem Christum in figuris, & occisum, & venditum, & crucifixum

esse, etiam in veteri Testamento. Ergo si tentatus etiam est, in figura

tentatus est, hoc est, in re aliqua Christum representante & signifi-

ficante, verbi gratia in Moysen. Quod illis libenter concedimus, neque quid-

quam contra nos facit.

Denique, cum Christi vox generalis sit, & omnibus

regibus ac ducibus attribui soleat: possumus dicere, Iudeos tentasse Chri-

stum, sed non illum cuius tentationem hic prohibet Corinthijs Paulus, ver-

um iuum, & a Deo sibi datum Christum, nempe Moysen, qui non tan-

tum propterea poterat dici Christus, quia figuram gerebat Iesu, filij Ma-

rie qui postea maxime proprie dictus est Christus: verum etiam, quia

3. Sic sunt populi

Christi in figura

Christi in figura

Christi in figura

Christi in figura

Christi in figura

Christi in figura

Christi in figura

Christi in figura

Christi in figura

Christi in figura

Christi in figura

Christi in figura

Christi in figura

Christi in figura

Christi in figura

Christi in figura

Christi in figura

Christi in figura

Diuisiones verò gratiarum sunt, idem autem Spiritus. Et diuisiones ministracionum sunt, idem autem Dominus. Et diuisiones operationum sunt, idem verò Deus, qui operatur omnia in omnibus.

Hinc & Trinitas, & Spiritus sancti diuinitas, confirmari solet. Pro Trinitate quidem hæc dicuntur:

Paulus hic facit mentionem Spiritus, Domini, (id est Christi) & Dei (nimirum Patris.) Ergo Spiritus, Christus, & Pater; sunt unus Deus.

Sed quiuis perspicit, quàm infirma, imò nulla sit hæc consequentia. Nam ut demus, trium hic fieri mentionem: num inde sequitur, illa tria, esse eadem? Et si sint eadem, num debent esse unus Deus? Inepta certè & ridicula hæc sunt. Nam etsi tres hic habemus voces; tamen nec illæ, unum esse, nec unum Deum constituere dicuntur.

Si fortè instent, ac dicant: hæc tria, causas donorum spiritualium statui. At dona talia non proficisci nisi à Deo. Deum autem esse unum: Vnde consequatur, hæc tria, constituere unum Deum.

Respondemus primo, Causas, esse multiplices & varias. Sunt enim quædam principales, quædam minus principales: alia mediate, alia immediate &c. Affirmamus tgitur, eiusdem effectus, esse posse plures causas, sed subordinatas; neq; inde, causarum æqualitatem, aut identitatem colligi debere.

Donorum ergo spiritualium principalis autor, & largitor, est Pater, teste Apostolo, in his ipsdem verbis cum ait: Idem verò Deus, qui operatur omnia, in omnibus. Quod antea tribuerat Spiritui, & Domino, nunc in solidum adscribit Patri, ut ostendat ipsum esse fontem, & principalem causam omnium. Ergo Spiritus, & Dominus. (si pro Christo vox hæc ibi accipiat) erunt causæ mediæ, & minus principales. Quod ex alijs quoq; infinitis locis patet: Nam & Spiritus, & Christus, omnia faciunt ad voluntatem, & nutum Dei Patris.

Deinde,

Deinde, etsi vulgo ita credatur, & videatur: trium hic fieri mentionem: tamen oculatores animaduertunt, non nisi de duobus hic haberi sermonem: Nempe de Spiritu, & Deo Patre. Nam Dominus, qui secundo loco nominatur, non Christum, sed Deum Patrem denotat; quem sæpe vocari Dominum; notissimum est. Vocatur autem Dominus, respectu διακονίῃ, quæ suum correlatiuum Κύριον exposcunt. Atq; hac de re Calvinus, cum supra positam aduersariorum sententiam recitasset, hæc scribit:

Sed ego quanquam facile patior sic intelligi, video tamen nimis infirmum esse argumentum, si quis os velit obstruere Arianis. Nam inter vocabula Ministeriorum & Domini, est relatio, sed Deus est unus, cui seruire nos oportet, quocunque ministerio fungamur. Hæc igitur antithesis simplicem sensum demonstrat, ut nimis coacta sit ad Christum restrictio. Hactenus ille.

Nos autem, hanc eius interpretationē, cōfirmemus. Certum est, Apostolum, post verba illa superius posita, ea quæ breuiter proposuerat, fusius in sequentibus explicare: Nam statim à versu septimo usq; ad 18. explicat, quid illud sit, quod dixerat:

Diuisiones verò gratiarum sunt, idem autem Spiritus. Versu verò 18. incipit explicare, quid sit illud:

Et diuisiones ministracionum sunt, idem autē Dōminus. Hæc igitur explicaturus, inquit Et quosdam quidem posuit Deus in Ecclesia, primum Apostolos &c.

Quem ergo prius vocauerat Dominum, hic appellat Deum: Et ministraciones, quæ & quales sint, disertè explicat & enumerat. Ergo satis manifestè ostendit, se antea quoq; per Dominū, non alium, quàm Deum, hoc est. Patrem intellexisse.

Quod hic quoq; confirmatur, quòd nulla tertij illius membri: Diuisiones operationum sunt, &c. sequitur explicatio: Quia nimirum in prioribus duobus explicatis, satis etiam hoc tertium declaratum est.

Pro Spiritu autem Sancto, hæc ex istis verbis dicuntur: Spiritui sancto hic attribuitur, quod ex ipso dona fluant. Ergo non est donum tantum, sed quiddam essentialiale.

¶. Quasi verò sit impossibile, aut inusitatum, ut ex accidente,

290. I. AD COR: CAP. XII. v. 11.

Et ipse Paulus in sequenti capite, quàm multa Charitati attribuit, tanquam personæ, & rei animatæ.

Si ergo aduersariorum sententia esset vera: Aetas, Annus, Misericordia, Veritas, Iustitia, Pax, Charitas, & similia, essent personæ & substantiæ. Quod, si asserere & credere, nimis crassum & fatuum est: certè non possunt, nisi crassi & fatui haberi velint, ulli hinc Spiritum, substantiam esse concludere.

EPISTOLA AD CORIN-
THIOS II.

II. AD CORINTH: CAP. III. v. 17.

Dominus autem Spiritus est. Vbi autem Spiritus Domini, ibi libertas.

EX his Apostoli verbis, sunt qui Spiritus sancti diuinitatem confirmant, eo quòd hic videatur vocari Dominus, qua appellatione, verum Deum, cœli & terræ conditorem, significari putant.

Sed primò, certum est, etsi fortasse non desint, qui verborum Apostoli ordinem violenter peruertant, ita ut ex priore vocabulo, posterius, nempe Predicatum; & vicissim, ex posteriore prius, nempe Subiectum faciant: tamen maiorem partem interpretum, & eruditiores quosq;, legitimum esse ordinem verborum, qui in textu conspiciuntur, affirmare: ita ut Dominus sit Subiectum, Spiritus verò Predicatum: neq; hic Spiritus, dicatur Dominus, sed contra, Dominus, vocetur Spiritus. Quo stante, vani sunt, qui hinc Spiritus sancti diuinitatē aucupantur.

Porro, quis sit iste Dominus, qui Spiritus dicitur, & quis

II. AD COR: CAP: III. v. 17. 291.

& quis verborum sensus, variè, ut in loco obscuro fieri solet, explicatur. Sunt, qui per Dominū, intelligant Deum Patrem, quem etiam Christus Ioh: 4. Spiritum esse dixit.

At longe plures, per Dominum, significari Christum putant. Sed quod Christus, non sit Spiritus, etiam postquam corpus glorificatum habuit, ipsemet, post resurrectionem, Luc: 24. & 39. clarissimè testatur: quomodo ergo vocatur Spiritus?

Omnes in eo consentiunt, locutionem istam esse figuratam, quam diuersis modis explicant.

Alij dicunt Dominum esse Spiritum, hoc est, spiritualem. Alij, vocari ideo Spiritum, quia virtute Spiritus sui, nos viuificat, & dat Spiritū. Alij, quia sit anima Legis, sicut enim corpus, sine anima, cadauer & mortuum est: ita Lex sine Christo, mortua, & quasi cadauer est. At Christus coniunctus Legi, illam viuificat, ac propterea hic vocatur Spiritus, non quidem in se, & absolute, ac simpliciter: sed respectu Legis, quatenus ad illam refertur, & ei coniungitur. Est ergo Christus, Spiritus, hoc est anima Legis. Dominus, Spiritus est. Id est, Iesus est auctor Spiritus. sicut ibidem Moses dicitur, minister liere, Christus autem minister Spiritus.

Deniq; est quidam, qui verba Apostoli putat esse corrupta: cum enim ita Græcè legamus: *ὁ δὲ Κύριος, ὁ πνεῦμα δὲ, οὗδ' ἐστὶν πνεῦμα Κυρίου, ἐκὲν ἐλευθερίᾳ:* Ipse in priori clausula, p. o. ὁ δὲ putat legendum ὅδε. sicut in principio sequentis clausulæ legimus. Nemo autem non videt facilem esse lapsum, ex ὅδε in ὁ δὲ.

Deinde existimat, post vocem Κύριος, repetendam esse ἀπὸ τοῦ κοινῆς, ex sequenti clausula, vocem ἐκὲν ut totus locus ita legatur: *ὅδε Κύριος, ἐκὲν ὁ πνεῦμα: ὅδε ὁ πνεῦμα Κυρίου, ἐκὲν ἐλευθερίᾳ,* id est, Vbi Dominus, ibi Spiritus, ubi Spiritus Domini, ibi libertas.

Quæcunq; autem harum sententiarum vera sit: (nam nobis hoc nūc discutere, non est propositum) clarum est, nihil hic agi de diuinitate Spiritus sancti.

II. AD COR: CAP. IV. v. 4.

T 1

Vt non

Vt non fulgeat illuminatio Euangelij gloriae Christi, qui est imago Dei.

Qum imago quandam conuenientiam & cognationem significet; & Christus, dicatur esse imago Dei: sequitur Deum & Christum, habere inter se quiddam commune. At cum Deus, sit mera essentia & substantia: non potest cuiquam quidquam cum eo esse commune, nisi substantiale. Ergo cum Christus habeat commune quid cum Deo, sequitur illud esse quiddam essentiale, ac proinde Christum & Deum, habere eandem essentiam.

1. **R.** Sed primò, diligenter obseruandum est, quòd etsi Deus, in se consideratur, accidentibus careat: tamen respectu nostri, & ut loqui ac intelligere nos de Deo solemus, non est sine accidentibus. Dicimus enim eum esse sanctum, iustum, misericordem &c. Et sole: quis Deo similis dii, quando harum & similium virtutum est particeps. Proinde falsum est, omnem, qui similitudinem aut imaginem Dei habere dicitur, eum in essentialibus participare cum Deo.

2. Deinde notissimum est, imaginem, non identitatem, sed potius diuersum quid, & semper vilius eo, cuius est aut dicitur imago, denotare. Est enim imago, tantum representatio quadam, & umbra eius, quod reuera est. Proinde imaginem, & rem cuius est imago, quo modo si liu, nò quo- propter conuenientiam quæ inter ipsas est; eiusdem putare essentia, nò modo imago est ratione præditi.

Seneca Epist. 85. Similem te esse volo, quo modo si liu, nò quo- modo imago est ratione præditi.

Præterea, non solus Christus, sed alia quoque, imagines Dei dicuntur in scriptura, ut verbi gratia; homo, quàm saepe dicitur, esse ad imaginem Dei factus? Genes. 1. 5. 9. & alibi.

3. Si quis autem obijciat, hæc non esse similia, eo quod Christus dicitur imago Dei, homo autem ad imaginem Dei factus; quasi scilicet homo, non imago Dei, sed imaginis Dei imago sit:

Respondeo, hoc cauum refellere, hunc eundem nostrum Apostolum, qui 1. ad Cor. 11. expressè, virum, imaginem Dei esse affirmat. Vnde apparet, ad imaginem Dei factum esse, & imaginem Dei esse: prorsus idem significare.

Sic nouus homo, seu regeneratio, vocatur imago Dei, ad Colossenses

2. 10.

1. 10. Ad Ephes. 4. 24. Ergo si Christus propterea dicendus est coessentialis Deo, quod vocatur imago Dei: etiam homo, & regeneratio, erunt Deo coessentialis.

Ad hæc, si ea est imaginis vis, ut eum qui illam habet, æqualem & eundem reddat cum prototypo: nos quoque erimus eiusdem cum Christo essentiæ. Nam Rom. 8. dicitur, conformes nos fore imaginis filij Dei. Et 1. Cor. 15. Portaturos imaginem hominis cælestis. Si autem hoc absurdum est, certè illud quoque prius aduersariorum commentum, æquè pro absurdo habendum est.

Postremò etiam ipsi aduersarij, qui acutiores sunt, fatentur, nullam hinc Dei & Christi, in essentia æqualitatem, aut identitatem colligi posse. Ideo Caluinus, tum in commentario huius loci, tum, ad Coloss. 1. (ubi similiter Christus imago Dei dicitur) affirmat, Patres non rectè hunc locum aduersus Arianos torsisse, nimis hinc infirmum argumentum colligi, nihil solidi elici, imo ex ipso Paulo hanc argumentationem refelli. Beza verò similiter, ea quæ ex isto loco, de ἐμοσίου Christi & Patris dicuntur, ἀνθρώπου & Θεοῦ esse affirmat.

EPISTOLA AD GALATAS.

AD GALAT: CAP. I. v. 1.

Paulus, Apostolus non ab Hominibus, neque per hominem, sed per Iesum Christum, & Deum Patrem, qui suscitauit eum à mortuis.

Negat hic Paulus, se ab homine munus Apostolicum, sed à Iesu Christo accepisse. Vnde videtur negare Iesum, esse hominem. Si autem non sit homo, sequitur, ut aduersarij concludunt, esse Deum.

Sed primo, talis collectio, admodum infirma, &

T.

Sophia

1.

294. AD GALAT: CAP: I. v. i.

Maximè digne Sophistica est. Neq; enim necessario sequitur, si quis negetur esse homo, ut sit Deus. Nam Deus et homo, non sunt opposita immediata.

fui dum et infirmum Deinde, si ea fuisset mens Apostoli, ut homines Deo opponeret, satis habuisset Dei nomen ponere, in altero oppositionis membro; neq; on-

opponum huc pus fuisset, seorsim à Deo, nominare Iesum Christum.

huc ad galat. ad rom. ad cor. ad thess. ad tim. ad hebr. Præterea, si hæc collectio firma est, non minus nostram, quam Christi, Pauli, et ipsorum deniq; aduersariorum de Christo sententiam euertit. Nam Iesus, semper se hominis filium, Paulus eundem ferè ubiq;

huc ad galat. ad rom. ad cor. ad thess. ad tim. ad hebr. Non ergo hic Paulus negauit Iesum, esse hominem.

huc ad galat. ad rom. ad cor. ad thess. ad tim. ad hebr. Sed ut verus huius loci sensus, magis illucescat, paulo fusius et diligentius de eo differamus.

huc ad galat. ad rom. ad cor. ad thess. ad tim. ad hebr. Visitatum hoc est, tam prophanis, quam sacris, tam arant hac Antithesi Græcis, quam Latinis scriptoribus, ut unum aliquem, propter excellentiam, et singulare aliquod priuilegium, è numero et ordine cæterorum, eiusdem generis et speciei, eximant et segregent. Vt Aristophanes, Plu-

huc ad galat. ad rom. ad cor. ad thess. ad tim. ad hebr. na et alii, cum suam sic orditur:

huc ad galat. ad rom. ad cor. ad thess. ad tim. ad hebr. ὁ ἀπὸ τοῦ οὐρανοῦ καὶ τοῦ γῆς θεὸς καὶ πατήρ. Vbi Iupiter non excluditur, è numero Deorum, sed propter excellen-

huc ad galat. ad rom. ad cor. ad thess. ad tim. ad hebr. tiam seorsim nominatur.

huc ad galat. ad rom. ad cor. ad thess. ad tim. ad hebr. Sic Mar: 16. et 7. Dicite discipulis eius, & Petro. Certe hic Petrus, non excluditur è numero discipulorum, sed propter eximium

huc ad galat. ad rom. ad cor. ad thess. ad tim. ad hebr. ad rem referunt. In Christum amorem, aut aliquam aliam ob causam, seorsim nominatur. Ita Matt. 3. et Mar. 3. post Iudeam totam, nominatur Ierosolyma,

huc ad galat. ad rom. ad cor. ad thess. ad tim. ad hebr. non quod Ierosolyma non comprehenderetur in Iudea tota, sed quia ca-

huc ad galat. ad rom. ad cor. ad thess. ad tim. ad hebr. non quod Ierosolyma non comprehenderetur in Iudea tota, sed quia ca-

huc ad galat. ad rom. ad cor. ad thess. ad tim. ad hebr. Secundo, illud etiam obseruetur, vocabulum Hominis in se-

huc ad galat. ad rom. ad cor. ad thess. ad tim. ad hebr. cundis altis, non tantum certam animalis speciem, verum etiam imbec-

huc ad galat. ad rom. ad cor. ad thess. ad tim. ad hebr. illitatem, et mortalitatem denotare. Ad quod confirmandum sufficiat il-

huc ad galat. ad rom. ad cor. ad thess. ad tim. ad hebr. lud unicum Esaiæ dictum cap: 31. Aegyptus homo, & non Deus.

huc ad galat. ad rom. ad cor. ad thess. ad tim. ad hebr. Ergo sepe fit, ut qui excellenti aliquo dono est ornatus, et aliquid

huc ad galat. ad rom. ad cor. ad thess. ad tim. ad hebr. supra vulgares homines obtinet, è numero hominum eximatur, ut cum ille

huc ad galat. ad rom. ad cor. ad thess. ad tim. ad hebr. Phariseus Luc. 18 ait: Non sum sicut cæteri homines.

huc ad galat. ad rom. ad cor. ad thess. ad tim. ad hebr. Sed accommodatius habemus exemplum Iudicum cap. 16. ubi Sam-

huc ad galat. ad rom. ad cor. ad thess. ad tim. ad hebr. son negat quodammodo, se esse hominem, Nam et 7. ait: Infirmus

huc ad galat. ad rom. ad cor. ad thess. ad tim. ad hebr. Hæc induit illi et scilicet. Minus enim est, si quis dicitur esse homo, et non sit Deus. Nam Deus et homo, non sunt opposita immediata.

AD GALAT: CAP: I. v. i.

295.

ero, ut cæteri homines. Et et. n. Infirmus ero, & aliorum hominum similis:

Hinc etiam gentiles, eos qui eximia virtute excelebant, non homines, sed heroes vocabant. Qua tamen appellatione, non excluderent eos à natura humana.

Tertio, et illud notetur; Petrum, et cæteros à Christo electos Apostolos, fuisse in magna auctoritate, post ascensionem Christi, in Ecclesia, ut patet cum ex alijs locis, tum ex cap. 15. Actorum: Sed et ex hac eadem Pauli epistola. Nam quod ad Petrum attinet, ait hoc eodem capite, se post conuersionem, Ierosolymam ad Petrum venisse, et apud eum solum aliquot dies mansisse. Sequenti verò capite, præcipuos Apostolos, vocat columnas Ecclesiæ.

Quarto, obseruetur et illud, fuisse quosdam Iudeos pseudapostolos, qui affirmabant se à Petro, et cæteris præcipuis Apostolis, habere docendi auctoritatem, atq; Gentes ad circumcisionem, et reliquas Mo-

sis leges obseruandas cogeant. His cum aduersaretur Paulus, et eius doctrina: pseudapostoli eleuabant auctoritatem Pauli, et doctrinam calumniabantur, asserentes Paulum, non esse à Petro et cæteris Apostolis ordinatum, et vocatum ad munus Apostolicum, ideoq; non ei tantum tribuendum esse, neq; mirandum, si erret in doctrina, cum non sit Apostolorum discipulus.

Hoc Paulo ubi innotuit, ne doctrina sua apud auditores in contentum veniret, et discipuli ipsius de salute periclitarentur: sui Apostolatus dignitatem, grauius tueretur. Affirmat igitur, se eandem habere, cum cæteris Apostolis auctoritatem, illis verò qui ab Apostolis ordinati sunt, longe esse superiorem. Nam istos ab hominibus esse vocatos, ipsum verò à Deo, et Iesu Christo.

Ex his omnibus, verborum Apostoli sensus, satis manifestus est. Opponit enim homini, id est. Petro, etiam in summa auctoritate, inter Apostolos prædico: Deum Patrem: Hominibus autem, id est, Apostolis reliquis, Iesum Christum. In qua quidem oppositione, non hoc vult, Iesum non esse hominem, sicut nec Petrus excluditur, è numero discipulorum, cum seorsim nominatur à cæteris; nec Samson propterea negatur esse homo, quia tum demum se fore hominibus similem, cum vires amisisset, affirmat: sed quia sicut Petrus inter discipulos, et Samson inter

T 4

homines,

Tantum vult homines.

296. AD GALAT: CAP: I. v. 1.

homines supra vulgarem & communem sortem, ac conditionem, aliquid eximium & peculiare habebant: ita etiam Christus, præsertim post ascensionem in cælum, quo tempore hæc scribebat Apostolus, (id quod diligenter obseruandum est) fuit à communi hominum sorte exemptus, & longe excellentior, non modo hominibus, verum etiam Angelis factus. Quare opponi omnibus in terra viuentibus hominibus, quantumuis excellentibus, non quidem ratione naturæ, sed conditionis, merito potuit.

AD GALAT: CAP: III. v. 4.

At ubi venit plenitudo temporis, emisit Deus filium suum, factum ex muliere, factum sub lege, ut eos qui sub lege erant, redimeret. &c.

Qui ex hoc loco diuinitatem Christi exsculpere conatur, sic ratiocinantur: Nemo mitti potest aut solet, nisi prius existat. Nam qui non est, mitti non potest. At Iesus, dicitur esse missus, cum natus est ex Maria virgine: Ergo oportet illum prius extitisse. Non extitit autem secundum humanitatem: ergo secundum diuinitatem.

R. Ante omnia, dicere possumus, aliter de actionibus Dei, & creaturarum esse loquendum & sentiendum. Ac proinde, quamuis creaturæ non possint, nec soleant mittere quenquam, nisi qui ante extiterit de Deo tamen, aliter est cogitandum, nam ipse vocat ea quæ non sunt tanquam quæ sunt: & potest aliquem simul mittere, & eodem momento ex nihilo creare, ita ut & natiuitas & missio, simul fiat. Hier: Vida, hymno in Deum: Quod loqueris facis idem: opus & vox editur una. Ut dixi, ut subito ad verbum: emergere creata omnia, &c.

Sed hac responsione omiſſa, ne calumnientur nos subterfugia querere: concedimus, eum qui mittitur, oportere prius existere: concedimus, etiã Christum ante quàm mitteretur à Deo, re vera extitisse. Sed querendum restat, quando Deus Christum miserit?

Aduersarij nostri, confidenter affirmant, missum esse Christum à Deo tunc, cum in uterum Mariæ virginis, illa secunda Trinitatis persona se condidit, & insinuauit, aut certè cum Iesus, in lucem editus, & genitus est.

T 5

Sed

AD GALAT: CAP: I. v. 1. 297.

Sed hæc interpretatio, arbitraria, nullo neq; scripturæ testimonio, neq; ratione solida nititur. Etenim natiuitas, nullibi in sacris literis, missio, emissio, ἀποσολή, aut ἐξαποσολή dicitur. Verum quidem est, sæpe in scripturis, mentionem fieri missionis Christi: Sed quum nusquam alibi vox ea significet natiuitatem, existimamus, neq; cum de Christo dicitur, ita esse accipiendam.

Restat ergo probandum istis, ἀποστέλλειν significare nasci & generari.

Si autem quis quærat, quid ergo nos ea voce significari, & quando Christum missum esse à Patre, putemus: respondemus, ea voce nihil aliud significari, quàm ablegationem cum certis mandatis: Idq; probamus primo, ex ipsius vocis propria, & genuina significatione. Nā certum est ἀποστέλλειν & ἐξαποστέλλειν, proprie significare, cum mandatis aliquem ablegare. Vnde etiam apud Tragicos veteres, ut cum alibi, & apud alios, tum apud Aeschylum, in principio Promethei videre licet, ἐπισόλῃ significat mandatum, iussum, præceptum.

Et Plutarchus in libello, De audiendis Poëtis, sic loquitur: καὶ μετὰ τὸ δειπνῶν, ἐξαποστέλλει τοὺς πρεσβυτέρους id est: Et post cænam, dimittit legatos. Sic usurpatur hæc eadem vox Act: 7. v. 12. & 9. v. 30. & 11. v. 11.

Quin hanc esse germanam vocis istius significationem: etiam ἀποστέλλω, quod simplicius est, demonstrat. Nam, ut alia omittam, quasi interpretari hanc vocem volens Baptista, sic loquitur Ioh. 1. v. 34. ὃν ᾠκὼν ἀπέστειλεν ὁ Θεός, τὰ πνεύματα τῶ Θεῷ λαλεῖν. Hoc igitur est: ἀποστέλλειν & ἐξαποστέλλειν, instructum mandatis aliquem, quopiam ablegare. Sicut hoc Erasmus, Castellio, Vatablus quoq; annotarunt.

Iam verò, quando Christus sit cum mandatis Dei ablegatus, & missus, querendum est ex historia. Certè non tunc cum genitus, & in utero matris formatus, aut in lucem editus est, illum esse missum, primò ex hoc eodem loco apparet. Ait enim Apostolus, missum esse Christum à Deo, postquam iam natus esset ex muliere. Id enim significat vox γενόμενον, Præteriti temporis. Et sensus verborum est: Misit Deus filium suum, iam genitum, & procreatum ex muliere. Secundo, dicit Christus Ioh. 17. se missurum Apostolos in Mundum, quemadmodum ipse erat missus à Patre. Quæ quidem sententia nullo pacto consistere potest, si ad-

T 5

uer

uersariorum interpretatio vera est. Nam secundum ipsos, Christus est missus à Patre in mundum, cum generatus est. At Christus, cum misit, Apostolos, iam antea Apostoli erant nati. Deinde, Apostoli missi sunt à Christo, nulla ipsorum essentia immutata, sed noua tantum functione eis imposita. At Christus cum est missus, id est (secundum istos) cum est genitus, etiam in essentialibus mutationem accepit. Nam antea erat purus Spiritus, & merus Deus, postea autem caro est factus, & homo mortalis. Ergo constat aliter esse missum à Patre Christum, & aliter Apostolos à Christo, si vera est opinio aduersariorum. Hoc autem aperte contrariatur Christi asseuerationi, qui ita se missurum Apostolos, quo modo ipse esset à Patre missus, affirmat. Præterea, Baptista quoque Ioh. 1. à Deo dicitur missus, sed non tempore natiuitatis, neque cum immutatione essentiae. Sic alij quoque Prophetae.

Vt igitur sciamus, quando Christus sit missus à Patre consideremus verba Apostoli, ille nos statim docebit: Misit, inquit, filium suum, ut eos qui sub lege erant, redimeret &c. Atqui scimus, Christum docendo, Euangelium annunciendo, moriendo, redemisse eos qui sub lege erant. Concionari autem Iesus coepit, anno ætatis trigesimo, post baptisma Iohannis. Ergo tunc fuit missus à Deo Patre.

Confirmatur hoc ipsius Christi testimonio, qui cum Esaie locum illū legeret: *εὐαγγελίζεσθαι πᾶσι τοῖς ἀνθρώποις*: Subiecit; ut legimus Luc. 4. v. 18. *σήμερον πληρώται ἡ χάρις αὐτοῦ*. Atqui illa erat prima concio, adulti Christi, ut ex Luca historia apparet. Ergo necessario sequitur, *ἀρχὴ* Christi initium fuisse, concionem & docendi munus. Idem confirmatur ex fine eiusdem capituli v. 41. ubi ait Christus, *ὅτι ταῖς ἑτέραις πόλεσι, εὐαγγελίζεσθαι με δεῖ τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ, ὅτι ἐστὶν τὸ τοῦ ἀνθρώπου*. id est: Et cæteris urbibus, euangelizare me oportet regnum Dei, quia ad hoc missus sum.

Ergo, missio, vel emissio Christi, nec natiuitatem aut conceptionem significat, neque puerilem eius ætatem respicit, sed prædicationem Euangelij, ætate iam adulta. Atque hunc esse verum loci istius sensum, nemo nisi obstinatus & indoctus negauerit.

AD

Ibidem v. 8.

Sed tunc quidem ignorantes Deum, ijs qui natura non sunt Dij, seruebatis. Nunc autem quum cognoueritis Deum, imò cogniti sitis à Deo: quomodo conuertimini iterum ad infirma, & egena elementa?

EX hoc loco, sic solet Christi deitas confirmari:

Galatæ cognouerunt natura Deum.

At Galatæ cognouerunt Christum.

Ergo Christus est natura Deus.

R. Iam sæpe monuimus, huiusmodi collectiones esse futilissimas. Nam si essent firmæ, liceret pariter sic colligere:

Galatæ cognouerunt natura Deum.

Galatæ cognouerunt Paulum Apostolum.

Ergo Paulus Apostolus est natura Deus.

Sciendum igitur est, priorem Syllogismi propositi-
onem, non esse veram uniuersaliter, hoc est, non omne id quod cognouerunt Galatæ, statim habendum & dicendum esse natura Deum. Multa enim Galatæ cognouerunt, ex prædicatione Euangelij, ut se fuisse antea gentes, Deo inuisos, idololatrias; sed per fidem in Iesum Christum, ciues Noui Testamenti & filios Dei factos, extra Ecclesiam non esse salutem. Quorum tamen nihil est natura Deus. Maior ergo syllogismi est particularis: Minor item. Ex quibus nihil regulariter sequitur.

Deinde, Minor quoque Propositio negari potest. Nō quod negemus Christum à Galatis fuisse cognitum: sed quod hoc in isto loco non dicatur. Nullam enim hic cognitionis Christi facit mentionem Apostolus, neque Christum, sed Deum nominat. At nomine Dei, non Christū, sed Patrem intelligi, clarissimum est. Ergo ex hoc loco, neque quod Christum Galatæ cognouerint, neque quod Christus natura sit Deus; probari potest.

EPI=

Annus 1303 Collectio Marti David, uginunt Jon, lthimk altala Solo Profa
z Sam. 23 & 2. ngr sol atz mugh mugh Solbarban, hagi m33m Valo/agaban

AD EPHES: CAP. III. V. 8. 300.
EPISTOLA AD EPHESIOS.

CAPVT III. V. 8.
Propter quod dicit, Ascendens in altum, captiuam

duxit captiuitatem: dedit dona hominibus.

Quod autem ascendit, quid est, nisi quia & de-

scendit primum in inferiores partes terrae? Qui

descendit, ipse est & qui ascendit supra omnes

caelos, ut implet omnia.)

Tria in isto loco consideranda veniunt. Nam primò

quidam dicunt, Dauidem Psal. 67. cuius verba hic citat Apostolus, locu-

tu esse de vero Israelis Deo. Paulum verò eadem ipsa, de Christo interpre-

tari. vnde sequatur, Christum esse illum Israelis Deum.

Omnia ferè, quæ ex veteri Testamento citantur, &

Christo, in Nouo Testamento applicantur testimonia: non rerum identis

similitudinem denotare: & multi doctissimi

virī memoria prodiderunt, & liquidissimè exempla plurima demonstrat.

Quis enim nescit, cum alia multa, tum illa: Ex Aegypto vocaui

filium meum. Et: Os non comminuetis ex eo. &c. pro-

pter quandam similitudinem tantum, Christo aptari?

Ergo Apostolus quoq; hoc loco, non ut ostenderet illum de quo Da-

uid locutus, esse Iesum, de quo ipse sermonem habet: sed potius, ut tale

quid in Christo contigisse, quale olim Dauid de Deo cecinit demonstraret:

Quod autem alludere tantum ad Dauidis verba, nò

autem tanquam testimonium de Christo adducere voluerit Apostolus, &

quod voluerit eum, de quo Dauid, & de quo ipse loquebatur, eundem

haberi: primo ex confessione aduersariorum patet, ut videre in Commem-

arijs Bucer, Musculi, Caluini, & aliorum licet. Quorum postremus, in

explicatione loci huius Apostoli, inter cetera hæc scribit:

Paulus vero cum videret à Dauid celebrari triumphum de omnibus Dei

Caluini iua anak. lo ho3a/aban. fllyru mugh mi vllwink Caluini.

Non solet Paulus recitare verba, quoties scripturam citat, sed contentus

locum indicasse, rem potius ipsam sequitur. Malyon atz moydya, hagi

atz ui atz dolay iikab m3 aua atz Apostol. hagi som ar igikink vndel

igivol igiv. valo. lo ho3a/aba.

AD EPHES: CAP. IV. v. 8. 301.

Victorij, quascunq; in Ecclesiæ suæ salutem retulerat: merito hunc ver-

sum, de ascensione Dei, accommodauit ad Christi personam &c.

Idem paulo post: Tamen tibi contradicit: Quod alij expunt Chrom d

Denique non hic querenda est scrupulosè literalis Psalmi expositio, quæ acat, si, quæ

quum tantum ad Prophetæ verba alludat Paulus, qualiter etiam locum nobis di. vllwink, z,

Mosis ad suum institutum deflectit Rom. 10. 6. Wachum. 7. 6. v. Provisus alimnt a pposito.

Deinde hoc ipsum confirmatur ex eo, quod Paulus,

non ita retulit hoc testimonium, ut habetur in veteri Testamento. Nam

primo, apud Dauidem legimus: Ascendisti. Paulus autem verbum

secundæ personæ, mutauit in Participiū tertie personæ. Nam illud dicitur

esse tertie personæ, verba illi adiuncta: duxit, & dedit ostendunt.

Et paulo post v. 9. commutauit hoc Participium, in verbum actiue.

Præterea, in Hebræo habetur, accepisti dona in homine,

Paulus scripsit: dedit dona hominibus. In quibus non tantum Per-

sonam & Numerum, verum integram dictionem mutauit, cum pro acce-

pisti scripsit dedit. vnde apparet, Apostolum verba Prophetæ ad

suum propositum accommodasse, non autem Dauidis testimonium citasse.

De quo, ut quis minus dubitet, hæc apud se perpendat:

Vsitatum est, præsertim illis qui in veterum lectio-

ne exercitati sunt, ut sæpe res præsentis, aut sensu animi sui, exprimant

antiquorum & prudentum scriptorum verbis & sententijs, idq; sæpe in-

tegre prolatis, sæpe leuiter inflexis, & ad suum institutum immutatis.

Quo non illud significant, de istis rebus antiquos esse locutos, de quibus

ipsi, illorum verbis differunt: sed ut hac ratione, aut demonstrent, se in

probatorum auctorum lectione esse versatos, aut ut quandam grauitatem

& auctoritatem, orationi suæ concilient, quasi non ipsi ea dicant, sed iam

olim doctissimi quiq; viri, in simili fuerint sententia.

Pari ratione Apostoli, cum essent in veteris Te-

stamenti lectione versatissimi, solent in disputationibus suis sæpe alludere

ad veterum Prophetarum dicta, & ab illis sententias, & dicta mutuari, ad

suam doctrinam illustrandam & confirmandam. idq; faciunt, nunc plene

& integre citatis locis, nunc verò imperfectè, & mutatis aliquot vocibus,

prout commodum, ad suam sententiam explicandam fore videtur. Non

quod eo velint signifi are, istis de rebus esse locutos Prophetas, de quibus

ipsi differant, sed ut consensum & congruentiam, ac similitudinem

rerum præteritarum & presentium, ostendant.

Ergo,

302 AD EPHES: CAP. IV. v. 8.

Ergo, ut ad propositum redeamus: David olim Dei victorias celebrans, dixerat eum ascendisse in altum. Paulus autem significare volens, Christum in ascensione in cælum, similem egisse triumphum, usus est iisdem verbis, quibus David, leuiter immutatis, et ad suum propositum inflexis.

Nec verò hinc colligere licet, Davidem & Paulum de eodem loqui. Nam magna est inter utrumque differentia. David loquitur de Patre; Paulus de Filio. David metaphoricè dicit Deum ascendisse; Paulus Christum propriè in cælum migrasse. David, homines ait à Deo in captiuitatem abductos esse: Paulus à Christo Mortem, infernum, Satanam, et tetras animi, ac spirituales pestes in triumpho duxisse ait. David ait Deum hominibus pijs, opes, gloriam, et cetera corporis bona dedisse: Paulus Christum dedisse hominibus dona spiritualia asserit. Denique alijs David, alijs Paulus utitur verbis.

Atque hæc à nobis hætenus dicta sunt, ac si Paulus hoc loco, ut volunt aduersarij, de Christo esset locutus: Verum si quis contendat, Paulum hic non de Christo, sed sicut David, de Deo Patre loqui: inueniet certè argumenta, quibus suam tueatur sententiam.

Nam orationis Pauli contextus, non cogit hæc de Christo intelligere, imò potius suadet ut de Patre intelligantur. Nam à versu sexto, loquitur de Deo Patre, qui sit unus, super omnes, per omnia, et in omnibus: qui dederit gratiam nobis, secundum mensuram donationis Christi. Quod, non significat, ut volunt aduersarij, Christum donare nobis gratiam; sed quod Deus gratiam nobis det ratione habitæ gratiæ illius, quam idem ipse Deus Pater, dedit Christo. Quibus subiicitur: Propter quod dicit &c. Vnde apparet de eodem Deo Patre, cuius superius erat facta mentio, continuari orationem. Hoc ipsum sequentia quoque confirmant. Nam cum dixisset, ipsum dedisse Apostolos, Prophetas, Euangelistas, Pastores &c. addit, hæc omnia esse data ad ædificationem corporis Christi. At si de Christo habitus fuisset antea sermo, debuisset scribere Apostolus: ad ædificationem corporis sui, non Christi.

Iam verò, sicut olim David cecinit Deum Patrem in altum ascendisse, quum suam magnificentiam, in deuictis hostibus exeruit: ita etià quum Christus in cælum ascendit, idem Deus Pater in altum

AD EPHES: CAP. IV. v. 8.

303 In altum ascendit. Nam Deus erat in eo cum Christo, ita ut cum eo et descendisse et ascendisse dici possit, et cum Christus ascendit, Deus ascendisse dicatur. Itaque siue hic locus de Christo, siue de Deo Patre accipiat: manifestum est, nullam identitatem essentiae Christi et Dei ex eo probari.

Secundo, in loco isto, considerandus est, verborum illorum sensus: Quod autem ascendit, quid est, nisi quia & &c. Primum igitur scire debemus, hæc verba omnino esse parenthesi includenda, sunt enim explicatio præcedentis dicti David, qua series orationis instituta interrumpitur.

Est autem hic, arguta & subtilis quædam consideratio verborum Davidis, ex quibus eliciuntur duæ observationes, quarum prior hæc est: Ex illo verbo Davidis Ascendit elici potest et debet Descensus quoque. Nam hæc duo se mutuo videntur consequi. Ergo quum David dicat, quendam ascendisse in altum, colligendum inde relinquitur, eundem prius descendisse.

Secundo ex hoc dicto colligitur, ascensionis et descensionis paritas. Quia enim dixerat David, ascendisse in altum, atque ut ex prior observatione patet, etiam descensum eo ipso significauerat: æquum est, ut sicut ascensus fuit altus: ita descensus quoque intelligatur profundus. Et qui ascendit in altum, sequitur etiam descendisse in profundum: ut paria paribus referantur. Vnde concluditur, eundem esse qui longè supra omnes cœlos ascendit, & descendit in infimas terræ partes. Hic est verborum istorum sensus, et est commentarius quidam, dicti Davidis.

Iam verò si hæc de Deo Patre interpretari volumus, duplex, secundum duplicem interpretum mentem, sensus verborum esse potest. Nam si ascensionem in altum, intelligamus de Dei triumpho, et magnifica gloria, quam deuictis hostibus est consecutus: procul dubio per descensionem, debemus intelligere infamiam, ignominiam, profanationem, et blasphemiam nominis, et gloriæ Dei, quæ victoriam præcesserat. Et voluit significare David quam contemptum et abiectum fuit, inter homines. Dei nomen, ante victoriam celebrem partem: tam gloriosum et magnificum euasisse, post victoriam. Ita ut Deus antea visus fueris

304. AD EPHES: CAP. IV. v. 8.

304. AD EPIST. SANCTUM
 fuerit descendisse in infima terræ, hoc est, perne conculcatus fuisse:
 sed postea euectum usque ad cœlos.
 Rabbi D. Kimbi per ascensionem Dei

*Sed cum Rabbi D. Kimhi, per ascensionem Dei in altum, intelligat Dei ab hominibus recessionem, & quasi sui subdu-
ctionem, quoties scilicet non videtur curare, nec providere hominibus:
ideo secundum huius Doctoris sententiam, verborum sensus erit: Deus à
nobis ascendit in altum, id est, suam benignitatem & providentiam à no-
bis abstulit, & tam longè receffit, quàm vicinus & propinquus antea no-
bis fuerat. Nam Deus, cum se præsentem & propitium suo populo, vel
pijs, exhibet: descendere dicitur. Et quia voluit significare, Deum
summè suam clementiam antea suis declarasse, propterea in infimas
terræ partes eum descendisse affirmat.*

Quod siue ad veteris Testamenti tempora, siue ad
 Noui referas, parum interest. Nam sicut olim Deus suam benignitatem in
 populum Israëliticum, magnificentissimè & copiosissime, cum eos ex Aegyp-
 to educeret, declarauit: ita etiam in Nouo fœdere, summam clemen-
 tiam suam in Christo demonstrauit, ut habitasse & versatus esse in terra
 cum hominibus, merito dici possit. Et hoc est Deum in infimas terras par-
 tes descendisse.

Si verò hæc de Christo interpretemur : sententia loci istius hæc erit :
 Visitatum est Paulo, ut quoties de Christi dignitate, & exaltatione lo-
 quitur, causam tantæ auctoritatis & potentie adeptæ adijciat, quæ est
 humiliatio, seu humilitas Christi, iuxta illud : Qui se humiliat, ex-
 altabitur. Ideoq; etiam ad Philipp: cap. 2. cum Christi summam hu-
 militatem, & abiectum statum descripsisset, addit : Propter quod
 & Deus exaltauit illum. sic ad Hebr: cap. 2. Eum autem
 qui modico quàm Angeli minoratus est, videmus Iesum,
 propter passionem mortis gloria & honore coronatum,
 sic ipse Christus Luca ultimo : Nonne oportuit pati Christum,
 & sic intrare in gloriam suam ? Apoc: 5. & 12. Dignus
 est Agnus qui occisus est, accipere virtutem & diuini-
 tatem &c.

Ergo etiam hoc loco, cum dixisset Apostolus, Christum ascendisse in altum cum triumpho: subijcit causam huius ascensus & triumphi.

AD EPHES: CAP. IV. v. 8. *48. 1* 305.

AD EPHES: CAP. IV. V. 8. *Alindyn madyr n' s'arod hannis. More triumph. Ascendit, quia prius descenderat, hoc est, se humiliaverat, et obedientem se praeberat. Quod, etsi non expresse, tamen obscure David significavit, cum enim fecit mentionem ascensionis, id est, exaltationis, subintelligi voluit etiam descensionem, hoc est, humiliationem. Itaque non oscitante praetereunda, sed diligenter sunt ponderanda Davidis verba; nam praegnantia sunt, et plus in recessu habent, quam in fronte ostentant. Atque propterea Paulus paullo diligentius in ea inquisiuit, et duo corollaria supra dicta ex illis eduxit.*

Quod verò Christus descendisse in infimas terræ partes dicitur; et rursus, ascendisse supra omnes cælos: dupliciter interpretari possumus. Primo ut illa verba propriè: Secundo, ut figuratè accipiantur.

Si proprie accipiantur, per descensum in infimas
terræ partes, intelligatur Mors & Sepultura Christi.

Neq; obstat, quod sepulcrum Christi non in infima terre parte, sed in superficie potius fuerit: Nam, ut annotant eruditi, hic tota terra consideratur, & cōfertur toti cœlo, seu æthereæ regioni, nō autē pars una terræ, cū cæteris. Sicut ergo nihil est cœlo superius: ita nihil terra humilior, & magis deorsum. Præterea, Christi sepultura. alibi quoq; dicitur fuisse, Matth. 13. in corde terræ, quod prorsus idem est cum infima vel intima terræ parte. versu 40.

Per cœlos autem superos, intelligatur locus ille, quo reuera est trans-
latus Christus, cum ascenderet in cœlum.

Si autem figuratè hæc verba accipiantur: **Descensus** christi, erit eius humiliatio, obedientia, patientia &c. **Ascensus** autem in cælum, significabit gloriam, auctoritatem & maiestatem nominis, quam adeptus est.

Tertio, in hoc loco consideranda sunt illa verba: ---
ut impleret omnia. sic enim quidam hinc ratiocinantur:

Qui implet omnia, aternus est Deus. & A. Minor v. 3. 2. 1. megh a. 3. 2. 1. 2. 1.

At hic dicitur Christus implere omnia: monda fának halmis magyaraittlyanal.

Ergo Christus, est aternus Deus. Mort at Xñrol vagion it 30. mñit nra jñt

Sed istis primo respondemus, hæc verba, sicut pri-
 ora de Deo Patre conuenienter explicari, ut supra declaratum est; Ac jux-
 proinde falsum esse, quod hic Christus dicatur implere omnia.

Deinde dicimus, etiam si hæc de Christo accipian-^{demus.} Do. ar. sub.

304. AD EPHES: CAP. IV. v. 8.

fuerit descendisse in infima terræ, hoc est, panē conculcatus fuisse
sed postea euectum usq; ad cœlos.

Sed cum Rabbi D. Kimhi, per ascensionem De
in altum, intelligat Dei ab hominibus recessione, & quasi sui subau
tionem, quoties scilicet non videtur curare, nec providere hominibus
ideo secundum huius Doctoris sententiam, verborum sensus erit: Deus
nobis ascendit in altum, id est, suam benignitatem & providentiam à no
bis abstulit, & tam longè recessit, quàm vicinus & propinquus antea no
bis fuerat. Nam Deus, cum se præsentem & propitium suo populo, v
pijs, exhibet: deicendere dicitur. Et quia voluit significare, Deu
summæ suam clementiam antea suis declarasse, propterea in infima
terræ partes eum descendisse affirmat.

Quod siue ad veteris Testamenti tempora, siue a
Noui referas, parum interest. Nam sicut olim Deus suam benignitatem
populum israeliticum, magnificentissimè & copiosissime, cum eos ex æ
gypto educeret, declaravit: ita etiam in Novo fœdere, summam clem
tiam suam in Christo demonstravit, ut habitasse & versatus esse in ter
cum hominibus, merito dici possit. Et hoc est Deum in infimas terra p
tes descendisse.

Si verò hæc de Christo interpretemur: sententia loci istius hæc est
vfitatum est Paulo, ut quoties de Christi dignitate, & exaltatione
quitur, causam tantæ auctoritatis & potentie ad præ adiciat, quæ
humiliatio, seu humilitas Christi, iuxta illud: Qui se humiliat, et
altabitur. Ideoq; etiam ad Philipp: cap. 2. cum Christi summam
militatem, & abiectum statum descripsisset, addit: Propter quod
& Deus exaltauit illum. sic ad Hebr: cap. 2. Eum autem
qui modico quàm Angeli minoratus est, videmus Iesum
propter passionem mortis gloria & honore coronatum
sic ipse Christus Lucæ ultimo: Nonne oportuit pati Christum
& sic intrare in gloriam suam? Apoc: 5. & 11. Dign
est Agnus qui occisus est, accipere virtutem & diu
tatem &c.

Ergo etiam hoc loco, cum dixisset Apostolus, C
stum ascendisse in altum cum triumpho: subiicit causam huius ascensu
trium

*Christus in vobis
quidem mortuum
propter peccata, sp
tem vestro est pro*

AD PHILIPP: CAP. II

9 Denique Ambrosius, ut annorat Erasmus, dicit Christum tunc fuisse in forma Dei. cum mortuos suscitavit, surdis reddidit auditum, leprosos mundavit. At ista Christus fecit post natiuitatem, ergo in forma quoq; Dei fuit post natiuitatem. Ex quibus & similibus apparet, male ab istis primum conditionis Christi tempus assignatum esse.

Postquam de tempore prima statum egimus, iam de ipso statu, siue sensu verborum Apostoli, quibus hanc conditionem Christi describit, agendum est.

Aiunt igitur aduersarij, hoc in loco formam Dei significare in causa b. p. n. i. 104
deitatem eternam, siue diuinam naturam. Atq; his verbis affirmare Apo- b. p. n. i. 104
stolum, Christum fuisse Deum eternum. b. p. n. i. 104

Sed hæc opinio consistere non potest, quia si sub-stantiam seu naturam aliquam hic voluisset Paulus significare, non dixisset Christum fuisse in forma Dei, sed Deum. Longe enim aliud esse in forma alicuius, quam esse aliquid.

Atq̃ anteq̃, de vera vocis (forma) significatione,

Atq̃ anteq̃, de vera vocis (forma) significatione.
manak munt. tin bi. zony mui Valam p̄ arnij. kot v. chum lagamu. fides formit vale
haloulab sagot j' bnt, di ngian Valsaggo krom. 22r. mmt ungh et. k. l. or. 35 / 40.
at holot mondahunk at foldi vuhvink abogallvat Vi rini ngian Valsago vn at 3
mik. Kon Gn. 2 & 3. mondarik Adam Būm Setet at d' gnat nāgam Jgjar
Jdn formajonak igiris mui Valam i lum l'vdes formit vale arnij. kot di ngian Valsagos
Jdn ngar jogis vō Jdm drom 22r. formik adēt formajad hmi, amijē d' kon mui ngian
lō Jdmik hmi ar Alvonat.

¶ Mas at Christus Joh. 1. v. 14. v. 18. v. 19. v. 20. v. 21. v. 22. v. 23. v. 24. v. 25. v. 26. v. 27. v. 28. v. 29. v. 30. v. 31. v. 32. v. 33. v. 34. v. 35. v. 36. v. 37. v. 38. v. 39. v. 40. v. 41. v. 42. v. 43. v. 44. v. 45. v. 46. v. 47. v. 48. v. 49. v. 50. v. 51. v. 52. v. 53. v. 54. v. 55. v. 56. v. 57. v. 58. v. 59. v. 60. v. 61. v. 62. v. 63. v. 64. v. 65. v. 66. v. 67. v. 68. v. 69. v. 70. v. 71. v. 72. v. 73. v. 74. v. 75. v. 76. v. 77. v. 78. v. 79. v. 80. v. 81. v. 82. v. 83. v. 84. v. 85. v. 86. v. 87. v. 88. v. 89. v. 90. v. 91. v. 92. v. 93. v. 94. v. 95. v. 96. v. 97. v. 98. v. 99. v. 100. v. 101. v. 102. v. 103. v. 104. v. 105. v. 106. v. 107. v. 108. v. 109. v. 110. v. 111. v. 112. v. 113. v. 114. v. 115. v. 116. v. 117. v. 118. v. 119. v. 120. v. 121. v. 122. v. 123. v. 124. v. 125. v. 126. v. 127. v. 128. v. 129. v. 130. v. 131. v. 132. v. 133. v. 134. v. 135. v. 136. v. 137. v. 138. v. 139. v. 140. v. 141. v. 142. v. 143. v. 144. v. 145. v. 146. v. 147. v. 148. v. 149. v. 150. v. 151. v. 152. v. 153. v. 154. v. 155. v. 156. v. 157. v. 158. v. 159. v. 160. v. 161. v. 162. v. 163. v. 164. v. 165. v. 166. v. 167. v. 168. v. 169. v. 170. v. 171. v. 172. v. 173. v. 174. v. 175. v. 176. v. 177. v. 178. v. 179. v. 180. v. 181. v. 182. v. 183. v. 184. v. 185. v. 186. v. 187. v. 188. v. 189. v. 190. v. 191. v. 192. v. 193. v. 194. v. 195. v. 196. v. 197. v. 198. v. 199. v. 200. v. 201. v. 202. v. 203. v. 204. v. 205. v. 206. v. 207. v. 208. v. 209. v. 210. v. 211. v. 212. v. 213. v. 214. v. 215. v. 216. v. 217. v. 218. v. 219. v. 220. v. 221. v. 222. v. 223. v. 224. v. 225. v. 226. v. 227. v. 228. v. 229. v. 230. v. 231. v. 232. v. 233. v. 234. v. 235. v. 236. v. 237. v. 238. v. 239. v. 240. v. 241. v. 242. v. 243. v. 244. v. 245. v. 246. v. 247. v. 248. v. 249. v. 250. v. 251. v. 252. v. 253. v. 254. v. 255. v. 256. v. 257. v. 258. v. 259. v. 260. v. 261. v. 262. v. 263. v. 264. v. 265. v. 266. v. 267. v. 268. v. 269. v. 270. v. 271. v. 272. v. 273. v. 274. v. 275. v. 276. v. 277. v. 278. v. 279. v. 280. v. 281. v. 282. v. 283. v. 284. v. 285. v. 286. v. 287. v. 288. v. 289. v. 290. v. 291. v. 292. v. 293. v. 294. v. 295. v. 296. v. 297. v. 298. v. 299. v. 300. v. 301. v. 302. v. 303. v. 304. v. 305. v. 306. v. 307. v. 308. v. 309. v. 310. v. 311. v. 312. v. 313. v. 314. v. 315. v. 316. v. 317. v. 318. v. 319. v. 320. v. 321. v. 322. v. 323. v. 324. v. 325. v. 326. v. 327. v. 328. v. 329. v. 330. v. 331. v. 332. v. 333. v. 334. v. 335. v. 336. v. 337. v. 338. v. 339. v. 340. v. 341. v. 342. v. 343. v. 344. v. 345. v. 346. v. 347. v. 348. v. 349. v. 350. v. 351. v. 352. v. 353. v. 354. v. 355. v. 356. v. 357. v. 358. v. 359. v. 360. v. 361. v. 362. v. 363. v. 364. v. 365. v. 366. v. 367. v. 368. v. 369. v. 370. v. 371. v. 372. v. 373. v. 374. v. 375. v. 376. v. 377. v. 378. v. 379. v. 380. v. 381. v. 382. v. 383. v. 384. v. 385. v. 386. v. 387. v. 388. v. 389. v. 390. v. 391. v. 392. v. 393. v. 394. v. 395. v. 396. v. 397. v. 398. v. 399. v. 400. v. 401. v. 402. v. 403. v. 404. v. 405. v. 406. v. 407. v. 408. v. 409. v. 410. v. 411. v. 412. v. 413. v. 414. v. 415. v. 416. v. 417. v. 418. v. 419. v. 420. v. 421. v. 422. v. 423. v. 424. v. 425. v. 426. v. 427. v. 428. v. 429. v. 430. v. 431. v. 432. v. 433. v. 434. v. 435. v. 436. v. 437. v. 438. v. 439. v. 440. v. 441. v. 442. v. 443. v. 444. v. 445. v. 446. v. 447. v. 448. v. 449. v. 450. v. 451. v. 452. v. 453. v. 454. v. 455. v. 456. v. 457. v. 458. v. 459. v. 460. v. 461. v. 462. v. 463. v. 464. v. 465. v. 466. v. 467. v. 468. v. 469. v. 470. v. 471. v. 472. v. 473. v. 474. v. 475. v. 476. v. 477. v. 478. v. 479. v. 480. v. 481. v. 482. v. 483. v. 484. v. 485. v. 486. v. 487. v. 488. v. 489. v. 490. v. 491. v. 492. v. 493. v. 494. v. 495. v. 496. v. 497. v. 498. v. 499. v. 500. v. 501. v. 502. v. 503. v. 504. v. 505. v. 506. v. 507. v. 508. v. 509. v. 510. v. 511. v. 512. v. 513. v. 514. v. 515. v. 516. v. 517. v. 518. v. 519. v. 520. v. 521. v. 522. v. 523. v. 524. v. 525. v. 526. v. 527. v. 528. v. 529. v. 530. v. 531. v. 532. v. 533. v. 534. v. 535. v. 536. v. 537. v. 538. v. 539. v. 540. v. 541. v. 542. v. 543. v. 544. v. 545. v. 546. v. 547. v. 548. v. 549. v. 550. v. 551. v. 552. v. 553. v. 554. v. 555. v. 556. v. 557. v. 558. v. 559. v. 560. v. 561. v. 562. v. 563. v. 564. v. 565. v. 566. v. 567. v. 568. v. 569. v. 570. v. 571. v. 572. v. 573. v. 574. v. 575. v. 576. v. 577. v. 578. v. 579. v. 580. v. 581. v. 582. v. 583. v. 584. v. 585. v. 586. v. 587. v. 588. v. 589. v. 590. v. 591. v. 592. v. 593. v. 594. v. 595. v. 596. v. 597. v. 598. v. 599. v. 600. v. 601. v. 602. v. 603. v. 604. v. 605. v. 606. v. 607. v. 608. v. 609. v. 610. v. 611. v. 612. v. 613. v. 614. v. 615. v. 616. v. 617. v. 618. v. 619. v. 620. v. 621. v. 622. v. 623. v. 624. v. 625. v. 626. v. 627. v. 628. v. 629. v. 630. v. 631. v. 632. v. 633. v. 634. v. 635. v. 636. v. 637. v. 638. v. 639. v. 640. v. 641. v. 642. v. 643. v. 644. v. 645. v. 646. v. 647. v. 648. v. 649. v. 650. v. 651. v. 652. v. 653. v. 654. v. 655. v. 656. v. 657. v. 658. v. 659. v. 660. v. 661. v. 662. v. 663. v. 664. v. 665. v. 666. v. 667. v. 668. v. 669. v. 670. v. 671. v. 672. v. 673. v. 674. v. 675. v. 676. v. 677. v. 678. v. 679. v. 680. v. 681. v. 682. v. 683. v. 684. v. 685. v. 686. v. 687. v. 688. v. 689. v. 690. v. 691. v. 692. v. 693. v. 694. v. 695. v. 696. v. 697. v. 698. v. 699. v. 700. v. 701. v. 702. v. 703. v. 704. v. 705. v. 706. v. 707. v. 708. v. 709. v. 710. v. 711. v. 712. v. 713. v. 714. v. 715. v. 716. v. 717. v. 718. v. 719. v. 720. v. 721. v. 722. v. 723. v. 724. v. 725. v. 726. v. 727. v. 728. v. 729. v. 730. v. 731. v. 732. v. 733. v. 734. v. 735. v. 736. v. 737. v. 738. v. 739. v. 740. v. 741. v. 742. v. 743. v. 744. v. 745. v. 746. v. 747. v. 748. v. 749. v. 750. v. 751. v. 752. v. 753. v. 754. v. 755. v. 756. v. 757. v. 758. v. 759. v. 760. v. 761. v. 762. v. 763. v. 764. v. 765. v. 766. v. 767. v. 768. v. 769. v. 770. v. 771. v. 772. v. 773. v. 774. v. 775. v. 776. v. 777. v. 778. v. 779. v. 780. v. 781. v. 782. v. 783. v. 784. v. 785. v. 786. v. 787. v. 788. v. 789. v. 790. v. 791. v. 792. v. 793. v. 794. v. 795. v. 796. v. 797. v. 798. v. 799. v. 800. v. 801. v. 802. v. 803. v. 804. v. 805. v. 806. v. 807. v. 808. v. 809. v. 810. v. 811. v. 812. v. 813. v. 814. v. 815. v. 816. v. 817. v. 818. v. 819. v. 820. v. 821. v. 822. v. 823. v. 824. v. 825. v. 826. v. 827. v. 828. v. 829. v. 830. v. 831. v. 832. v. 833. v. 834. v. 835. v. 836. v. 837. v. 838. v. 839. v. 840. v. 841. v. 842. v. 843. v. 844. v. 845. v. 846. v. 847. v. 848. v. 849. v. 850. v. 851. v. 852. v. 853. v. 854. v. 855. v. 856. v. 857. v. 858. v. 859. v. 860. v. 861. v. 862. v. 863. v. 864. v. 865. v. 866. v. 867. v. 868. v. 869. v. 870. v. 871. v. 872. v. 873. v. 874. v. 875. v. 876. v. 877. v. 878. v. 879. v. 880. v. 881. v. 882. v. 883. v. 884. v. 885. v. 886. v. 887. v. 888. v. 889. v. 890. v. 891. v. 892. v. 893. v. 894. v. 895. v. 896. v. 897. v. 898. v. 899. v. 900. v. 901. v. 902. v. 903. v. 904. v. 905. v. 906. v. 907. v. 908. v. 909. v. 910. v. 911. v. 912. v. 913. v. 914. v. 915. v. 916. v. 917. v. 918. v. 919. v. 920. v. 921. v. 922. v. 923. v. 924. v. 925. v. 926. v. 927. v. 928. v. 929. v. 930. v. 931. v. 932. v. 933. v. 934. v. 935. v. 936. v. 937. v. 938. v. 939. v. 940. v. 941. v. 942. v. 943. v. 944. v. 945. v. 946. v. 947. v. 948. v. 949. v. 950. v. 951. v. 952. v. 953. v. 954. v. 955. v. 956. v. 957. v. 958. v. 959. v. 960. v. 961. v. 962. v. 963. v. 964. v. 965. v. 966. v. 967. v. 968. v. 969. v. 970. v. 971. v. 972. v. 973. v. 974. v. 975. v. 976. v. 977. v. 978. v. 979. v. 980. v. 981. v. 982. v. 983. v. 984. v. 985. v. 986. v. 987. v. 988. v. 989. v. 990. v. 991. v. 992. v. 993. v. 994. v. 995. v. 996. v. 997. v. 998. v. 999. v. 1000.

314. AD PHILIPP: CAP. II. v. 5.

ria & potētia ornavit, hoc enim significat vox Græca ἐξουσία. Vbi, Prepositio ἐξ, diligenter observari debet. Voluit enim significare Apostolus, Christum antea quoque fuisse exaltatum, nimirum cum esset in forma Dei, sed hunc honorem, alio nouo, accumulavit & auxit Deus Pater. Ergo patet formam Dei, nō summā Christi gloriā significare.

¶ Secundo, ipse Christus fatetur, Luca ultimo, prius se oportuisse pati, quam in gloriam illam suam summam, ingrederetur. At Christus, ante passionem, fuit in forma Dei & equalis Deo, ut tam series verborū Pauli, quam confessio aduersariorum testatur.

Ita Ioh. 17. paulo ante mortem, supplicat Christus Patri, ut illa summa gloria, quam apud ipsam, ante mundi constitutionem habuit, post passionem ipsum coronet. Quod certē non petiisset, si iam tum illam gloriam summam habuisset, & possedisset: Habebat autem & possidebat tunc quoque, formam Dei. Ergo forma Dei, non erat summa gloria.

Ex quibus apparet, phrasē illā, in forma Dei, & equalis Deo, non significare summam gloriam. Si non significant summam gloriam, neque significabunt inseparabilem à Deitate qualitatem; Ac proinde, frustra hinc diuinitas colligitur.

Si verò quis instet, & urgeat; etiamsi Christus, non habuit summam gloriam ante mortem, tamen habuit post mortem. Si autem summam Dei gloriam habuit, inseparabilem à deitate gloriam habuit. Ergo etiam ipsam diuinitatem:

Respondeo primum, hoc, esse nouum argumentum, neque huc pertinere. Satis enim est ad confutationem sententiæ aduersariorum ostendisse: formam Dei, & æqualitatem cum Deo, non significare summam gloriam, & indiuisibilem à deitate qualitatem. Hoc enim est de quo hic disceptamus.

Verum, ne videamur tergiversari, etsi non suo loco, examinemus tamen hoc quoque aduersariorum argumentum, ut appareat etiam, quam ineptē huc Esaiæ locus trahatur. Sic ergo ratiocinantur:

¶ Cuicumque datur summa gloria, est ipsemet Deus æternus.

Sed Christo, data est summa gloria.

Ergo Christus, est ipsemet Deus æternus.

Maiores probatur, ex dicto Esa. 41. Gloriam meam, inquit Deus, alteri (vel alij) nō dabo. At sola Dei gloria est gloria summa.

Ergo

AD PHILIP: CAP. II. v. 5.

Ergo summa gloria, non potest dari, nisi ipsi Deo.

Minorem putant per se satis claram, & satis firmam esse, & ex hoc

Pauli loco confirmant: donauit ei nomen supra omne nomen

¶ Quod ad Maiorem attinet, in ea etiamnum aliqua obscuritas latet. Nam Deus gloriam multis dat. At Deus non de alio

no, sed de suo dat. Quid enim est, quod non sit Dei proprium? Ergo dat

Deus, suam gloriam multis. Hinc dicebat Christus ad Phariseos, Ioh. 5.

Vos gloriam ab inuicem accipitis, & gloriam quæ à solo

Deo est, non queritis &c. ¶ Nam si vultis, mortis potestatem habetis, & dicitis

Sed fortasse dicent, non se de omni, sed de summa & peculiari Deo

loqui gloria. At in probatione Maioris, testimonium quod adducitur,

non habet vocem summa aut peculiaris, sed vocem meam, quæ,

tam communicatiuam, quam peculiarem Dei gloriam, tanquam Genus

aliquid suas species, amplectitur, & sub se comprehendit. Cum igitur glo-

ria Dei, latius sit, quàm gloria summa, non videtur illud, ad hoc confir-

mandum, recte adduci. ¶ Sed si vultis, mortis potestatem habetis, & dicitis

Deinde, ista propositio, videtur seipsam destruere.

Nam gloriam summam habere, & illam ab alio accepisse, videntur con-

traria esse. Gloria enim quæ datur, inferior est gloria dantis, & qui datur

gloriam, gloriosior ipse est. Ergo gloria quæ datur, summa esse non potest.

¶ Sed hoc omisso, veniamus ad Minorem. Illam igitur

tur mihi probari volo, ubi nimirum sit scriptum, Christo datam esse sum-

nam, & peculiarem ipsius Dei gloriam? Nam quod ex Paulo adducitur,

quis non videt, neque verba ipsa hoc dicere, neque sensum, eam interpretati-

onem admittere? Nam ait Apostolus: donauit Deus. At semper, qui

donat alteri gloriam, maior & gloriosior illo est, cui donat gloriam, & hoc

hic illo est inferior. Concedimus tamen, in suo genere, Christum habuisse

summam gloriam; sed absolute & simpliciter, negamus. Idque præter id

quod nunc diximus, his duobus nixi fundamentis asserimus.

Primo, quia docuit Paulus, 1. Cor. 15. Nihil Christo

ita generaliter tribui, neque ita extolli, quin Deus Pater inde semper exci-

piatur, qui Christo, omnia quæcumque habet, donauit.

¶ Secundo, neminem esse puto, qui neget, Christi gloriam, eam fuisse, pro qua Patri supplicat Ioh. 17.

¶ Atque primum. Scimus quod Christus, ante mortem, fuit in forma Dei, & equalis Deo, ut tam series verborū Pauli, quam confessio aduersariorum testatur.

¶ Cuicumque datur summa gloria, est ipsemet Deus æternus.

Sed Christo, data est summa gloria.

Ergo Christus, est ipsemet Deus æternus.

Maiores probatur, ex dicto Esa. 41. Gloriam meam, inquit Deus, alteri (vel alij) nō dabo. At sola Dei gloria est gloria summa.

Ergo

318. AD PHILIPP: CAP: II. v. 5.

intelligentiam, ab aduersarijs confictam, resellere.

Censent igitur Trinitatis patroni, æqualitatem istam Christi cum Deo, intelligendam esse, de identitate essentia Christi & Dei; quasi voluerit Paulus significare, Christum, quo ad naturam, & essentiam atinet, eundem esse, cum Patre Deum.

Hanc opinionem, quidam hoc pacto expugnare. & verum Apostoli verborum sensum explicare conantur.

Paulum affirmare, quod licet Christus fuerit in forma Dei: tamen non rapuerit, neq; attribuerit sibi æqualitatem cum Deo; neq; se Deo æqualem esse duxerit, existimauerit.

Que sententia, confirmari posse videtur ex eo, quod Christus, paulam sepe testatus est, se non querere gloriam suam, sed solius Dei Patris, unde ait Ioh: 17. se glorificasse Patrem super terram. Omnia dicta, facta sua, adscribebat Patri, nihil sibi vendicabat. Vnde apparet, illum se nunquam Deo æqualem fecisse, neq; hunc titulum, & honorem sibi arripuisse.

Hæc interpretatio, etsi per se recta sit, tamen an verba Apostoli hic cum habeant sensum: ambigi potest. Proinde, ne nos quisquam subterfugia querere queratur, aliter respondebimus.

Concedamus ergo, hic Christum, Deo æqualem esse, affirmamus, idq; primum propterea, quod æqualem esse Deo, & in forma Dei esse. aut idem sunt, aut certè illud non plus significat, quam hoc. Si ergo hoc, Christo tribuitur, cur non, etiam illud possit?

Deinde, quia simile quiddam, alibi quoq; de Christo legimus, Ioh: 18. Propterea ergo magis quærebant eum Iudæi interficere, quia non solum soluebat Sabbathum, sed & Patrem suum dicebat Deum, æqualem se faciens Deo.

Sit ergo Christus, æqualis Deo. Inde tamē, nunquā illud recte elicietur, Christū, eandē habere cum Deo essentia & naturā, ut volunt aduersarij.

Nam primo apostolus utitur vocabulo ἴσος, quod sepe idem significat quod ὁμοιος, simile. Sicut hoc annotauit etiam Eustachius, in illum versus ἰλασθ. 2. ἵσος ἐθελε προνοεῖν — Sic Hermes Trismegistus in Proemandro: ἀπεκύνσε τὸ αὐθροῦν τοῦ θεοῦ, αὐτῷ ἴσος. Vbi ἴσος possum esse pro ὁμοιος, nemo est, qui ambigat: Genuit, inquit, hominem Deus, similem sibi. Ergo, etiam in hoc loco Apostoli, recte possunt

A3 Fumak ap. Atyanal vale vgiom. Murt a3 Jsa Jughu accidens murt, nuntis h. h. m. k. allally aban vgiom. Murt a3 Jsa Jughu accidens murt, nuntis h. h. m. k. allally aban vgiom.

AD PHILIPP: CAP: II. v. 5.

319. Murt a3 Atya a3 Jsa

possumus, illa verba, ἴσος ἵσος, interpretari, simile esse Deo. Quia interpretatio, nulla essentia Dei, & Christi identitas significabitur.

Verum, etiam si usitatio vocabuli interpretatio retineatur, ut ἴσος vertatur æquale, nihil aliud quam accidens, eo denotabitur. Nam ut docet Philosophus in Categoria Quantitatis, omnia dicuntur equalia propter quantitatem. Quantitas autem, accidens est.

* Præterea, notissimum est, æqualitatem non posse esse nisi inter plures, & ad minimum inter duos. Ergo si Christus cum Deo equalis est, oportet ut Deus & Christus, duo sint. Nam idem sibi ipsi æquale esse non potest. Si Deus & Christus duo sunt, ergo Christum, à Deo alium esse oportet. Si Christus à Deo alius est, necessario aliam ab eo naturam & essentia habere debet. Nam aliās, duo esse non possent. Natura enim vere & proprie est, quam Peripatetici actum vocant, quæ separat & distinguit, non tantum species, sed & indiuidua. Sed hic insurgunt aduersarij, & aiunt ex æqualitate

accidentium, æqualitatem quoq; essentia colligi debere. In quo plurimum falluntur. Multa enim in accidentibus

conueniunt, similia & equalia sunt, quæ substantijs & essentia, diuersissima & contraria sunt, ut Arsenicum & saccarum etc. Deinde, alij similes scripture loci, idem confirmant. Nam dicitur pij post gloriosam resurrectionem fore etc. Luc. 20. 36. Neq; tamen est quisquam qui non intelligat, diuersas fore virorumq; essentias, licet in qualitatibus quibusdam conueniant. Neq; enim homines, efficiens tur Spiritus, neq; Angeli, corpora induentur.

Sic Matth: 10. postremi operarij, redduntur à Patrefamilias, æquales primis, testibus ipsis operarijs. Verum non in essentia, sed in mercede. Vanum est igitur ex accidentium similitudine aut æqualitate, essentiarum identitatem venari.

Ex quibus apparet, sicut in forma Dei explicanda, ita in æqualitate Dei interpretanda, patronos Trinitatis, nihil solidi vidisse aut dixisse: iam tēpus est, ut quæ sit vera verborū Apostoli sententia, explicemus.

Sciendum igitur est, hic pro exemplo humilitatis, produci ab Apostolo, non aliquem spiritum æternum, & Deo Patri coessentialem, sed hominem iesum Christum, ex Maria virgine natum, quem ait fuisse in forma Dei, & æqualem Deo.

Etsi

Erigo: ἴσος ἵσος. quisquam subterfugia querere queratur, aliter respondebimus. Concedamus ergo, hic Christum, Deo æqualem esse, affirmamus, idq; primum propterea, quod æqualem esse Deo, & in forma Dei esse. aut idem sunt, aut certè illud non plus significat, quam hoc. Si ergo hoc, Christo tribuitur, cur non, etiam illud possit? Deinde, quia simile quiddam, alibi quoq; de Christo legimus, Ioh: 18. Propterea ergo magis quærebant eum Iudæi interficere, quia non solum soluebat Sabbathum, sed & Patrem suum dicebat Deum, æqualem se faciens Deo. Sit ergo Christus, æqualis Deo. Inde tamē, nunquā illud recte elicietur, Christū, eandē habere cum Deo essentia & naturā, ut volunt aduersarij. Nam primo apostolus utitur vocabulo ἴσος, quod sepe idem significat quod ὁμοιος, simile. Sicut hoc annotauit etiam Eustachius, in illum versus ἰλασθ. 2. ἵσος ἐθελε προνοεῖν — Sic Hermes Trismegistus in Proemandro: ἀπεκύνσε τὸ αὐθροῦν τοῦ θεοῦ, αὐτῷ ἴσος. Vbi ἴσος possum esse pro ὁμοιος, nemo est, qui ambigat: Genuit, inquit, hominem Deus, similem sibi. Ergo, etiam in hoc loco Apostoli, recte possunt

AD PHILIPP: CAP: II. v. 5. 321.

na Dei. Quin, etiam si dixisset illum simpliciter Deum, id iurè, & cum scriptura, dicere potuisset, neq; tamen propterea sequeretur, Christum esse natura Deum.

lam quod ad alterum dictum attinet, in quo affirmatur Christus, fuisse equalis Deo, etsi idem fere sit huius quoque phrasedis sensus: tamen dicere possumus, formam Dei significare regiam dignitatem, titulum regni & maiestatem. Aequalitatem autem cum Deo, significare magnifica illa opera, potentiam & miracula, quae patrauit Iesus. Hoc enim ipso demonstratum est, illum non tantum inanem titulum Regis, Dei geſiſſe, verum re ipsa, potestatem faciendi quidvis habuisse, quam quoties opus fuit, & voluit, exeruit, usurpauit, & re ipsa declarauit, nullus ambigere posset, ipsum esse verum Regem, & Messiam Israelis.

Verum, quia aduersarij equalitatem Christi cum Deo, vehementer urgent, & ex eo identitatem Dei & Christi extundere conantur, paulo fusius de ista phrasi agamus.

Græca verba ita iacent : Ἐναι ἱεὶς οἰα. Vbi vox ἱε : Adiectivum plurale Neutrum, usitato satis tam apud Græcos, quam Latinos, more : ponitur pro Adverbio ἱως, sonant ergo voces illæ ad verbum ; esse æqualiter Deo. Cuius phræses exempla si quis requirat, inueniet cum alibi, tum apud Heliodorum lib: 3. 5. & 10. Aethiopica historię.

*Sciendum autem est, hanc loquendi formulam, esse proverbialem, qua utimur, quoties aliquem supra communem & vulgarem sortem esse constitutum, significare volumus: Hinc Homerus suos heroes saepe vocat ἰσοθέους, id est, aequales Dijs. θεοείδους, Dei forma vel specie praeditos. θεοεικέλους, Dei imagine praeditos. θεοῖς ἐναλιδυκίους, pares Dijs. ἀταλάντους θεοῖς, equivalentes Dijs, &c. Sic Horatius Tydiden vocat -superis parem. Virg. de Aenea - Os humerosque Deo similis. &c. Quibus & similibus loquendi formulis, non volunt scriptores, istos non homines, sed Deos fuisse: verum hoc tantum eos à plebe & vulgo exemptos, singularibus donis, & prope diuinis, se ornatos, ita ut propius visi sint accedere ad Deos, quam ad homines. Illud etiam ex praecedentibus repetendum est, omne id quod in genere suo excellit, & usitatam ac vulgarem sortem superat, dici Deum.

Azont untallya az Anjdujoss. Az Has Isenke vnde mondarik: azer
ipilis iz jor feler, ebbre az mondasban egiento Astemel, Valami jor
delegrol. Hannis son fogvinda, mellei mindegyas az az konthigra do miza
ja az Aholokuk szegs undat. Most ast mondja, hogy 133: t az irok foka
me Valagigakul sugr nom dardotta ragadamnak, fog, mint Valami raga
domant ugi birta volna ast, ham ugian dormfari Porrit, va.

Vagy igazat mondott az Ananás, hogy az fészket felül
 Aláynak monda, egyiulón. Imen magat az fészket,
 Vagi nem igazat mondott. P. hogy nem igazat mon-
 dot volna, fészketlen. Ertelmű, hogy az t. Vallami. Hat
 igazat mondott az egyiulón az Aláynak. Imen fészket.
 Itis meg a kadot ingvdi. Mert az fészket
 vésbol egyiulón egyiulónat nem hozhatot. V.
 ham az fészket az a fészket bészket.

Argumentum Georgij Enyedi
 * Ha a's mi nagi a'so unben vö a's kö'sönfogyot vö
 vö alla fatot ungh halladgia, unkon mondatk fozunk
 khat illis. az a's f. Istön (Egionlö Istömöl) monda
 lami essentiat attat vagi Individuomat, hamu csak
 Valamni fo dolgot jehnt. De ar. a'so igar. Mert Garo
 Crasvst fzhunk monda, Pal a's f. a's. Hat kö.
 utki a's f. s. R. Hamis a's Conyundia. Az pldaki's
 illat bntk. Mert Valaki a's f. Pal mondatat igasban meg
 khatkili, ungh csak gyarto katon sem valatbaltija fl,
 hagi is mondasban Egionlö Istömöl, is utolsz f. s. f.

326. AD PHILIPP: CAP: II. v. 5.

Christus in forma Dei, & æqualis cum Deo. Atq; huius argu-
menti robur omne, consistit in ijs, quæ supra sunt à nobis dicta: transfe-
mus ad alterum.

Secundo igitur, huius opinionis vanitas, hinc de-
monstrari potest, quod hic agit Apostolus, de Christi statu humili, abie-
cto, afflicto & misero. Sed Christus, non per omne post natiuitatem tem-
pus, fuit in humili & abiecto statu, verum, in glorioso, celebri, & aucto-
ritatis pleno. Ergo non omne, post natiuitatem eius tempus, referri debet
ad humiliationem.

Atq; ne omnia dicta, & historias enumeremus, ex
quibus Christi celebritas, & excellentia apparet; paucis erimus contenti.
Lucas cap. 1. sic scribit: Puer autem crescebat, & confortaba-
tur spiritu, implebatur sapientia, & gratia Dei erat in illo.
Item: Et Iesus proficiebat sapientia, & ætate, & gratia,
apud Deum & homines.

Iam verò, qui crescit, corroboratur, ille non minu-
itur, nec decrescit. Qui impletur, non exinanitur nec exhauritur. Sed
Christus post natiuitatem, crescebat, implebatur. Ergo Christus post na-
tiuitatem, non semper exinaniebatur. Affirmat autem Paulus hic, Chris-
tum fuisse exinanium. Ergo non loquitur de omni, post natiuitatem
Christi tempore.

Idem Lucas Cap. 4. post baptismum, Christum dicit fuisse repletum
spiritu sancto. Et Iohannes cap. 1. dicit: Vidimus gloriam eius, &
gloriam quasi unigeniti à Patre, plenum gratiæ & ve-
ritatis. Si Christus, post natiuitatem fuit plenus, certe non semper fuit
vacuus & inanis. Matth. 4. Abijt fama eius in totam Syriam.
Cap. 7. Docebat cū auctoritate, non sicut Scribæ & Pha-
risæi. Ioh. 3. manifestauit gloriam suam. Ioh. 11. Ecce mun-
dus totus post eum abiit: &c.

Stupebant super dictis & factis ipsius: Ioh. 7. Nunquam sic lo-
cutus est homo, sicut hic homo: &c. Hinc testantur Apostoli,
se vidisse Christi potentiam, maiestatem & vires Lucæ ultimp. Actuum
10. 2. Pet. 1.

At ille, qui celebris est, qui cum auctoritate docet,

AD PHILIPP: CAP: II. v. 5. 327.

qui gloriosus est, quem totus mundus sequitur, obseruat, qui admiranda
loquitur & facit, non est in vili, abiecta & humili conditione. Talis au-
tem fuit Christus, post natiuitatem; falsum igitur est, omnem Christi vitam
post natiuitatem ex Maria fuisse humilem, abiectam & miseram.

Sed nos dicimus, hanc Christi secundam conditio-
nem, pertinere ad illud tempus, quando captus, vinctus, flagellatus, illu-
sus, confusus, crucifixus, mortuus, sepultus est, & in corde terræ tribus
diebus fuit.

Poterat ergo Christus uti sua propria dignitate, &
ea esse contentus. sed quia videbat, & sibi gloriosius, & Patri gratius,
& humano generi fore salubrius, si ad tempus aliquod, ab Imperio & re- Cause
gno Iudaico abstinere, & per humilitatem ac patientiam, oues quæ non humili-
erant ex ouili Israëlítico, adduceret: & sciret, sicut triticum, nisi priuationis
corrumpatur in terra, solum manere, corruptum autem, copiosum ferre Christi.
fructum: ita si ipse mortem subiisset, plures subditos, maius imperium,
potentiam ampliorem, se habiiturum, maluit & cupiditati, quæ præsen-
tibus statim frui suadet, per moram, frenum inijcere, & cruciatus, ad tem-
pus, sustinere, ut duplicatum postea consequeretur honorem: quàm sine
ulla molestia regnum Iudaicum obtinere, & delicate viuere. Itaq; per istam
humiliationem sui, hoc adeptus est, ut & prior dignitas illi non aufer-
retur, & adijceretur nouum Imperium, regnum scilicet gentium. Ita ut
loco unius regionis & nationis, omnes gentes & totum Mundum, acci-
peret in hereditatem, dominationem sempiternam, & sine carens adim-
pisceretur Imperium.

Ex his illustratur & explicatur, dictum illud 1. Cor. 8. v. 9. 2 Cor. 8. 9.
Scimus enim gratiam Domini nostri Iesu Christi, quo-
niam propter vos egenus factus est, cum esset diues, ut
illius inopia, vos diuites essetis.

Christus diues erat, cum regiam dignitatem, & imperandi inter Iu-
deos potestatem in manu habebat: sed his diuitijs spretis, mendicum se &
pauperem fecit, ut Gentes, quales erant Corinthij quoq; diuites redder-
et, hoc est in numerum filiorum Dei, & veram Dei agnitionem ad-
duceret.

Nunc, tempore & causis Christi humiliationis ex-
plicatis, accedamus ad verba Apostoli, quibus hunc secundum statum de-
scribit.

AD PHILIP: CAP: II. V. 5.

ita intrare in gloriam suam: Apoc. 5. 9. Dignus es accipere librum, & aperire signacula eius, quoniam occisus es. Et ibidem: Dignus est Agnus, qui occisus est, accipere virtutem, & diuinitatem, & sapientiam, &c.

Huc & illud Psalmi spectat: De torrente in via bibet, & propterea exaltabit caput. Huc etiam pertinent verba Lactantij

Hoc autem obseruasse etiam ob id operapretium fuerit, ut Caluini

blasphemia appareat, qui hec in istum locum scripsit: Quis non videat hoc a Satana suggeri, Christum in cruce passum, ut sibi compararet operis sui merito quod non habebat?

At hoc, o Caluine, non Satanas, sed Apostolus, ipse Christus, Propheta, & omnes pii dicunt & cantant.

Secundo hic notetur illud quoque: eum esse verum Messiam, qui morte, passione & obedientia sua, consecutus & adeptus est

hunc honorem, gloriam, & totam suam dignitatem. Ergo logos ille aduersarius, qui nihil unquam quidquam a quoquam accepit, nunquam passus, nunquam mortuus est, non est verus Messias, & ignotus Apostolis.

Tertio obseruetur illud: tantum abesse, ut forma Dei, in qua primum fuit Christus, eternam diuinitatem, & naturam aliam

quam significet; ut contra, Deus Christum ad summam euerit dignitatem & honorem, propter reiectionem, depositionem & abdicationem

formae Dei, ut hic testatur Apostolus. At propter eternam Deitatem, vel naturam diuinam depositam, nemo solet nec potest honore affici, & Dominus minus constitui. Ergo forma Dei, non significat diuinam naturam.

Quarto notetur & hoc, Iesum longè illustriorem, excellentiorem esse factum, maius dominium esse adeptum postquam a mortuis resurrexit, non tantum Iudeorum, verum etiam gentium omnium factus est Messias, & triticum in terra mortuum, copiosum attulit fructum.

His in genere praecognitis, accedamus ad verborum explicationem: ET DEVS EXALTAVIT ILLVM.

Ad id quod dicitur: Et exaltavit illum. Rom. 8. 3. Ad id quod dicitur: Et exaltavit illum. Rom. 8. 3. Ad id quod dicitur: Et exaltavit illum. Rom. 8. 3.

AD PHILIP: CAP: II. V. 5.

Hec exalta io, etsi potest, atq; debet etiam, ad eam dignitatem reuocari, ut in

ferri, quam in sequentibus verbis, copiosius explicat Apostolus: tamen re conjuncta est significare potest, etiam Christi resurrectionem a mortuis, & illius in caelum ascensionem. In qua significatione haec vox accipitur Act. 2. 32.

Horum autem utrumque, a Deo patre esse perfectum, & in Christum collatum/infiniti testantur loci. vide Rom: cap. 8. 3. 11. &c.

Et donauit illi nomen, quod est super omne nomen. Quidam superstitiosè haec verba, interpretantur de nomine IESVS, quod tam sublime & excellens esse putant, ut neque Angeli, neque homines illud mereantur.

Sed licet fatendum sit, hanc appellationem esse elegantem & significationis excellentis: tamen siue usum, sine etymon illius spectemus, pares & similes ei appellationes alia quoque reperientur. Nam certissimum est, hoc nomine, tam apud Hebraeos, quam Gracos, atque etiam Latinos, quousque passim homines nuncupatos, & insignitos esse; eiusque usum, fuisse admodum vulgarem.

Vox illa, & appellatio Latine sonat SALVATOREM vel Seruatorem. At hodieque passim in Gallia & Italia, multi homines hoc nomine vocantur.

Græce autem eadem vox dicitur σωτηρ. Quo nomine scimus nonnullos reges fuisse vocatos, ut Antiochum Syriae, Ptolemeum Lagi, regem Aegypti.

Iam vero quis ignorat, ante Iesum Christum natum, multos mortales apud Iudeos, ita fuisse appellatos?

Iosus, Iesus fuit dictus. Sacerdos item ille, qui ex Babylonica captiuitate redijt. Et filius Syrach, & passim alij.

Sic etiam viuentis Iesu Christo, & post illius in caelum ascensionem, multos sic fuisse dictos, vel unica Iosephi historia, luculentissime testabitur. Vide etiam ad Coloss. cap: 4. 3. 10.

Vnde apparet, nomen IESVS, fuisse vulgare, neque de eo hic Apostolum loqui.

Sciendum igitur est usitatum esse scripturae sacrae, ut nomen ponat, pro potentia, & dignitate. Quod cum ab alijs annotatum est, tum infiniti in sacro codice loci demonstrant. Cum ergo dicitur, Christo donatum esse nomen, supra omne nomen, id intelligatur de potentia &

Reuchlinus
de Verbo
mirifico.

334. *Elvgh uim kink hogy halsu h339. Mort Vaino cap 45. 23. egigit adoratio:
nem religiosam. h339. Mort Vaino cap 45. 23. egigit adoratio:
ill. 2. Mort 4. 10. Mort Vaino cap 45. 23. egigit adoratio:*
AD PHILIPP: CAP: II. v. 5.

334. Mort Vaino cap 45. 23. egigit adoratio:
tia & honore, ac maiestate Christi à Deo data, ut ipse Paulus explicat
ad Eph. 1. 8. 10. Quam operatus est in Christo, suscitans
eum à mortuis, & constituens ad dexteram suam in
coelestibus, supra omnem principatum, & potestatem
virtutem, & dominationem, & omne nomen quod
nominatur non solum in hoc seculo, sed etiam in futu-
ro. Et omnia subiecit sub pedibus eius, & ipsum dedit
Caput supra omnem Ecclesiam &c.

Addit Apostolus: Ut in nomine IESU, omne genu
flectatur, coelestium, terrestrium, & infernorum.

Hæc quoq; idem superstitiosi homines, sic interpretantur, ut quo-
tiescunq; hæc vox, IESUS profertur, toties tam in cælo existentes An-
geli, & beate mentes; quam in terra degentes homines, & in Purgato-
rio constituta anima, & ipsi in inferno diaboli, poplite flexo, se incur-
uent. Sed Angeli, Mentis, Animæ, Diaboli, cum sint spiritus, quomodo
genua flectent, cum careant genibus, neq; carnem, neq; ossa, neq; nervos
habeant?

Itaq; ridiculum est, hæc ita crasse intelligere. Sci-
endum ergo est, genu flexionem, nihil aliud significare, quam cul-
tum, venerationem, obseruantiam. Cum enim Deus Pater in tantam eue-
xerit Christum sublimitatem, æquum est, ut omnes se illi submittant, eum
Dominum agnoscant, venerentur & obseruent, non tantum Mundi huius
inferioris & terræ principes; verum omnes in uniuersum creatura, que
tam supra terram, quam infra eam sunt.

Quod verò hic Trinitarij argutantur, & ex istis
quoq; verbis, identitatem Christi & Dei elidere conantur. Eo quod Esa-
45 dicit Deus Israelis, sibi omnium flectenda esse genua: quod hic Paulus
Christo adscribat: facile expediri potest.

Nam Primo satis apparet, hic à Paulo non citari Esaiam, sed
similem tantum sententiam proferri.

334. Mort Vaino cap 45. 23. egigit adoratio:
Deinde, satis clarè affirmat Paulus, hanc dignitatem, Christum
à Deo accepisse. At qui aliunde accipit dignitatem, minor illo est à quo
honorem habet. Et quidem post exaltationem post resurrectionem à mor-
tuis, post præstitam Deo obedientiam. Quorum nihil eterno Deo, & dei-
tati competit. Ergo frustra & falso hinc Christi diuinitas elicitur. Imo
Mort Vaino cap 45. 23. egigit adoratio:
fugiam a3 339. Mort Vaino cap 45. 23. egigit adoratio:

335. *335. Mort Vaino cap 45. 23. egigit adoratio:*
AD PHILIP: CAP: II. v. 5.

contrarium hinc ostendi potest, illi Christo flectetur omne genu, qui exalta-
tus, resuscitatus est, & obediuit Deo. At æternus Deus nec exaltatus,
nec resuscitatus est, nec obediuit Deo. Ergo æternus Deus non est ille Chri-
stus, cui flectetur omne genu.

Præterea, concedimus ante tribunal Christi, omne
genu esse flectendum, extremi iudicii tempore, ut hic idem Apostolus ad
Rom. 14 testatur. sed hinc non sequitur Christum & Deum, eandem ha-
bere essen-iam, aut prorsus eundem honorem, u riq; deferri. Nam si
tut genu Patri, tanquã Deo creatori, & conseruatori omnium, At Chri-
sto, tanquam iudici ordinato & constituto Mundi, simile est, hinc obiectum magis vult per no-

Non autem sequitur, si Cancellario regni, flectatur genu, & Principi
fi quoq; regni, flectatur genu; Cancellarium & Principem regni, esse
eosq; essen-ia, aut parem u riq; deferri, per omnia honorem. di aut magis
Potremo, sedente Christo pro tribunali, sedebunt & Apostoli, hinc obiectum magis vult per no-

duodecim Apostoli. Ergo perisimile est, etiam coram Apostolis se-
tenda esse genua. Nam hi sedebunt, & iudicabunt, sicut Christus sedebit
& iudicabit: ceteri stabunt, & flectent genua. Non tamen inde sequi-
tur, Apostolos, parem vel cum Christo, vel cum Deo Patre, habu-
honorem & maiestatem. & hinc obiectum magis vult per no-

Ad extremum, inquit Apostolus. Et omnis lingua con-
fiteatur, quia Dominus, Iesus Christus, in gloriam est
Dei Patris. & hinc obiectum magis vult per no-

In quibus verbis, duo sunt notanda. Vnum, quod Iesus in sua
prema dignitate constitutus non vocatur Deus æternus sed Dominus, &
quidem talis Dominus, qui non à se ipso habeat dominatum. sed ab alio
fit factus Dominus. Attestante & confirmante hoc etiam Petro. Act. 2.
& 35. Certissime sciat ergo omnis domus Israel, quia & hinc obiectum magis vult per no-

Dominum eum, & Christum fecit Deus, hunc Iesum quem
quem vos crucifixistis. & hinc obiectum magis vult per no-

Alterum, quod hic notari debet, est: Quod quemadmodum om-
nium rerum creatarum: ita etiam omnis glorie, magnificentie & do-
minij Iesu Christi, scopus & finis, est gloria Dei Patris. Ita enim loqui-
tur Apostolus.

Hoc ipsum testatus est, & docuit etiam ipse Chri-
stus, loh. 17. & 4. Ego te clarificaui super terram, Et Matt:
5. 20. 15.

*Igy magyarázta 3a sz. Pal 17. Mort unidum k elot volt, vagion,
unidum k o altala allanak. Licsoda az elo szulob ut mit jogi
3. n. it. fign: ki: 23 ki unidenok elot vagion, ngimint,
ki uniden torentet allatok elot szuletet. Mikor femmi melly
segek nem volnanak szulettetm vala Prov. 8. 27*

7. Cselekedet: Mort unidum k elot volt, vagion, unidum k o altala allanak. Licsoda az elo szulob ut mit jogi 3. n. it. fign: ki: 23 ki unidenok elot vagion, ngimint, ki uniden torentet allatok elot szuletet. Mikor femmi melly segek nem volnanak szulettetm vala Prov. 8. 27
unidum k o altala allanak. Licsoda az elo szulob ut mit jogi 3. n. it. fign: ki: 23 ki unidenok elot vagion, ngimint, ki uniden torentet allatok elot szuletet. Mikor femmi melly segek nem volnanak szulettetm vala Prov. 8. 27
AD COLOSSEN. CAP. I. V. 15.
3. n. it. fign: ki: 23 ki unidenok elot vagion, ngimint, ki uniden torentet allatok elot szuletet. Mikor femmi melly segek nem volnanak szulettetm vala Prov. 8. 27
Hinc factum est, ut sicut primus, ita etiam primogenitus, in sacris, non semper significet eum, qui prior est tempore, sed sepe ad dignitatem & excellentiam referatur, & principem ac prestantissimum denotet. Ut Iob. 18. & 19. Primogenitus Mortis, vocatur princeps mortis, qui precipue Mortis imperium habet. Ita Iudas Geni: 49. Ita Ephraim Ierem. 31. & 9. vocantur primogeniti, quamvis alij, essent etate & tempore posteriores. Sic Esai. 14. & 30. Pascetur primogeniti pauperum, id est, qui inter pauperes principatum tenent, hoc est, pauperrimi quique. Hoc sensu recte Christus dicitur primogenitus creaturæ, hoc est, Princeps, prestantissimus, excellentissimus omnium creaturarum Dei.
Præterea, quia primogeniti solent parentibus esse charissimi, sepe primogenitus ponitur pro dilecto: ut in illum locum Exodi: 4. & 22. primogenitus meus Israël, annotat Tremellius, primogenitus, id est, summè mihi dilectus. Ad Hebr. 11. Omnes Israëlita vocantur primogeniti. De Davide in Psalmis: Primogenitum ponam eum Psal: 88. & 28.
Iam verò scimus Christum, & γέννητον Dei vocari, quia voce summa significari amorem, supra alicubi diximus.
Atque hæc de voce PRIMOGENITUS. Quod vero atinet ad vocabulum creaturæ, & illud ambiguum est. Nam etsi fere illud omnes ad primam mundi creationem, & rerum omnium constitutionem referant: potest tamen rectè pro regeneratione & regeneratis accipi. Et quod illa vox sepe pro nova creatione ponitur, ut mox ostendemus.
Deinde, hic ille dicitur primogenitus creaturæ, qui effudit sanguinem. At Christus, etiam si extitisset ante primam Mundi creationem: tamen tunc, etiam adversarijs consentientibus, non habuit sanguinem. Et igitur hæc vox sanguinis, non habuit sanguinem.

2. 43. Major nam igitur Universaliter. Mort uoyh amij ira ok Pannak, ar mly. te.
ben. ezak unim duntum de horomh forol vagion. Kison fegofon unihkiz. mit. 79. 13.
ad holot unim con. unihkiz. 79. 13. menyröl. feldaröl.

Apoc. 4. 11. Et in fine. 42. at: **AD COLOSS: CAP: I. v. 15.**

menyröl feldaröl docunq; scriptura veterem & externam creationem describit, mentionem
Ergo major magis facit creationis coeli & terrae ino sapiissime, vel potius semper, harum
duarum mundi precipuarum partium nomine, intelligitur uniuersus mun-
dus. Et scriptura, cum vult indicare, Deum esse creatorem mundi; eum
coeli & terrae artificem, & creatorem nominat. Gen. 1. In principio
creauit Deus coelum & terram. Act. 14. Deum viuum,
qui fecit coelum & terram, & mare, & omnia quae in eis
habentur. Et Act. 17. Hic coeli & terrae cum sit Dominus.

Quin etiam in symbolo Apostolico sic verus Deus
describitur: Patrem omnipotentem, creatorem coeli & terrae,
Ex quibus & similibus dictis apparet, creationem ve-
terem precipue in coeli terraeq; creatione consistere, neq; cum de ea sit ser-
mo, illarum creationem praetermitti solere.

Atq; in hoc Pauli loco, non fit creationis coeli &
terrae mentio. Non enim dicitur Christus coelum & terram creasse, neq;
per illum terra coelumq; creata: sed ea quae in coelo & terra sunt. Hae au-
tem diuersae sunt. Aliud enim est dicere, ego creauit domum, & aliud, ego
creauit ea quae in domo sunt. Aliud est domus, & alia quae sunt in domo.

Imo domum prius constructam esse oportet, quam ea quae in domo sunt.
Ita etiam hoc loco, aliud esset, si diceret Apostolus, coelum & terram per
Christum esse creata, quam cum dicit, ea quae in coelo & terra sunt, per
eum esse condita. Illud enim videretur primam creationem significare pos-
se, hoc autem minime. Quin potius sequitur, prius creatum esse coelum &
terram, quam ea quae in eis sunt; quia id quod continet, prius esse oportet.

Quae in eis sunt, per Christum condebantur.
Quare cum ab ista creatione, de qua hic agit Apo-
stolus, excludantur coelum & terra. Et prima creatio, absq; his, nec esse,
nec intelligi possit, imo non soleat aliter describi, quam per has principa-
les mundi partes: necessario sequitur, hic non agi de prima creatione.

Confutata aduersariorum sententia, ut verus Apo-
stoli verborum sensus illustrior sit: sciendum est, duplicem esse creationem
harum prior vetus, altera, vocari solet noua.

Ad quod confirmandum, cum res sit notissima, & ab omnibus con-
cessa, non est opus multis scripturae testimonijs.

De his autem v. 15. v. 16. v. 17. v. 18. v. 19. v. 20. v. 21. v. 22. v. 23. v. 24. v. 25. v. 26. v. 27. v. 28. v. 29. v. 30. v. 31. v. 32. v. 33. v. 34. v. 35. v. 36. v. 37. v. 38. v. 39. v. 40. v. 41. v. 42. v. 43. v. 44. v. 45. v. 46. v. 47. v. 48. v. 49. v. 50. v. 51. v. 52. v. 53. v. 54. v. 55. v. 56. v. 57. v. 58. v. 59. v. 60. v. 61. v. 62. v. 63. v. 64. v. 65. v. 66. v. 67. v. 68. v. 69. v. 70. v. 71. v. 72. v. 73. v. 74. v. 75. v. 76. v. 77. v. 78. v. 79. v. 80. v. 81. v. 82. v. 83. v. 84. v. 85. v. 86. v. 87. v. 88. v. 89. v. 90. v. 91. v. 92. v. 93. v. 94. v. 95. v. 96. v. 97. v. 98. v. 99. v. 100. v. 101. v. 102. v. 103. v. 104. v. 105. v. 106. v. 107. v. 108. v. 109. v. 110. v. 111. v. 112. v. 113. v. 114. v. 115. v. 116. v. 117. v. 118. v. 119. v. 120. v. 121. v. 122. v. 123. v. 124. v. 125. v. 126. v. 127. v. 128. v. 129. v. 130. v. 131. v. 132. v. 133. v. 134. v. 135. v. 136. v. 137. v. 138. v. 139. v. 140. v. 141. v. 142. v. 143. v. 144. v. 145. v. 146. v. 147. v. 148. v. 149. v. 150. v. 151. v. 152. v. 153. v. 154. v. 155. v. 156. v. 157. v. 158. v. 159. v. 160. v. 161. v. 162. v. 163. v. 164. v. 165. v. 166. v. 167. v. 168. v. 169. v. 170. v. 171. v. 172. v. 173. v. 174. v. 175. v. 176. v. 177. v. 178. v. 179. v. 180. v. 181. v. 182. v. 183. v. 184. v. 185. v. 186. v. 187. v. 188. v. 189. v. 190. v. 191. v. 192. v. 193. v. 194. v. 195. v. 196. v. 197. v. 198. v. 199. v. 200. v. 201. v. 202. v. 203. v. 204. v. 205. v. 206. v. 207. v. 208. v. 209. v. 210. v. 211. v. 212. v. 213. v. 214. v. 215. v. 216. v. 217. v. 218. v. 219. v. 220. v. 221. v. 222. v. 223. v. 224. v. 225. v. 226. v. 227. v. 228. v. 229. v. 230. v. 231. v. 232. v. 233. v. 234. v. 235. v. 236. v. 237. v. 238. v. 239. v. 240. v. 241. v. 242. v. 243. v. 244. v. 245. v. 246. v. 247. v. 248. v. 249. v. 250. v. 251. v. 252. v. 253. v. 254. v. 255. v. 256. v. 257. v. 258. v. 259. v. 260. v. 261. v. 262. v. 263. v. 264. v. 265. v. 266. v. 267. v. 268. v. 269. v. 270. v. 271. v. 272. v. 273. v. 274. v. 275. v. 276. v. 277. v. 278. v. 279. v. 280. v. 281. v. 282. v. 283. v. 284. v. 285. v. 286. v. 287. v. 288. v. 289. v. 290. v. 291. v. 292. v. 293. v. 294. v. 295. v. 296. v. 297. v. 298. v. 299. v. 300. v. 301. v. 302. v. 303. v. 304. v. 305. v. 306. v. 307. v. 308. v. 309. v. 310. v. 311. v. 312. v. 313. v. 314. v. 315. v. 316. v. 317. v. 318. v. 319. v. 320. v. 321. v. 322. v. 323. v. 324. v. 325. v. 326. v. 327. v. 328. v. 329. v. 330. v. 331. v. 332. v. 333. v. 334. v. 335. v. 336. v. 337. v. 338. v. 339. v. 340. v. 341. v. 342. v. 343. v. 344. v. 345. v. 346. v. 347. v. 348. v. 349. v. 350. v. 351. v. 352. v. 353. v. 354. v. 355. v. 356. v. 357. v. 358. v. 359. v. 360. v. 361. v. 362. v. 363. v. 364. v. 365. v. 366. v. 367. v. 368. v. 369. v. 370. v. 371. v. 372. v. 373. v. 374. v. 375. v. 376. v. 377. v. 378. v. 379. v. 380. v. 381. v. 382. v. 383. v. 384. v. 385. v. 386. v. 387. v. 388. v. 389. v. 390. v. 391. v. 392. v. 393. v. 394. v. 395. v. 396. v. 397. v. 398. v. 399. v. 400. v. 401. v. 402. v. 403. v. 404. v. 405. v. 406. v. 407. v. 408. v. 409. v. 410. v. 411. v. 412. v. 413. v. 414. v. 415. v. 416. v. 417. v. 418. v. 419. v. 420. v. 421. v. 422. v. 423. v. 424. v. 425. v. 426. v. 427. v. 428. v. 429. v. 430. v. 431. v. 432. v. 433. v. 434. v. 435. v. 436. v. 437. v. 438. v. 439. v. 440. v. 441. v. 442. v. 443. v. 444. v. 445. v. 446. v. 447. v. 448. v. 449. v. 450. v. 451. v. 452. v. 453. v. 454. v. 455. v. 456. v. 457. v. 458. v. 459. v. 460. v. 461. v. 462. v. 463. v. 464. v. 465. v. 466. v. 467. v. 468. v. 469. v. 470. v. 471. v. 472. v. 473. v. 474. v. 475. v. 476. v. 477. v. 478. v. 479. v. 480. v. 481. v. 482. v. 483. v. 484. v. 485. v. 486. v. 487. v. 488. v. 489. v. 490. v. 491. v. 492. v. 493. v. 494. v. 495. v. 496. v. 497. v. 498. v. 499. v. 500. v. 501. v. 502. v. 503. v. 504. v. 505. v. 506. v. 507. v. 508. v. 509. v. 510. v. 511. v. 512. v. 513. v. 514. v. 515. v. 516. v. 517. v. 518. v. 519. v. 520. v. 521. v. 522. v. 523. v. 524. v. 525. v. 526. v. 527. v. 528. v. 529. v. 530. v. 531. v. 532. v. 533. v. 534. v. 535. v. 536. v. 537. v. 538. v. 539. v. 540. v. 541. v. 542. v. 543. v. 544. v. 545. v. 546. v. 547. v. 548. v. 549. v. 550. v. 551. v. 552. v. 553. v. 554. v. 555. v. 556. v. 557. v. 558. v. 559. v. 560. v. 561. v. 562. v. 563. v. 564. v. 565. v. 566. v. 567. v. 568. v. 569. v. 570. v. 571. v. 572. v. 573. v. 574. v. 575. v. 576. v. 577. v. 578. v. 579. v. 580. v. 581. v. 582. v. 583. v. 584. v. 585. v. 586. v. 587. v. 588. v. 589. v. 590. v. 591. v. 592. v. 593. v. 594. v. 595. v. 596. v. 597. v. 598. v. 599. v. 600. v. 601. v. 602. v. 603. v. 604. v. 605. v. 606. v. 607. v. 608. v. 609. v. 610. v. 611. v. 612. v. 613. v. 614. v. 615. v. 616. v. 617. v. 618. v. 619. v. 620. v. 621. v. 622. v. 623. v. 624. v. 625. v. 626. v. 627. v. 628. v. 629. v. 630. v. 631. v. 632. v. 633. v. 634. v. 635. v. 636. v. 637. v. 638. v. 639. v. 640. v. 641. v. 642. v. 643. v. 644. v. 645. v. 646. v. 647. v. 648. v. 649. v. 650. v. 651. v. 652. v. 653. v. 654. v. 655. v. 656. v. 657. v. 658. v. 659. v. 660. v. 661. v. 662. v. 663. v. 664. v. 665. v. 666. v. 667. v. 668. v. 669. v. 670. v. 671. v. 672. v. 673. v. 674. v. 675. v. 676. v. 677. v. 678. v. 679. v. 680. v. 681. v. 682. v. 683. v. 684. v. 685. v. 686. v. 687. v. 688. v. 689. v. 690. v. 691. v. 692. v. 693. v. 694. v. 695. v. 696. v. 697. v. 698. v. 699. v. 700. v. 701. v. 702. v. 703. v. 704. v. 705. v. 706. v. 707. v. 708. v. 709. v. 710. v. 711. v. 712. v. 713. v. 714. v. 715. v. 716. v. 717. v. 718. v. 719. v. 720. v. 721. v. 722. v. 723. v. 724. v. 725. v. 726. v. 727. v. 728. v. 729. v. 730. v. 731. v. 732. v. 733. v. 734. v. 735. v. 736. v. 737. v. 738. v. 739. v. 740. v. 741. v. 742. v. 743. v. 744. v. 745. v. 746. v. 747. v. 748. v. 749. v. 750. v. 751. v. 752. v. 753. v. 754. v. 755. v. 756. v. 757. v. 758. v. 759. v. 760. v. 761. v. 762. v. 763. v. 764. v. 765. v. 766. v. 767. v. 768. v. 769. v. 770. v. 771. v. 772. v. 773. v. 774. v. 775. v. 776. v. 777. v. 778. v. 779. v. 780. v. 781. v. 782. v. 783. v. 784. v. 785. v. 786. v. 787. v. 788. v. 789. v. 790. v. 791. v. 792. v. 793. v. 794. v. 795. v. 796. v. 797. v. 798. v. 799. v. 800. v. 801. v. 802. v. 803. v. 804. v. 805. v. 806. v. 807. v. 808. v. 809. v. 810. v. 811. v. 812. v. 813. v. 814. v. 815. v. 816. v. 817. v. 818. v. 819. v. 820. v. 821. v. 822. v. 823. v. 824. v. 825. v. 826. v. 827. v. 828. v. 829. v. 830. v. 831. v. 832. v. 833. v. 834. v. 835. v. 836. v. 837. v. 838. v. 839. v. 840. v. 841. v. 842. v. 843. v. 844. v. 845. v. 846. v. 847. v. 848. v. 849. v. 850. v. 851. v. 852. v. 853. v. 854. v. 855. v. 856. v. 857. v. 858. v. 859. v. 860. v. 861. v. 862. v. 863. v. 864. v. 865. v. 866. v. 867. v. 868. v. 869. v. 870. v. 871. v. 872. v. 873. v. 874. v. 875. v. 876. v. 877. v. 878. v. 879. v. 880. v. 881. v. 882. v. 883. v. 884. v. 885. v. 886. v. 887. v. 888. v. 889. v. 890. v. 891. v. 892. v. 893. v. 894. v. 895. v. 896. v. 897. v. 898. v. 899. v. 900. v. 901. v. 902. v. 903. v. 904. v. 905. v. 906. v. 907. v. 908. v. 909. v. 910. v. 911. v. 912. v. 913. v. 914. v. 915. v. 916. v. 917. v. 918. v. 919. v. 920. v. 921. v. 922. v. 923. v. 924. v. 925. v. 926. v. 927. v. 928. v. 929. v. 930. v. 931. v. 932. v. 933. v. 934. v. 935. v. 936. v. 937. v. 938. v. 939. v. 940. v. 941. v. 942. v. 943. v. 944. v. 945. v. 946. v. 947. v. 948. v. 949. v. 950. v. 951. v. 952. v. 953. v. 954. v. 955. v. 956. v. 957. v. 958. v. 959. v. 960. v. 961. v. 962. v. 963. v. 964. v. 965. v. 966. v. 967. v. 968. v. 969. v. 970. v. 971. v. 972. v. 973. v. 974. v. 975. v. 976. v. 977. v. 978. v. 979. v. 980. v. 981. v. 982. v. 983. v. 984. v. 985. v. 986. v. 987. v. 988. v. 989. v. 990. v. 991. v. 992. v. 993. v. 994. v. 995. v. 996. v. 997. v. 998. v. 999. v. 1000. v. 1001. v. 1002. v. 1003. v. 1004. v. 1005. v. 1006. v. 1007. v. 1008. v. 1009. v. 1010. v. 1011. v. 1012. v. 1013. v. 1014. v. 1015. v. 1016. v. 1017. v. 1018. v. 1019. v. 1020. v. 1021. v. 1022. v. 1023. v. 1024. v. 1025. v. 1026. v. 1027. v. 1028. v. 1029. v. 1030. v. 1031. v. 1032. v. 1033. v. 1034. v. 1035. v. 1036. v. 1037. v. 1038. v. 1039. v. 1040. v. 1041. v. 1042. v. 1043. v. 1044. v. 1045. v. 1046. v. 1047. v. 1048. v. 1049. v. 1050. v. 1051. v. 1052. v. 1053. v. 1054. v. 1055. v. 1056. v. 1057. v. 1058. v. 1059. v. 1060. v. 1061. v. 1062. v. 1063. v. 1064. v. 1065. v. 1066. v. 1067. v. 1068. v. 1069. v. 1070. v. 1071. v. 1072. v. 1073. v. 1074. v. 1075. v. 1076. v. 1077. v. 1078. v. 1079. v. 1080. v. 1081. v. 1082. v. 1083. v. 1084. v. 1085. v. 1086. v. 1087. v. 1088. v. 1089. v. 1090. v. 1091. v. 1092. v. 1093. v. 1094. v. 1095. v. 1096. v. 1097. v. 1098. v. 1099. v. 1100. v. 1101. v. 1102. v. 1103. v. 1104. v. 1105. v. 1106. v. 1107. v. 1108. v. 1109. v. 1110. v. 1111. v. 1112. v. 1113. v. 1114. v. 1115. v. 1116. v. 1117. v. 1118. v. 1119. v. 1120. v. 1121. v. 1122. v. 1123. v. 1124. v. 1125. v. 1126. v. 1127. v. 1128. v. 1129. v. 1130. v. 1131. v. 1132. v. 1133. v. 1134. v. 1135. v. 1136. v. 1137. v. 1138. v. 1139. v. 1140. v. 1141. v. 1142. v. 1143. v. 1144. v. 1145. v. 1146. v. 1147. v. 1148. v. 1149. v. 1150. v. 1151. v. 1152. v. 1153. v. 1154. v. 1155. v. 1156. v. 1157. v. 1158. v. 1159. v. 1160. v. 1161. v. 1162. v. 1163. v. 1164. v. 1165. v. 1166. v. 1167. v. 1168. v. 1169. v. 1170. v. 1171. v. 1172. v. 1173. v. 1174. v. 1175. v. 1176. v. 1177. v. 1178. v. 1179. v. 1180. v. 1181. v. 1182. v. 1183. v. 1184. v. 1185. v. 1186. v. 1187. v. 1188. v. 1189. v. 1190. v. 1191. v. 1192. v. 1193. v. 1194. v. 1195. v. 1196. v. 1197. v. 1198. v. 1199. v. 1200. v. 1201. v. 1202. v. 1203. v. 1204. v. 1205. v. 1206. v. 1207. v. 1208. v. 1209. v. 1210. v. 1211. v. 1212. v. 1213. v. 1214. v. 1215. v. 1216. v. 1217. v. 1218. v. 1219. v. 1220. v. 1221. v. 1222. v. 1223. v. 1224. v. 1225. v. 1226. v. 1227. v. 1228. v. 1229. v. 1230. v. 1231. v. 1232. v. 1233. v. 1234. v. 1235. v. 1236. v. 1237. v. 1238. v. 1239. v. 1240. v. 1241. v. 1242. v. 1243. v. 1244. v. 1245. v. 1246. v. 1247. v. 1248. v. 1249. v. 1250. v. 1251. v. 1252. v. 1253. v. 1254. v. 1255. v. 1256. v. 1257. v. 1258. v. 1259. v. 1260. v. 1261. v. 1262. v. 1263. v. 1264. v. 1265. v. 1266. v. 1267. v. 1268. v. 1269. v. 1270. v. 1271. v. 1272. v. 1273. v. 1274. v. 1275. v. 1276. v. 1277. v. 1278. v. 1279. v. 1280. v. 1281. v. 1282. v. 1283. v. 1284. v. 1285. v. 1286. v. 1287. v. 1288. v. 1289. v. 1290. v. 1291. v. 1292. v. 1293. v. 1294. v. 1295. v. 1296. v. 1297. v. 1298. v. 1299. v. 1300. v. 1301. v. 1302. v. 1303. v. 1304. v. 1305. v. 1306. v. 1307. v. 1308. v. 1309. v. 1310. v. 1311. v. 1312. v. 1313. v. 1314. v. 1315. v. 1316. v. 1317. v. 1318. v. 1319. v. 1320. v. 1321. v. 1322. v. 1323. v. 1324. v. 1325. v. 1326. v. 1327. v. 1328. v. 1329. v. 1330. v. 1331. v. 1332. v. 1333. v. 1334. v. 1335. v. 1336. v. 1337. v. 1338. v. 1339. v. 1340. v. 1341. v. 1342. v. 1343. v. 1344. v. 1345. v. 1346. v. 1347. v. 1348. v. 1349. v. 1350. v. 1351. v. 1352. v. 1353. v. 1354. v. 1355. v. 1356. v. 1357. v. 1358. v. 1359. v. 1360. v. 1361. v. 1362. v. 1363. v. 1364. v. 1365. v. 1366. v. 1367. v. 1368. v. 1369. v. 1370. v. 1371. v. 1372. v. 1373. v. 1374. v. 1375. v. 1376. v. 1377. v. 1378. v. 1379. v. 1380. v. 1381. v. 1382. v. 1383. v. 1384. v. 1385. v. 1386. v. 1387. v. 1388. v. 1389. v. 1390. v. 1391. v. 1392. v. 1393. v. 1394. v. 1395. v. 1396. v. 1397. v. 1398. v. 1399. v. 1400. v. 1401. v. 1402. v. 1403. v. 1404. v. 1405. v. 1406. v. 1407. v. 1408. v. 1409. v. 1410. v. 1411. v. 1412. v. 1413. v. 1414. v. 1415. v. 1416. v. 1417. v. 1418. v. 1419. v. 1420. v. 1421. v. 1422. v. 1423. v. 1424. v. 1425. v. 1426. v. 1427. v. 1428. v. 1429. v. 1430. v. 1431. v. 1432. v. 1433. v. 1434. v. 1435. v. 1436. v. 1437. v. 1438. v. 1439. v. 1440. v. 1441. v. 1442. v. 1443. v. 1444. v. 1445. v. 1446. v. 1447. v. 1448. v. 1449. v. 1450. v. 1451. v. 1452. v. 1453. v. 1454. v. 1455. v. 1456. v. 1457. v. 1458. v. 1459. v. 1460. v. 1461. v. 1462. v. 1463. v. 1464. v. 1465. v. 1466. v. 1467. v. 1468. v. 1469. v. 1470. v. 1471. v. 1472. v. 1473. v. 1474. v. 1475. v. 1476. v. 1477. v. 1478. v. 1479. v. 1480. v. 1481. v. 1482. v. 1483. v. 1484. v. 1485. v. 1486. v. 1487. v. 1488. v. 1489. v. 1490. v. 1491. v. 1492. v. 1493. v. 1494. v. 1495. v. 1496. v. 1497. v. 1498. v. 1499. v. 1500. v. 1501. v. 1502. v. 1503. v. 1504. v. 1505. v. 1506. v. 1507. v. 1508. v. 1509. v. 1510. v. 1511. v. 1512. v. 1513. v. 1514. v. 1515. v. 1516. v. 1517. v. 1518. v. 1519. v. 1520. v. 1521. v. 1522. v. 1523. v. 1524. v. 1

Mort laud. hogy laud jár az Desinitum az Desinitotol. Mort mas az ember, mas az Meny földre. Azon isz hén ember, khat az kényi földana: Az ember vilag, az irt Valami vagin is vilagon. az mondathatik az emberrel. Mort is vilagon Vannak Di. Snok, Szamóok, Ökrök, és. Piesoda bolondokodente hat kék. Pen: az ember mint hogi vilagnak mondathatik: az irt Di. Snok is Ebukis, és. Mort is kék is vilagban Vannak Az ember kényi vilag is mindon kennyer al: lat. Egy is. skodik Enyedi, hogy az Barmak: vaio Vonnay szükhöz. Nofa imar ob. n. f. cally, kennyerly vó kényaly kham kék, kényi n.

AD COLOSS: CAP. I. v. 15.

347.

du, seu omnis creatura, est definitum: coelū verò, terra, visibilia, invisibilia,
et cetera, sunt definitio. Neq; re ipsa haec quidquam differunt.

Item *et cetera, sunt definitio. Neque ulla ulla quædam*
 ¶ An non igitur imprudens & ineptus est, qui definitum alicui attri-
 buens, definitionē attribuere veretur? qui totum concedit, & partes ne-
 gat? qui totius nomine alicui concessio, partium attributione conturbatur?
 Quid est absurdi si dicamus, per ea quæ in cælo & terra sunt, per visibi-
 lia & inuisibilia, intelligi solos homines, si antea probauimus, omnē crea-
 turam, & totum Mundum solos homines significare? An ea quæ in cælo,
 & in terra, quæ visibilia, & inuisibilia sunt, creaturæ, & Mundi partes
 non sunt? An cum totum alicui tribuitur, partes eidem negantur? Certe
 si totus Mundus significare potest tantum homines, partes quoq; Mundi
 eosdem significare poterunt. Quid est ergo, quod aduersarij nostri, cum au-
 diunt homines solos, vocari uniuersam creaturam, totum Mundum: non
 conturbantur, sed tropum agnoscunt, explicant, & excusant: Si verò vi-
 dent, hoc idem, per partes, iisdem hominibus attribui, si voces, cæli &
 terræ, visibilium & inuisibilium audiunt, obstupeſcunt, hærent, titubant?
 Acqui, o inepti, hoc idem dicebatur de homine, cum vocabatur uniuersa
 creatura; tantum modo ea, quæ antea breuiter & summatim proposita e-
 rant, hic per partes, & copiosius exponuntur. Res eadem prorsus est:
 modus loquendi tantum variat.

Hæc est generalis responsio: nunc specialem adi-
ciamus, & excussis singulis clausulis, ostendamus, hanc nostram senten-
tiam esse veram. Ait igitur Apostolus, per Christum esse condita, ea quæ
sunt in coelis, & quæ in terra. Quæ phrasi nihil aliud significari existimo,
quam humanum genus à Deo per Christum renouatum & redemptum.

Credo hic imperitos aliquos exclamatu-
 ros, quis per cælum & terram, homines intel-
 ligi?

Sed hæc admiratio & exclamatio oritur ex *φαστοῦν* *ἢ* *ῥησίστα*
 & proprietatis lingue sanctæ ignorance; in qua huiusmodi *hyperbo-*
 licæ locutiones, usitate sunt, & cæli terræq; nomine, passim homines in *ἑνὶ* *ἑνὶ* *ἑνὶ*
 telligi solent.

Quod, si cui absurdum & insolens videtur, cogitet, nullam esse linguam, cui quædam phrasæ, & loquendi formulæ peculiares non sint, quas a minoribus iis re-

Li Hamis maggar abalod. Hamiz atis, hoy hyperbole volna, hixl khr
valo bollag volna at Aftotnak, s. mmis illie qst at Side, bora hamid
Mort f. Pal Gwngül Bollot s. ivta at o humit.

350. AD COLÖSS. CAP: I. v. 15.

in cœlis sunt, per inuisibilia, per thronos, dominationes, principatus, potestates, intelligi debere spiritus quosdam, & substantias abstractas, siue Angelos; Qui quoniam in duplici sunt differentia, quidam enim sunt boni, quidam mali, quos & Diabulos vocamus: Sunt qui per prædictas appellationes intelligant Angelos bonos, quia scilicet indignum videbatur ipsis, Diabulos per Christum creatos dicere. Cum enim extollere aliquem volumus (quod hic facit Apostolus) non imperfeciorum & noxiorum operum, sed utilium & præstantium facere solemus & debemus mentionem, Et his titulis ornantur etiam Angeli boni. Rom. 8. Eph. 1. & 3.

Alij contra per istos spiritus, intelligunt Diabulos, eo quod ad Eph. 6. & 11. his ipsis epithetis ornentur Diaboli; vocantur enim Principes, potestates, Mundi potentes &c.

Verum omisso eo in quo dissentiant, utriusque hoc patet ex isto loco ratiocinantur: Angeli tam boni, quam mali, creati sunt ante visibilis Mundi creationem. Si ergo Angeli sunt per Christum creati, sequitur Christum ante Mundi creationem reuera extitisse.

Et si nos dicamus, per creationem hic intelligere formationem & regenerationem, hoc stare non posse confirmant. Nam Angeli sicut regeneratione non indiguerunt, ita nec regenerati sunt, neque Deus, Iesum, Messiam & Mediatorem Angelorum, sed hominum esse voluit. Ergo non potest hæc creatio de regeneratione accipi, sed de prima rerum omnium origine.

Ad hæc nos primo, repetimus id quod antea diximus: hoc argumentum, etiam si esset solidum, non probat tamen eternitatem Christi, quia ex eo saltem colligitur, Christum extitisse ante Angelos; ac proinde si quid habet roboris, Arianorum sententiam confirmat.

Secundo dicimus, Paulum Apostolum, tam hic, quam alibi, reconciliationem & restaurationem rerum in cœlo existentium, tribuere non spiritui alicui eterno, sed homini, sanguinem habenti, ita enim hic loquitur & 20. Pacificans per sanguinem crucis eius, si-

ue quæ in terris, siue quæ in cœlis sunt. Et ad Eph. 1. & 10.

Proposuit Deus in dispositione plenitudinis temporum, instaurare omnia in Christo, quæ in cœlis & in terra

sunt. ubi per dispositionem plenitudinis temporum,

nil aliud quam Christi exhibitum tempus significari, clarissimum est. Unde

7. Hæc autem Angeli creati sunt per Christum, ut per ipsum

hæc autem Angeli creati sunt per Christum, ut per ipsum

hæc autem Angeli creati sunt per Christum, ut per ipsum

hæc autem Angeli creati sunt per Christum, ut per ipsum

hæc autem Angeli creati sunt per Christum, ut per ipsum

hæc autem Angeli creati sunt per Christum, ut per ipsum

AD COLOSS. CAP: I. v. 15.

apparet, nihil nos absurdi dicere, cum affirmamus, Angelos (si tamen per illa epitheta ipsi intelliguntur) per hominem Christum in nouissimo tempore, esse regeneratos & reformatos, cum ipse Apostolus, per crucem & sanguinem, tempore exhibitum Messie ista esse facta testetur. At ante Mundi huius visibilis creationem, certe nec crux, nec sanguis Christi, nec tempus fuit nouissimum. Si autem regeneratio cœlestium, fieri potuit per sanguinem hominis Christi, cur non etiam creatio? Cum præsertim demonstrauerimus, creationem sepe pro regeneratione usurpari? Quamcunque igitur responsionem & solutionem ipsi adferent, locorum Apostoli, à nobis citatorum, eandem nos quoque, nostræ sententiæ & explicationis, esse affirmabimus. Idem enim est cuneus, utriusque nodo adhibendus. Dicant nobis, quid sit, cœlestia per sanguinem Christi esse instaurata? idem nos dicemus esse, Angelos per Christum esse creatos.

Si verò ipsi à nobis quærant, quid illud, vel hoc putemus esse? Respondemus istud supra à nobis explicatum esse. Sed etiam si demus, quod supra negauimus, hic per cœlestia & inuisibilia, debere intelligi Angelos. Stabit tamen nostra sententia, hic agi de reformatione rerum, non de prima creatione.

Nam si postulant à nobis, ut explicemus, quomodo Angeli sint reformati? respondere primo possumus. Nos nescire. Quæ responsione, sufficere debere modestis & pijs viris, hoc modo ostendimus. Deus ea omnia, quæ ad salutem nostram, & gloriam nominis sui, recessaria sunt, copiose, luculenter & perspicue nobis per Prophetas & Apostolos exponi iussit & patefecit. Quæ autem minus videbantur necessaria, & in aliud tempus differenda, ea parce & obscure tantum, innuit potius quam explicuit. Qualis est disputatio de Angelis, seu spiritibus illis abstractis, de quorum & creatione, & lapsu, & statu, per pauca nobis spiritus sancti administri tradiderunt, ex quibus suspicari potius, quam certi aliquid statuere & discere possumus. Ex quo apparet non debere nos curiosius in ista inquirere, sed necessaria magis & sepe inculcata, ac perspicue tradita versare. Sufficiat nobis quod clare affirmat Apostolus, per crucem Christi, etiam cœlestia esse reformata: quo modo id factum sit, quia scriptura non docet, querere mittamus. Nam etiam in ijs, quæ copiosius per scripta sunt, curiosi & inquieta ingenia, desiderare multa solent, & prætermissa esse plurima, conqueri possunt. Ut, quamuis prima creatio copiose satis & perspicue sit à Mose descripta, tamen cum Epicureo illo clau-

man

352. AD COLOSSEN: CAP: I. v. 15.

mant quidam. Quibus oculis intueri potuit vester Moses fabricam illam tanti operis qua constitui à Deo atque ædificari mundum facit? quæ molitio, quæ ferramenta, qui vestes, quæ machinæ, qui ministri tanti muneris fuerunt &c. At ille sapit, qui non supra quam opus est sapit, sed sapit ad sobrietatem; ad Rom. 12. v. 3.

Sed ut curiosis quoque, quantum possumus, satisfaciamus: asserimus hic Angelos dici conditos & creatos per Christum esse, eo quod, ut idem Apostolus, tum hic, tum ad Eph. 1. explicat, sint restaurati, reformati, renouati, pacificati: neq; hic aliud significare creationem, quam immutationem, adeptiōē conditionis & status melioris.

Quod verò quærunt, quomodo Angeli sint reconciliati, & renouati, cum constet, bonos quidem non fuisse inuisos Deo, ubi autem odium non est, ibi non est opus reconciliatione, malos autem etiam hodie hostes & aduersarios esse Dei? Respondemus quod ad malos attinet Angelos, sunt qui censent eos per Christum restauratos, quia multi Spiritus mali, post aduentum Christi, resipuerunt, ac Deo reconciliati sunt. Quam sententiam confirmat illa de Antonio eremita seu fabula, seu historia: Satyrum nimirum quendam ei in syluis factum obuium, ac cum se demonem esse fassus fuisset, ex ijs, quos superstitio gentilium coleret, petijisse, ut cōmunem Deum oraret, pro suo grege cuius legatione fungeretur, orari pro salute sua voluit.

Huc facit etiam Origenis opinio, qui aliquando etiam diabolos salutem, per Christum, consecuturos esse opinatus est.

Alij restorationem Diabolorum sic explicant: Certum est Diabolos quoq; Christo, à Deo esse subiectos, & per Christum eorum vires & potestatem imminutas atq; immutatas. Vnde illa: Venisti ante tempus perdere nos, Mar. 1. v. 14. Princeps mundi ejicietur foras. Vidi Satanam de cœlo cadentem, ut fulgur. Fortis armatus spoliatus à robustiore est: &c.

Quæ mutatio licet ipsis Diabolis in bonum non cecit, cecit tamen in bonum ijs, qui præcipue ad hanc mundi reformationem pertinent, & cum uniuersi reformatio facta sit, ac Diaboli quoq; sint pars uniuersi, ipsi quoq; Diaboli, reformati per Christum fuisse, dici à Paulo potuerunt. Hoc enim pacto noua quædam forma in hierarchiam introducta est, quæ antea talem dominum & rectorem non habebat. Et Christus nem tudod mellyk kezeben akad. Hinc kiz monda & monshor parentes & bidos jnydi pag. 400. ch. 633 vgh & vagi pr. ki a's oido: gōhīs reformadōhīak mōndod. mēlyk mēg a's o'dōgōhīs mōndōk

AD COLOSS: CAP: I. v. 15. 353.

us potestatem habet omnium eorum, qui in illa continentur, munera mutandi, augendi, minuendi, prout ipsi visum fuerit; quemadmodum fieri videmus, si quis alicuius Reip. Princeps ac Dominus fiat; quam Remp. vel ob id, quod principem, ac Dominum, quem antea non haberet, sit nactus, nouam simul formam esse nactam, nemo negare audebit.

Qui verò per Angelos, Spiritus bonos intelligunt, illi primo contendunt de duplici reconciliatione & pacificatione hic lo- qui Apostolum. Primo de ea, quæ concernit concordiam, & pacem rerum creaturarum inter se, ita ut in Dei cultu & veneratione, omnes concordarent & consentiant. Deinde, de altera, quæ pertinet ad concordiam Dei cum rebus creatis. Atq; de priore reconciliatione, loqui Apostolum in illis verbis v. 10. Placuit Deo per Christum reconciliare omnia in ipsum, pacificando per sanguinem crucis eius, siue quæ in terris, siue quæ in cœlis sunt. De altera autem pacificatione & reconciliatione, quæ facta est inter Deum & homines, agi in v. 12. Nunc autem reconciliauit in corpore carnis eius &c. Et si autem utraq; hæc reconciliatio facta sit per eundem Christum, tamen in hoc differunt: quod prior reconciliatio in genere pertinet tam ad homines quàm Angelos posterior autem tantum ad homines. Nam in priori fit cœlestium quoq; mentio, in posteriori tantum hominum.

Quibus sic stantibus, affirmant, cum dicit Apostolus: reconciliata & pacificata esse omnia in ipsum, sensum hunc habere, inter se, ut dicatur omnia non Deo reconciliata esse, sed ipsa sibi inuicem amica esse reddita, & quæ antea dissidebant, ad concordiam redacta, ut unanimi consensu Deum colerent & celebrarent. Erant enim antea inter ea, quæ in cœlis sunt, id est, Angelos, & quæ in terris sunt, id est, homines, inimicitie. Nam primo, Iudei dissidebant cum gentilibus. Deinde, Angeli boni, infesti erant hominibus. At Christus & Gentes cum Iudeis, & Angelos hominibus reconciliauit, & pacem inter illos, ac concordiam fecit.

De hominum inter se reconciliatione, per Christum facta, non est opus pluribus agere, quandoquidem res est notissima, & apud Paulum frequenter repetita, ad Ephes. 2. v. 14. Ipse enim, inquit,

354. AD COLOSS: CAP: I. v. 15.

inquit, est pax nostra, qui fecit utraq; unum, & medium parietem maceriae soluens inimicitias in carne sua, legem mandatorum decretis euacuans, ut duos condat in semetipso in unum novum hominem, faciens pacem, & reconciliet ambos in uno corpore Deo per crucem, interficiens inimicitias in semetipso. Et veniens euangelizavit pacem vobis qui longe fuistis, & pacem ipsi qui prope, quoniam per ipsum habemus accessum ambo in uno Spiritu ad Patrem, &c.

De Angelis verò reconciliatis, ita differunt. Certum est Angelos ad custodiam & ministerium non tantum Dei, sed hominum quoque piorum creatos, ut castra metentur circa illos, tueantur & defendant ab omni malo. Sed post peccatum Adam, inimicos & infestos esse hominibus factos. Vnde statuitur Cherubin in ostio Paradisi, qui accipitem & districtum ensen manu vibrans, hominem ab ingressu horum delictorum arceret & repelleret.

Hinc factum est, ut Satan seu Diabolus inciperet regnare in Mundo, & imperium obtinere in homines, unde vocatur Deus & princeps huius seculi, & maxima pars hominum, utpote omnes gentes, exceptis israelitis, sub ditione & imperio Diaboli fuerunt. At ubi Christus advenit, & ostium fidei gentibus est apertum, Satanae imperium fractum & abolutum est, fortis armatus expoliatus, à Christo robustiore & superatus est. Quo facto, hominibus resipiscenibus, & verum Deum ac Dominum suum agnoscentibus, Angeli quoque, sublata disidii & odii causa, coeperunt esse amici hominibus, hinc letantur super uno peccatore resipiscente. Obtenent ergo prius suum, quod in prima creatione habuerant, dominium, officium & imperium, quo antea, regnante Satana, privati erant. Hoc igitur modo restaurati & renouati ipsi quoque esse dicuntur.

Præterea, sæpe testatur Paulus, mysterium vocati-
onis Gentium, fuisse absconditum à Mundi initio, & ignotum etiam Angelis, quod est illis, & toti mundo, per Christum, & eius passionem patet factum. At qui aliquid addiscunt, & quod prius ignorabant, resciscunt: quodam modo novum statum induisse, & reformati dici possunt.

Alia quædam his similia, possunt ex Apostolorum scriptis

Vide Eph.
3. v. 9.

Flavii monda sed. mrt nylan mund g ia a 3 Apo stul. hogi unichm le. lot vagion idomt. unnt Joan. 8. & 50. Jg. cap. 1. & 15. En elomben Veltet et, ar pr. Malo bays 56, mest o' bro. lavalo. ca King nm. 2. Pal tawitafanak rendis don vdlmug. is a bit. am niquit.

AD COLOSS: CAP. I. v. 15.

Scriptis colligi. Nam ita in quibusdam locis loquuntur, ut videantur signa & 17. Mrt unichm le. ficare, non tantum homines, sed totum universum, peccato Ada deformato altala allonak Ab tum, & perturbatum fuisse, quæ omnia in ordinem rectum & priorem & 3. Hancis hat statum, per Christum fuerint restituta, aut certe olim sint restituenda, unichm a' v' d' d' quandoquidem hic nunc, initia tantum quædam restitutionis huius videmus. Ingr d' thiam. Lege hac de re quæ scribuntur ab Apostolo ad Rom. 8. Quamvis ibi quoque per hyperbolicas locutiones, solius humani generis, atque adeo tantum piorum statum & restorationem, describere Paulus videatur.

Quam ego sententiam, tam illi, quam huic loco, accommodatissimam esse existimo.

Postremo ubi dicitur Christus, ante omnes, (vel omnia) esse: hoc non ad tempus, sed ad dignitatem referendum esse, cum ex sequentibus liquidissime apparet, tum ex alijs scripturæ locis, Sic Baptista Christum ante se factum, & super omnes esse affirmat. Quanquam in nova creatione, etiam tempore, omnes præcedit Christus.

AD COLOSS: CAP: II. v. 9.

1 Joh. 4. & 3. Omnis spiritus, qui non confitetur Jesum

Quia in ipso inhabitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter. 1. Timoth. 3. & 16. Deus manifesta-

us est in carne.

Patroni Trinitatis, duo ex hoc loco eliciunt dogmata: Vnum, duas esse in Christo naturas. Per illa enim verba: in ipso, & corporaliter: significari humanam naturam putant: Per plenitudinem diuinitatis, naturam diuinam. Cum ergo dicatur plenitudo diuinitatis, habitasse in Christo, affirmant, eo significari, diuinam naturam esse unitam humanitati. Ac proinde Christum constare ex duabus naturis. Alterum dogma, Christum esse æternum & verum Deum, quia dicatur in eo habitasse, omnis diuinitas, vel, ut quidam loqui malunt, Deitas. Si autem omnis Deitas in Christo est; sequitur non esse alium præter ipsum Deum, seu quicquid uspiam Dei est, id in Christo esse, ac proinde ipsum esse verum & æternum Deum.

Sed horum nihil esse verum, facile est, perpensa

hujus loci
in sum eo
quod in Christo
dicit non fuisse
duas naturas
quomodo ergo
manifestatur
Deus in
carne?

356. AD COLOSS: CAP: II. v. 9.

diligenter verborum Apostoli sententia, demonstrare. Nam primum, inhabitatio, discrimen potius quam unionem & identitatem innuit. Certè enim alius est qui inhabitat, & alius in quo habitat, nisi quis dicere velit, locum & locatum, continens & contentum esse eadem: aut idem posse in seipso habitare. Homo habitat in domo, & tamen domus, non est homo.

Præterea, si hæc collectio est vera, non tantum Christus, sed & plurima alia, veri Dei & æterni erunt habenda. Nam Deus, & deitas, multis rebus inhabitare dicitur, quæ tamen nihil minus sunt, quam Dei.

Primum enim, esse in aliquo, manere in aliquo, habitare in aliquo, templum habere aliquem; æquipollent: ut apparet ex Leuit. 16. & 11. Et 1. Cor. 6. & 16. Et hæc de re pluribus nos differuimus supra, in locum Iob. 10. & 38. Pater in me est &c. & 1. Cor. 3. & 6. & 2. Cor. 6.

Iam verò, quot, & quibus in rebus, dicitur Deus habitare, esse, manere? In Israëlitis Leu. 16. In Sione, Psal. 131. & 13. Quoniam elegit Deus Sion, elegit eam in habitationem sibi, hæc requies mea in seculum seculi, hic habitabo, quoniam elegi eam. &c. In templo Solomonis Mat. 23. & 22. Num Israel autem non temporalis mansio, propterea sunt dicendi Dei æterni?

Quod verò arguantur vocem κατοικεῖν significare non temporariam mansionem, sed perpetuam unionem, falsum & vanum est. Nam & κατοικεῖν, non significat uniri, sed incolere, inhabitare, & Deus in ijs rebus dicitur κατοικεῖν, quibus non est unitus, ut testimonia, tum nunc citata, tum alia quam plurima ostendunt.

Præterea, si diuturna mansio, quod videtur significare vox κατοικεῖν, efficit unionem, etiam pijs dicendus est Deus unitus esse, quia in illis mansione, sicut in Sione, dicitur requiescere, Iob. 14. & 23. 1. Ioh. 3. & 24. & c. Sic spiritus Elias in Sionban, Tom dicitur requiesuisse super Eliseum, 4. Reg. 2. & 15.

Insuper, etsi fatemur cum Scriptura, Deum, & deitatem, in Christo habitasse, tamen hic Paulus illud non asserit. Non enim Deum aut deitatem, sed plenitudinem dicit in Christo habitasse. At plenitudo non essentiam, aut substantiam, sed qualitatem denotat. Male ergo hinc unio essentialis colligitur. Confirmatur hoc ex præcedentibus, ubi simpliciter dicitur in Christo habitare omnis plenitudo, Symbolo præsentia.

AD COLOSS: CAP: II. v. 9. 357.

nitudo, id est, quævis perfectio: quod rectè Beza his verbis explicat: Plenitudinis nomine significatur cumulatissima omnium diuinarum rerum copia. Atque ita etiam ipse Paulus interpretatur, hoc eodem capite & 3. In quo sunt omnes thesauri sapientiæ & scientiæ absconditi.

Ex quibus apparet, hic per plenitudinem diuinitatis, nihil aliud quam dona Dei excellentissima, & spiritus sancti copiam esse intelligendam. Iam verò nemo propter dona Dei, quantumvis excellentia, verus & æternus Deus haberi debet. Alias plurimi homines, qui pleni, perfecti, repleti spiritu sancto, Deo, & donis spiritualibus dicuntur, in numerum Deorum essent referendi. Certè Paulus, ad Eph. 3. & 19. eodem, quo hic, πληρώματος usus vocabulo, omnes pios posse plenitudinem Dei consequi affirmat: ἵνα πληρωθῆτε, inquit, εἰς πᾶν τὸ πλῆρωμα τοῦ Θεοῦ. id est, ut impleamini in omnem plenitudinem Dei. Et prorsus id est, πᾶν τὸ πλῆρωμα τοῦ Θεοῦ quod πληρώμα τοῦ Θεοῦ. Ergo si Christus propter πληρώμα θεότητος, est Deus æternus, etiam pijs, propter πληρώμα Θεοῦ, Dei erunt æterni. Hoc idè confirmatur, ex verbis immediatè sequentibus, καὶ ἐσὶν ὅτι αὐτῶν πεπληρωμένοι id est: & estis in ipso pleni, vel repleti. Sic Ioh. 1. dicuntur filij ex plenitudine Christi hausisse. At si plenitudo Christi, esset æterna diuinitas & substantia, pijs quoque substantiam diuinitatis haberent sibi unitam, & ita omnes essent Dei æterni.

Atque ut appareat, nihil hic tribui Christo, quod non etiam hominibus pijs tribui soleat, examinemus sanè singula. Primo posset aliquis dicere, pios quidem dici spiritu sancto, & donis diuinis plenos, sed hic Christo, non tantum plenitudinem diuinitatis, verum omnem plenitudinem attribui: At quod ad vocabulum omne attinet, hoc ipsum legimus de pijs loco iam citato ad Eph. 3. & 19. Sic 1. Cor. 1. & 4. Gratiarum ago Deo meo semper pro vobis, in gratia Dei, quæ data est vobis in Christo Iesu, quod in omnibus diuites facti estis in illo, in omni verbo, & in omni scientia.

Si quis dicat per vocem θεότητος, non dona diuina significari, sed potius substantiam, ideoque illam, vertendam esse Deitatis, non autem Diuinitatis, sicut Beza contendit: Atque pios plenos quidem esse diuinitate,

358. AD COLOSS. CAP. II. v. 9.

nitate. Christum autem Deitate: Primo respondemus, vanam esse illam distinctionem, inter θεότητα & θεοτητα, sicut ipsemet Beza quoque hoc eodem in loco testatur, Et Act. 17. ὁ θεός, venit numen, ac si scriptum Græcè θεός esset, atque veterem interpretem barbarum vocat, quod Diuinitatem verterit. Sic θεότης de substantia Dei accipitur Rom. 1. Vnde apparet, nihil referre utrum θεότητα an θεοτητα quis legat aut scribat.

Quin vox θεότης, Græcis scriptoribus ignota, à Theologis solis usurpata est. Vnde merito quis suspicari posset, hoc quoque in loco, ab Apostolo θεότης fuisse scriptum, quam vocem, quidam nimium religiosi, aut librarij negligentes in θεοτητα transformant.

Sed concedamus sanè, hic θεοτητα fuisse scriptum ab Apostolo, demus significare Deitatem, hoc est, substantiam, non accedens certè negari non potest, quin vox θεός etiam denotet substantiam, dicit autem hic idem Apostolus, ad Eph. 3. ὁ. 19. πῶς habere πλήρωμα θεοῦ, quod æquipollet huic, πλήρωμα θεότητος. Ergo perspicuum est Deitatis plenitudinem, non soli Christo, sed etiam pijs tribui.

Iam verò si quis quærat, quomodo vel in Christo, vel in pijs, sit & inhabitet omnis plenitudo Deitatis, id est, substantia & tota Dei essentia, is ad phrasin scripture, & loquendi modos animum conuertat. Nam quamuis Deus sit ubique essentialiter: tamen in aliquo certo loco sæpe esse dicitur, & quidem totus. Nam si Deus immaterialis, indiuisibilis & simplicissimus est, certè ubicunque est, totus ibi sit, necesse est. Nisi enim totus ubique sit, diuisibilis erit, ac ita materialis, & minimè simplex.

Sed hinc difficultas exoritur. Nam corpus cum Christi, tum piorum, atque adeo Christus ipse, & homines omnes, sunt finiti, certis terminis atque limitibus circumscripti: Deus autem est infinitus. Quomodo ergo res finita, capere infinitum, aut contentum continente possit esse maius? Cogit igitur ratio, ut cum Deus, seu Diuinitas, in aliquo loco certo & determinato, tota esse dicitur, id non propriè intelligatur.

Sciendum itaque est, Deum totum in aliquo loco esse dici, ubi & quoties vim & potentiam suam luculentius exerit: ut verbi gratia, dicimus, Deum esse, habitare in cælis, quia miraculosa ipsius opera, & virtus summa, illic potissimum apparent. Ergo dicitur totus in

AD COLOSS. CAP. II. v. 9. 359.

Christo & pijs esse, inhabitare, quando suam presentiam, vim, potestatem, & benignitatem in illis & per eos demonstrat. Quod facit donorum & spiritus sancti copiosa, in suos effusione. Atque ut hæc res clarior euadat, simili aliquo declaretur.

Docent Philosophi, animam hominis, quo ad essentiam, esse in toto corpore, & omnibus eius partibus totam, ita ut nulla sit corporis pars, ubi non tota essentia, atque etiam omnes eius facultates reperiantur. Interea tamen certum quoque locum & sedem ei sæpe, in aliqua corporis parte assignant: verbi gratia, quidam in corde, alij in cerebro, alij, ut magnus ille Persarum rex Xerxes, in auribus eam habitare affirmant, quia scilicet illustiores, ibi edat operationes. Et sciendū est, animam respectu corporis dupliciter posse considerari, primo, in quantum est forma, dans esse specificum, atque informans corpus, vocaturque, tunc actus primus. Secundum quam considerationem, anima est ubique, in omnibus corporis partibus tota essentialiter, dans illis, & toti esse, ac conseruans. Secundo, considerari potest in quantum operatur, actiones suas per organa exercet, & corpore, ac eius partibus utitur, & sic vocatur actus secundus.

Secundum quam considerationem, dicitur anima ibi esse, ubi operatur, & ubi non operatur, illinc abesse, quia non apparet, neque se prodat. Quamuis, si quis non actum secundum, sed primum respiciat, potest dicere, in qualibet etiam parte corporis totam esse animam. Nam cum eius essentia ubique sit, secum etiam habet omnes facultates suas, sed quia non omnia membra corporis, sunt apta ad quasuis operationes, fit, ut non nisi in parte idonea exerat vires. Ergo anima illa quæ in oculo videt, in pede quoque videret, si instrumentum ibi haberet aptum, neque alia, aut alijs virtutibus prædita est anima in oculo quam in pede.

Pari igitur ratione, de Deo cogitemus, quamuis, ut omnis, ita hæc quoque similitudo, claudicet. Sed tamen dicimus Deum, secundum suam essentiam, esse ubique in omnibus mundi partibus totum, est enim indiuisibilis, dat esse omnibus, ac conseruat omnia, non aliter quam anima corpus: Hinc illa dicta: Psal. 138. ὁ. 1. Si ascendero in cælum, tu illic es, si descendero in infernum, ades: Si sumfero pennas meas diluculo, & habitauero in extremis maris, etiam illuc manus tua deducet me, & tenebit me

358. AD COLOSS. CAP. II. v. 9.

nitate, Christum autem Deitate: Primo respondemus, vanam esse illam distinctionem, inter θεότητα & θεϊότητα, sicut ipsemet Beza quoque hoc eodem in loco testatur, Et Act. 17. ὁ θεός, verit numen, ac si scriptum Græcè θεός esset, atque veterem interpretem barbarum vocat, quod Diuinitatem verterit. Sic θεϊότης de substantia Dei accipitur Rom. 1. Vnde apparet, nihil referre utrum θεότητα an θεϊότητα quis legat aut scribat.

Quin vox θεϊότης, Græcis scriptoribus ignota, à Theologis solis usurpata est. Vnde merito quis suspicari posset, hoc quoque in loco, ab Apostolo θεϊότης fuisse scriptum, quam vocem, quidam nimium religiosi, aut librarij negligentes in θεότητα transformarint.

Sed concedamus sanè, hic θεϊότης fuisse scriptum ab Apostolo, demus significare Deitatem, hoc est, substantiam, non accidens: certe negari non potest, quin vox θεός etiam denotet substantiam, dicit autem hic idem Apostolus, ad Eph. 3. ὁ. 19. πῶς habere πληρῶμα θεοῦ, quod equipollet huic, πληρῶμα θεϊότητος. Ergo perspicuum est Deitatis plenitudinem, non soli Christo, sed etiam pijs tribui.

Iam verò si quis quærat, quomodo vel in Christo, vel in pijs, sit & inhabitet omnis plenitudo Deitatis, id est, substantia & tota Dei essentia, is ad phrasin scripturæ, & loquendi modos animum conuertat. Nam quamuis Deus sit ubique essentialiter: tamen in aliquo certo loco sæpe esse dicitur, & quidem totus. Nam si Deus immaterialis, indiuisibilis & simplicissimus est, certè ubicunque est, totus ibi sit, necesse est. Nisi enim totus ubique sit, diuisibilis erit, ac ita materialis, & minimè simplex.

Sed hinc difficultas exoritur. Nam corpus cum Christi, tum piorum, atque adeo Christus ipse, & homines omnes, sunt finiti, certis terminis atque limitibus circumscripti: Deus autem est infinitus. Quomodo ergo res finita, capere infinitum, aut contentum continente possit esse maius? Cogit igitur ratio, ut cum Deus, seu Diuinitas, in aliquo loco certo & determinato, tota esse dicitur, id non propriè intelligatur.

Sciendum itaque est, Deum totum in aliquo loco esse dici, ubi & quoties vim & potentiam suam luculentius exerit: ut verbi gratia, dicimus, Deum esse, habitare in coelis, quia miraculosa ipsius opera, & virtus summa, illic potissimum apparent. Ergo dicitur totus in

Christo

AD COLOSS. CAP. II. v. 9. 359.

Christo & pijs esse, inhabitare, quando suam presentiam, vim, potestatem, & benignitatem in illis & per eos demonstrat. Quod facit donorum & spiritus sancti copiosa, in suos effusione. Atque ut hæc res clarior euadat, simili aliquo declaretur.

Docent Philosophi, animam hominis, quo ad essentiam, esse in toto corpore, & omnibus eius partibus totam, ita ut nulla sit corporis pars, ubi non tota essentia, atque etiam omnes eius facultates reperiantur. Interea tamen certum quoque locum & sedem ei sæpe, in aliqua corporis parte assignant: verbi gratia, quidam in corde, alij in cerebro, alij, ut magnus ille Persarum rex Xerxes, in auribus eam habitare affirmant, quia scilicet illustiores, ibi edat operationes. Et sciendū est, animam respectu corporis dupliciter posse considerari, primo, in quantum est forma, dans esse specificum, atque informans corpus, vocaturque, tunc actus primus. Secundum quam considerationem, anima est ubique, in omnibus corporis partibus tota essentialiter, dans illis, & toti esse, ac conseruans. Secundo, considerari potest in quantum operatur, actiones suas per organa exercet, & corpore, ac eius partibus utitur, & sic vocatur actus secundus.

Secundum quam considerationem, dicitur anima ibi esse, ubi operatur, & ubi non operatur, illinc abesse, quia non apparet, neque se prodat. Quamuis, si quis non actum secundum, sed primum respiciat, potest dicere, in qualibet etiam parte corporis totam esse animam. Nam cum eius essentia ubique sit, secum etiam habet omnes facultates suas, sed quia non omnia membra corporis, sunt apta ad quasuis operationes, sit, ut non nisi in parte idonea exerat vires. Ergo anima illa quæ in oculo videt, in pede quoque videret, si instrumentum ibi haberet aptum, neque alia, aut alijs virtutibus prædita est anima in oculo quam in pede.

Pari igitur ratione, de Deo cogitemus, quamuis, ut omnis, ita hæc quoque similitudo, claudicet. Sed tamen dicimus Deum, secundum suam essentiam, esse ubique in omnibus mundi partibus totum, est enim indiuisibilis, dat esse omnibus, ac conseruat omnia, non aliter quam anima corpus: Hinc illa dicta: Psal. 138. ὁ. 3. Si ascendero in cælum, tu illic es, si descendero in infernum, ades: Si sum, seropennas meas diluculo, & habitauero in extremis maris, etiam illuc manus tua deducet me, & tenebit me

Z 4

dex.

360. AD COLOSS: CAP: II. v. 9.

dextera tua &c. Act. 17. Quamuis non longe abest ab u-
no quoq; nostrum, in ipso enim viuimus, mouemur,
& sumus.

Huc accommodari posse videntur illa Poëta.

Principio, cœlum ac terras, camposq; liquentes,

Lucentemq; globum Lunæ, Titaniaq; astra.

Spiritus inuis alit, totamq; infusa per artus

Mens agitat molem, & magno se corpore miscet.

Hoc ergo modo Deus ubiq; totus est. Verum si re-
spiciamus ad actiones & opera illius, in locis certis, hoc aut illo, esse dici-
tur, verbi gratia, cum animaturus pios, dicit: Ego ero tecum: Ego
tecum sum. sic David: Nisi Dominus fuisset nobiscū, forte
vivos deglutissent nos hostes &c. Hoc est, nisi præsens, nobis
auxilium tulisset, pro nobis pugnasset, vires suas exeruisset. Eadem loquē-
di figura dicitur Deus ab aliquo loco abesse: Non egredieris iam
cum exercitibus nostris. Et: Deus meus, cur dereliqui-
sti me? hoc est, non faues nobis, non protegis, non ostendis potentiam
tuam in defensione nostri.

Ut igitur ad propositum redeamus, notissimum est,
Deum nunquam & nusquam vires suas, magnificentius & luculentius
exeruisse, quàm in Christo. Ergo dicitur habitare in ipso, & quidem cum
omni plenitudine, quia quicquid in Ecclesiam suam conferre bonorum &
σωματικῶς donorum constituit, id per Christum, & in Christo pijs dare solet. Non
est ergo alibi querendus Deus quàm in hoc dilecto filio, in quo sedē quasi
fixam, & stabilem mansionem habet. Non quemadmodum olim in popu-
lo iudaico, in arca fœderis, in Prophetis, in templo Solomonis, sed verē
Et quasi palpabiliter, hoc enim vox illa significat σωματικῶς. quasi dis-
ceret: Deum olim in alijs habitasse umbraticē, spiritaliter, particularia-
ter, typicῶς: in Christo autem verē, perfectē, abundantissimē & totaliter.

Hieron. Ofor. lib. 3. de Sapient. pag. 184.

Corporaliter, hoc est, verē. Corporis enim nomen apud Paulum sæpe
veritatem significat. Umbra enim ex altera parte respondet. Hæc ille.

Itaq; videtur Apostolus vocem illam σωματικῶς ad-
ieciisse, ut inter Christum & pios discrimen faceret, atq; significaret, ab-
dantius in Christo Deum habitare, quàm in alijs. Nam ut ostendimus, etiā
in sanctis,

AD COLOSSEN: CAP: II. v. 9. 361.

in sanctis, omnis Dei plenitudo inhabitare dicitur. Voce autem illa non
substantialē aliquid, aut ut aduersarij volunt, hypostaticam unionem sed
perfectionem tantum significari, ex ipso Apostolo ostendere possumus.
Nam hoc eodem capite infra v. 17. sic loquitur: Quæ sunt umbra
futurorum, corpus autem Christi: vbi ait, veteres ceremonias,
non quidem fuisse res inanes, sed imperfectas, nec absolutas, ut quæ com-
plementū & perfectionem suam sint consecutæ in Christo. sic ad Heb. 10.
v. 1. Umbram enim habens lex futurorum bonorum, nō
ipsam imaginem rerum. vbi umbra, opponitur imago, hoc est,
eiusdem rei obscura & imperfecta exhibitio, dicitur umbra, at plenior,
perfectior & expressior, εἰκὼν. Cum autem in priori loco, umbra corpus
opponatur, & hic in simili locutione eidem voci opponatur εἰκὼν, appa-
ret per corpus, non aliud esse intelligendum quàm εἰκὼνα. Quod ergo
fuit in Prophetis σκία, in Christo est σῶμα & εἰκὼν, res eadem sed di-
uersimodē representata. Ergo inhabitatio Dei in Christo, & in Prophe-
tis, atq; alijs pijs, non differt specie, sed tantum in gradibus, secundum plus
& minus, quod nimirum illa fuit obscura & exilis, hæc expressa &
copiosa.

Sunt tamen qui hoc vocabulum referant ad illud,
quod capite precedente v. 11. dictum est: ἐν τῷ σῶματι τοῦ στέφανου αὐτοῦ
ἐστὶ τὸ θεῶν. In locum autem Rom. 1. & Ioh. 1. annotauimus σῶμα
& σῆμα, sæpe accipi pro crassa, rudi, vulgari, & externa re. Ergo
σωματικῶς significabit crassum & rude. Docet autem Apostolus 1. Cor. 1.
Deum per stultitiam prædicationis, saluos facere credentes, & per ea
quæ stulta sunt, confundere sapientes, & ibidem affirmat, crucis Christi
prædicationē, mundo stultitiā videri. Hic ergo ait Apostolus, corpora-
liter, id est, crasso modo, hoc est, qui vulgo videatur esse stultitia, inha-
bitare Deitatis omnem plenitudinem Christo crucifixo: Hoc est, ut ut Mū-
dus crassam esse & corporalem putet Euangelij & Christi prædicationem:
tamen ea est, diuine plenitudinis in Christo inhabitatio.

Præterea, sunt qui dicant, ideò affirmari in Chri-
sto plenitudinem deitatis inhabitare corporaliter, quia ut scribit Lucas
cap. 3. in Christum descendit spiritus sanctus, corporali specie, quod an-
tea nulli Prophetarum, ac sanctorum contigerat: omnes enim latenter &
inconspicue Dei spiritum induti & imbuti sunt, at in Christi inauguratione
ne, spī-

362. AD COLOSSEN: CAP: II. v. 9.

ne. spiritus sanctus, visibilem & corpoream formam assumpsit. Cum igitur plenitudo diuinitatis, nihil sit aliud, quam spiritus sanctus: & spiritus sanctus corporali specie in Christum descenderit, ac ut ioh. scribit, super illū manserit, & requieverit: & manere super aliquem idem sit, quod inhabitare illi: apte dixit Apostolus, plenitudinem deitatis, id est, spiritum sanctum sine mensura, habitasse, id est, mansisse, & sedisse, corporaliter, id est, visibili specie, in Christo.

4. Denique, quid si hæc vox, significet correctionem precedentis dicti? Cum enim dixisset Apostolus, omnem plenitudinem Deitatis in Christo habitare, hoc videbatur esse absurdum, cum novissimum esset, Deum ubique esse, omnia complere, neque certam ei habitationem assignari posse: Quæ est ista domus, inquit, quam ædificabitis mihi? &c. Hoc igitur, corrigit Apostolus, & excusat per vocem *σωματικῶς*, quasi dicat, ut nos crasso modo loqui solemus, ut corporaliter & ruditer cum vulgo loquar, ut solemus de Deo, nos homines corporales & carni, nostris, & nobis usitatis phrasibus loqui. &c.

Ex his clarus esse potest, Apostoli verborum sensus, disputat enim, ut alias ferè semper, contra pseudapostolos, qui suadebant gentibus, ut circumciderentur, & legem Mosaicam, si salui esse vellent, obseruarent. Contra quos Paulus, decreto concilij Apostolici innixus & armatus, ubique inculcat, sufficere fidem in Iesum Christum gentibus, ad iustificationem, hoc est, ut censeantur in populo Dei, & omnium bonorum ac pinguedinis oleæ naturalis participes efficiantur. Hæbant iudei multa dona, & prerogatiuas, supra ceteras gentes, quas Apostolus recitat, ad Rom. 3. v. 1. & 9. v. 4. Affirmabat igitur Paulus, per solam fidem in Iesum Christum, quasuis gentes in possessionem illorum omnium donorum introduci, absque ulla ceremoniarum externarum obseruatione. Nam in Christo Iesu, hoc est, fide & confessione Iesu Christi, omnem Deitatis plenitudinem habitare, hoc est omnia dona recondita, & collocata esse. Ergo si quis Christum habeat & possideat, omnia Dei dona & beneficia possidet, nec opus est ut alibi querat, aut Christo alia adiungat, sufficit enim gentili solus Christus.

Hinc iam apparet vanitas collectionum & argumentationum aduersariorum. Dicebant enim, per illud, in ipso, & vocem corporaliter, innui humanam Christi naturam.

AD COLOSS. CAP: II. v. 9. 363.

At falsum est, Iesu Christi appellatione, non totum & integrum Messiam, sed partem tantum eius denotari. Falsum etiam est, per plenitudinem deitatis, significari essentiam diuinam, quia per eam denotantur dona, beneficia, & operationes diuinæ.

Falsum & illud est, inhabitare, idem esse quod uniri essentialiter, quia Deus in multis rebus dicitur habitare, quibus nullo modo unitur.

Sed ipsorum opinionis falsitas, & absurditas, etiam si per se consideretur, liquidissime apparet. Concedamus enim illis, (quod tamen falsum est) per Pronomen ipso, & vocem corporaliter, significari humanam Christi naturam, querimus, quenam sit illa plenitudo deitatis, quæ inhabitat in Christo? Certè horum aliquod esse, cogentur fateri. Aut esse illam communem tribus personis essentiam:

Aut illum æternum & inuisibilem spiritum, quem pater ab æterno genuisse dicitur, & vocatur ab istis λόγος.

Aut verò Essentiam, vel Personam peculiarem, vel Patris vel Spiritus sancti.

At quoduis horum affirmant, in absurditatem manifestam incident. Si enim primum dicant, sequeretur, totam Deitatem, seu Trinitatem esse humanitati hypostaticè unitam, incarnatam, &c. Nam communis essentia totam Trinitatem complectitur, neque sine Personis intelligi aut dici potest communis.

Deinde, cum illa essentia communis, sit ipse Deus infinitus, quomodo est verisimile in paruo Christi corpore, eam fuisse conclusam?

Si dicant, illam plenitudinem diuinitatis, esse æternum illum λόγόν, ante secula natum, Primo hoc probandum illis esset, talem aliquem Filium existere, nos enim in scriptura tota, non legimus neque agnoscimus, genitum ab æterno Deum vel aliquem Spiritum. Primum ergo probent Filium talem esse, & postea, quomodo humanitati sit unita, doceant.

Deinde, tum Apostoli, tum ipse Christus testantur, cum & in Christo, Deum Patrem fuisse, non autem aliquem Filium aut Spiritum & omnia operatum in Christo & per Christum, Deum Patrem.

Iam

364. AD COLOSS: CAP: II. v. 9.

Iam si dicant illam plenitudinem diuinitatis, vel Patris, vel Spiritus sancti peculiarem Essentiam: sequeretur Essentias in Deitate, seu Deo uno, esse plures, unam communem omnibus Personis, alias singulis Personis peculiare. At hoc ipsi quoque pro absurdo habent, ut in Deitate plures sint essentie.

Si denique affirmant, illam diuinitatis plenitudinem esse Personam Patris, aut Spiritus sancti peculiarem: queramus an Persona possit separari ab essentia? Si potest separari, iam Deus, non erit simplex, sed diuisibilis, imo nulla erit causa, cur non sint plures Dij: Nam Personae dicuntur esse ὑποστάσεις, & si subsistere possunt, sine essentia, separatae erunt, tres hypostases verò separate & inter se distinctae, sunt tres Dij, imo quator. Nam si personae subsistunt sine essentia, & per se sibi sufficientes sunt, ipsae erunt tres Dij, quibus accedit quartus, ipsa Essentia. Deinde sequitur etiam, Personam Patris, vel Spiritus sancti, non autem Filij, esse incarnatam, illud enim est incarnatum, quod hic vocatur plenitudo deitatis. At si plenitudo Deitatis, est Persona vel Patris, vel Spiritus sancti; Persona Patris, vel Spiritus sancti est incarnata. Si autem dicant Personam ab essentia separari non posse, sequentur illa absurda, quae primo loco commemorauimus. Atque ita apparet, quam falsa, ridicula, & inepta sit aduersariorum tum doctrina, tum argutia, in hoc loco explicando.

Postremo, vel hoc unicum, omnes ineptias aduersariorum confutauerit, quod si ipsorum admittatur expositio, nihil faciet ad propositum Apostoli. Constat enim hic Paulum hortari Colossenses, ne a doctrina iam recepta deficiant, aut abstrahi se patiantur, neue fidem in Christum, sterilem, aut insufficientem ad salutem existiment, quia in Christo inhabitat omnis plenitudo deitatis.

Iam si aduersariorum expositio admittatur, qualis quaso erit ista consequentia: In Christo ambulate, super quem aedificati & radicati estis, nec patiamini vos per philosophiam inanem, fraudem, aut traditionem antiquorum decipi, quia aeterna Deitas unita est humanitati Christi? An non res ipsa flagitare videtur, eam quam nos attulimus interpretationem? Nolite alienam doctrinam sectari, ne plenior eo, quem accepistis iustificationis modum querite, quia in Christo omnia inueniuntur, omnia bona & dona, quae Deus conferre pijs & Ecclesiae solet, in eo continentur. In ipso enim latent absconditi omnes sapientiae Dei thesauri.

EPISTO.

AD THESSAL: CAP: III. v. II. 365.
EPISTOLAE AD THESSALO:
PRIMAE, CAP: III. v. II.

Ipsae autem Deus & Pater noster, & Dominus noster Iesus Christus, dirigat viam nostram ad vos.

SECVNDAE AD THESS: CAP. III. v. 5.
Dominus autem dirigat corda vestra, in charitate Dei, & patientia Christi.

IN his quoque verbis, quaerunt quidam Trinitatem, ὡς τὴν φωνὴν scilicet τριῶν. Aiunt enim in utroque horum locorum, fieri trium Personarum mentionem, unde appareat, Patrem, Filium, & Spiritum sanctum, esse unum Deum. Nam in priori loco nominatur, Deus, id est, Spiritus sanctus, Pater, & Iesus Christus. In posteriori, Dominus, id est Spiritus sanctus, Deus, id est, Pater, & Christus.

Verum haec quam sint ridicula, & ad hoc, ad quod adferuntur, probandum, minime idonea: nullus tam obtusus est, qui perspicere nequeat. Nam primo dicimus, in neutro horum locorum fieri trium, ut ipsi loquuntur, Personarum mentionem. Nam in priore nominatur tantum Pater & Filius. Dei enim vox pertinet ad Patrem, neque alium quam eum ipsum explicat ac declarat. Id quod probatur primo, ex frequentissimo, & fere perpetuo scripturae usu. Quam plurimis enim in locis, verus Deus coniunctim vocatur Deus & Pater, tum Christi, tum omnium piorum.

Deinde hoc ipsum confirmatur ex eo, quod utriusque voci unicus tantum in Graeco est praepositus articulus, quod significat, de eodem utramque esse accipiendam.

In secundo autem loco, vel unius tantum fit mentio, nimirum Domini, nam ei non coniunguntur illa duo Deus & Christus, neque ulla praedicata attribuuntur, sed sunt epitheta vocum charitas, & patientia, vel Hebraeorum ac scripturae sacrae usitato more dictum est, Domi-

366. AD THESSAL: CAP: III. v. 5.

Dominus dirigat ad Dei charitatem, pro ad sui charitatē. Nam Antecedens loco ponere Relatiui, est in scriptura usitatissimum neq; hoc probatione, aut exemplis indiget: Falsum igitur est, hic trium fieri mentionem.

Sed demus id verum esse, quid tum postea? Num ista statim, unum erunt essentia? At nihil tale hic dicitur. Non enim affirmatur, Deus, Pater, & Iesus Christus, sunt una essentia; sed Deus, Pater, & Iesus Christus dirigant. Aliud autem est dirigere, aliud unam habere essentiam.

Neq; propterea, quod his tribus, una tribuitur actio, inde colligi potest, hac esse equalia, aut eadem. Nam ad unam actionem, sepe plures concurrunt, sed non equaliter. Et, quam saepe Deus, cū secundis causis coniungitur? Ne longe abeamus, hic 1. ad Thess. 2. & 10. inquit Apostolus: Vos testes estis & Deus. Nemo tamen Thessalonicenses & Deum, propter istam coniunctionem, unum esse in essentia affirmauerit.

Deniq; etiamsi concederemus, hic istorum trium unitatem significari; ista unitas non nisi in directione intelligi posset, de consensu enim in ea, non in Deitate, cuius nulla sit mentio, hic agitur.

Sed in posteriore loco, sunt admodum inepti. Quæso enim, quid ibi scribitur? Dominus inquit, dirigat vestra corda in charitate (vel ad charitatem) Dei, & patientia (vel ad expectationem) Christi. Quid hic est, quod trium istorum unitatem, equalitatem, Deitatem, vel minima ex parte attingat? Primum enim, ut iam diximus, hic attribuitur actio, uni tantum, nempe Domino, Deo autem & Christo nihil, imo voces illæ, nihil præcipuum significant, sed sunt adiectitiæ ad explicationem charitatis & patientiæ vel expectationis: Et in hac periodo principes voces sunt, Deus corda dirigat ad Charitatem & patientiam. Illarum ergo vocum Dei, & Christi, minima hic habetur ratio, neq; principali voci Dominus, adnecti, multo minus equari possunt. Sed si quid tale hinc colligi deberet, facilius posset obtineri, Dominū, charitatem, & patientiam, esse equalia inter se.

Deinde, an ille qui dirigat, æquale & idem est cum illo ad

AD THESSAL: CAP: III. v. 5. 367.

Illo ad quod dirigit? Ita sane scopus & sagittarius idem essent, qui sagittam dirigit ad scopum; ita index viæ, esset idem cum viâ, ad quam dirigit errantem viatorem. Pari ratione, dicitur hic Dominus dirigere ad charitatem Dei, & patientiam Christi: Num ideo Dominus, charitas Dei, & patientia Christi, idem erunt essentia? & quod longe est absurdius, erunt unus Deus? quod ne per somnium quidem venit Apostolo, cum hæc scriberet, in mentem. Apage igitur hæc nugamenta.

EPISTOLA AD TIMOTHEVM.

PRIMAE AD TIMOTH: CAP. III. v. 16.

Et manifestè, magnum est pietatis sacramentum, quod manifestatum est in carne, &c.

In hoc testimonio veteres, qui contra Arium acriter pugnarunt, nihil præsidij, recentiores autem Theologi præcipuum firmiter diuinitatis Christi collocarunt. Quod ex eo videtur contigisse, quia illi antiquam & veram, quæ etiam hodie in veteris interpretis versione habetur, hi verò Græcam & corruptam, loci huius, lectionem amplexi sunt. Ita enim isti hæc verba legunt: Et sine controuersia, magnū est pietatis mysteriū: Deus manifestatus est in carne &c. Quo significari putant, Deum æternum manifestatum esse, hoc est, se hominibus conspicuum fecisse, in carne, id est, per incarnationem, seu assumptionem humanæ naturæ.

Sed ut nunc veritatem lectionis omittamus, age hoc istorum commentum expendamus.

Primum igitur, hoc certissimum est, hic Apostolus agere de officio Episcoporum, seu Ecclesiastarum munere: hæc tibi scribo, inquit, ut scias quomodo oporteat te, in domo

Boni sed non in toto capite hoc agitur, verum de alijs quorū ritibz. ut & hinc veritas ostendit

368. AD TIMOTH: CAP. III. v. 16.

Dei conuersari. Deinde, commendat & celebrat Ecclesiam, ut Timotheum ad diligentiam & vigilantiam excitet. Mox subiicit illa verba: Et manifestè &c. vnde apparet, nec propositum Apostoli ferre, nec necessitatem requirere, nec connexionem verborum & sententiarum permittere, ut hic de incarnatione Dei disputetur; sed potius, ut instituta de excellentia Ecclesie, & muneris Ecclesiastici dignitate oratio, pertineatur. Ergo quicquid hic dicitur, de manifestatione, & iustificatione, & alijs, ita debet accipi & exponi, ut non ad Dei essentiam describendam, sed ad doctrinæ Christianæ auctoritatem & commendationem pertineant.

Sed demus, hæc de incarnatione, vel incarnato Deo esse accipienda, videamus, an stare hæc interpretatio possit. Cum dicitur Deus esse in carne manifestatus, querimus, quid per Deum intelligant. Certe horum aliquid respondere debent. Deum, aut significare Trinitatem, seu Essentiam communem tribus Personis, aut Patrem, aut Christum totum, aut alteram Christi naturam, Deitatem nempe, seu λόγον illum.

Si primum dicatur, sequetur totam Trinitatem & Deitatem incarnatam. Si secundum, similiter sequitur Patrem esse incarnatum, iustificatum, & sum &c. Totus Christus ea voce intelligi non potest, eo quod non totus Christus, sed pars eius tantum, natura nimirum diuina, dicitur carnem assumpsisse, & homo factus esse: alias dicendum esset, etiam humanitatem, seu humanam naturam, esse incarnatam. Præterea hic disertè opponitur Deus carni. Ergo si caro humanam significat naturam, Deus non poterit nisi diuinam significare naturam. Iam verò si per vocem Deus, intelligatur λόγος & ille æternus: sequitur illum esse conspectum, visum, iustificatum, assumptum in cælum. Quæ λόγος æterno, omnipotenti, infinito, non competunt, quia cum sit inuisibilis spiritus, & omnia complens, nec cerni, nec de loco in locum transferri potest.

Deinde, unde probabunt, manifestari in carne, idē esse quod incarnari? Nisi eadem ratione dicant, vitam Iesu quoque esse incarnatam, vel incorporatam, eo quod 1 Cor. 4. v. 10. dicitur illa manifestari in carne seu corpore piorum. Paulus manifestatus est in Corinthijs 1 Cor. 11. v. 6. Propterea ne Paulus, unitus est & quasi incorporatus Corinthijs? Deus ipse, quā sepe, & quam in multis rebus se inde ab initio manifestauit? Ergone illis unitus est hypostaticè? Christus manifestatus

AD TIMOTH: CAP. III. v. 16. 369.

manifestauit gloriam suam in conuersione aquæ in vinum. An ideo vel Christus, vel gloria ipsius, incorporata est vino, aut, ut ita loquar, inaquata vel inuinata est? Apparet igitur, quā vana sit hæc interpretatio.

Sed tamen, etiam si hæc lectio retineatur, potest recte hic locus exponi, ita ut nec incarnationem Christi significet, & nihil absurdi habeat. Nam per vocem Deus, si Pater intelligatur, etsi secundum aduersariorum sententiam, stare non potest, quia sequereitur Patrem esse incarnatum; tamen, si verè & in genuina sua significatione vox manifestandi accipiat: vera & approbata nascetur huius loci expositio. Nam certum est Deum Patrem, apparuisse, se se manifestasse, conspicuum præbuisse, patefecisse mundo, in carne, hoc est in vili & abiectæ conditionis ac sortis hominibus, quales fuerūt Christus & Apostoli. Nam vocabulum carnis in hac significatione sæpius accipi, notissimū est, & nos supra, in illa Iohannis verba: Verbum caro factum est, fusiis demonstrauimus.

Manifestari autem, & manifestare se Deus dicitur, eum mirifica & magnifica opera, & consilia sua abdita, hominibus patefecit. Quod autem se Pater in Christo & Apostolis manifestarit, sæpius asseritur. Nemo nouit Patrem, nisi Filius, & cui Filius voluerit reuelare. Qui videt me, videt Patrem. Deus erat in Christo, &c. Et de Apostolis Paulus 1. ad Cor. 4. v. 1. Sic nos existimet homo, ut ministros Christi, & dispensatores mysteriorum Dei. 1 Cor. 5. v. 18. Dedit nobis (Deus) ministerium reconciliationis. Ad Eph. 3. v. 4. Pro ut potestis legentes intelligere prudentiam meam in mysterio Christi, quod alijs generationibus non est agnitus filiis hominum, sicuti nunc reuelatū est sanctis Apostolis eius, & Prophetis in Spiritu, &c.

Iam verò quod Christus & Apostoli fuerint Caro, hoc est, abiecti & viles: probatione non eget: Christus de se ait, non habere locum, ubi caput reclinet. Paulus, Apostolos vocat πρῶτοι ἡμῶν, & πρῶτοι ἀρχαῖα Mundi. Sed tamen 1 Cor. 4. dicit: Habemus autem thesaurum istum, in vasis fictilibus, quod, idem est cū hoc: Deus manifestatus est in carne. sic 1 Cor. 1. Quæ

Ad

stulta

370. AD TIMOTH: CAP. III. v. 16.

stulta sunt, elegit Deus, ut confundat sapientes, & infirma mundi elegit Deus, ut confundat fortia &c.

Iam quod dicitur, Deus esse iustificatus, hoc quoque Patri conuenit. Nam hoc loco, Iustificari, nihil aliud significat, quam approbari, pro iusto & verace haberi, laudari, celebrari. Sicut hoc Caluinus & Beza tam testati sunt, quam exemplis multis prolatis, confirmarunt. Vide Luc. 7. & 29. & c. Quod verò hæc iustificatio dicitur esse facta in Spiritu, hoc quidam ita interpretantur, per Spiritum S. effusum, post Christi ascensionem in cælum. Nam certum est, in Scriptura ep, frequentissime poni pro S. & nec hoc probatione eget. Certum etiam est, per Spiritum sanctum, præsertim Gentibus, innotuisse tum verum Deum, tum beneficia eius, & mysteria ab initio mundi abscondita, ut patet ex Epistola ad Ephes. cap. 3. & Act. 10. & 44. 45.

Alij sic accipiunt in Spiritu, hoc est, spiritualiter, interna spiritus operatione, & efficaciter. Nam in Spiritu, sepe idem significare, quod spiritualiter, ostendimus in caput Matth. 11. Ergo in Spiritu, hoc est, spiritualiter, non externo modo, non externa violentia, aut similitudine, sed intrinseca spiritus vi & efficacia, veri & ex animo Deum laudarunt & veracem esse professi sunt homines. Dicit Paulus, stultitiam & scandalum esse Mundo, doctrinam Apostolicam, sed electis, qui secundum spiritum ambulant, sapientiam & salutem. Et se, non externo aliquo splendore, & eloquentia Mundana instructum, sed virtute spiritus & efficacia armatum, docuisse Corinthios Euangelium. Ergo Deus, in spiritu, & per spiritum celebratus & iustificatus est in mundo.

Calvinus.
Beza

Quod verò quidam (in Spiritu,) interpretantur hoc modo: Christum, quo ad spiritum, id est, diuinam naturam, & quicquid in illo fuit supra humanam naturam, esse iustificatum & approbatum: Primo, arbitrium, & nullo nixum est fundamento. Deinde, ille est iustificatus, qui manifestatus est, At iam ostendimus, Patrem esse manifestatum in Christo & Apostolis. Denique, Christus totus est approbatus & receptus, non pars tantum illius. Quod apparet etiam ex præcedentibus, iam enim fuerat manifestatus in carne, hoc est, ut ipsi interpretantur, incarnatus, neque diuelli ab humana natura poterat. Ergo si post incarnationem est iustificatus in Spiritu, iustificatus est etiam quo ad humanam naturam, quia Deitati natura humana unita erat hypostatica.

falsum

AD TIMOTH: CAP. III. v. 16. 371:

falsum itaque est saltem in Spiritu, hoc est, quo ad diuinitatem cum esse iustificatum.

Quod postea dicit Apostolis, visus, vel conspectus est, vel. ut conuertit vetus interpres: apparuit Angelis: Primo sciendum est lectionem hic variare, nam in quibusdam codicibus, pro Angelis, legitur, hominibus. Quæ lectio si admittatur, huc pertinebunt illi loci: Qui me videt, videt Patrem. Et: Deum nemo vidit unquam, unigenitus ille Filius, qui est in sinu Patris, ipse enarrauit. &c.

Sin autem legamus, Angelis. Primo sciendum est, dici Angelos videre Deum, dupliciter: primo cum adsunt throno Dei, & illi laudes concinunt, de hoc illud Christi? Matth. 18. & 10. Angeli eorum semper vident faciem Patris mei, qui in cælis est. Non loquitur de hac visione Apostolus, sed de re aliqua noua & admirabili, inusitata; sed hac visione a multis seculis Angeli viderunt Deum. Secundo igitur, videre, est intelligere, cognoscere, percipere, secundum hanc significationem dicit Petrus 1 Ep. 1: In ea quæ nunc nuntiata sunt vobis, desiderant Angeli prospicere id est, Dei in vos benignitatem optant intelligere. Et Eph. 3. & 10. Ut innotescat principibus & potestatibus, in cælestibus, per Ecclesiam, multiformis sapientia Dei. Quia ergo etiam Angeli, absconditum Dei decretum, post prædicationem Euangelij cognouerunt, ideo dicuntur Deum conspexisse & vidisse. Tertio, sunt qui hæc verba, ita interpretentur, ut vox ὁπδν secundum proprietatem linguae Hebræe exponatur, videre factus est, hoc est, conspicuus redditus, ostensus hominibus est ab Angelis, quia scilicet Deus Pater, ministerio quoque Angelorum usus est in sui, atque absconditi sui decreti patefactione, sicut hoc cum Christi, tum Apostolorum historia demonstrat, & Petrus testatur 1 Ep. 1. & 11.

Iam quod Deus prædicatus sit gentibus, res clara est: Nam antea gentes erant alienæ à republica Israël, & ut Paulus loquitur, ad Eph. 2. & 12. erant sine Deo. At post ascensionem Christi, annuntiatus illis est Deus Ad Galat. 4. & 3. 9. Ad Thessal. 1. cap. 1. & 9.

Ad 2

Quod

372. AD TIMOTH: CAP. III. V. 16.

Quod verò dicitur creditus esse in mundo, fructus predicationis declaratur, fide nimirum esse apprehensum & cognitum Deum: Act. 17. v. 48. Audientes autem gentes gaudio sunt, & glorificabant verbum Domini, & crediderunt, quot quot erant præordinati ad vitam æternam.

In postrema particula dicitur assumptus esse in gloria In qua interpretanda valde sunt hallucinati aduersarij. Per assumptionem enim intellexerunt, Christi in cælum ascensionem. Quod duobus argumentis confutari potest. Primo, quia ille Deus dicitur assumptus, qui manifestatus est in carne. At secundum ipsorum sententiam, Deus manifestatus in carne, est λόγος ille omnipotens, qui ubiq; est, & omnia replet. Ergo non potuit in cælum assumi, quia iam antea, & ab omni æternitate ibi, & ubiq; erat. Deinde, series verborum à postoli ostendit, prius esse prædicatum & creditum Deum à gentibus, & postea assumptum. Sed Christus prædicatus & creditus est à Gentibus, post ascensionem in cælum ut testatur acta Apostolorum. Ergo non de Christi in cælum ascensione hic agitur.

Sciendum itaq; est ἀναλαμβάνειν non semper significare, in altum subleuari, sursum assumi. sed simpliciter, recipi, assumi, admitti, accipi: ut Act 20. v. 13. & 14. bis dicitur Paulus ἀναλαμβάνειν, id est, assumi, adiungi, seu ut Beza vertit, recipi. Et capite 23. v. 31. idē Beza vertit eandem vocem, per verbum accipiendi. Sic ad Eph. 6. ἀναλαμβάνετε τὴν πανοπλίαν τοῦ Θεοῦ, id est: Assumite. (vel accipite) armaturam omnem Dei. Ergo hic quoq; citra ullam scripturam iniuriam, recte sic, ista vox verti potest, hoc sensu: A Gentibus acceptum, receptum, admissum esse Deum.

Si quis obijciat, hac interpretatione admissa, Paulo ταυτολογίαν inuri, nam antea quoq; affirmavit, creditum esse Deum in mundo: Respondeo, aliud esse credere, & aliud assumere, admittere Deum: Illud præcedit, hoc sequitur. Multi credebant Iesum, esse Messiam, ut Nicodemus & alij. de quibus Iohannes cap. 12. v. 42 sed non recipiebant, propter metum, ne eijcerentur e synagoga.

Deinde, antea dixit Deum esse creditum, hic verò non simpliciter creditum, sed gloriose admissum; proinde, non bis dixit idem. Nam illud, in gloria, idem valet quod gloriose, sicut paulo ante
te quoq;

AD TIMOTH: CAP. III. V. 16: 373.

te quoq; in illa particula, in spiritu, annotabamus. Et hoc confirmatur, ex epistola ad Col. ss. 3. v. 4. tunc & vos apparebitis cum ipso, in gloria, id est, gloriose, vel ut Beza vertit, gloriose.

Hæc autem gloria intelligi potest, vel de gentibus, vel de Deo. Nam & gentes per hanc doctrinam, atq; cognitionem Dei, gloriose sunt redditæ, & Deus glorificatus est, celebriorq; euasit. Hæc est istius loci interpretatio, si Græca hæc & recentior lectio retineatur: Sin autem illa quæ vetustior & incorruptior esse videtur, quam & vetus interpres habet, admittatur; longè omnia erunt planiora, & illustriora: Manifestè, magnum est pietatis sacramentum, seu mysteriū. Per istud sacramentū seu mysteriū, procul omni dubio intelligi, doctrinam Euangelij, de receptione Gentium, citra ceremoniarum Legis & circumcisionis observationem, in numerum filiorum Dei, ex alijs Apostoli locis liquet. Nam sæpe Apostolus hanc doctrinam mysterium, & arcanum absconditum vocat. ut ad Rom. 16. v. 25. Secundum reuelationem mysterij, temporibus æternis taciti, quod nunc patefactum est per scripturas Prophetarum. &c. Ad Eph. 1. v. 9. Ut notū faceret nobis mysterium voluntatis suæ, secundum beneplacitum eius. Et ibidem cap. 3. v. 3. Quoniam secundum reuelationem notum mihi factum est mysterium. Et ibidem v. 5. & 9. iterum vocatur hæc doctrina mysterium. Ad Coloss. 1. v. 26. Mysterium quod absconditum fuit à seculis & generationibus, nunc manifestatum est Sanctis eius. &c. Quæ omnia, de iustificatione Gentium per fidem, dicuntur. Neq; hic alia de re agi, etiam circumstantiæ ostendunt. Relictus enim à Paulo erat Timotheus Ephesi, ubi gentes docebatur, & quibus hæc doctrina de receptione Gentium inculcanda erat, quā ne vel Timotheus, vel alij contēnerent, ac floccipenderent: magnificis verbis extollit & describit:

Quod inquit, mysterium scilicet, manifestatum est in carne, id est, per imbeciles, abiectos & viles quidem homines mundo patefactum est; sed tamen iustificatum id est, approbatum, in spiritu, id est per Spiritum sanctum cœlitus missum, & in apostolos effusum: visum, seu conspectum ab Angelis. Nam istud mysterium esse, in quod Angeli introspicere desiderant, testatur Petrus 1. Ep: 1.

Ad 3

v. 12,

374. AD TIMOTH: CAP: III. v. 16.

Et hæc est doctrina, quæ innotuit Principibus & potestatibus cœlestibus, id est, Angelis. Ad Eph. 3. & 10. vel: ὡφθῆναι, id est, videre factum est, ab Angelis, hoc est: signis & prodigijs demonstratum est, esse verum, quæ edita sunt à Christo, & ipsis Apostolis per manum Angelorum, ut Ioh. 1. dicitur: A modo videbitis cœlos apertos, & Angelos Dei ascendentes & descendentes, super filium hominis. id est, Filium hominis editurum signa & prodigia per ministerium Angelorum.

Prædicatum gentibus, id est, ut prædicaretur gentibus, more Hebræo, qui coniunctionem Et, quæ hoc in loco deest, usurpant pro ut, hoc sensu: Euangelium magnificandum est, hoc enim quamvis per viles & contemptos homines fuerit nuntiatum: tamen ita signis & prodigijs, atq; effusione Spiritus sancti comprobatur, esse verum, ut etiam Gentibus, rerum diuinarum plane rudibus & ignaris prædicatum, & ab ipsis creditum acceptumq; sit, cum gloria, scilicet ipsarum, vel Dei.

EPISTOLA AD TITVM.

AD TITVM CAP: II. v. 13.

Expectantes beatam spem, & aduentum gloriæ magni Dei, & Saluatoris nostri Iesu Christi.

Volunt aduersarij, in his verbis, Iesum Christum, dici magnum Deum: unde consequatur, illum æternum, & æqualem, ac eundem esse cum Patre, Deum.

At etiam si Antecedens concederetur, consequens tamen iure negari posset. Nam qui Deus est, ut inquit Erasmus, eo ipso, magnum etiam esse eum oportet: nihil tamen verat alterum esse maiorem, qui sic magnus sit, ut nihil illo

AD TITVM CAP: II. v. 13. 375.

illo sit maius. Et sane, si quis contendat, Magni Dei epitheton hic pertinere ad Christum, consideret simul illud, de eo statim affirmari, ipsam esse mortuum pro peccatis nostris. Quod an Deo magno, id est, summo competat: prudens rerum estimator perpendat.

Nec hic ad illam communicationem idiomatum confugere possunt. Nam fateri coguntur, Christum dici magnum Deum, respectu diuinæ naturæ. At statim subiicitur: qui dedit semetipsum pro nobis, &c. ubi Relatiuum illud Qui, refert illum, qui proxime nominatus erat, nempe Iesum Christum, magnum scilicet Deum. Ergo ille magnus Deus, dicitur se dedisse in mortem: At magnus Deus non humanam naturam, quæ mori potuit, sed diuinam, quæ immortalis est, respicit & denotat. Ergo eatenus dicitur esse mortuus, quatenus erat Magnus Deus. Quare patet, Deo magno non repugnare, quin moriatur. At ille qui moritur, pro summo Deo haberi non debet. Ergo hic magnus Deus, summum, æternum, & immortalem Deum non significat, sed aliquem in summam dignitatem à vero Deo euectum, & ceteris Dijs mortalibus antelatum.

Sed veniamus ad antecedens, nam illud quoq; falsum est. Duorum enim in hoc loco fit mentio, Magni Dei, qui est Pater, & Saluatoris, qui est Iesus Christus. Idq; Coniunctio, &, interposita, satis manifestè demonstrat. Ad Philipp. 1. & 1. legimus: Paulus & Timotheus, serui Iesu Christi. Num Pauli nomen, hic Timotheo attribuitur, & non potius due distinctæ res nominantur.

Sed videamus rationes, quibus euincere, & suam sententiam confirmare nituntur. Beza igitur duo, aut ad summum tria proponit argumenta. Primum sumtum est ab auctoritate Patrum, cui nec ipse fidei, & scit contrariam quoq; sententiam posse Patrum testimonio confirmari. Altera eius ratio est, quod vocabulum ἐνισχυεῖς nusquam in sacris literis Deo Patri, sed semper Iesu Christo tribuitur. Tertia, quod proprietas lingue Græcæ hoc requirat, ut cum duobus vocabulis, unus præponitur articulus, utrumq; de eodem accipiatur.

Sed hæc omnia vana, futilia, & falsa sunt, & mirum est hæc à tali viro proficisci potuisse. Nam si quæ ante oculos habebat verba, saltem inspexisset, ijs se consutari vidisset. Sed verum est affectu abripi, & eripi mentem hominibus. Dico igitur ad has ineptias confutandas, nul-

376. AD TITVM CAP: II. v. 13.

tis alijs opus esse argumentis, quam verbis ijs ipsis, quæ urget, & hoc eodem in loco leguntur.

Negat ἐπιφανείας vocabulum uspiam Patri attribui, At ea quæ paulo ante, & post hæc verba scripta sunt, legat: videbit id quod ipse negat, Paulum affirmare. Nam hoc eodem capite 2. u. hæc leguntur: ἐπεφάνη γὰρ ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ ἡ σωτήριος, πᾶσι ἀνθρώποις. Quod autem eo in loco Dei nomen, ad Patrem referatur, dubium esse puto nemini.

Sed etiam si de eo quis ambigeret: ecce confirmatur altero, qui paulo post legitur, loco: Nam in sequentis capituli 4. hæc scripta sunt: ὅτι δὲ ἡ χρισότης καὶ ἡ φιλανθρωπία ἐπεφάνη τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Θεοῦ. Vbi necessario per Θεοῦ intelligendum esse Patrem, sequentia ostendunt, cum explicatur quo modo benignitas Dei apparuerit, nimirum effusione Spiritus sancti, per Iesum Christum facta. Nam nisi per Deum, intelligatur Pater, loquendi hic modus non erit congruus, nemo enim ita loquitur; humanitatem suam Rex declarauit, oratione per Regem prolata. Neq; etiam illud obstat, quod Deus Pater dicitur Σωτῆρ. Hoc enim non tantum in vetere Testamento, sed etiam in nouo usitatum est, ut 1. ad Tim. 1. 2. u. secundum imperium Dei Σωτῆρος nostri, & Christi Iesu. &c.

Mirum igitur est, Bezam, cum & ante & paulo post hæc verba, legisset ista, tam confidenter negasse ἐπιφανείαν attribui Patri.

Sed fortasse aliquis conabitur Bezam excusare, quod in productis à me locis, non nomen ἐπιφανείας, sed verbum ἐπιφαινομαι legatur. At hoc nihil est. Nam primo eadem est vox ubiq; licet variatus sensus est idem, & potest hoc verbum in nomen conuerri, eodem permanente sensu. Verbi gratia, ἐπεφάνη ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ. idem est, ac si mutatis & leuiter inflexis verbis dicas: ἡ ἐπιφανεία τοῦ Θεοῦ ἐγένετο. Item: Θεὸς φιλανθρωπία ἐπεφάνη, idem est atq; ἡ ἐπιφανεία τοῦ φιλανθρωπίας Θεοῦ ἐγένετο. Istud igitur effugium, nullum est.

Sed & hoc fortasse aliquis pro Bezam dixerit: In locis à me productis, non Deo attribui ἐπιφανείαν, sed χάριτι & τῇ φιλανθρωπείᾳ. Proinde Bezam verè dixisse, ἐπιφανείαν nusquam Patri attribui. Sed & ad hoc in promptu est responsio. Nam etiam in hoc loco, de quo controuersamur, ἐπιφανεία non Deo magno, nec Christo,

AD TITVM CAP: II. v. 13. 377.

sed τῇ δόξῃ attribuitur. Ergo si hinc probare vult Bezam, ἐπιφανείαν attribui Christo, quia gloria Christi attribuitur: eadem prorsus ratione ego dicam, in locis à me prolatis, ideo Patri ἐπιφανείαν attribui, quia tribuitur eius χάριτι & φιλανθρωπείᾳ. Et ita omnia erunt paria. Iam ergo apparet, secundam Bezam rationem esse falsam.

Falsa est & ultima, nam infinita ostendunt exempla, magnam varietatem & licentiam esse Græcis, in articulis addendis, omittendis, transponendis. Atq; ut vanitatem suæ observationis Bezam videat, cur non eadem ipsa quæ urgebat, & in ore ac mente habebat verba considerauit: sic enim illa iacent: προσδεχόμενοι τὴν μακαρίαν ἐλπίδα, καὶ ἐπιφανείαν. Ecce unicus est Articulus appositus duobus nominibus ἐλπίδι καὶ ἐπιφανείᾳ, quæ Coniunctione, ET, copulata sunt. Neq; tamen aut ipse credit, aut ulli persuaserit Bezam, spem & Apparitionem esse idem, aut Apparitionem attribui Spei, aut utrumq; de eodem intelligi. Similes loquendi formas videre licet 1. ad Tim. 5. 2. u. & 6. 2. u. &c.

Sciendum igitur est, nullam hic esse religionem, nec regulam Grammaticam, nec proprietatem linguæ observatione dignam. Nam Græci libere pluribus vocibus, vel unicum, vel nullos, vel singulos articulos præponere, & nunc priori, nunc posteriori loco adijcere solent. Luc. 16. 2. u. ἔχουσι Μωσαιοὺς, καὶ τοὺς προφῆτας, Vbi tantum posteriori voci, additus est articulus. Aliquando neutri additur: Act. 3. 2. u. ἰσχυροὶ πνεύματος καὶ ἰωάννης. Aliquando utriq; additur, ut hic 2. u. ἀνεστάντες τὴν ἀσθενοῦσαν, καὶ τὰς κόσμικὰς ἐπιθυμίας. Ex quibus, etiam illud apparet, nimis audacter Bezam, hac sua vana nixum regulam, quosdā locos corrupisse, & obtorto collo, Dei nomen ad Christum torxisse, ut 2. Pet. 1. 2. u. τοῦ Θεοῦ ἡμῶν, καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Et ad Eph. 5. 2. u. ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ Χριστοῦ καὶ Θεοῦ. In quibus locis Christum vocari Deum, nulli unquam venit in mentem.

Confutata aduersariorum sententia, quod ad loci sententiam attinet, affirmat Paulus, pios expectare aduentum gloriæ, seu gloriosum aduentum, & illam gloriam vel aduentum, dicit esse tum magni Dei, tum Christi. Atq; id rectè. Nam Christus aperit se aduentum in gloria Patris sui Matt. 16. 27. Si ergo illa gloria, quam Christus habebit, erit Patris, patet in hoc loco per magnum Deum, intel-

Ad 5 ligi

378. AD TITVM CAP: II. v. 13.

ligi Patrem. Nam gloria illa, quæ hic dicitur Magni Dei, alibi vocatur, teste Christo, gloria Patris. Vnde sequitur, Magnum Deum, & Patrem, idem prorsus esse.

Dicitur tamen, hæc gloria esse etiam Saluatoris Christi, quia quæ Patris sunt, ea sunt etiam Filij Ioh. 16. & 15. Et Matt. 25. & 31. in sua maiestate venturum esse filium hominis scribitur. Neque hæc repugnant. Nam non minus habentur ea, quæ possidentur à nemine accepta, quam ea quæ ab alijs data sunt. Dei est gloria, quam à nullo accepit, est eadem etiam Christi, licet à Patre acceperit. Huc facit illud: Tui erant, & mihi eos dedisti. &c.

Iam verò ille aduentus gloriosus, ad extremum iudicium, non tantum Filij, sed Dei quoque Patris erit. Quod illi loci testatur, in quibus dicitur Deus Pater iudicaturus esse orbem terrarum, per Iesum Christum, Act. 17. & 31. ad Rom. 2. & 16. Ergo non est mirum, si hic aduentus, non minus Magni Dei, id est, Patris, quam Saluatoris, id est, Christi, esse dicitur.

EPISTOLA AD HEBRAEOS.

Antequam ad explicationem testimoniorum, quæ ex hac Epistola adduci, ad confirmandam Trinitatis doctrinam solent, veniamus: quædam de ipsa Epistola dicenda sunt.

Epistola 3. ad Titum. Sciendum igitur est, illam valde apud plerumque esse
negum libri Iudicij suspectam, neque parem cum ceteris Noui Testamenti scriptis dignitatem
libri Ruth. libri Iob. & quos sunt
scripsi in Iudicij, tamen omnes docti, pari fere consensu negant: ut cum apud alios,
ut Ioh. de Hierum tum in Annot. Erasmi ad finem in hanc Epistolam, tum in Annot. Beza
Ioh. Carionis. cap. 1. & 1. 3 & cap. 13. & 23. videre licet.

Primo, quod incerti sit auctoris. Nam etsi vulgo Pauli esse creditur, tamen omnes docti, pari fere consensu negant: ut cum apud alios, tum in Annot. Erasmi ad finem in hanc Epistolam, tum in Annot. Beza Ioh. Carionis. cap. 1. & 1. 3 & cap. 13. & 23. videre licet.

Ergo alij censent esse Lucæ Euangelistæ, quod ab alijs confutatur. Vide Beza in Annot. cap. 1. & 3.

Alij aiunt à Clemente, quarto Romanorum episcopo esse scriptam. Nonnulli

72
EPISTOLA AD HEBRAEOS. 379.

Nonnulli denique, ut scribit Isidorus, Barnabam eius esse auctorem asserunt.

Secundo, suspecta est ideo, quia ambigitur in qua lingua sit scripta. Nam alij ab ipso Paulo, Hebraicè fuisse scriptam aiunt, alij negant. Ut videre est in Annot. Beza, in cap. 9. & 16. Alij Græcè scriptam, ut ceteras, affirmant. Nonnulli Paulum quidem Hebraicè primum scripsisse, sed postea in Græcam linguam à Luca, vel Clemente conuersam.

Tertio, suspecta esse potest, quia, diu non fuit recepta à Latinis, & ab omnibus parui fere pensa. Vide Erasmus.

Quarto, quia citantur hic quædam ex veteri Testamento, quæ hodie in Biblijs non extant, ut videre est cap. 11. & 21. & 9. & 19. Et ibidem in & 4. vide Annot. Beza.

Quinto, quia illa testimonia quoque, quæ ex veteri Testamento citantur, etsi ibi legantur, tamen non in eo sensu, neque rectè adducuntur, ut verbi gratia, cap. 2. & 6. citatur locus ex Psal. 8. in contrariū sensum. Cum enim David ibi loquatur, de excellentia generis humani, iste scriptor inde vult probare deiectionem, & vilem Christi conditionem. Et cap. 9. & 1. ea de tabernaculo scribit, quæ refelli ex veteri Testamento possunt. cap. 1. & 6. cap. 10. & 5. Et ibid. & 13. & 16. quædam non satis dextè referuntur.

Sexto, suspecta est, quia videtur ineptis uti argumentationibus, & quædam aperte falsa dicere. Ut cap. 7. probare volens Christi sacerdotium, qui à Iuda descendebat, præstantius esse Aaronis sacerdotio, qui descenderat à Leui, sic ratiocinatur:

Melchisedeco dedit Aaron decimas.

Ergo agnouit illum superiorem se sacerdotem.

Consequentia patet, quia minor dat maiori decimas. Antecedens probat, quia Abraham dedit decimas Melchisedeco. At Leui fuit in lumbis Abrahami, ergo Leui quoque dedit decimas Melchisedeco. At si Leui dedit, etiam Aaron dedit, qui est ex tribu Leui. Quo posito, sic progreditur:

Melchisedecus est maior sacerdos Aaron: Ergo & Christus. Consequentia probatur, quia Christus est sacerdos secundum ordinem Melchisedecis & Melchisedecus erat typus Christi.

Sed probatio Antecedentis prioris, in quo omnis vis argumentationis continetur, non est solida. Nam ex ea ostendi potest, Christum quoque decimas

380. EPISTOLA AD HEBRAEOS.

decimas dedisse Melchisedeco. Nam Iudas quoque, à quo descendit Christus, quem fuit in lumbis Abrahæ, ut Levi. Ergo si Aaron dedit per Levi progenitorem suum, decimas Melchisedeco: etiam Christus per Iudam, progenitorem similiter suum, dedit decimas Melchisedeco. Itaque Aaron et Christus, in hoc sunt pares, neque hoc nomine alter alteri potest præferri. Et hinc illud quoque sequetur absurdum, quod Christus sibi ipsi dederit decimas.

Præterea ibidem v. 11. dicit Iudæos accepisse legem sub sacerdotio Aaronis, quod videtur esse falsum. Lex enim prius data fuit quam Aaron est electus in sacerdotem. Deinde, ibidem dicit, translato sacerdotio, transferri legem, quod non videtur esse verum. Nam videmus à posteris Eli, transferri sacerdotium, sine mutatione legis. Denique, idem cap. 9. v. 13. dicit, sanguinem hircorum mundasse conscientias ab externis pollutionibus, quod non est ita. Mundat enim templum, vasque eius à pollutionibus Israël, non autem ipsos Israëlitas.

Postremo suspecta est hæc epistola, etiam eo nomine, quod quibusdam hæreticis, et erroneis opinionibus favere videatur, ut cum negat lapsis veniam, cap. 6. v. 4. et cap. 10. v. 26.

Quamvis igitur hæc et his similia nonnulli, ad fidem huius epistolæ elevandam adferant, nos tamen illam æstimamus, neque eius auctoritati quidquam decedere volumus: illud tantum præmonemus, omnia penè testimonia et exempla, quæ ex veteri Testamento huc transferuntur, non secundum historię veritatem, et sensum, ut vocant, literalem, sed mysticè et sensu spirituali intelligi, et allegoricè ad Novum Testamentum applicari et explicari. Quod ita manifestum est, ut nisi quis hoc admittat, in absurda manifestissima incidat: qualia sunt, posse reperiri homines, post Adamum et Evam conditos, qui sine patre, sine matre fuerint, qui principio et sine dierum caruerint. Item, Sacrificantem seu sacerdotem, eundem esse cum sacrificio et victima. Deinde, quod Deus humanis hostijs placetur et delectetur. Quod Christus in cœlo effuderit sanguinem. Quod ibi sacerdotali fungatur officio. Quod in cœlo sit Templum in quo Deo offeratur. Et alia his similia.

Quibus præmissis, ad explicationem primi capituli, unde multa adversarij depromere solent argumenta, accedamus. Primum igitur, Christi eternitatem illis verbis confirmari putant; v. 1.

Per quem fecit & secula, seu Mundum.

Nam

EPISTOLA AD HEBRAEOS. 381.

Nam ipsi hic per creationem (seculorū) seu Mundi, intelligunt primam Mundi visibilis creationem. Quod autem antiquius est Mundo visibili, illud est æternum. At cum dicitur creatio Mundi visibilis per Christum facta, satis aperte asseritur eum ante Mundum visibilem fuisse.

Sed hæc omnia facile refelli possunt. Nam ut deamus hic agi de prima creatione, non tamen hinc ulla Christi eternitas, vel Deitas colligi potest. Nam primo, in confesso est, Angelos antiquiores esse Mundo visibili, nec tamen sunt æterni. *Marivis quia una cum mundo sunt conditi.*

Deinde, etiam ex his verbis apparet, Christum minorem esse Patre, nam non Christo, sed Patri tribuitur creatio. Christus enim tantum instrumentum, et medium fuisse dicitur creationis. *Contra dicit sibi ipsi, quia si non fuit ab æterno, non potest esse in principio mundi.*

Præterea, sunt qui illud: *Al' ou*, interpretentur, non per quem, sed propter quem, quod posse et solere fieri, et Grammatica, et infinita exempla docent. Atque tunc verborum sensus erit, in gratiam Filij esse conditum Mundum. Quod cum Hebræorum doctissimorum sententia congruit, qui affirmant, Deum propter Messiam condidisse Mundum. Quæ de re aliquid etiam apud Galatinum legitur, lib. 7. cap. 2. Atque hæc asserre possumus, si constaret, hic per Secula, intelligi Mundum visibilem: verum illud valde ambiguum, imò falsum est.

Nam primo, ipsemet Apostolus, paulo post, cap. 2. v. 5. se loqui de futuro orbe testatur. Deinde, hoc ipsum confirmari hoc pacto potest:

Per eum Deus dicitur condidisse secula, quem constituit heredem, et per quem locutus est novissimis diebus. Nam Relativum quem, omnino refert eum de quo proxime habitus erat sermo.

At Deus constituit heredem, et locutus est, per hominem, seu per Filium, ut isti loquuntur, incarnatum.

Ergo per Filium incarnatum Deus condidit secula.

At cum Christus est incarnatus, iam ante aliquot centenos annos, creatus erat Mundus visibilis, ergo de alia quam prima hic agitur creatione.

Confirmatur hoc ex eo, quod scribitur Deus prius esse locutus per Filium, quam condiderit per eum secula. At cum locutus est per Filium, iam

382. AD HEBR: CAP. I. v. s.

iam Mundi machina pridem erat constituta.

Si quis autem fortasse instet, per ista Secula orbem terræ futurum intelligi non posse, quia si futurus est ille orbis, nondum est. At hic apostolus loquitur de eo quod iam factum est, ut vox præteriti temporis indicat.

Respondemus primo Enallagen temporis in sacris literis, præsertim in prædicatione rerum futurarum, esse frequentissimam, quod enim olim fiet, iam factum esse, propter certitudinem affirmatur. Deinde, orbis ille futurus, coëptus est condi statim, à prædicatione Iesu Christi & Apostolorum, quamvis nondum completus, sed quia verè olim consumabitur, loquitur Apostolus in præterito, tanquam de ea re, de qua dubitari non possit.

Urgent etiam quidam vocabulum *αἰῶνας*, qua voce Mundum visibilem significari ex eo affirmant, quod infra Capite undecimo, ubi de creatione Mundi visibilis agitur, dicuntur verbo Dei esse *αἰῶνες*. Ac proinde hic quoque per eandem vocem, intelligi debere Mundum visibilem.

Sed nemo est qui ignoret, vocabulum *αἰῶν* esse polysemon, sæpe diuturnum tempus, aliquando sempiternitatem, nonnunquā, id quod principium quidem habet, sed fine caret, significat, & aliquando pro Mundo quoque accipitur. Cum autem Mundi vox, nunc pro visibili & veteri, nunc pro futuro & nouo Mundo, seu renouatione Mundi veteris accipitur: etiam *αἰῶν*, quod æquiualeat voci *λόγος*, utramque significationem admittit. At huiusmodi vox multa significans, in qua accipitur significatione, ex circumstantiis & proposito scriptoris, deprehendi potest, & inquiri debet. Non negamus igitur, vocem *αἰῶνας* aliquando significare Mundum visibilem, sed docemus in hoc loco, aliud significare, Mundum nempe futurum. Idque cum ex ijs quæ iam dicta sunt, tum quæ nunc adiiciemus, patere potest.

Propositum Apostoli est, Filium Dei supra omnes creaturas extollere, & eius excellentiam depradicare. Sed, quid opus est Deum æternum, creaturis suis excellentiorem esse demonstrare? An non hoc notum est etiam ijs, quæ sensibus externis comprehendimus? Oportet ergo de re humiliori, quam sit Deus æternus, Apostolum loqui. Loquitur autem de homine Iesu Christo. At certissimum est, per hominem, non pos-

72

AD HEBR: CAP. I. v. r. 383.

uisse condi Mundum veterem visibilem, cum post illum ipse sit formatus. Ergo necessario sequitur, hic non agi de creatione veteris Mundi.

Deinde, hoc ipsum circumstantiæ ostendunt. Nam & ante & post hæc verba, de tali Filio agitur, qui locutus est hominibus in diebus nouissimis, qui constitutus à Deo est heres, qui est splendor gloriæ, qui purgavit peccata, qui collocatus est ad dextram Dei. At nihil horum competit, nisi homini, per quem certè vetus Mundus fieri non potuit.

Ibidem v. 3.

Qui cum sit splendor gloriæ, & figura substantiæ eius.

Quia in his verbis Christus, splendor gloriæ, & figura substantiæ Dei Patris videtur dici: putant aduersarij hinc Christi diuinitatem optimè comprobari.

Sed primo falluntur in eo, quod putant Christum, splendorem & figuram Dei Patris vocari. Nulla enim in verbis præsertim vel Dei vel Patris fit mentio: Sed dicitur primo Christus splendor gloriæ, quod phrasi scripturæ significat gloriosum splendorem, sicut filius perditionis, Rex gloriæ, filium perditum & Regem gloriosum significat. Solet autem tum Hebræa, tum aliæ linguæ, emphaseos causa, abstractum sæpe pro concreto ponere, ut hominem insigniter improbam, vocant scelestum, pro scelestissimum, Christus dicitur veritas, id est verissimus, veracissimus. Sic etiam hic dicitur splendor gloriæ, id est, gloriöse splendoris didicimus.

Quòd verò subiicitur, eundem esse figuram substantiæ eius. Relatiuum illud eius, potest, imo debet referri ad vocem splendor, quæ Græcè est *ἀπαύλασμα*. Dicitur autem Christus, figura seu character, substantiæ, seu hypostaseos, splendoris seu *ἀπαύλασματος*, ut ostendatur ipsissimam substantiam splendoris, seu totum id quod splendor dici, concipi & esse potest, inesse Christo, ita ut nihil cogitari, & fingi possit splendidius ipso Christo: ut si dicamus, Aristotelem fuisse animam philosophiæ. Quali sensu, dixit Poeta: En cor Zenodoti, en iecur Cratetis, Hæc est literalis, minimè detorta

3

4

384. AD HEBR: CAP: I. v. 3.

detorta, & vocibus ipsis implexa sententia: sed ne videamur occasionem, argumentandi aduersarijs præcluisse, age concedamus illis, hic affirmari, Christum esse ἀπαύλας & χαράν τῆς Dei. & videamus, an hinc eternitas & aequalitas Christi cum Deo exprimi possit.

Vbi primo diligenter notetur, Pronomen illud αὐτοῦ si non referatur ad ἀπαύλας, ut nunc dicebamus, necessarium esse, ut referatur ad vocem Θεός, quæ versu primo legitur. Ergo Christus, non dicitur splendor gloriæ, & character substantiæ Patris, ut aduersarij loquuntur, sed Dei. Esi autem secundum veram & nostram sententiam, idem est, esse Deum, & esse Patrem Iesu Christi: tamen aduersarij hoc absolute non concedunt, ut qui dicant illum quoq; Deum esse, qui non sit Pater Christi, verbi gratia spiritum sanctum, & ipsum quoq; Christum, imò aliquando totam Trinitatem. Si ergo constanter affirmarent, semper nomine Dei, Patrem esse intelligendum, concederemus illis hic quoq; per Pronomen αὐτοῦ Patrem significare: sed quia fraudem suam hoc pacto tegere volunt, non permittemus, ut aliam vocem supponant in locum eius, quæ expressè ab Apostolo scripta est. Nam ipsi hac interpretatione illud volunt effugere, ne excludatur Christus à Deitate. Certum enim est, eum qui sit gloriæ Dei splendor, diuersum & aliud esse à Deo. Aliud est esse Deum, & aliud, esse illius Dei gloriæ splendorem. Ac proinde, si Deus hic significabit, ut certè significat, unum & solum Deum, Christus non erit unus & solus Deus, ut qui solummodo splendor, & character Dei, non Deus ipse sit. Vt hoc igitur incommodum vitarent, fingunt hic Dei nomen in specie usurpari, & pro sola Patris persona accipi, quod nunquā probabunt, quia vox Patris hic nusquam est, sed solum Dei, proinde Christus, solius & veri gloriæ Dei splendor, & hypostaseos eius character vocatur.

Deinde hinc etiam apparet, unicam tantum in Deitate esse ὑπόστασιν, non ut isti volunt, tres. Nam vero Deo tribuitur ὑπόστασις, cuius ὑπόστασις, non particeps, sed solum character esse dicitur Christus: Vnde patet, Christum non habere eandem cum Deo ὑπόστασιν. Verum hæc omnia quodammodo eludere posse videntur, si eis detur, per αὐτοῦ significari πᾶσι, non autem Θεός. Quod repugnante textu, minime eis concedendum est.

Quamquam etiam si hoc ipsis contra scripturam da-

AD HEBR: CAP. I. v. 3. 385.

retur, nondum illud quod cupiunt, hinc concludent. Dicatur enim esto Christus splendor gloriæ Patris: Certe cum Patri gloria tribuitur, quodam accidens, (ut humano more, sed tamen cum scriptura loquamur) eius significatur. Christus verò non dicitur esse gloria Patris, sed splendor illius gloriæ, hoc est, accidentis accidens. Nunc, quis ita ineptus est, ut id quod accidentis accidens vocatur; esse substantiam, imò id quod omnium substantiarum substantia est, & cuius respectu omnia entia nihil sunt, affirmari contendat?

Deinde, Christus non dicitur esse ὑπόστασις Patris, sed ὑπόστασις character, id est, figura, vestigium, impressio illius. At nemo vestigium pedis, pedem, nemo impressam sigilli in ceram effigiem, sigillū dixerit. Ac proinde nec Christus hypostasis vel Dei, vel Patris est. Quomodo ergo hinc identitas essentiæ Dei & Christi colligitur? Num imago, figura, character, splendor, quæ tantū umbra & adiacentia sunt rerum per se subsistentium, confundi cum rebus ipsis debent?

Imo his loquendi formulis, diuersitas potius quàm identitas significatur. Vt cum dicimus hanc vitam, & bona præsentia, esse imaginem & umbram, futuræ illius beate vitæ, & eius commodorum.

Sed operæ prætiū est, in quibus tenebris & tricis homines isti versentur, hic considerare. Calvinus affirmat, & filius eius Beza confirmat, hic per ὑπόστασιν non Esse, seu Essentiam Patris significari, quippe quæ una & simplicissima cum sit, est tamen tribus personis communis: sed tantum significare Personam Patris, cuius character dicitur esse Christus.

Sed iidem isti, ut supra declarauimus, per Pronomen αὐτοῦ intelligunt Patrem, & Dei nomen, in primo versu positum restringunt ad solum Patrem. Ergo cum dicitur Deus locutus esse per Filium, intelligunt solam Personam Patris. Nam Patris vocabulum, Personæ nota est.

Iam huic personæ, quæ locuta per filium est, tribuitur hic ὑπόστασις hoc est, interprete Caluino & Beza. Persona. Ergo Persona, habebit Personam aliam, & huius posterioris Personæ, Christus erit character. Quæ qui potest capere, capiat, & quomodo consistere possint, explicet.

Ibidem.

Portansque omnia verbo virtutis suæ.

Bb

Quod

Polus... Salomon... 388.
AD HEBR: CAP: I. v. 6.

in Juv. de non absparet inde, quia Deus, nunquam Primogenitus vocatur, neq; etiam vo-
lunt. *Vide Musc: in Psal. Be. beat.* Deinde ipsi aduersarij fatentur, hic Christum primogenitum voca-
re in An-ri, respectu incarnationis, & temporis illius, quo dominium accepit post
resurrectionem a mortuis. At tempore Davidis, neq; incarnatio, neq; rea-
litate. *notat: Hic in resurrectione Christi extabat, ergo de illo in presenti dicere non potuit Ad.*
orate eum.

Postremo verba & præcedentia & sequentia ostē-
dunt, mystico, non historico & literali sensu citari hunc locum. Nam tes-
timonia illa quæ præcesserunt, ut illud: Filius meus es tu, &c.
Et: Ero illi in patrem &c. nemo est ita indoctus & impudens,
qui ausit negare, mysticè Christo applicari, imò non solum Christo, sed
omnibus pijs, Apocal: cap: 21. &c. 7. cum literaliter, de Davide & So-
lomone loquatur.

Similiter locus sequens: Thronus tuus Deus &c. manife-
stissime literaliter, de Solomone dicitur, & tamen mysticè ad Christum
hic transfertur. Cum igitur & præcedentia, & subsequētia testimonia,
mysticè intelligantur: clarissimum est, hæc quoq; verba eodem modo esse
accipiēda.

Res igitur ita se habet: Celebrat illo carmine David,
seu quicumq; illius Psalmi auctor est, victoriam Dei, qua uniuersos Israē-
litas, & multas gentes, imperio Davidis subiecerat, ac propterea illum
colendum, & adorandum censet. Pari ratione, cum Christus victa morte,
& doloribus inferni superatis, resurrexisset, & plenariam potestatem
regnumq; super omnes tam Israēlitas quam Gentes obtinuisset, videbatur
similis esse illi Deo, qui Davidi subiecerat plurimas gentes. Sicut igitur
Deus verus merebatur adorationem, ob suam illam potentiam, ita etiam
Christus propter simile imperium, adorationem meretur. Quæ tamen nō
eadem neq; equalis, sed quodammodo similis est illi, quæ Deo debetur.
Et propterea Apostolus alludens ad dictum Psalmistæ, confirmibus verbis
maiestatem Christi exprimit.

Deniq; Davidem & eius imperium, fuisse typum
Iesu Christi & regni eius, ex plurimis sacra scriptura locis apparet. Et
qui mysticè sacras literas interpretabatur, quales erāt Pharisei, illi quoq;
Psalmum spiritualiter de Messia explicabant, quos hic Apostolus sequitur.
Ibidem

AD HEBR: CAP. I. v. 8.

Ibidem v 8.

Thronus tuus Deus, in seculum seculi. &c.

Hæc verba, si literalem & verum sensum quæ-
rimus, de Solomone in Psalmis scripta esse, & tantum mysticè ac propter
similitudinem nonnullam hic Iesu Christo applicari: non tantum consensus
omnium doctissimorum interpretum; sed res ipsa docet: ut quiuis per se
deprehendere, si Psalmum 44 perlegat, unde hæc verba deprompta sunt,
potest.

Sed de quocunq; accipiantur, certè non Deum,
sed hominem describunt. Nam qui unctus est, qui Deum, hoc est se superi-
orem & maiorem, qui consortes & socios regni habet: non Deus æternus,
cui ista repugnant, sed homo, vel certe creatura sit, necesse est.

Itaq; ridiculi sunt, qui ex hoc loco, æternam Christi
deitatem exculpere conantur, cum totum inde contrarium necessario se-
quatur.

Deniq; possunt illa verba, sic commode explicari,
ut vox Deus, nec de Solomone, nec de Christo dicatur, neq; sit voca-
tini casus, sed Nominatiui, & intelligatur de Deo Patre tum Solomons,
tum Christi, hoc sensu: Deus est thronus tuus in seculum: id est; Deus
tibi thronum firmabit usq; in seculum

Ibidem v. 10:

Et tu in principio Domine terram fundasti &c.

Magno consensu: hunc locum, ex Psalmo 101 addu-
citur Trinitarij de Christo interpretantur, ac manifestè hic illum cœli &
terræ creatorem affirmari contendunt.

Sed antequam illis respondeamus, connexionem
sententiarum, & cursum verborum consideremus. Certum igitur est à v.
5. ab illis nimirum verbis: Cui enim dixit aliquando Ange-
lorum &c. ad hunc usq; locum, nempe versum decimum, varia con-
geri veteris Testamenti dicta & testimonia, quibus excellentia Christi on-
stendatur.

Bb3

Deinde,

389. *Ex... Salomon... 389.*

390. AD HEBR: CAP: I. v. 10.

Deinde, clarum & illud est, ista testimonia ita recte
tari, ut in principio singulorum, elliptica sit locutio, ex precedentibus
implenda: verbi gratia, cum versu quinto scribitur, Cui enim dixit;
subintelligendum est Deus Pater, cuius antea facta fuerat mentio. Et
ibidem cum subiicitur; Et rursum: subintelligendum est: cui dixit
Deus. Pariter in tertio loco, cum legitur: Et quum iterum in-
troducitur, subintelligendum est, dixit Deus. Eadem est ratio in se-
quentibus clausulis & testimonijs; ut scilicet semper nomen Dei Patris
subintelligatur. Ex quo illud consequitur, quod in hoc quoque testimonio,
quod versu 10 ponitur, si ad Christi dignitatem ostendendam adducitur:
post Coniunctionem Et, subintelligatur. Deus Pater dixit. Vt
mirum Deus Pater dixerit ad Christum hæc verba: Tu in principio
Domine, &c.

Sin autem quis malit, hanc Ellipsin ex præceden-
tibus ita supplere, ut non illud: cui dixit, sed illud qd. 7. habetur
Ad Angelos quidem dicit: Quod quidam sic interpretantur;
de Angelis quidem dicit, repetendum & ad 7. locum contendat ita
ut post Coniunctionem Et, subintelligantur hæc: de Filio dicit: nō
multum repugno. Modo illud concedatur, quod negari non potest, hæc
verba: Tu in principio, si de Christo sint intelligenda, esse verba
Dei Patris, de Christo loquentis. Si enim Coniunctio Et, seiungatur ab
illis verbis, Tu in principio, quod omnes faciunt qui hunc locum de
Christo interpretantur, necessario elliptica erit oratio, & alterutro eorū
modorum, quo diximus ex superioribus supplenda.

Quo posito, nūc accedamus ad loci explicationem,
qua non una a diuersis adferri solet.

*De 3. Idem. Nam primo, sunt qui negent hæc verba: Tu in
principio &c. de Christo, sed de Deo Patre esse dicta, & accipiens
nam v. 10. qd. 7. da. Quam suam sententiam his argumentis confirmant. Primo, si hæc
de Christo intelligantur, scriptor epistolæ sibi contrariabitur, qui supra
v. 1. dixit Deum Patrem creasse Mundum per Filium. His autem verbis
expresse Filio attribueretur creatio Mundi. Atqui ex instrumento causam
principalem efficere, & eiusdem rei creationem, eodem loco, diuersis au-
toribus attribuire: & inconstans & secum pugnantis est.*

Confir-

AD HEBR: CAP: I. v. 10.

391.

Confirmatur hæc ratio, ex perpetuo consensu scripturæ; *nam quæ*
enim creatio tribuitur Christo, sed ubiq; Deo, qui per Filium creauerit *omnibus*
omnia. Ergo neq; hoc testimonium aliter accipi ac intelligi debet. *nam si*

Præterea, hoc ipsum probatur, ex proposito Apo-
stoli, Nam vult Christum supra alios homines & Angelos extollere, ad
quod probandum varia undiq; sollicitè colligit testimonia. At si hic Chri-
sto creationem Mundi attribueret, Creatorem creatura compararet, quod
certè fatuum & ineptum esset. Quis enim nescit Creatorem infinitis pa-
tibus præstantiorem esse, suis creaturis? Et tamen videmus Apostolum, in
suo proposito confirmando esse admodum diligentem & sollicitum, ex quo
apparet illum rem apud quosdam dubiam & non creditam, velle confir-
mare, & persuadere. At nemo unquam dubitauit, Creatorem esse excel-
lentiorum creatura: proinde res ea probatione non indigebat. Et pecca-
tum est fieri per plura, quod potest fieri per pauciora: Cum igitur uni-
co argumento euincere potuisset, Christum esse præstantiorem Angelis &
hominibus, dicendo illum esse creatorem, hos autem creaturas, quid opus
fuiſſet tot argumenta & testimonia congerere?

Deinde, iam ostendimus, si illa Coniunctio Et, se-
paretur à verbis sequentibus, necessario ita esse supplendum orationis de-
fectū, ut Deus Pater dicat illa verba ad Filium: Tu in principio
Domine fundasti terram &c.

At non modo inauditum, verum etiam impium est
affirmare, quod Deus Pater, Filium suum, Dominum appellet, & ei cre-
ationem mundi adscribat. Neq; hoc etiam doctrina Trinitariorum permit-
tit. Si enim Personæ Trinitatis, sunt prorsus æquales & pares, certè una
Persona, alteram Dominum vocare non debet, nec potest. Nam si quis
obijciat, Christum sæpe Patrem, vocasse Dominum & Deum suum: Hoc
isti ita excusare solent, quod Christus fuit incarnatus & humilis factus.
Ergo respectu officij & carnis, seu, ut ipsi loquuntur, humane nature
fuit Patre minor, ac ideo potuit Patrem, Dominum & Deum suum
vocare.

At de Patre, nihil tale possunt fingere, quia ille nunquam incarna-
tus, neq; unquam est humiliatus, ut aliqua ratione, aliquando minor po-
tuerit filio dici. Quare non modo absurdum, verum etiam blasphemum
est asserere, quod Deus Pater, Filium vocet Dominum suum, & creatorem

B b 4

ven

rem cœli & terre. At si aduersariorum sententia vera est, hæc absurditas & impietas vitari non potest, ut demonstratum est.

Hæc interpretatione verborum admissa, ut scilicet Deo Patri attribatur hic quoque, sicut in Psalmo illi attribui certum est, mundi creatio: queritur quis sit futurus sensus, & quæ connexio verborum & sententiarum? Hoc, auctores huius explicationis sic expediunt: Principio, aiunt coniunctionem illam Et, non separandam, ut Trinitarii faciunt, sed coniungendam cum verbis sequentibus, ita ut oratio non sit elliptica, sed plena. Quod confirmant non tantum ex ijs, quæ iam dicta sunt, verum etiam isto argumento: Cum testimonia citat Apostolus talia, quæ Christo applicat, pluribus verbis utitur, in illis inter se distinguendis, non nuda coniunctione Et: sicut videre est in præcedentibus. Nam ita legimus: Et rursum. Et iterum. Ad filium autem. Ergo si hoc dictum separare à præcedentibus, & nouum testimonium ad Christi dignitatem ostendendam esse voluisset: non simplicem Coniunctionem Et, posuisset, sed amplius aliquid more solito, adieciisset. Quod quia non fecit, argumento est, voluisse illum, testimonium istud connectere & continuare cum præcedente, ut de quo prius est intellectum, hoc quoque posterius, de eodem intelligatur. At id quod præcedit, pertinet ad Deum Patrem, ergo etiam hoc. Continuat ergo sententia hoc modo: Deus, scilicet Pater, unxit te Christe, oleo exultationis, Et tu Domine, scilicet, qui unxisti Christum, in principio terram fundasti. Ita ut Apostrophe fiat ad Patrem, ut scilicet Apostolus admiratione quadam: quasi extra se raptus, considerans in quam amplissimum honorem, Deus pater Christum hominem humilem & abiectum extulisset, exclamet, & facile hoc illi satisfuisse probet, ut qui cœlum & terram fundare potuerit: quasi diceret, unxisti Christum, & tu idem fundasti terram. Hæc est una verborum istorum interpretatio.

Alij verò sic explicant. Certum est, Apostolum hoc loco de dignitate regia, & regni Christi excellentia loqui, quod ipsum hereditario iure à Patre accepisse &c. 2. testatur est, quod non esse hunc mundum, neque ex isto mundo, cum ipse Christus alibi fatetur, tum hic cap. 11. &c. 5. Apostolus indicat, cum ait se de futuro orbe loqui. De hoc autem futuro orbe, cui præficiendus erat, cuius Pater & Princeps erat Christus, insignis extat in hoc loco Psalmi, prophetia, sicut illa verba ostendunt: Ipsi

Ipsi peribunt, tu autem permanebis, & omnes ut vestimentum veterascent, & velut amictum mutabis eos. Volens igitur Apostolus, hæc verba producere, & illis nouum Christi regnum, & veteris Mundi abolitionem describi, ostendere, totum & integrum Psalmi locum adscripsit: Non quod illa verba: Tu in principio Domine &c. quidquam ad propositum ipsius facerent, sed quia verba posteriora, quæ adducere volebat, ab his pendebant, & eis coherebant, ideo illa quoque attulit, interim tamen rationem habuit tantum illorum, quibus mutatio & renouatio Mundi significabatur. Solere autem tam sacros, quam alios scriptores, unius sententiolæ, aut etiam voculæ causâ, integras & aliquando prolixiores etiam sententias adducere, in confesso est. Atque ut de eo minus, præsertim Papistæ, dubitent, duorum virorum, qui magni nominis & auctoritatis, præcipue apud illos, sunt, iudicium adscribam.

Hieronymus igitur, cum soluere quæstionem illam vellet, quo modo Christus in cruce desertum se à Deo suo dixisset, quum deitas humanitati hypostaticè fuerit unita, nec unquam postea separari potuerint: respondit, ut Galatinus quoque refert lib. 3. cap. 18. Christum cecinisse in cruce Psalmum 21. & omnes sequentes, usque ad versum sextum Psalmi vicefimi, ubi habentur illa verba: In manus tuas commendo spiritum meum. Et quia inter cetera, etiam illud in Psalmo 21. continetur: Deus meus, Deus meus cur dereliquisti me? etiam illud cantauit, non ideo, ut se à Deo esse desertum ostenderet, sed quia cum alijs eorundem Psalmorum verbis sibi dicenda occurrerint.

Robertus etiam Bellarminus, Iusuita, Primi tomi, controuersia sexta, quæ est de Purgatorio, lib. 2. cap. 5. hæc scribit:

Itaque Ecclesia propter unam aut alteram sententiam, quæ ad rem præsentem facit, totum aliquem locum scripturæ legere solet, etiam si maior pars illius loci, ad rem præsentem non faciat. Hæc ille.

Vbi, id quod dicit, etiam exemplis in medium prolati comprobatur. Ergo nec mirum, nec inusitatum est, propter unam sententiam, integrum locum producere. Quod fecit etiam auctor huius epistolæ.

Sensus ergo verborum istorum, secundum hanc interpretationem hic erit: Et scilicet, ad Filium, hoc est de Filio (sicut paulo ante dicitur, Et ad Angelos, pro, de Angelis) id est, quidam ad Filium pertinens, dicitur in illo Psalmi loco: Tu in principio Domi-

Minor argument: megar. Mgt men fclli er plom ben, f. bclli foyrit
mondatpate 3. k a3 fcdumk fawt. mcllyk 3 caputba Vamaki.
Claiden f. Bu. mms 301 AD HERR 301

AD HEBR: CAP: I. v. 10.

Domine &c. vbi terram & celos mutandos & renouandos esse affir-
mat. idq; non propter Angelos, sed per & propter Christum. Non en-
nim Angelus subiecit Deus orbem terra futurum, sed Christo. Ergo Chri-
stus praestantior est Angelis, cum ipse sit noui Mundi rex & princeps.
Angeli autem sunt spiritus administratorij. Quod in eo loco, est scopu

Tertia interpretatio, quæ omnium mihi accommo-
datissima esse videtur, hæc est: Iam prædiximus, auctorem epistolæ istius,
omnia veteris Testamenti & dicta & facta, allegoricè ad nouum appli-
care, ut ostendat, antiqua fuisse figuram novorum, & Nouum Testamen-
tum, esse complementum veteris. Itaq; plurima adducit ex Veteri Testa-
mento, quæ longè alia de re & alio sensu dicuntur apud Prophetas. Sed
propter quandam vel vocum, vel rerum similitudinem, applicat illa ipse
Nouo Testamento. Ne longe abeamus, consideremus hoc primum caput
versu 6. applicat Christo illud dictum: Ego ero illi in Patrem.
Quod esse de Solomone dictum, 2. Reg. 7. vel illud liquidissimè ostendit,
quod subiicitur: qui si iniquè aliquid gesserit, arguam eum
in virga, &c.

Et iterum, ne cætera attingam, illud: Thronus tuus Deus in seculum seculi &c. applicatur Christo, cum tamen constet apud Psalmistam, dictum esse de Solomone, ut omnes docti interpretes, atq; adeo titulus Psalmi docet.

Sic ergo argumentor: Quocunq; sensu citavit Apostolus locos predi-
 cos, eodem etiam hunc: Tu in principio &c.

** At prædictos citavit ita, ut spirituales respexerit
sensum, non autem historicum & literalem.*

Ergo etiam hunc: Tu in principio Domine &c. ita citavit.

Quo posito: dicimus hic Apostolum disputare de
Novo, seu de renouato Mũdo, ut infertur, &c.

Nouo, seu de renouato Mūdo, ut ipsemet testatur cap. 2. Jo. 5. cuius princeps & pater, ut testatur Esaias, erat Christus, & ut ait Paulus Ephes. 3. Jo. 14. ipse & pater duo in unum.

Quod ergo Psalmista de Deo Patre, & veteri mun-
do dixerat, illud Apostolus mystice applicat ad Christum & novum
mundum.

Alia terra est. At si non scribunt. Ergo quatinus sanguinem omnis
 fluit dunt diis de renovatione mundi dicitur in illis. Vocabulum
 fundare seu creare.

Ibi-

AD HEBR: CAP: II. v. 14. 395.

Ibidem CAP: II. v. 14.

Quia ergo pueri communicauerunt carni & sanguini, & ipse similiter participauit eisdem &c.

HIS verbis adstrui quidam Christi incarnationem putant, eo quod dicatur Christus participasse carni & sanguini. Idq; sic explicant. Primo, aiunt carnem & sanguinem, significare humanam naturam, seu totum hominem. Cum igitur Christus dicitur participasse carni & sanguini, idem esse, ac si dictum esset, Christum humanam naturam assumpsisse, aut hominem esse factum, vel, Christum unitum esse hypostaticè humanitati.

Deinde, quia qui participare aliquid dicitur, iam eum extare significatur, neq; totum ex eo constare quod participat, sed ad id quod iam est, seu quod habet, aliquid amplius adijcere, & adiungere: PROinde cum humane nature particeps fuisse dicatur Christus, significari iam ante participationem quoq; aliquid fuisse, aut certe habuisse Christus, cuius additamentum tantum quoddam fuerit natura humana. At id non potuit esse aliud, quàm divina, aut certè spiritalis quædam natura. Vnde appareat, Christum ex duabus constare naturis.

Sed primo, falsum est, verba illa Caro & sanguis, semper significare humanam naturam; cum saepe pro infirmitate & corruptibilitate ponatur: ut 1. Cor. 15. & 50. Caro & sanguis regnum Dei possidere non possunt. Quod quid sit, statim explicatur: corruptio, incorruptelam non possidebit. ubi Corruptio, est interpretamentum carnis & sanguinis, sicut incorruptela, idem significat quod regnum Dei.

Neque plura in hanc rem producemus exempla, cum passim cuius obuia sint. Cum ergo constet carnem & sanguinem in sacris, aliquando corruptionem & infirmitatem significare queri potest, quo modo hic accipiatur. Hoc autem obscurum non est, cum ipse Apostolus clarissime demonstret & explicet. Nam ubi dixisset, pueros participasse carni & sanguini, statim quid hoc esset, illis verbis exposuit: timore mortis per totam vitam obnoxij erant seruituti

Deinde

396. AD HEBR. CAP. II. v. 14.

Deinde, etiam si concederemus, Carnem & sanguinem semper in scriptura, poni pro homine: satis vulgatum & aliquoties iam à nobis quoque demonstratum est, hominis vocabulo non semper substantiam, sed accidens sæpe significari; nempe imbecillitatem. Ergo, etiam si nullum haberemus exempli, quo probare possemus carnem & sanguinem significare infirmitatem: tamen quia vox, per hæc verba descripta, nempe homo, pro infirmitate quoque accipitur: recte colligi posset, carnem & sanguinem quoque aliquando infirmitatem significare. Tanto magis, quia carnis & sanguinis vocabula facilius & promptius significare possunt incorruptionem, quam vox hominis, quæ magis substantiam denotat. Si ergo homo aliquando significat accidens, multo facilius caro & sanguis hoc significare poterunt.

Quod ad secundum argumentum aduersariorum attinet: dicimus participare alicuius, esse phrasin & formulam loquendi, quo idem significatur, quod constare, componi, existere. Sicut Beza quoque animaduertit, qui hæc verba, sic explicat: Participes sunt, id est, constant carne & sanguine, fragili videlicet & caduca natura.

Deinde, si illa imaginatio aduersariorum vera esset, sequeretur pueros quoque, quorum hic fit mentio, prius aliquid extitisse, quam homines fierent. Nam æquè illi dicuntur participasse carnis & sanguinis. Ergo sequitur, istos quoque humanam naturam pro additamento & appendice habere, & aliã adhuc præterea habuisse naturã, qua præditi fuerint, & constiterint, ante quam homines nascerentur. Quod, si est, ut est, absurdum; æquè absurdum est de Christo quoque sic imaginari, & eo modo phrasin istam explicare.

Præterea, si illa interpretatio nostra admittatur, ut caro & sanguis significet infirmitatem & calamitatem: possumus concedere, & Christum & pueros istos, prius aliquid extitisse, hoc est, fuisse homines, quam sanguinis & carnis participarent, hoc est, in miseria & calamitatem inciderent.

Sed quia uniuersa ferè & natura & vita humana, videtur nil nisi miseria esse: prior interpretatio commodior est.

Ad hæc, quis unquam dixit, aut quo scripturæ testimonio probari potest, communicare, vel participare, idem esse

AD HEBR. CAP. II. v. 14.

397.

esse quod, hypostaticè uniri, & incarnari? Hoc cum probauerint: tum eis accuratius respondebimus.

Postremo, quod eorū opinionem funditus euerter, hoc est: Si Christus propterea dicendus est, incarnatus esse, & ex duabus naturis constare, quod particeps fuerit carnis & sanguinis: necessaria sequetur pueros quoque, incarnatos, & duplicis fuisse naturæ. Nā dicit Apostolus, æquè, consimiliter, pari modo Christum, carnis & sanguinis fuisse participem, ut fuerant pueri.

Ibidem v. 16.

Nusquam enim Angelos apprehendit, sed semen Abrahamæ apprehendit.

EX his quoque verbis, incarnationem Christi confirmare volunt. Cui enim dicatur Christus apprehendisse semen Abrahamæ, hoc, idem significare dicunt, ac si scriptum esset, Christum humanam naturam, sibi hypostatica unione coniunxisse.

Cæterum, et si quidam ex nobis, ad hunc locum ita respondēt, ut dicant, hic non de Christo dici, quod apprehenderit, vel ut alij interpretentur, assumeret semen Abrahamæ; sed de Deo, quod Christus, qui hic Abrahamæ semen dicatur, elegerit, assumeret, & Messiam constituerit: tamen cum præcedentia verba, participauit, ut destrueret, liberaret, de Christo aperte dicantur, verisimilius videtur, ut hoc quoque verbum apprehendit, vel assumsit, de Christo accipiatur.

Aduersarijs autem primo hoc pacto respondemus, nullis unquam testimonijs scripturarum, nullo exemplo probari posse, apprehendere, vel assumere, quod Græcè est *ἐπιλαμβάνειν*, idem significare, quod hypostaticè uniri, vel incarnari. Sicut enim res ipsa per se est inusitata & monstrosa, ita inauditum est, vocem istam, hoc prodigium significare.

Deinde, semen Abrahamæ, non idem significat quod homo, vel humana natura; sed posteritatem certi hominis, seu genus & familiam peculiarem. Ergo, ex hoc inferri non potest, Christum hominem esse factum, seu humanam naturam induisse; nam assumptio seminis, etiam si significare posset, unionem hypostaticam, hinc tantum illud sequeretur & elici posset, Christum Abrahamitis unitum esse hypostaticè, & gen.

Muscul. Cōm.
mēt. in Psal.
2. v. 7. ob-
seru. 5. ta.

398. AD HEBR: CAP: II. v. 16.

et genti, familie, posteritati illius adiunctum. Non enim semen hominis, sed semen Abraham assumptum dicitur.

Tertio, Semen, est vox collectiua, & in sacris, ferè semper multitudinem significat, hoc est posteros, filios alicuius. Inde sapientissime, Israelitæ vocantur semen Abraham, hoc est filij, posterij Abraham Ioh. 8. v. 33. 37. &c.

Quod autem hoc loco quoque; Semen collectivè accipiat, et multos significet, hoc est, filios Abraham, ostendit antithesis: non enim Angelos apprehendit, cum enim Angeli in plurali numero dicantur, et multis unus, non rectè opponatur, antithesis requirit, ut semen plures significet. Ex quo illud sequitur, hic affirmari, quod Christus filius Abraham assumserit, et ita falso istos dicere, Christum hominem, seu humanam aliquam singularem naturam induisse, cum cogantur fateri, multos, imo omnes posteros Abraham, induisse. Quod esse absurdum, nec ipsi negabunt.

Ex quibus liquet, nec interpretationem, nec opinionem, aduersariorum de hoc loco consistere posse. Nos igitur verum loci sensum aperiamus.

Vox ἐπιλαμβάνομαι etsi varijs fortasse Latinis verbis ab interpretibus, in locis diuersis reddatur: tamen vocum significationes omnes sunt cognate, et ab uno quasi principio deductæ, quas Logici analogas vocant. Significat autem vox illa ut plurimum, manu porrecta aliam quem periclitantem, apprehendere, adiuuare, ac opitulari. Sic accipitur vox hæc Matt. 14. v. 31. cum Christus dicitur Petrum, iam iam fluctibus et undis obruendum ἐπιλαμβάνει. ἐκτείνας, inquit, τὴν χεῖρα, ἐπὶ λαβέτω αὐτόν.

Sic in hac eadem epistola infra Cap: 8. dicit Deus se Iudeos ex Aegypto liberaſſe, ἐπιλαμβάνοντάς με τὴν χεῖρα, id est, apprehendente me manum ipsorum.

Eiusdem ferè est, cum hac voce, significationis, dictio ἀντιλαμβάνομαι, ut annotauit Budeus in Comment: linguae Græcæ. At notissimum est ἀντιλαμβάνειν, esse manu porrecta subleuare, ut videre est Luc. 1. v. 54. et 10. v. 40. Act. 10. v. 35. Ad Rom. 8. v. 26.

Videndum igitur est, utrum illa usitata verbi ἐπιλαμβάνομαι, significatio, huic loco conueniat? Ipsemet Apostolus ante

AD HEBR: CAP: II. v. 16. 399.

ante, quam post hæc verba, interpretationem vocis istius expressit. Dicit enim paulo ante, ideo Christum esse factum participem carnis et sanguinis, ut destrueret eum, qui mortis habebat imperium, et liberaret eos qui timore mortis per totam vitam obnoxij erant seruituti. Ex mox, asseritur ideo Christum assimilatum esse fratribus, ut misericors fieret, ut delicta populi expiaret, et eis qui tentantur, auxiliaretur. Ecce ergo interprete Apostolo, quid sit ἐπιλαμβάνειν, ἀπομαρτυρεῖται ὅτι ἀβραάμ, destruere Diabolum, liberare oppressos, misereri fratrum, expiare peccata, & auxiliari in tentatione constitutis.

Rectissime igitur & doctissime pius ille vir Sebastianus Castellio, hæc verba sic fuerat interpretatus: non enim Angelis opitulatur, sed semini Abraham opitulatur. ob quod immeritissime flagellatur, et conuiuijs appetitur à Beza; qui certè in hoc loco cecutiuit, et suam negligentiam ac calumniandi libidinem hic prodidit. Nam et ἐπιλαμβάνομαι sæpe idè significat quod opitulator, ut supra dictum est. Et cum ἀντιλαμβάνομαι sæpe in eadem significatione usurpatur. At vocem hanc ipsemet Beza quoque; Luc. 10. v. 40. interpretatus Latine est opitulari. Et ἀντιλαβὴν, ab eodem verbo deductum nomen, opitulationem 1 ad Cor. 12. v. 28. Cur ergo carpit, si quis ἐπιλαμβάνομαι, quod sæpe coincidit cum ἀντιλαμβάνομαι interpretatur opitulari?

Denique Castellio, in sua interpretatione, non tam verba quam rem ipsam et sensum, spectare, et Latinis verbis exprimere solet. Ideoque cum prudenter animaduertisset, quod Beza non vidit, aut videre noluit; ipsum Apostolum tam ante, quam post hæc verba, de opitulatione et auxilio Christi verba facere: dexterrime iudicauit, hic quoque per verbum ἐπιλαμβάνομαι, non aliud significari.

AD HEBRAEOS CAPVT III.

Amplioris enim gloriæ iste præ Moyse dignus est habitus, quanto ampliorem honorem habet domus &c.

Q Via hoc loco Christus dicitur fabricator domus Dei,

¶ R. Nym sagadink, hogg, is igies k. ¶ Or. kishimb kishimb jedses ben nem vix-tun-
at vq. is vashan s. is hunc hunc. Mort mha jogg, is kist mint cap. 3. d. 16.

AD HEBR: CAP: VII. v. 3.

Moyse altal de ap. 11. dum contendat? quomodo resellent? cum aque possit quispiam urgere in
at Atyak mondatna stud, ut ipsi illud? Et qua auctoritate hoc ipsi affirmant, eadem istud
magi deloghat vobis quoc; quibus tueri possit?

An non potius verisimile est, eodem sensu utrumq;
jogg, is modot, magy dici, ut quo sensu dicatur quispiam sine Patre, eodem etiam sine matre su-
at. moly moly moly. Certe videmus Melchisedecum, non alia de causa dici Patre, quam
hinc Valam cap. 2. 19. matre caruisse. Ergo inde liquet, Christo quoq; eadem de causa, et re-
at cap. 9. d. 5. hinc. Spectu eiusdem attribui, utrumq; illud epitheton. Atq; si illud sine pa-
jogg, is. kist. magi illud. tre est intelligendum secundum humanitatem, alterum quoq; sine ma-
at cap. 11. d. 29. cap. 10. 10. tre, eodem modo esse accipiendum. Non illud secundum humanitatem, in
at cap. 14. d. 22. hinc. stud vero secundum diuinitatem.

AD HEBRAEOS CAP: IX. v. 14.

Quanto magis sanguis Christi, qui per Spiritum

Sanctum, tenetipsum obtulit immaculatum

Deo.

¶ Via Christus hic dicitur semetipsum obrulisse Deo,

per Spiritum Sanctum, vel, ut alij legunt, aeternum: censent quidam per

Spiritum istum, intelligenda esse Deitatem Iesu Christi, cuius virtute, mors

Christi, fuerit apud Patrem, gratia et acceptum sacrificium. Ex quo col-

ligendum sit, praeter Christi corpus, quod oblatum Deo est in sacrificium,

esse in Christo, etiam diuinam naturam, cuius vi accepta fuerit illa hostia.

Sed valde haec si discutiantur, apparebunt infirma.

¶ Primo enim, non sequitur, id per quod facit quispiam aliquid, esse par-

tem ipsum essentialem: verbi gratia, Pontifex Leviticus, dicitur hic de. 11.

ingressu in Sancta sanctorum, per sanguinem hircorum et vitulo-

rum. Non tamen sanguis hircorum et vitulorum, est pars essentialis Pon-

tificis. A pari non sequitur: Christus per Spiritum aeternum obtulit se Deo,

ergo spiritus aeternus est pars essentialis Christi.

¶ Deinde, lectio hic diuersa est. Nam vulgatus inter-

pres legit: per Spiritum Sanctum: Graeci codices habent, per

Spiritum aeternum, si vulgata lectio admittatur, varia potest esse

verborum.

AD HEBR: CAP. IX. v. 14. 407.

verborum interpretatio, unde nihil certi statui potest. Nam Spiritus San-
ctus varia in sacris literis significat. Aliquando enim, et ut plurimum,
significat virtutem et potentiam Dei Patris, ut dicit Gabriel Luca 1.
Aliquando, significat substantias incorporeas, quas alio nomine, Angelos
bonos vocamus.

¶ Si vero Spiritum Sanctum accipiamus pro Sub-
stantia aliqua immateriali, sensus erit: Christi obedientiam seu sacrifici-
um, per Angelum aliquem esse Deo oblatum. Sicut legimus Tobie pre-
ces, a Raphaële oblatas Deo Tob. 12. d. 12. Et orationes sanctorum,
Angelus offert Deo, Apoc. 8. d. 3.

¶ Si vero legamus Per Spiritum aeternum. Spiritus
hic aeternus etiam accipi potest, primo pro eodem Dei spiritu, quo dona-
tus est sine mensura Christus. is autem dicitur aeternus, partim propterea
quia est Dei aeterni spiritus: partim quia datus est Christo in aeternum.

¶ Deinde, quod dicitur per Spiritum aeternum se Chri-
stus Deo obtulisse, sensus esse potest: hanc oblationem, non fuisse quem-
admodum veteris Testamenti erant, corporalem, carnalem et externam
sed spirituales et internam, cum enim dicitur hic Christus se Deo obtu-
lisse per Spiritum, non tam efficiens aut instrumentalis causa, quam
modus quidam videtur innui. Quod ex simili phrasi colligere licet. Nam

hoc eodem capite de. 16. dicitur Christus per immolationem sui
plus se obtulisse. vbi verba illa per immolationem non significat
instrumentum, sed potius modum, hoc est, in immolatione, vel immola-

di modo se obtulit. Ergo similiter illa locutio, per Spiritum, videtur
hoc modo resoluenda, in spiritu, vel modo spirituali.

¶ Quae oblatio dicitur aeterna, vel propter effectum, Nam, ut ante
dixit Apostolus, aeternam redemptionem suo sacrificio Christus est nactus
vel quia in omnem aeternitatem eius vi durante, repeti nec potest nec de-

bet, sicut legalia illa sacrificia subinde iterari solebant. Vna enim obla-
tionem.

et h. Vakmro mogh V. 3. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100. 101. 102. 103. 104. 105. 106. 107. 108. 109. 110. 111. 112. 113. 114. 115. 116. 117. 118. 119. 120. 121. 122. 123. 124. 125. 126. 127. 128. 129. 130. 131. 132. 133. 134. 135. 136. 137. 138. 139. 140. 141. 142. 143. 144. 145. 146. 147. 148. 149. 150. 151. 152. 153. 154. 155. 156. 157. 158. 159. 160. 161. 162. 163. 164. 165. 166. 167. 168. 169. 170. 171. 172. 173. 174. 175. 176. 177. 178. 179. 180. 181. 182. 183. 184. 185. 186. 187. 188. 189. 190. 191. 192. 193. 194. 195. 196. 197. 198. 199. 200. 201. 202. 203. 204. 205. 206. 207. 208. 209. 210. 211. 212. 213. 214. 215. 216. 217. 218. 219. 220. 221. 222. 223. 224. 225. 226. 227. 228. 229. 230. 231. 232. 233. 234. 235. 236. 237. 238. 239. 240. 241. 242. 243. 244. 245. 246. 247. 248. 249. 250. 251. 252. 253. 254. 255. 256. 257. 258. 259. 260. 261. 262. 263. 264. 265. 266. 267. 268. 269. 270. 271. 272. 273. 274. 275. 276. 277. 278. 279. 280. 281. 282. 283. 284. 285. 286. 287. 288. 289. 290. 291. 292. 293. 294. 295. 296. 297. 298. 299. 300. 301. 302. 303. 304. 305. 306. 307. 308. 309. 310. 311. 312. 313. 314. 315. 316. 317. 318. 319. 320. 321. 322. 323. 324. 325. 326. 327. 328. 329. 330. 331. 332. 333. 334. 335. 336. 337. 338. 339. 340. 341. 342. 343. 344. 345. 346. 347. 348. 349. 350. 351. 352. 353. 354. 355. 356. 357. 358. 359. 360. 361. 362. 363. 364. 365. 366. 367. 368. 369. 370. 371. 372. 373. 374. 375. 376. 377. 378. 379. 380. 381. 382. 383. 384. 385. 386. 387. 388. 389. 390. 391. 392. 393. 394. 395. 396. 397. 398. 399. 400. 401. 402. 403. 404. 405. 406. 407. 408. 409. 410. 411. 412. 413. 414. 415. 416. 417. 418. 419. 420. 421. 422. 423. 424. 425. 426. 427. 428. 429. 430. 431. 432. 433. 434. 435. 436. 437. 438. 439. 440. 441. 442. 443. 444. 445. 446. 447. 448. 449. 450. 451. 452. 453. 454. 455. 456. 457. 458. 459. 460. 461. 462. 463. 464. 465. 466. 467. 468. 469. 470. 471. 472. 473. 474. 475. 476. 477. 478. 479. 480. 481. 482. 483. 484. 485. 486. 487. 488. 489. 490. 491. 492. 493. 494. 495. 496. 497. 498. 499. 500. 501. 502. 503. 504. 505. 506. 507. 508. 509. 510. 511. 512. 513. 514. 515. 516. 517. 518. 519. 520. 521. 522. 523. 524. 525. 526. 527. 528. 529. 530. 531. 532. 533. 534. 535. 536. 537. 538. 539. 540. 541. 542. 543. 544. 545. 546. 547. 548. 549. 550. 551. 552. 553. 554. 555. 556. 557. 558. 559. 560. 561. 562. 563. 564. 565. 566. 567. 568. 569. 570. 571. 572. 573. 574. 575. 576. 577. 578. 579. 580. 581. 582. 583. 584. 585. 586. 587. 588. 589. 590. 591. 592. 593. 594. 595. 596. 597. 598. 599. 600. 601. 602. 603. 604. 605. 606. 607. 608. 609. 610. 611. 612. 613. 614. 615. 616. 617. 618. 619. 620. 621. 622. 623. 624. 625. 626. 627. 628. 629. 630. 631. 632. 633. 634. 635. 636. 637. 638. 639. 640. 641. 642. 643. 644. 645. 646. 647. 648. 649. 650. 651. 652. 653. 654. 655. 656. 657. 658. 659. 660. 661. 662. 663. 664. 665. 666. 667. 668. 669. 670. 671. 672. 673. 674. 675. 676. 677. 678. 679. 680. 681. 682. 683. 684. 685. 686. 687. 688. 689. 690. 691. 692. 693. 694. 695. 696. 697. 698. 699. 700. 701. 702. 703. 704. 705. 706. 707. 708. 709. 710. 711. 712. 713. 714. 715. 716. 717. 718. 719. 720. 721. 722. 723. 724. 725. 726. 727. 728. 729. 730. 731. 732. 733. 734. 735. 736. 737. 738. 739. 740. 741. 742. 743. 744. 745. 746. 747. 748. 749. 750. 751. 752. 753. 754. 755. 756. 757. 758. 759. 760. 761. 762. 763. 764. 765. 766. 767. 768. 769. 770. 771. 772. 773. 774. 775. 776. 777. 778. 779. 780. 781. 782. 783. 784. 785. 786. 787. 788. 789. 790. 791. 792. 793. 794. 795. 796. 797. 798. 799. 800. 801. 802. 803. 804. 805. 806. 807. 808. 809. 810. 811. 812. 813. 814. 815. 816. 817. 818. 819. 820. 821. 822. 823. 824. 825. 826. 827. 828. 829. 830. 831. 832. 833. 834. 835. 836. 837. 838. 839. 840. 841. 842. 843. 844. 845. 846. 847. 848. 849. 850. 851. 852. 853. 854. 855. 856. 857. 858. 859. 860. 861. 862. 863. 864. 865. 866. 867. 868. 869. 870. 871. 872. 873. 874. 875. 876. 877. 878. 879. 880. 881. 882. 883. 884. 885. 886. 887. 888. 889. 890. 891. 892. 893. 894. 895. 896. 897. 898. 899. 900. 901. 902. 903. 904. 905. 906. 907. 908. 909. 910. 911. 912. 913. 914. 915. 916. 917. 918. 919. 920. 921. 922. 923. 924. 925. 926. 927. 928. 929. 930. 931. 932. 933. 934. 935. 936. 937. 938. 939. 940. 941. 942. 943. 944. 945. 946. 947. 948. 949. 950. 951. 952. 953. 954. 955. 956. 957. 958. 959. 960. 961. 962. 963. 964. 965. 966. 967. 968. 969. 970. 971. 972. 973. 974. 975. 976. 977. 978. 979. 980. 981. 982. 983. 984. 985. 986. 987. 988. 989. 990. 991. 992. 993. 994. 995. 996. 997. 998. 999. 1000.

AD HEBR: CAP. XIII. v. 8.

quos ista cognitio pertinet, eterni non sunt, sed certo tempore à Deo creati; neq; etiam vetus testamentum, æternum est, quoniam certo tempore, hoc est, cum Abrahamo cœpit. Vnde sequitur, nullam hic æternitatem describi. Quin potius per voces Heri & hodie, videtur significari res recens, nupera, & quæ non ita pridem initium habuerit. Nam homines, dicuntur Iobi 8. & 9. hesterni, & apud Græcos idem quæpos, id est, hodierni: propter ætatis breuitatem, & parvam durationem. Citius igitur voces hæ Heri & hodie, momentaneam durationem, quam æternitatem significauerint.

Quod verò ad vocem Secula attinet, quæ futurum tempus respicit, etsi ea quoq; sepe durationem tantum aliquam significari tamen libenter concedimus, hic sine carentis durationis esse notam; & ea significari, Christum, vel eius cognitionem & doctrinam, sine carituram: Verum ex hoc, non posse Christi æternitatem probari, satis perspicuum est. Nam præter quàm quod, propriè æternum illud esse dicitur, quod non minus initio, quam sine caret: Multa sunt, quæ cū initium habuerint, sine tamen caritura sunt, ut Angeli, Spiritus beati, & alia quamplurima, quæ tamen nemo æterna esse contendit.

Sensus ergo verborum præscriptorum est: Eam salutis viam & doctrinam, quæ hominibus per Christum, & in Christo data sit: esse constantem, uniformem, immutabilem, non fluxam, vagam, incertam, & quæ subinde mutetur. Vnde statim subiicit Apostolus: Doctrinis varijs & peregrinis nolite abduci. Quasi dicat, etsi varij varia dicant, & diuersas salutis vias ostendent, aut doctrinam Christi diuersimodè interpretentur: tamen scitote, eandem esse, quæ & ante & nunc, & in posterum semper Deus sit gentes iustificaturus: Christum, & fidem in Christum, fuisse, esse & fore saluificam, alium Messiam, Mediatorem, nec fuisse, nec esse, nec fore.

Similes sunt huic phrasæ illæ: Ego sum primus & nouissimus. Et 1. Cor. 3. & 11. Fundamentum aliud poni non potest, præter id quod positum est, Iesus Christus. Et Act. 4. & 12. Non est aliud nomen sub cœlo datum, in quo oporteat nos saluos fieri, &c.

EPI

EPISTOLA PETRI. 415.

PRIMAE PETRI CAP: I. v. II.

Scrutantes, in quod, vel quale tempus significaret in eis Spiritus Christi, prænuncians eas quæ in Christo sunt passionēs, & posteriores glorias.

Quia hic dicitur, fuisse in Prophetis Spiritus Christi inde colligi debere putant quidam, ipsum Christum extitisse tempore Prophetarum. Nam cuius spiritus exierit, ipsum quoq; extare oportere.

Sed considerandum est, quid sit iste Spiritus Christi: Nam illa locutio varios sensus admittit.

Primo, Spiritus Christi, potest significare animam ipsius, de qua legimus: Domine in manus tuas comendo spiritum meum.

Sed hic sensus, Petri loco non competit, quia ille Christi spiritus, creditur fuisse anima humana, seu altera pars humane nature, in Christo existentis. At illa anima, fuit particularis, & peculiaris uni indiuiduo, nempe Iesū; ergo in alijs esse non potuit, nisi per metaphoram Pythagoræ quis adstruere velit, aut eorum sequi opinionem, qui in creationis initio singulorum hominum animas creatas esse censent.

Sed ita, non tantum Christus, verum etiam quivis homo posset dici, tempore Prophetarum extitisse.

Secundo per Spiritum Christi posset intelligi, illa Deitas æterna, quam suspicantur quidam in Christo fuisse, & naturam humanam assumpsisse.

SED nec hoc isti loco aptari potest. Nam primo, figmentum est, Deitatem fuisse incarnatam. Deinde secundum ipsorum opinionem, ex hoc sequeretur, Prophetas quoq; fuisse Deos æternos. Nam si Deitas in Christo existens, facit ipsum Deum æternum, eadem Deitas in Prophetis existens, ipsos etiam efficiet Deos æternos.

Tertio igitur potest Spiritus Christi dici, donum illud, quod alio nomine afflatus, & Spiritus sanctus vocatur, seu vis illa, qua sancti homines & obscura intelligebant, & futura prævidebant. De quo videntur aduersarij, dictum Petri intelligere.

SED

[illegible]

R. Homis Salabmany, 3 is, Mest vagonlós 273: at Kistat Patakkaal, von Kulomban, min
ha nyi akka volna at Kusbán at Kálkú, 16 Bunt, mint at Pwádkabon, holot at Xy

417

pas donauerat, Christum quoq; donasse, & propterea Spiritus ille, qui in prophetis fuit, dici potest etiam Spiritus Christi. Vnde tamen non sequitur, Christum tempore Prophetarum extitisse. Sicut dicimus Baptista fuisse in Elia. Non tamen sequitur, Elia tempore Baptistam extitisse. Sic omnes pii, dicuntur habere Christi Spiritum, Rom. 8. & 9. Et Gal. 4. & 6. Deus misisse Spiritum filij sui, in corda pieum. Sicut ibidem illud quoq; dicitur quod Deus per eundem spiritum suscitaturus sit pios à mortuis, per quem Iesum Christum suscitauit. Ergo Deus potuit in veterum quoq; sanctorum corda, eundem filij sui Spiritum mittere & dare; quamuis tum re vera non extaret filius. Sed quia olim ille idem Spiritus, futurus erat etiā Christi, per Prolepsin dici potuit Spiritus Christi.

Postremo interpretationem aduersariorum, refellit etiam Apostoli scopus. Nam ut rectè, etiam aduersarij obseruauerunt, vult Petrus animare & consolari pios, ut patienter tolerant afflictiones, quæ gloriam solent parere. Idq; confirmat exemplo Christi, cuius passionis prius, sunt à Prophetis prædictæ, & postea etiam gloria: Quo significatur gloriam, passionibus emi, & semper solere passionibus præcedere, gloriam autem subsequi.

PRIMAE PETRI CAP. III. v. 19.

In quo, & his qui in carcere erant Spiritibus veniens
prædicavit, qui increduli fuerant aliquando,
quando expectabant Dei patientiam in diebus
Noë &c.

LTI in huius loci explicatione inter se discrepēt interpretes: tamen ferē omnes in eo consentiunt, quod Petrus hic affirmet, Christum in diebus Noē extitisse & prædicasse. Quod, quia de corpore
D d intelligi

D d

420. PRIMAE PETRI CAP. III. v. 19.

Gentibus quoque, & Evangelium, per spiritum illum, per quem & ipse uiuificatus erat, infidelibus annunciauit.

Iam uero quod sequitur: Quando expectabant &c. aliò pertinet, & non ad præcedentia, sed sequentia referri debet. Cuius sententia hæc est.

Sicut in diebus Noë, cum expectaretur Dei lenitas, & appareretur arca, pauca, hoc est, octo animæ, seruatae sunt: ita ad illius arcae formam, saluos facit credentes, uerum paucos, reliquias scilicet tantum, Baptismus.

In qua expositione, non uidetur alia inesse difficultas, nisi quod similitudinis uox, per Ellipsin omissa, subintelligi debet.

Sed hanc orationem Petri ellipticam esse, etiam Calvinus in Psychopannichia testatur; Et satis usitatum est, ut in Comparationibus, alterutra uox similitudinis desideretur, ut Matt. 6. & 10. Sicut in cælo & in terra. Pro, ita & in terra. Sic eadem uox deest Mar. 3. & 15. Et Gal. 3. & 7. ut Beza annotauit. Non est ergo mirum, neque inusitatum, si etiam nos, ante uocem &te, subintelligamus &uæp, aut aliquid simile.

Quarta obiectio est: Quod ista expositio, non faciat ad scopum Apostoli.

Sed hæc quoque non habet pondus. Nam ut omnia uera sint, quæ Beza de scopo, & ordine disputationis Apostoli scribit: hæc expositio faciet ad scopum. Cum enim Christum proposuisset Apostolus in exemplum, qui superatis omnibus doloribus & afflictionibus, euectus ad gloriam fuerat, & demonstrare uellet, hoc idem alijs quoque sperandum esse. atque Gentes (al eas enim hanc esse scriptam epistolam, non ut ipse suspicatur, ad Iudeos, uel unicus Capitis quarti uersus 3. ostendit) iam purificatas, ablutas, & sanctificatas esse per baptismum; quod simile sit, & correspondeat arcae Noë, in qua sunt seruatae paucae animæ. At illi, qui sanctificati, uiuificati sunt, perinde est, ac si resurrexissent à mortuis, sicut Christus resurrexit. Ergo sicut Christus resurgens uicit dolores, & gloria coronatus est: ita etiam ij, qui per baptismum abluti, & uiuificati sunt; post passionem glorificabuntur.

Postremo, etiam illud hoc loco obseruari potest: Veterem interpretem, pro eo quod nunc legitur: Quod & nos nunc similis formæ &c. loco nos, legisse uos. Quæ lectio, uidetur aptior. Loquitur enim Apostolus, ut iam diximus, de Gentibus.

SI

PRIMAE PETRI CAP. III. v. 19. 421.

Si autem legatur Nos: credendum est, Apostolum more solito, se coniungere cum gentibus.

Aut etiam potest de solis Iudeis accipi: Postquam enim de Gentibus est locutus Apostolus, de Iudeis addit: Quemadmodum in diluuiio, paucae animæ saluatae sunt in arca: ita pauci Iudei per baptismum salui sunt facti, ut hoc idem sit, cum illo Pauli dicto: Rom. 9. Si fuerit numerus filiorum Israël, tanquam arena maris, reliquiae saluæ fient.

EPISTOLA IOHANNIS.
PRIMA.

CAPVT I. v. 1.

Quod fuit ab initio, quod audiuius, quod uidimus oculis nostris, quod perspeximus, &c.

Aeterni Christi assertores, ex hoc quoque loco, suam confirmare nituntur opinionem. Aiunt enim hic de Christo dici, quod fuerit ab initio. Quo significari putant, Christum ante mundi creationem extitisse.

Sed in utroque vehementer falluntur. Nam nec Christus hic dicitur fuisse ab initio. Neque si id diceretur, ex eo ipsius aeternitas probari posset.

Quæ ut manifestius appareant, ante omnia, series & ordo legitimus horum uerborum est considerandus. Nemo igitur diligens lector inficiari uerit, hanc esse seriem orationis Apostoli directam: Annunciamus uobis de uerbo uitæ, id quod fuit ab initio, quod audiuius &c. Vbi Pronomen id, quod ad textum addidisse uidemur, necessario subintelligendum esse: & res ipsa, & Beza uersio demonstrat. Ex quo apparet, Apostolum proponere, principaliter se, non de uerbo uitæ, sed de re quadam ipsi uerbo adherente, dicturum esse, nempe ea quæ ab initio extiterit, & sensibus Apostolorum exposita fuerit.

D d 1

rit.

422. I. IOHANNIS CAP: I. v. 1.

rit. iam per Verbum vitæ, siue intelligatur ipse Christus, siue Euāgelium: certum est, de neutro horum asserere Apostolum, quod fuerit ab initio, sed de re quapiam, quæ alterutri istorum insit.

Hanc interpretationem esse veram, ipse sensus verborum Grammaticus, liquidò demonstrat, qui licet in veteris interpretis versione ambiguus: in Græco tamen textu clarissimus est. Nam λόγος apud Græcos, Masculini est generis, neq; illi articulus neutri generis adiungi potest: quod omnino fieret, si aduersariorum opinio vera esset. Nā sic essent verba ordinanda: πρὸ τοῦ λόγου ὁ ὢν, ὁ ἦν ἔω' ἀρχῆς &c. Vbi, nisi post vocem ὢν, subintelligatur Pronomen id, quod nos suppleuimus: Barbarismus, & non tolerandus loquendi modus committeretur.

Confirmari, & clarissime illustrari hæc expositio potest ex Præmio Euangelij Lucæ. Nam & ibi iisdem ferè verbis ille proponit, se scripturum de rebus ijs, quæ completa sunt, sicut tradiderunt ei, qui ab initio viderunt, & ministri fuerunt Verbi. Vbi & ille affirmat, res completas de verbo, se expositurum, & quidem eas, quas ab initio viderint, & sensibus usurpauit, ministri Verbi. Quæ prorsus idem sonant, & verbis, & sensu, quod hæc Iohannis oratio.

Iam verò, si quis excipiat, Etiam si Apostolus directè non affirmet, Christum ab initio extitisse: id tamen obliquè dicit. Nam si narraturus est ea de verbo vitæ, quæ ab initio ei adfuerunt: affirmat tacitè, Christum ab initio extitisse: Qui enim habet ea, quæ ab initio fuerunt: ipsum quoq; extitisse ab initio, necesse est.

Ad hoc primo respondemus: ambiguum esse, per Verbum vitæ, utrum Christus, an Euangelium debeat intelligi. Et si quis accipiat de Euangelio: sequetur ex istorum opinione, Euangelium esse æternum. Quod licet in Apocalypsi Cap. 14. scriptum sit: tamen alio sensu id ibi dicitur, quam quo hic accipi, æternitatis vocem voluit. Significat enim ibi annunciationem Gaudij & felicitatis nunquam finiendæ.

Deinde respondemus: satis manifestum esse, de quali initio loquantur Euangelistæ, de eo nimirum, quod Apostoli ipsi viderunt, audiuerunt, manibus contrectauerunt. De quo, copiosius supra, in Caput primum Euangelij Iohannis sumus locuti. Ex quo, nullo modo æternitas elici potest.

Nam quod quidam, illam particulam: Quod fuit ab ini-

I. IOHANNIS CAP. I. v. 1.

423:

ab initio, à cæteris clausulis separant: & duo proponere Apostolum affirmant; quod nimirum sit dicturus, tum de eo quod fuit ab initio, id est, ut ipsi explicant, de æternitate, aut existentia Christi ante mundum: tum de eo quod auditum, visum & contrectatum est, hoc est, de humanitate Christi: id à vero esse alienum, his argumentis probari potest. Primo: Apostolus procul dubio id exsecutus est, quod proposuit: at nihil usquam in tota hac epistola dicit de Christi æternitate. Ergo falsum est, de ea illum quidquam proposuisse.

Deinde, si id verum esset, omnino post primam clausulam illam: Quod fuit ab initio, interijci copula aliqua debuisset, quo significaretur, de rebus pluribus fore disputationem. Quod quia factum non est, satis apparet, eandem rem, pluribus verbis, & clausulis significari. Postremo, hoc confirmatur, ex repetitione Articuli, qui in singulis clausulis appositus est; Quod certè emphasim habet, & clausulas inter se connectit. Nam quoties ita loquimur, significamus nos de eodem & non de alio sermonem habere: Quasi diceret Apostolus, id quod fuit ab initio, illud ipsum audiuius, vidimus & contrectauimus; ideoq; vobis annunciamus de verbo vitæ.

I. IOHANNIS CAP: IV. v. 2.

Omnis Spiritus qui confitetur Iesum Christum in carne venisse, ex Deo est.

AÆternitatem & duplicitatem Christi, quidam ex hoc loco elicere, vel confirmare solent. Aiunt enim, eo quod dicatur Christus venisse, significari æternitatem. Qui enim aliquo venire dicitur, oportet antequam veniat, ut extiterit: Sed Christus dicitur venisse in carnem, hoc est, ipsis interpretibus, incarnatus, & à matre Maria genitus est. Ergo eum ante natiuitatem ex Maria, extitisse necesse est. Vnde sequatur, ipsum esse æternum.

Deinde dicunt, carnem, significare humanam naturam. Ergo cum dicitur Christus venisse in carnem, idem esse, atq; incarnatum, & hominem esse factum. Vnde appareat, duplicem in Christo esse naturam.

Dd 4

Sed

Deinde, vocabulum Christus, indicat non haberi hic sermonem, de aliquo Spiritu, qui ante carnem extiterit. Nam tali substantiæ Christi appellatio minimè competit, sed homini. Hic autem, Christus dicitur venisse in carnem, hoc est, secundum istorum sententiam, homo esse incarnatus: Quod vel ipsi pro absurdo habent.

Præterea, in scripturis Venire sæpè dicitur is, qui cum antea latuisset, postea emergit, apparet, conspicuus fit. Concedimus igitur, Iesum, antequam veniret, hoc est doceret, miracula ederet, & mundo se manifestaret, extitisse, & postea in carne venisse. Nam certum est antequam munus suum auspicaretur, iam aliquot annos, hoc est, triginta eum vixisse; qui annorum numerus, illum æternum non facit.

big

Quod autem aduersarij dicunt, Carnem significare naturam humanam, & substantiam: falsum est. Nam ut diximus Ioh. 1. caro ferè semper in sacris literis significat infirmitatem & calamitatem. Neq; hic aliud denotat. Dicitur ergo Christus in carne venisse, hoc est, Mundo apparuisse, in humili & abiecta conditione.

I. IOHANNIS CAP: V. v. 7.

Pater, Verbum, & Spiritus Sanctus, & hi tres

Merito hunc locum inter suspectos numerari, nemo nisi impudentissimus & indoctissimus, negauerit. Cum plurimi tam Graeci quam Latini codices, & tum Syriaca, tum Germanica editio, illum non habeant. Nihil ergo momenti & roboris, vel ad confirmandum, vel ad confutandum habet.

430. I. IOHANNIS CAP. V. v. 20.

Deinde, confirmatur hoc multis Noui Testamenti, atq; adeo huius quoq; auctoris testimonio. In sequenti epistola 2. 7. hæc verba legimus: Qui non confitentur Iesum Christum venisse in carnem, hic est seductor & antichristus. vbi idem Pronomen $\epsilon\tau\theta$, quod hic, legitur. At istud si referatur ad id quod proxime præcedit: Iesus ipse dicitur impostor, & Antichristus. Idq; eo magis quod antea in plurali numero dictum est, qui non confitentur, ad quæ, Relatiuum $\epsilon\tau\theta$ singulare reduci satis commodè non posse, & melius ad Iesum Christum, qui in singulari numero est positus, pertinere videtur. Et tamen clarissimum est, Pronomen $\epsilon\tau\theta$, pertinere ad remotius, licet numerus, & loquendi modus repugnet.

Similis est locus 2 Thess: 2. 8. & 9. Nam etsi vulgatus interpres, aliter verba ordinavit, tamen in fonte sic legitur: quem Dominus conficiet Spiritu oris sui, & abolebit illi lustrum aduentu suo, cuius aduentus est ex efficacia Satana. Vbi, nisi Pronomen cuius, ad remotius referatur, Christi aduentus, dicitur esse ex efficacia Satana, Quod blasphemum est. Sic Act. 4. 10. & 11. — quem Deus suscitavit à mortuis, in hoc iste (claudus) adstat coram vobis sanus. Hic est lapis, qui reprobatus est à vobis. vbi Pronomen $\epsilon\tau\theta$ hic, non proxime præcedentem, id est, claudum, sed Iesum, cuius prius fuerat mentio facta, significat & refert. Plura qui volet exempla huiusmodi observare poterit. Nam hoc non tantum lingue sanctæ proprium, sed alijs quoq; usitatum fuisse, prophanorum scripta declarant, ut apud virg. 12. Aen:

Aeneas, Turnusq; ruunt per prælia — — —

Vbi cum Poëta, prius nominasset Aeneam, & posterius Turnum: tamen de Aenea subijcit.

Murranum hic, atavos & auorum antiqua sonantē

Nomina, — — — Excutit, — — —

De Turno autem, quem posterius nominaverat:

Ille ruenti Hilo, animisq; immane frementi

Occurrit — — —

Sic Georg: lib: 2. idem Poëta, cum scribit:

Sunt Thasiæ vites, sunt & Mareotides albæ,

Pingul.

I. IOHANNIS CAP: V. v. 20. 431.

Pinguibus hæc terris habiles, leuioribus illæ.

Pronomen illud hæc, Seruius ait, referre id quod remotius, nō quod vicinius est.

sic Ovidius lib: 1. Fastorum.

Officium commune Ceres & Terra tumentur.

Hæc præbet causam frugibus, illa locum.

vbi etiam Pronomen hæc, non Terram, quæ tamen proxime præcedit, sed Cererem, quæ remotius distat, refert.

Cum igitur usitatissimum hoc sit, nihil impedit, quo minus etiam hoc loco, pronome hic, referatur ad id quod longius distat, nempe ad Deum verum, hoc est Patrem.

Vnde etiam Castellio hoc animaduertens, ita hæc verba interpretatus est: Is verus est Deus, ut significaret Pronomen Relatiuum, ad remotius Antecedens esse referendum.

Huic interpretationi nihil obstat, nisi id quod Calvinus profert. Si nimirum hæc verba de Patre intelligantur, quandā hic τωτολογίαν committi. Cum enim antea bis Pater, esset dictus verus Deus, nihil oportuit id iterum repeti.

Sed, qui Iohannis & Hebræorum stylum ac consuetudinem observari, hic non habebit. Illis enim sanctiarius est, eadem sepius inculcare & repetere. *Γρηγόριος ὁ πρῶτος ἔγραψε ὅτι ὁ κύριος ἰησοῦς χριστὸς ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ ὁ ἀληθινὸς ὁ κατακείμενος ἐν τῷ κόλπῳ τοῦ πατρὸς τοῦ θεοῦ ὁ ἀληθινὸς ὁ κατακείμενος ἐν τῷ κόλπῳ τοῦ πατρὸς τοῦ θεοῦ*

Deinde, negamus hic idem prorsus, quod in Tautologijs fieri solent, repeti. Nam prius, simpliciter Deus verus, nominatus fuerat, postea additur, eius Dei, esse filium Iesum Christum. Cum ergo subiicitur, hic intelligitur Pater Iesu Christi, qui antea sub hoc titulo non erat nominatus.

Deniq; ex hac observatione, contrarium potius colligitur, & non contra sententia confirmatur. Si enim in proximis, & paucissimis istis verbis, Deus Pater, bis nominatus est, verus Deus: quæ esset impudentia & inconstantia, eum titulum, statim ad alium transferre.

Hæc à nobis dicta sunt, si vera esset lectio veteris Interpretis, quam nulli codices Græci confirmant: At si sequamur indubitam, & ab omnibus libris approbatam lectionem, sensus erit manifestior: Filius Dei venit, & dedit nobis sensum, ut cognoscamus verum Deum, (Patrem,) & simus in vero illo.

ἵνα ἡμεῖς ἐν τῷ ἀληθινῷ θεῷ ὁμιλήσωμεν. ὁ ἀληθινὸς ὁ κατακείμενος ἐν τῷ κόλπῳ τοῦ πατρὸς τοῦ θεοῦ ὁ ἀληθινὸς ὁ κατακείμενος ἐν τῷ κόλπῳ τοῦ πατρὸς τοῦ θεοῦ

[illegible]

APOCAL: CAP. II. v 8 & 23. *vgin* 439

pitata : à nemine accepit. Christus autem omnia à Patre habet. Ille ergo
verè & pà se Deus est : hic autem à Patre creatus & factus. Epifcops nati. R. xviii. Calmar
minuty it khalat. do men unia d miter. r m a3 / 3 in t m k gund glatty at. 0/3 p m
IBIDEM CAP. XVII. v. 14.
Et Agnus vincet illos, quoniam Dominus domi-
num est, & Rex regum. Item:

CAP: XIX. v. 16.
Et habet in vestimento, & in ^{tempore} foemore suo scriptum:
Rex regum, & Dominus dominantium.

Si hic titulus æternum faceret Deum, & Artaxerxes,
 & Nabugodonosor, essent *Dij æterni*: Nam ille quidem 1 Esd. 7. v. 11. *Cic. in Epi.*
 Hic autem, Dan. 2. v. 37. *Rex regum dicitur. Et non nemo, etiam ad Dolobel.*
 Agamemnonem, regem regum vocavit. *Nabugodonosor Ezech.*

Si quis dicat, illos reges regum, à Deo fuisse constitutos, sicut Cyrus de se testatur 2 Paral. 36. & 23. & in Daniele explicatur: Deus cœli, regnum & fortitudinē, & imperiū & gloriā dedit tibi: Is sciatur hæc omnia etiam de Iesu Christo dici, cum alibi tum Dan: 7. & 13: Aspiciebam ergo in visione noctis, & ecce cum nubibus cœli quasi Filius hominis veniebat, & usq; ad Antiquum dierum pervenit, & in conspectu eius obtulerūt eum. Et dedit ei potestatem & honorem, & regnum, & omnes populi, tribus & linguæ ipsi serviēnt, &c.

Et si autem hoc epitheton, etiam Deo Patri tribuatur: *Timot. 6. &. 13*; tamen aliter ipsi, quam Christo illud competere, vel id unicum ostenderit, quod ubi Patri tribuitur, Articulus ei appositus est, qui sepe excellentiam significat: in his vero Apocalypseo locis, in quibus de Christo predicatur, nullus cernitur Articulus.

APOC: CAP. XXII. v. 13.
Ego sum α & ω , primus & nouissimus, principium
& finis.

EC 4

Нэс

INDEX RERV.

- & w, prouerbiale, 440. 441.
 Abrahamus duplicis populi
 pater 221. quomodo Ange-
 los accepit adorauit 27. eius
 letitia quæ & unde depre-
 hendatur. 219. 220.
 Abstractum pro concreto 383.
 accidens cum subiecto simul
 412. *Contra Autem heretico id*
q. metaph. tract. 19.
 // accidens ex accidente 288.
 actiones accidentibus tribun-
 tur 90. 289.
 actio pluribus attributa identi-
 tatem non efficit 366.
 Adiutores Dei Apostoli, 201.
 341.
 Adonai Dominus, dignitatis
 notio 108.
 adoratio multis exhibita 28. re-
 uerentiam significat 80. 386.
 aduentus tribuitur & Patri &
 filio 378.
 Aequalitas nō nisi inter plures
 319. tantum in accidentibus
 205. 319.
 æqualitas cum Deo quid 313.
 321. 322.
 æqualitas Christi cum Aposto-
 lis, 85.
 æqualitas identitatem non ef-
 ficat 319.
 æqualis pro simili 318.
 æternū stabile significat 51. 69.
 æterna

- æterna nunquam pariunt 108.
 alius alter idē quod diuersus 316.
 altissimus quomodo Christus
 dicitur 131.
 Amoris summi significatio 239.
 ancillæ filij legitimi 180.
 angeli mundo antiquiores 381.
 dñi vocantur 37. Deum du-
 pliciter vident 371. quomo-
 do per Christum creati 352.
 Angelus non dicitur Christus
 37. 23. 39. 46.
 anima quomodo dicatur à Pro-
 phetis esse in homine 359.
 animalia generosissima, raro
 pariunt 106.
 antecedens loco relatiui 31.
 Antichristi opinio de Christo
 425.
 ἀντιλαμβάνειν 398.
 Apostoli tantum nouæ creati-
 onis precones 173. in pretio
 habiti 295. dicuntur caro 369.
 tantum in nomine Iesu ba-
 ptizarunt 116.
 apparitionis vox varijs tribu-
 itur 376.
 apud Deum esse quid sit 158.
 aqua natura frigida, cōcrescēs,
 & cur fluat 12.
 aquila unum tantum foetum e-
 ducat 106.
 arca vocatur Rex gloriæ 66.
 articu-

INDEX RERV.

- articulus non tantum subiecto
 sed & prædicato additur 141.
 434.
 ἀρχὴ quid significat. 154.
 ἀρχιτεktus domus Dei Christus
 400.
 ascendere in cœlum quid 193.
 244. 305.
 ascendere Deus quomodo di-
 citur 304.
 assumi quid significat 372. 397.
 399.
 attributa Dei personas non ef-
 ficiunt 2. eis actiones dan-
 tur 254.
 aurium aptatio perforatio quid
 410.
 autem pro enim 282.
 autor dicitur etiam secundaria
 causa seu instrumentum 251.
 Bara. trinitatem significare,
 falsum 2.
 Baptismi definitio III. finis 117.
 non dicitur Sacramentū III.
 infantibus dari stultum 112.
 baptismus Papistarum 115.
 Baptizari in nomine, & in a-
 liquem idem 112. 114.
 baptizari & profiteri Deum,
 diuersa 114. baptizari in no-
 men Patris filij & Spiritus s.
 quid 114. 115.
 baptizati quid professi 118. 119.
 Bene-

- Benedictio soli Patri in Nouo
 Testamento tribuitur 265.
 Bezae temeritas in versione
 Noui Testamenti 211. error
 de ὑποστάσει 385.
 βῆς alijs dictionibus addita ex-
 aggerationem significat 9.
 Cabalæ usus ineptus noxius 2.
 Caluini de Elohim sententia 4.
 error de ὑποστάσει 385.
 calumnia Iudæorum in Chri-
 stum 205. 221.
 carnaliter disputantibus, spiri-
 tualiter respōdet Christus 222.
 caro pro infirmitate 165. 259.
 361. 395. 425.
 causa pro effectu 122.
 causa finalis in artificis mente
 135.
 causa multiplex 286.
 celebritas Christi 326.
 Cerinti error 134.
 charissima dicuntur esse nostra
 255.
 Christus quid significat 308.
 Christū esse cui cōpetit 136. 308.
 Christus quomodo Emmanuel
 103. Dominus Davidis 109.
 maior Apostolis, minor Deo
 113. quomodo reuelauit patrē
 191. à patre excitatus 194.
 Christus omnia etiam seipsum
 habet à patre 438.
 Chri-

INDEX RERV.

- Christus nō rectē à suis cogni-
tus 171.
Christi res magnificæ 137.
Christus in veteri testamento
non est locutus 188. non seip-
sum clarificauit 190. non se
facit æqualem Deo 200.
Christus sedulus in docendo &
operando 202. eius præroga-
tiua supra angelos & homi-
nes 203. cur se filium homi-
nis vocat 213.
Christus ante mortem quomo-
do in cœlo esse potuit 217.
quōodo ante Abrahamū 223.
Christus obscurē loquitur de
industria 226. quādo accepit
gloriam 232.
Christus pro ipsius viribus ac-
cipitur 237.
Christus non est prima causa
vitæ 251. quomodo ex Deo
natus 261. Super omnia dictus
266. Deus & Dominus Da-
uidis, 279. petra, 282. ten-
tatus 285.
Christus quando à patre mis-
sus 298. quomodo implet o-
mnia 306.
Christus quōodo in Dei forma
307. 309. 320. 322.
Christi status triplex 307.
Christus in mundū quomodo
venit 409.

- Christi celebritas 326. humili-
tatis 327.
Christus seu Messias verus quis
332.
Christus primogenitus 337.
creatura 337. non creatura
340. non alius à patre 317.
eius sacerdotium 405.
Christi cum Mose collatio 402.
Christi dicti duces magistratus
413.
Christus ex aduersariorū sen-
tentiā nondum exiit 338.
Christus quomodo primus &
nouissimus 438.
Datum esse, habere idem 248.
Dauid Sacerdos fuit 87. Sacer-
dotali veste usus 87. eius filij
Sacerdotes 87.
Deus Pater est solus verus De-
us, idolis oppositus 432. au-
tor solus totius mundi maio-
ris & minoris 15.
Deus quomodo ubique esse dici-
tur 358. omnia apud se habet
160. 246.
Deum verum quid efficit 401.
Deus sine accidentibus respec-
tu nostri considerari non
potest 292.
Deum cum aliquo quomodo
dicitur esse 103. quos alloqui-
tur 16. Stripatus ministris 16.
con-

INDEX RERV.

- consultat cum suis. 16.
Dei vox, nuuc late nunc
presse accipitur 278. digni-
tatis est. 159. 320. rebus ad-
dita magnitudinem signifi-
cat. 9. 32. quos denotat. 16.
rebus creatis tribuitur. 101.
160.
Dei alloquio neminem vel ei-
usdem essentiae vel operis
socium fieri. 17. 21.
Dei ab operibus descriptio 98.
Deitas diuinitas eadem. 358.
De pro xpo. 282.
Descendere quomodo Deus di-
citur. 304.
Descendere de cœlo quid 198.
244. 305.
Dies carnis 165.
Diem videre quid 218. 219.
Dignitate Christus suæ æqua-
lem promittit discipulis 85.
Dij duplices 76.
Dij dicti magistratus 101. 427.
Dilectus idem quod unigeni-
tus 19. 179.
Dionysius 128. 129.
Discipuli Iohannis ab Aposto-
lis seiuncti 171.
Disputantibus carnaliter, re-
spondet Christus spiritua-
liter 222.
Dogmata fidei ex sensu literali
stabi-

- stabilenda 110.
Dominus dignitatis notio 108.
Dominus nunc late nunc pres-
se accipitur 278.
pro Domino Iesus cur posi-
tus 435.
Dominationes, throni quid 349.
Dona Dei non sunt otiosa 121.
Dona dare vel accipere 71.
Durationis perpetuæ phrasen
(74.
Ei, qualis forma loquendi 250.
Elementa quatuor omnium pri-
mo creata 1.
Elephas sero ac raro parit 106.
Elohim Trinitatem significare
falsum 4. tam unum quam
plura notat 5. & Deo & re-
bus creatis tribuitur 5. de
ea opinionēs Trinitariorū 5.
Elohim solum quoque Deum si-
gnificat 6. singularissimū
indiuiduum 7.
Elohim voci additur solus 7.
eius notio unde 6. de ea in-
terpretū consensus, de Deo
singulariter, de alijs plura-
liter dici 8.
Emmanuel dicitur & Moses
& arca 101. & Christus 103.
ἐμπροσθεν dignitatem significat
183.
ἐν προpositio datiuo iuncta, vi-
cem

INDEX RERVVM.

cem aduerbii obtinet 110.
 ἐπικαλεῖσθαι quæ significat 272.
 ἐπιλαμβάνει 398.
 ἐρχόμενος futurum quoq; signifi-
 cat 438.
 Esse in Deo Christus & pñ quo
 modo dicuntur 231.
 Esse alicuius nō tantum inhæ-
 rens dicitur 412. 416.
 Est pro significat 282.
 Euangelicæ narrationis causa
 113.
 Euangelij Iohannis causa secū-
 dum Trinitarios 132. vera
 causa 135. oratio qualis 137.
 Euangelium Iohannis inæqua-
 litatem Dei & Christi ma-
 gis quā reliqui ostendit 135.
 Euangelistarum scopus 136.
 Exaltatus quōodo Christi 333.
 Excellentia Christi 326.
 Exclamationis mos 249.
 Exire à Deo est eo autore face-
 (re aliquid 241.
 Fabricare est redintegrare, &
 quomodo Christo tribuitur
 400.
 Faciamus non loquentis mul-
 titudinē, sed unius ad mul-
 tos sermonem indicat 15. 17.
 Facere aliquid à seipso nō uno
 modo dicitur 193.
 Familiaritatis significatio 239.
 Fides

Fides gentes iustificans qualis
 118.
 Figura est accidens non sub-
 stantia 329.
 Filius à Patre dominus voca-
 tur 109.
 Filium Dei & Messiam esse i-
 dem 118.
 Filium Dei esse, multis modis
 dicitur 178. 203.
 Filius Dei quis 213.
 Finis omnium Dei gloria 335.
 Fodere manus, pedes, suppli-
 cij genus olim inauditū 64.
 Forma nunquam substantiam
 sed æqualitatem significat
 310. 311. 328.
 Forma Dei quid 313. non sum-
 mam Christi gloriam notat
 313.
 Gedeon non Angelo, sed Deo
 sacrificium obtulit 47.
 γενεὴ γενεᾶς aliquando mutati-
 onem substantialem non si-
 gnificat 162. 223. 224.
 Generatio est officium animæ
 vegetatiuæ 105. communis
 homini cū brutis 105. nulla
 in ea dignitas 106. duplex
 est 160.
 Generosissima animalia raro
 pariunt 106.
 Gentes quomodo in gratiam à
 Deo

INDEX RERVVM.

Deo receptæ 117.
 Genua flectere tribus modis di-
 citur 270. quid significat 334.
 Gignere Deus quomodo dici-
 tur 59. 62.
 Gignere & creare pro eodem
 337.
 Gloria Christi in quibus rebus
 sita 167. quando eam ac-
 cepit 232. visa sine Christo
 233.
 Gloria Christo data, non est
 deitas 248. eius finis & sco-
 pus 335.
 Gloria quæ datur summa esse
 non potest 315.
 Gloria Dei Patris omnium fi-
 nis 335. eam Deus non dat
 alteri 316.
 Gloriam, Deus quomodo suis
 dat 317.
 Gloria passionibus emitur 417.
 Gloria piorū eadem quæ Dei
 317.
 Græcorum licentia in articu-
 lorum ratione 377. 433.
 Habendi modi 322. 323.
 Habere, possidere dupliciter
 dicitur 245. 248.
 Habitare esse manere æqui-
 pollent 356.
 Habitatio Dei diuersis in reb;
 356. eius differentia 361.
 Hic,

Hic, idem quod hæc res 432.
 Hic nō semper proxime præ-
 cedens refert 429.
 Homo μικρόκοσμος. 346.
 Homo duo significat 330. dici-
 tur omnis creatura 346. cō-
 ditionem aliquando signifi-
 cat 294. 396.
 Homines ab officio denomi-
 nati 91.
 Humilis quis vere dicitur 307.
 Humiliationis Christi causa
 327. summa 331.
 Hyperbolicæ orationes 73.
 349.
 Identitas qualiscunq; Patris &
 Filij admitti potest 236.
 Idolis solus Pater, non Christus
 opponitur 432.
 pro Iehoua Adonai legerunt
 Iudæi 83.
 Iehouæ appellatio multis ex-
 tra Deū tributa 25. 44. 47.
 Iesus, est homo Mariæ filius
 435. non eduxit Israelitas
 ex Aegypto 435.
 Iesus, Saluator vox commu-
 nis 333.
 Iesus utriusq; populi Messias
 factus 118. verum esse Mes-
 siam tribus testibus confir-
 matur 119. Christus dici in
 veteri Test: nō potuit 285.
 Iesu

INDEX RERVM.

- Iesu nomen non λόγος sed ho-
mini competit 308.
- Ignis elementum certo carens
loco, solem comitatur, o-
mniaque viuificat 12.
- Ignoratio Dei & Christi quæ
191.
- Imago Christi nō est deitas 337
- Imago Dei non tantum Chri-
stus, sed & alia 292. Imago
Dei, ipsius opera sunt 237.
- Imago quid 292. coniuncta cū
re, nō sit eiuidē essentia 292
- Implere omnia quomodo dici-
tur Christus 306.
- Incantatio quid 115.
- Incarnatio figmentum 408.
- Infirmetas, mortalitatis nota
106.
- Inhabitare identitatem non si-
gnificat 356.
- Iniurię legatorum ad dominos
pertinent 253.
- In, pro, per ponitur 432.
- Interpretandi scripturas duo
modi 56. ratio eius optima
153.
- Interpretū varietas de scopo
alicuius scripti 134.
- Inuocatio differt à voto 41.
- Inuocare est nominare 273.
- Iohānes nec in Iesu nec in Spi-
ritus sancti nomine baptiza-
uit
- uit 116. quomodo Deum &
Christum antecessit 124. pa-
rat Deo & Christo popu-
lum 126. nec Propheta, nec
Christus 131.
- ἵσως aliquando intensionem
significat 9.
- Irenæi dictum de Iohannis E-
uangelio 132.
- Isaci natiuitas dicitur Christi
dies 221.
- Ἰσα pro Ἰσως 321.
- Ἰσως pro ὁμοίως ponitur 318.
- Israēl quomodo Christi popu-
lus proprius 126.
- Iterū pro vicissim e contrario
243.
- Iudæi cur repudiati 117. eorum
in Christū calumnia 205. 211.
- Iustificari Deus quomodo di-
gitur 370.
- καὶ vocula aliquādo abundat 128.
- καὶθως 210.
- κατασκευῆς quid significat 356.
- κατασκευῆς non semper substantialem
mutationem significat 162.
- LEGatus cum legante idem of-
ficio 24. 43. Deus dicitur 37.
- 43. 47.
- Legatorum iniuriæ ad domi-
nos pertinent 253.
- Leo semel tantum parere di-
gitur 106.
- Loc

INDEX RERVM

- Locū ex veteri Testamēto cur
citantur 301. non extantes
citantur 80.
- Locū totus contextus citatus
ad materiam applicari non
potest 70. 79. ob similitu-
dinem tantum citantur 103.
- 300. à Christo citati omnes
extant 219.
- Locū integer citatur ob unam
vocem aut exiguam simili-
tudinem 393.
- Locutiones hyperbolicæ 73.
- λόγος variæ opiniones 139. ho-
minem Christum significat
157.
- λόγος cur dicatur Christus 157.
- Magistratus dii dicti 101.
- maior dignitatem significat
non tempus 181.
- Malachiæ 3. cap: explicatur
125.
- Manere habitare esse æquipol-
lent 356. 230.
- Manere in Deo Christus & pñ
quomodo dicuntur 231.
- Manifestatio Dei in carne 369.
- Media caussa, quomodo Deo
coniuncta 341.
- Melchisedecus quis 88. qualis
404.
- Mētiri in spiritū dupliciter 253
- Mitti
- Mitti à Deo est ablegari 297.
- Mitti à Deo est ipso autore a-
liquid facere 241. non est
nasci 297.
- Moses Trinitatem tantum in-
nuisse à Trinitarijs dicitur 1.
- Multi simul cur singulari nu-
mero appellantur 28.
- Mundus pro hominibus 164.
- vetus & nouus 382. à Chri-
sto fundatus 394.
- Nasci ex Deo quid 59.
- Natiuitas non dicitur missio
297.
- Natiuitas Christi ex Deo tribus
temporibus declarata 62. 130.
- duplex 260.
- Natiuitas carnalis & spiritua-
lis aliquando simul 261.
- Natiuitas spiritalis tantū ac-
cidentia immutat 262.
- Naturas duas Christus non ha-
bet 262. 405.
- Nomen dignitatem significat
333.
- Nomen rei signatæ signo attri-
buitur 103.
- Nomēclaturas rerum arbitra-
rias esse 115.
- Nomina aliquando tantum re-
rum signa 102.
- Nostra dicuntur quæ sunt
cha.

INDEX RERV.

charissima	255.	Participare carni sanguini	396.
vox Noua, non semper ad-			166.
data nouæ creationi	344.	Pater solus verus Deus	432.
Numerus pluralis in Deo mul-			127.
titudinem personarum non		Pater quomodo Deus & Do-	
constituit	16. 34. 35.	minus	279.
Oblatio Christi per Spiritum		Pater reuelat filium	190.
æternum, æterna	407.	Pater pluribus modis dicitur	
Obscuritas historiarum unde			203.
	151.	Pater filium Dominum vocat	
Obscure loquitur Christus de			109.
industria	226.	Patrum scripta non omnia ve-	
ð, qui, prouocabulum	266.	ra	133.
Occasio scripti Euangelij Io-		Pauci multis oppositi in nullo	
hannis secundum Trinita-		habentur numero	171.
rios	132.	Peccatum pro pœna	122.
Omne, non semper uniuersale		Perpetuitatis phrasēs	74. 414.
	161. solos homines notat 161.	Per quem, Patri tributum	142.
	306. 345. 386.		268. 269.
Opera Dei ipsius sunt imago		Petra spiritalis	281. Christus
	237.	dicitur	282.
Opera Trinitatis ad extra	45.	Pharisæi mysticum sensum ap-	
Ordo narrationis Euangelicæ		probant	110.
	152.	Pij domus Dei dicuntur	401.
Ordo tēporis ab Apostolis ob-		Plenitudo diuinitatis quid	357.
seruatus	152.	non solum in Christo sed in	
ὁ γὰρ	214.	alijs quoq; 357. 358.	
ὁ αὐτὸς	210.	τοῦ αὐτοῦ mutationem nō substan-	
		tiam significat	162.
παλιν	243.	Possidere, habere, dupliciter	
Papiam non fuisse Iohannis di-		dicitur	245.
scipulum	133.	Potentia in Deo essentielle, ex-	
		tra Deū accidētale quid	288.
		Præ-	

INDEX RERV.

Præcedunt homines Deū	126.	stauratio homini Christo at-	
Præstantior aliquis dupliciter		tribuitur	350.
dicitur	134.	Redemptor dicitur etiam Pater	
Primogenitus dici ab æterno		Deus	53.
esse, non potest	339.	Regem se esse Christus unde	
esse nequit	338.	cognouit	324.
Primogenitus Christus	337.	Regni capeffendi occasionem	
Primogenitus varia significat		cur Christ9 neglexerit	325.
	338.		327.
Primus & ultimus prouerbia-		Reiectio Samuelis Dei dicitur	
le	440.		253.
Principij voce filium significa-		Rei quæ sunt, dantur parti aut	
ri falsum	3.	epitheto	258.
Principium Iohannis obscurū		Remissio peccatorum conces-	
	137.	sa homini	120. 121.
etius variæ interpreta-		Replere orbem terrarum non	
tiones	138.	solum Deus dicitur	97.
Principium Iohannis quid sit		Rex gloriæ vocatur arca	66.
	154.	Rex regum Christus quomo-	
Prior dignitatem non tempus		do	439.
notat	181.	Sabbati violatio hominib9 per-	
Prophetarum mos in pradi-		missa	200.
cendo	437.	Sacerdotium nulli, nisi Aaro-	
Propria Christi tantum Iudæi		nis posteris concessum	87.
	175.	Sacerdotium Melchisedecia-	
πρὸς ὡς ὡς ὡς ὡς ὡς	289.	num	404.
Qui, prouocabulum	266.	Sacerdotium Christi	405.
Rapinam arbitrari	324.	Sacramenti vox non unius si-	
Ratio & scriptura unum Deū		gnificationis	112.
testans Trinitarijs negotiū		Sadducæi literalī Scripturæ	
faceffit	1.	sensu contenti	110.
Reconciliatio, regeneratio, re-		Salomoni æternum regnum	
ratio		Ff2	pro-

INDEX RERV M.

promittitur	74.	Seruum esse est accidētis	329.
Saluator, vox communis	333.	Sicut non infert æqualitatem	208.
Samuelis reiectio Dei dicitur	253.	Signo tribuitur nomen rei si-	
Sanguis pro filio 256. pro in-		gnatæ	103.
firmirate	395.	Similis hominibus	331.
de Sapientia variæ opiniones		Similitudo accidens	329.
90. 91. virtutem & piera-		Similiter non infert æqualita-	
tem esse	94.	tem	208.
Sapientia Dei Christus	274.	Similitudinis ratio	404.
91.		Simplicia pro compositis	172.
Sapiētia dicitur liber vitæ	94.	in Sinu esse aliquid	186.
99. 100.		Spiritus cur dicitur æternus	407.
Scriptura & ratio unū Deum		Spiritus Sanctus quomodo lo-	
testans, Trinitarijs negotiū		quitur 77. varię de eo in-	
facefsit	1.	terpretationes & significa-	
Scrutator cordiū Christi, quo-		tiones	9. 10. 11.
modo dicitur	438.	Spiritus Sanctus tertiam per-	
à Seculo non æternum tempus		sonam nō significat 13. 408.	
notat	92.	407.	
Seculum varia significat	382.	Spiritualis oblatio	407.
414.		Spiritus Christi varię intelle-	
Sedere ad dexteram Dei &		ctus	415.
contra idem nec æqualita-		Spiritus oris est vox prolata.	
tem significat	84.	68.	
Semen Abrahæ quid	397.	in Spiritualibus corporis con-	
Semen vox collectiua	398.	iunctio abneganda	110.
Sempiternū stabile significat		Splendor gloriæ Christus	383.
51.		Stare pro stabilem esse	54.
Sensa animi, antiquarum scri-		Status Christi triplex	307. 325.
pturarum verbis expressa		327. 331.	
301.		Substantiua pro adiectiuis	263.
Serpens quid hōi pollicitus	20.	Tem-	
Ser-			

INDEX RERV M.

Templum Dei esse & inhabi-		Venire in mundum quid	241.
tare idem	277.	424.	
Temporalia respectu Dei æ-		Venire in mundum est nasci	
terna dicuntur	246.	424.	
Temporis differentię quid no-		Verbum Dei quid, non sem-	
tant	413.	per Christum significat	67.
Temporis ordo ab Euangeli-		Verum fictitijs opponitur	427.
stis obseruatus	152.	Verus Deus solus Pater dici-	
Temp9 certum prædicationis		tur	432.
Christi	202.	Vetera quomodo per Christiū	
Tempus futurum pro præte-		renouata	174.
rito vel præsentī	282.	Videntes Deum aut Angelū	
Tentarūt Deum Israëlita	284.	morituros vulgus credidit	
Testamenti Noui scopus	118.	49.	
Testimonia Veteris & Noui		Videre Deum quid	54.
testamenti ob similitudinē		Videre dupliciter dicitur	236.
vel verborum vel rerum ci-		Videre pro præuidere	233.
tantur	300. 303.	Vīs in Deo est essentielle, extra	
Testimonia Veteris & Noui		Deum, accidentale quid	288.
testamenti cur citantur	301.	Vīsus non efficit rem præsen-	
Tria in Deo Patrem, Filium,		tem	232.
Spiritum Sanctum esse fai-		Vitæ prima causa nō est Chri-	
sum	39.	stus	251.
Trinitariorum opinio de Mo-		Vita duplex	251.
se, Trinitatem innuente	1.	Vīui proprium est, non gene-	
Trinitatis dogma, vel sola ob-		rare	107.
scuritas suspectum reddit	1.	Vnigenitus idem quod charis-	
Troni, dominationes quid si-		simus	178.
gnificant	349.	Vnigeniti vox tantum apud	
		Iohannem	179.
Velum Christi caro	411.	Vnitas Patris & Filij qua in re	
Venire non solum Christus in		366.	
mundum dicitur	436.	Vnum de pluribus prædicatū	
Veni-		Ff3	nun-

Nicaea városbeli Világi Conciliū vagi Güüles.
 János fűhöz után 320. évi. Sándor. Amas kriptán
 Constantinus város, 3. Világna károm v. s. b. ol. Asia.
 bol. Africabol. 6. Europabol. v. g. b. n. h. v. a. az Ecclának
 gúspókát is Nicaea város. 4. g. v. s. b. n. A khoron lathant
 volna ot. mond Eub. lib. 3. p. Vita Constant. Syrusokat. 6.
 h. i. a. b. i. k. i. t. Phoeniciakat, Arabiakat, Palestin
 iakat, Thabamiskat, Mesopotamiakat, Persakat,
 Scythakat, Pontusbeliket, Camphiliabeliket, Cappado
 ciabeliket, Asiabeliket, Phrigiabeliket, Achausokat,
 Epirotakat. 16. azokon. tul valokat, Szawglokát, nem
 keveset. Sammal. mint. k. i. regeaten. Pünkösd napja.
 Jerusalemben Valának.

Gyúttatle vála. Genig egibe ar. v. s. p. k. i. k. i. t.
 Sam. s. e. r. i. t. k. i. k. vála. n. a. k. a. d. o. n. a. s. a. s. t. i. z. e. n.
 molison. Decetok. es. Egyházi. Solyakon. k. i. v. t.
 Arrius. Eretnek. elte. ar. mint. Gelasius. Cyzecius
 meg. jedselte. lib. 2. cap. 3.

Arriusnak Genig Eretnek. Vallasa. ez. vála.

1. Az. Jsten. mindenkor. Atya. volt.

2. Az. Jge. nem. volt. öröke.

3. Az. Jge. f. i. n. teremtete. k. i. s. e. m. allattadon.
 sem. terme. s. e. l. i. b. e. n. nem. egienlő. az. Atyával.

4. Perabysionem. csak. fogas. s. i. n. t. mondatik. Jgink. v. s.
 Bous. s. i. n. t. 5. Jd. s. i. n. t. 6. Vala. s. t. a. t. o. t. 13. az. i. g. e. r. a. s.
 Jd. s. i. n. t. allattatol. 6. Jd. s. i. n. t. v. a. l. t. o. s. k. a. t. i. k. m. i. n. t. a. r. t. o. b. e. l. o. s.
 allatok. 7. Az. Atya. az. Fin. s. e. i. n. n. i. k. i. s. e. n. m. y. m. m. m. a.
 gy. a. s. n. a. l. l. y. a. M. i. e. t. a. s. Fin. a. r. Atya. t. e. g. e. s. t. e. n. J. f. e. n. m. y.
 v. a. l. o. s. a. g. o. n. m. y. g. i. n. n. l. a. t. h. a. l. l. y. a. 8. Az. Fin. m. i. n. t.
 t. i. n. k. t. e. r. e. m. t. e. t. e. t. k. o. g. i. a. r. m. i. n. t. a. l. t. a. l. a. m. i. n. t. v. a. l. a. m. i. t. e. s. t. o. r.
 a. l. t. a. l. m. i. n. k. e. t. t. e. r. e. m. t. e. n. e. E. l. b. r. a. m. y. g. y. o. s. e. t. t. e. t. e. k. k. i. v. a. l. t.
 k. i. n. A. l. e. a. n. d. e. r. C. o. n. s. t. a. n. t. i. n. o. p. o. l. i. P. r. a. d. i. c. a. t. o. r. e. s. A. t. h. a. n. a. s. i. u. s.
 a. l. t. a. l. e. s. S. a. m. k. a. r. e. t. e. s. b. n. i. o. s. e. t. t. e. t. u. n. a. m. i. k. o. r. f. e. l. f. e. l. e. a. l. o.
 d. o. l. y. a. r. a. m. i. e. n. t. v. o. l. n. a. a. r. b. e. l. i. e. p. p. e. n. k. i. o. m. l. e. k. b. e. l. a. t. t. e. e. s. u. g.
 a. r. e. e. l. m. i. n. t. D. a. m. i. d. F. e. r. e. n. c. i. s. D. e. c. a. b. a. n. S. e. r. v. e. t. y.
 n. a. e. g. e. g. e. t. t. e. t. o. k. a. s. i. c. P. r. i. m. u. m. t. H. e. r. i. c. i.

A. t. h. a. n. a. s. i. u. s. p. u. b. l. i. c. i. s. k. v. g. i. S. a. r. d. i. c. a. m. v. o. l. n.
 v. a. r. e. s. b. a. n. k. i. n. t. n. a. g. y. i. n. k. i. z. i. s. 36. C. o. n. c. i. l. i. u. m. v. o. l. n. a. g. i. J. y. n. h. s. r. o. l.
 p. o. t. n. a. s. i. u. m. A. m. i. n. o. 350. évi. Sándor. k. i. b. r. i. n. h. a. n. t. i. s. a. s. k. i. s. p.
 k. i. k. i. n. t. t. o. b. b. i. m. o. n. d. k. o. g. i. V. e. l. t. a. n. a. k. j. o. h. a. E. g. y. p. t. u. s. b. o. l. L. y. b. i. a. b. o. l.
 P. o. n. t. a. b. o. l. i. s. b. o. l. P. a. l. a. s. t. i. n. a. b. o. l. T. h. a. b. a. b. o. l. J. e. r. u. s. a. l. e. m. b. o. l. E. g. y. p. t. u. s. b. o. l. P. a. m.
 p. h. i. l. i. a. b. o. l. L. e. v. e. i. a. b. o. l. G. a. l. a. t. i. a. b. o. l. D. a. t. t. a. b. o. l. M. i. i. a. b. o. l. T. h. r. a. c. i. a. b. o. l.
 D. a. r. d. a. n. i. a. b. o. l. M. a. a. d. o. n. i. a. b. o. l. E. g. y. p. t. u. s. b. o. l. T. h. y. s. a. l. a. b. o. l. A. c. h. a. j. a. b. o. l.
 C. r. e. t. a. b. o. l. D. a. l. m. a. t. i. a. b. o. l. P. a. m. o. n. i. a. b. o. l. e. s. t. o. b. h. e. l. p. e. k. e. b. o. l. a. r.
 A. r. r. i. u. s. E. r. t. u. n. k. s. a. m. k. i. k. o. v. i. t. o. r. i. l. l. y. n. a. s. Az. k. o. l. o. t. A. t. h. a.
 n. a. i. u. s. j. o. h. n. v. o. l. t. 13. az. N. i. c. a. e. a. b. e. l. i. t. e. g. e. s. t. m. y. g. v. o. s. t. e. t.
 t. e. k. A. t. h. a. n. a. s. i. u. s. p. a. d. s. o. l. i. t. a. r. i. u. m. V. i. t. a. m. a. g. e. n. t. e. s. A. p. o. l.
 2. C. e. n. t. u. r. 4. C. a. p. 5. M. a. g. d. a. l. e. n. g.

De Paulus Samosatenus et Verius fuerint Arianici. Ab Iu:
tarijs modernis commodè fortis interrogare.

hogy Egböl hozot vagi ezt volna az Christusnak. Enag. lib. 1. cap. 9.
Gyümölcs. 3. sz. 3. földünk minden reformát. sok kőr szepren fűspököt
6. Doctorek, kik Eutychiusz és kiseran magh kerdők. Eutychianusról
6. mi koron magy sapafaltak volna öht az nagi Eutychiuszban fenni,
igen mihet, s. fűpök avra. hadna. 1. sz. 6. di. men. fűyada. Amagokozant
az 6. Gyümölcszöböl ki alkoszale. Centur. 5. cap. 9. Magad comg
pag. 919. Chalcedon városbeli világi Concilium.

Chrusz Eubler utan megz szat olmon vagi isz endoben leir nagi
 Gyulhes, azok az Erdemlek illen, kik imel annol, lappangan, az
 Erdemlek vala, hogy az Arusban az bram szat meg ihyindk,
 minemmi Volt Hagbanis, Eubler chus szat szat, az meg Gyulhesen
 hat szat harminis Pakrok, kik is kerek igh alat hog minit szat
 oda gyulmle vala, szat Erdemlekuk megz kerkolal.

Q. 2. m. 1. 5

18. *Chamaecrista*

Act 14 Act. 4. p. 12.
Non. qd. ni aliquo saluus, nec enim aliud nomen est
sub coelo datum est hominibz, in quo oportet
nos saluos fieri. etc.
Salus hominis in vita aeterna debet fieri. ni Nomen
Dni aeterni; Sed Salus et vita aeterna est in
Nominis / Christi. Ergo etc.

Ex Donatione Humanissimi
Dni Francisci Rijkini accepit
Stephanus Hadewi 11 6 48 8 die
13 Septembris

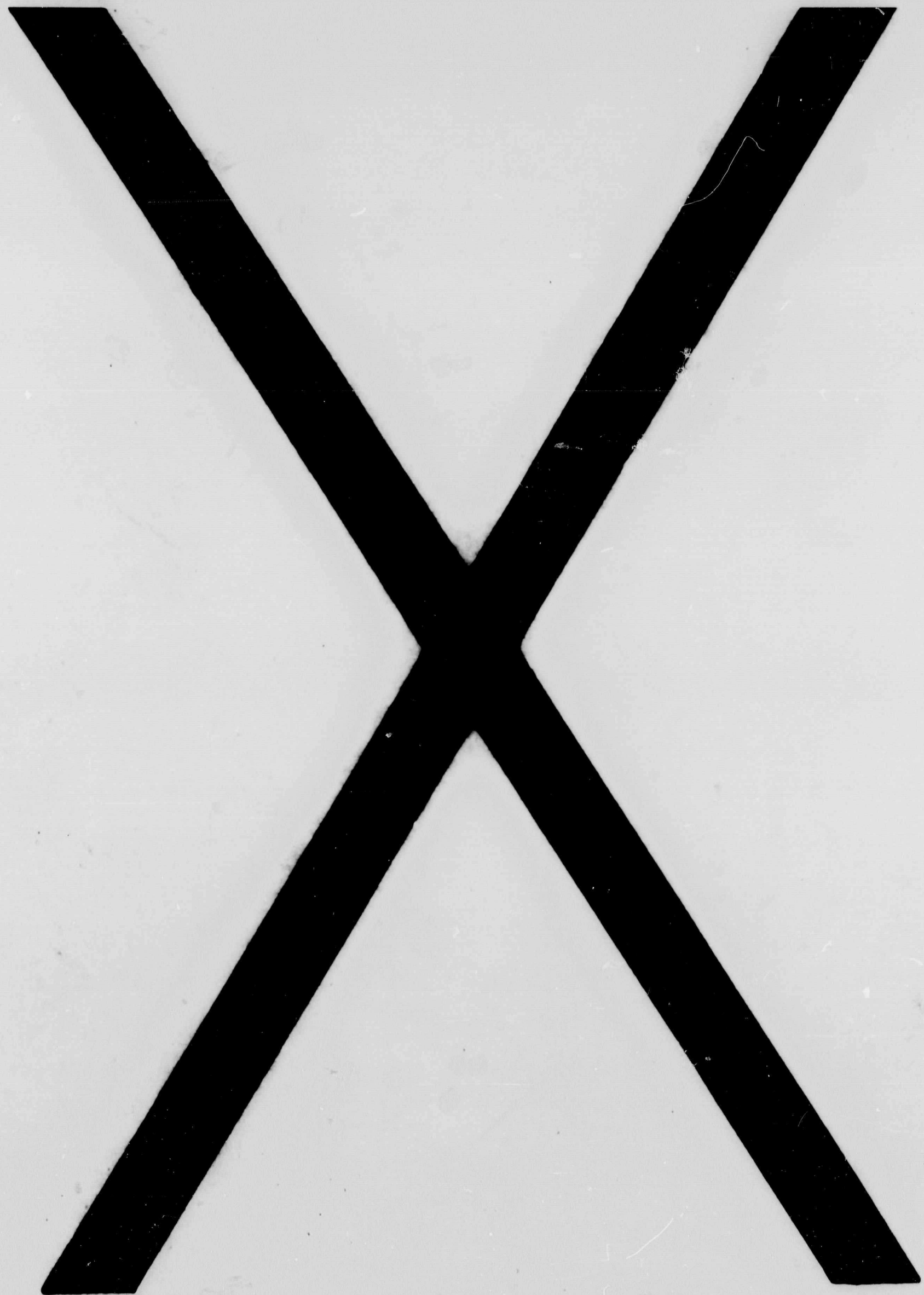
12
2
TISZA'NINNENI, REF. EGYHA'ZKERÜLET
TUDOMÁNYOS GYŰJTEMÉNYEI
SÁROSPATAK

ENYEDI GYÖRGY
EXPLICATIONES LOCO-
RUM VETERIS....

1
KOLOZSVÁR, 1598. HELTAI.

M 97. (K 1648.)

21

V É G E

1